

ANJUMAN | КОНФЕРЕНЦИЯ | CONFERENCES

O'ZBEKISTONDA ILMIY TADQIQOTLAR:

DAVRIY ANJUMANLAR

DAVRIYLIGI: 2018 | 2022

2022
IYUN
№41

CONFERENCES.UZ

Toshkent shahar, Amir
Temur ko'chasi, pr.1, 2-uy.

+998 97 420 88 81

+998 94 404 00 00

www.tadqiqot.uz

www.conferences.uz

**ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ
ТАДҚИҚОТЛАР: ДАВРИЙ
АНЖУМАНЛАР:
10-ҚИСМ**

**НАЦИОНАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ
УЗБЕКИСТАНА: СЕРИЯ
КОНФЕРЕНЦИЙ:
ЧАСТЬ-10**

**NATIONAL RESEARCHES OF
UZBEKISTAN: CONFERENCES
SERIES:
PART-10**

ТОШКЕНТ-2022

УУК 001 (062)
КБК 72я43

“Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” [Тошкент; 2022]

“Ўзбекистонда илмий тадқиқотлар: Даврий анжуманлар:” мавзусидаги республика 41-кўп тармоқли илмий масофавий онлайн конференция материаллари тўплами, 30 июнь 2022 йил. - Тошкент: «Tadqiqot», 2022. - 227 б.

Ушбу Республика-илмий онлайн даврий анжуманлар Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналишлари бўйича Ҳаракатлар стратегиясида кўзда тутилган вазифа - илмий изланиш ютуқларини амалиётга жорий этиш йўли билан фан соҳаларини ривожлантиришга бағишланган.

Ушбу Республика илмий анжуманлари таълим соҳасида меҳнат қилиб келаётган профессор - ўқитувчи ва талаба-ўқувчилар томонидан тайёрланган илмий тезислар киритилган бўлиб, унда таълим тизимида илғор замонавий ютуқлар, натижалар, муаммолар, ечимини кутаётган вазифалар ва илм-фан тараққиётининг истиқболдаги режалари таҳтил қилинган конференцияси.

Масъул муҳаррир: Файзиев Шохруд Фармонович, ю.ф.д., доцент.

1. Ҳуқуқий тадқиқотлар йўналиши

Профессор в.б., ю.ф.н. Юсувалиева Рахима (Жахон иқтисодиёти ва дипломатия университети)

2. Фалсафа ва ҳаёт соҳасидаги қарашлар

Доцент Норматова Дилдора Эсоналиевна (Фарғона давлат университети)

3. Тарих саҳифаларидаги изланишлар

Исмаилов Ҳусанбой Маҳаммадқосим ўғли (Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси)

4. Социология ва политологиянинг жамиятимизда тутган ўрни

Доцент Уринбоев Хошимжон Бунатович (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

5. Давлат бошқаруви

Доцент Шакирова Шоҳида Юсуповна (Ўзбекистон Республикаси Ёшлар ишлари агентлиги ҳузуридаги ёшлар муаммоларини ўрганиш ва истиқболли кадрларни тайёрлаш институти)

6. Журналистика

Тошбоева Барнохон Одилжоновна (Андижон давлат университети)

7. Филология фанларини ривожлантириш йўлидаги тадқиқотлар

Самигова Умида Ҳамидуллаевна (Тошкент вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

8.Адабиёт

PhD Абдумажидова Дилдора Рахматуллаевна (Тошкент Молия институти)

9.Иқтисодиётда инновацияларнинг тутган ўрни

Phd Вохидова Мехри Хасанова (Тошкент давлат шарқшунослик институти)

10.Педагогика ва психология соҳаларидаги инновациялар

Турсунназарова Эльвира Тахировна (Навоий вилоят халқ таълими ходимларини қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳудудий маркази)

11.Жисмоний тарбия ва спорт

Усмонова Дилфузахон Иброхимовна (Жисмоний тарбия ва спорт университети)

12.Маданият ва санъат соҳаларини ривожлантириш

Тоштемиров Отабек Абидович (Фарғона политехника институти)

13.Архитектура ва дизайн йўналиши ривожланиши

Бобохонов Олтибой Рахмонович (Сурхандарё вилояти техника филиали)

14.Тасвирий санъат ва дизайн

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

15.Муסיқа ва ҳаёт

Доцент Чариев Турсун Хуваевич (Ўзбекистон давлат консерваторияси)

16.Техника ва технология соҳасидаги инновациялар

Доцент Нормирзаев Абдуқайом Раҳимбердиевич (Наманган муҳандислик-қурилиш институти)

17.Физика-математика фанлари ютуқлари

Доцент Соҳадалиев Абдурашид Мамадалиевич (Наманган муҳандислик-технология институти)

18.Биомедицина ва амалиёт соҳасидаги илмий изланишлар

Т.ф.д., доцент Маматова Нодира Мухтаровна (Тошкент давлат стоматология институти)

19.Фармацевтика

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

20.Ветеринария

Жалилов Фазлиддин Содиқович, фарм.ф.н., доцент, Тошкент фармацевтика институти, Дори воситаларини стандартлаштириш ва сифат менежменти кафедраси мудири

21.Кимё фанлари ютуқлари

Рахмонова Доно Қаххоровна (Навоий вилояти табиий фанлар методисти)

22.Биология ва экология соҳасидаги инновациялар

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

23.Агропроцессинг ривожланиш йўналишлари

Доцент Сувонов Боймурод Ўралович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

24.Геология-минерология соҳасидаги инновациялар

Phd доцент Қаҳҳоров Ўктам Абдурахимович (Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаш мухандислари институти)

25.География

Йўлдошев Лазиз Толибович (Бухоро давлат университети)

Тўпламга киритилган тезислардаги маълумотларнинг ҳаққонийлиги ва иқтибосларнинг тўғрилигига муаллифлар масъулдир.

© Муаллифлар жамоаси

© Tadqiqot.uz

PageMaker\Верстка\Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

**ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ
ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР**

1. Beymamatova Nasiba Rahimberdi qizi O‘SMIR BOLALARNING O‘TISH DAVRIDAGI ASOSIY TENDENSIYALARI.....	12
2. Mavlonova Feruza YOZGI TA‘TIL – SINFDAN TASHQARI O‘QISH UCHUN QULAY IMKONIYATLAR DAVRI	13
3. Sobirova Dilbar BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARI UCHUN TIMSS XALQARO TADQIQOTI BO‘YICHA TOPSHIRIQ NAMUNALARINI SHAKLLANTIRISH.	15
4. Abdiyeva Dilnoza Olimboyevna MAKTAB VA OILA - TARBIYA O‘CHOG‘I	17
5. Akramova Diloromxon Azamovna CHIZMACHILIK DARSLARINI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL QILISH	19
6. Atamuratova Dilbar Kattayevna, Muxitdinova Muqima Eshmamatovna, Xursanova Nazokat Burikulovna BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINI O‘QITISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING SAMARALI FOYDALANISH YO‘LLARI	21
7. Avezmetov Jakhongir Sheraliyevich APPLICATION INTERNET TECHNOLOGIES IN TEACHING PROCESS	23
8. Avezmetov Jakhongir Sheraliyevich USING INTERNET TECHNOLOGIES IN TEACHING VARIOUS TYPES OF SPEECH ACTIVITY	25
9. G. Izetaeva, V. Erejepova, Sh. Rambergenova PEDAGOGIKALIQ DASTURIY QURALLARDAN PAYDALANIP MULTIMEDIALI OQIW KURSLARIN JARATIW.....	27
10. Ibragimov Akram Javlievich, Javliyev Jahonnur Shuxrat o‘g‘li KO‘HITANG FLORASI TARKIBIDAGI BRASSICACEAE BURNETT. OILASINING TURLARINING BIOEKOLOGIYASI	29
11. Jurabekova Sevara Normaxammatovna BOLALARDA STRESSNING PAYDO BO‘LISH SABABLARI VA UNING OLDINI OLISH.	31
12. Kurbanov Ruslan Raxmangeldiyevich, Elamonova Mohinur Turaboy qizi KIMYO VA FIZIKA DARSLARINI O‘QITISHDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH.....	32
13. Mingbayeva Feruza Mamarajabovna, Umbarov Xasan Raxmonovich MADANIY O‘SIMLIK LARNING KELIB CHIQISH MARKAZLARI	34
14. N.A.Ortiqova O‘ZBEK MUTAFAKKIRLARINING RISOLALARIDA DIDAKTIKA MUAMMOLARINI QO‘YILISHI.....	36
15. Narbayeva Zilola Dilmuratovna, Juraqulova Tursunoy Boyqobilovna UMUMIY O‘RTA TA‘LIM MAKTABLARIDA O‘QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA QO‘LLANILADIGAN METODLAR	39
16. Ortiqova Shaxnoza Zokir qizi, Olimqulov Yashnar Maxmadamin o‘g‘li, Qulqarayeva Husnora Tilovqul qizi O‘ZBEKISTON AHOLISINING JOYLASHUVIDA TABIIY VA IQTISODIY OMILLARNING TASIRI	41
17. Saidaliyeva Nilufar BOSHLANG‘ICH SINF ONA TILI DARSLARIDA DASTURIY VOSITALARDAN FOYDALANISH	43

18. Saxanova Liza Jamixatovna, Raxmetova Lazzat Ómirbay qizi 5 KLASS OQÍVSHÍLARÍNA PROGRAMMALASTÍRÍWDÍ ÚYRETIWDE VIZUAL PROGRAMMALÍQ TÁMINATTÍ ISLEP SHÍGÍW QURALLARÍNAN PAYDALANÍP ÚYRETIW (SCRATCH MÍSAÍÍNDÁ)	45
19. Shakirova Gulchexra Abduvalievna ISSUES ON NECESSARY OF CREATIVITY IN LANGUAGE TEACHING	47
20. Sharofiddinov Nozimjon O'ktam o'g'li ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ОБЛАСТИ ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ	49
21. Sherqulova Nasiba Xolboyevna BOSHLANG'ICH SINFLAR O'QUVCHILARINING MATEMATIKA SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISHDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH.....	51
22. Shokirova Shahnoza Fasliddinovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA TASVIRIY SAN'AT FANI O'QITISHDA O'QUVCHILARINING BILIMINI OSHIRISH VA MILLIY MADANIYAT QADRYATLARINI SHAKLLANTIRISH.....	53
23. Xo'jamurotov Eldorbek Sultonmurodovich PSIXOLOGIK TA'LIM TIZIMIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN DARS JARAYONIDA FOYDALANISH.....	54
24. Ibroximov Z.S BOSHLANG'ICH SINFLARDA INGLIZ TILI FONETIKASINI O'QITISHGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR.....	56
25. Ахмедова Фотима Махмудовна СОВРЕМЕННЫЕ ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ	58
26. Гулбахор Расулова НОВЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫ- КА В ШКОЛАХ.....	60
27. Ибрагимова Нилуфар Адхамовна УМУМТАЪЛИМ МАКТАБИ “ МУСИҚА МАДАНИЯТИ” ДАРСЛАРИДА ҚЎШИҚ ЎРГАТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	62
28. Ибрагимова Шахноза Баходировна МАКТАБ ХОР ЖАМОАЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА УЛАРИНИГ ИШИ.....	63
29. Ш.Т. Махкамова ВИДЫ МОНОЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ И ИХ ОСОБЕННОСТИ	64
30. Ядыкина Анна Владимировна «СОЛНЦЕ СЕЛО, А НУ-КА, МАРШ В СЕЛО!» ИЛИ ТРУДНЫЕ СЛУЧАИ АКЦЕНТО- ЛОГИИ РУССКОГО ЯЗЫКА.....	66
31. Abdikarimova Meruyert Qurbanovna BOSHLANG'ICH SINFLAR FAOLIYATIDA USUL VA O'YINLAR.....	68
32. Hakimova Nelli Amirovna, Abdullayeva Maftuna Narzullo qizi BOSHLANG'ICH SINFLARDA KO'RGAZMALAR VA USULLARDAN FOYDALANISH	70
33. Abobakirova Fotimaxon Abduxakim qizi BOSHLANG'ICH SINFLAR DARSLARIDA ELEKTRON DARSLIK LARDAN FOYDALANISH	72
34. Aminova Muhayyo Fazliddinovna STUDENTS' ORAL PRESENTATION PROBLEMS AND TEACHER'S ROLE IN THEIR SOLUTIONS	74
35. Lapasova Sanobar Ubaydullayevna, Aripova Dildora Safarovna УМУМТАЪЛИМ МАКТАБЛАРИ БОСНЛАНГ'ИЧ СИНФ МАТЕМАТИКА ДАРСЛАРИДА ДИДАКТИК О'ЙНЛАРИНИГ ҚО'ЛЛАНИЛИШИ ВА УЛАРИНИГ ТАРБИЯВИЙ АНАМИЯТИ	76
36. Atajanova Ullijon Sabirovna BOSHLANG'ICH SINFLAR MATEMATIKA DARS LARIDA MURAKKAB MASALALARNI TURLI USULDA YECHISHNI O'RGATISH	78

37. Atojonova Iroda Davronovna TA'LIMDA INNOVATSION TEXNOLOGIYA VA INTERAKTIV METODLARDAN FOYDALANISH TAKOMILLASHTIRISH	80
38. Axmedova Nargiza, Raxmatullina Ilmira Ravilovna O'QUV JARAYONINI SAMARALI BOSHQARISHDA PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARNING O'RNI.....	82
39. Bijanova Guljamol Shaxbanovna BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI CHIROYLI YOZUVGA O'RGATISH USULLARI.....	84
40. Boboyeva Zulfiya Ibroximovna MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI O'LCHASHGA O'RGATISHNING O'ZIGA XOSLIGI.....	86
41. Dehqonova Rahimaxon Abdubohiyevna, G'ofurova Nargiza Maxmudjonovna, Umarova Guljamolxon Alijonovna BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARINI INGLIZ TILIGA O'RGATISHDA XALQ OG'ZAKI IJODI JANRLARIDAN FOYDALANISH	88
42. Anoraxon Egamberdiyeva Abdulmutalib qizi USE OF NEW PEDAGOGICAL (INTERACTIVE) METHODS OF TEACHING IN ARABIC LESSONS	90
43. Ergasheva Shirin Choriyevna, Alpomishova Gulasal Jo'rayevna TA'LIM SIFAT SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA O'QITUVCHINING PEDAGOGIK QOBILIYATI	92
44. G'afurova Marhabo Boboqulovna GEOGRAFIYA FANINI O'QITISHDA INTERFAOL USULLARNING AFZALLIKLARI.....	94
45. G'oziyeva Gulmira, Akbarova Shohsanam, To'ychiyeva Dilrabo BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH ORQALI TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH	96
46. Ғуломова Нодира Рузикуловна, Олимжоновна Нилуфар Ёдгорбек кизи ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ ИГРА «СЛОВА-ДРУЗЬЯ СИНОНИМЫ!	98
47. Ibodullayeva Guli Ibodullayevna, Tangriberganova Nazokat Avazyozovna O'SMIRLIK YOSHDAGI O'QUVCHILARNING XULQ-ATVOR XUSUSIYATLARI.....	100
48. Ilmira Setsaliyeva, Akramova Zebaxon, Toshboyeva Kamola INTERFAOL O'YIN MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLANING NUTQINI RIVOJLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA	102
49. Iskandarova Mohira Bahrom qizi BOSHLANG'ICH SINFLARDA STEAM TA'LIMIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI	105
50. Jarbayeva Aygerim Joldibayevna THE SIGNIFICANT FEATURES OF USING PARTS OF SPEECH IN DIFFERENT SITUATIONS	106
51. Jumayeva Iroda Nizomiddinova BOSHLANG'ICH SINFLARDA BAHOLASH MEZONLARI	108
52. Kamalova Nasiba Qidirbaevna O'QUVCHILARGA NAQQOSHLIK SAN'ATI HAQIDA TUSHUNCHALAR BERISH	110
53. Komilova Kimyoxon, Qo'ziyeva Zulfiya Malikovna MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARIDA OTA-ONALAR BILAN ISHLASHNING BOLA TARBIYASIDA TUTGAN O'RNI	112
54. Kurbanioyozova Mashxura Zafarovna BOSHLANG'ICH SINF MATEMATIKA DARSLARIDA BOLALARNING FIKRLASH QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH	115
55. Kusanova Fariza Shamsiddinova BOSHLANG'ICH SINFLARDA JISMONIY TARBIYA DARSLARINI TASHKIL ETISHDA QO'LLANADIGAN QIZIQARLI USUL VA O'YINLAR.....	117

56. Madaminova Saida Qutlimuratovna YOSHLAR TARBIYASIDAGI PSIXOLOGIK O'ZGARISHLAR.....	119
57. Madrahimova Nigora Fazlitdinovna O'QUVCHI SHAXSINI FAOLLASHTIRISH UCHUN TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH	121
58. Mahmatqulova Muborak Xonto'rayevna BOSHLANG'ICH ADABIY TA'LIMDA NASRIY VA SHE'RIY ASARLAR USTIDA ISHLASHDAGI O'ZIGA XOSLIKLER	124
59. Mamatova Maxsuda Ikromjonovna BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARINI MATEMATIK SAVODXONLIGINI XALQARO BAHOLASH DASTURLARI ASOSIDA O'QITISH.	126
60. Mirahmedova Marguba Azamjonovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA ERTAK O'QITISHNING AHAMIYATI VA UNING BOLALAR NUTQINI O'STIRISHDAGI ROLI	128
61. Munsizbayeva Dina Amandikovna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA QIZIQARLI MATEMATIK BOSHQOTIRMALAR VA ULARNING AHAMIYATI	
62. Erkinova Nodira Ma'murjon qizi ONA TILI DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH METODIKASI.....	132
63. Narziyeva Husniya Yusupovna, Bozorova Iqbol Rajabovna, Isayeva Ra'no Fayzulloyevna, Karimova Laylo Nasulloyevna O'QUVCHILARNI DARS VA DARSDAN TASHQARI MASHG'ULOTLARDA VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH	134
64. Narzullayeva Dilnoza Ibragim qizi O'QUVCHI YOSHLARGA KESKIN VAZIYATDA YORDAM BERISH	136
65. Narzullayeva Zilola Samad qizi, Gadayeva Yulduz Ne'matovna O'QISH DARSLARIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNI QO'LLASH.....	138
66. Nazarov Qo'chqor Musurmonovich BOSHLANG'ICH SINFLARDA INGLIZ TILIDAN QO'SHIMCHA MASHG'ULOTLARDA QO'LLANADIGAN USUL VA O'YINLAR	140
67. Nazirova Mashhura Ortiqovna BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMINI SIFAT SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA INGLIZ TILI FANINI SAMARALI O'QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING O'RNI.	142
68. Niyazov Akmal Erkinovich O'QUVCHI-YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA ILG'OR XALQARO TAJRIBALARDAN FOYDALANISH	144
69. Primqulova Feruza USING VOCABULARY ENHANCING GAMES IN ENGLISH CLASS	147
70. Quryazova Yulduz Do'schanovna, Kurbonboyeva Feruza Ruzmatovna MAKTABDA O'QUVCHILAR MA'NAVIY-MA'RIFIY FAOLLIGINI OSHIRISH – IJTIMOYIY ZARURIYAT SIFATIDA	149
71. Ro'zimova Matluba O'ktamovna SHAXSNING O'ZLIGINI ANGLASHI HAQIDA AYRIM QARASHLAR.....	151
72. Ruzmetov Dilshod Ibragimovich IQTISODIY BILIM ASOSLARI FANLARIDA O'QUVCHILARGA TEJAMKORLIK TARBIYASINI SINGDIRISH.....	153
73. Sabirova Sharofat Saliyevna BOSHLANG'ICH SINFI MATEMATIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN SAMARALI FOYDALANISH.....	154
74. Sagatova Malohat Murodovna PSIXOLOGIK TRENINGLARNI O'ZIGA XOS JIHATLARI	156
75. Saidova Laylo Ulug'bekovna SAVOD O'RGATISH DAVRIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH.....	158

76. Samanova Flora Shuxrat qizi BOSHLANG'ICH TA'LIMDA PEDAGOGIK MAHORAT.....	159
77. Saxanova Liza Jamixatovna, Seytimbetov Dauletyar Mambetyarovich PYTHON DASTURLASH TILINING TA'LIM JARAYONIDAGI O'RNI.....	162
78. Sharopova Zuxro Sharifovna BOSHLANG'ICH SINFLARDA SO'Z TURKUMLARINI O'RGANISH METODIKASI	164
79. Shodmonova Visola, Saloxidinova Gulrux TA'LIM JARAYONIDA INTERNET TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI.....	166
80. Sobirova Gulorom, Rasulova Dilnavoz MAKTABDA GEOGRAFIYA FANINI O'QITISHDA SYUJETLI - ROLLI O'YINLAR INTERFAOL METODIDAN FOYDALANISH.....	168
81. Sobirova Zuhra Romonberdiyevna, Tajaddinova Ra'no Djumaniyazovna STEAM – YONDASHUVINING O'ZIGA XOSLIGI.....	169
82. Subanova Nilufar BOSHLANG'ICH TA'LIMDA “BOSHLANG'ICH TA'LIM”NING IMKONIYATLARI.....	171
83. Sultanova Feruza Jangabaevna I.YUSUPOVTIN OMIRI HAM DORETIWSHILIGI (1929-2008).....	173
84. Tajaddinov Rashid Djumaniyazovich TA'LIM JARAYONIDA WEB – DIZAYN VA MASHUP TEXNOLOGIYASI QO'LLASH.....	175
85. Uralova Dilfuza Saidalievna, Kuchkarova Gulkhayet Ilkhomovna PRESCHOOL LEARNERS	176
86. Xalliyeva Muyassar Gulimmatovna BOSHLANG'ICH SINIF O'QISH DARSLARINI ILG'OR PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANIB O'QITISH	178
87. Xolboyeva Malika Bo'riboyevna, Raxmonova San'toy DARS JARAYONIDA ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH MUAMMOLARI VA YECHIMLAR	179
88. Koldorova Muhayyo Ruslanbekovna, Alimdjonova Mahfuza Hamidovna O'QUVCHILARNI MUSTAQIL ISH VA FAOLIYATGA TAYYORLASHDA O'QITUVCHILARNING O'RNI VA ROLINI BARQARORLASHTIRISH	181
89. Xusanova Maftuna, Toshboyeva Ro'zixon BOSHLANG'ICH TA'LIMDA RIVOJLANTIRUVCHI O'YINLAR VA ULARNING NUTQ O'STIRISHDAGI AHAMIYATI.....	183
90. Yunusova Zulfiya G'aniyevna, Usmonova Muqaddasxon Ortiqovna, Ubaydullayeva Dilnoza BOSHLANG'ICH SINFLARDA “KICHIK GURUHLAR” USTIDA ISHLASHNI TASHKIL ETISH	185
91. Sharipova Zamira Bozarbayevna, Sadullayeva Dilnoza Azimovna BIR ASRNING IKKI DAHOSI.....	187
92. Zokirova Ochaxon Turdaliyevna BOLALAR NUTQINI O'STIRISHDA BOG'LANISHLI NUTQ TUZISHNING AHAMIYATI	189
93. Башмакова Эльмира Ринатовна ТЕХНОЛОГИЯ ПРОЕКТНОГО ОБУЧЕНИЯ	192
94. Жўраев Зайниддин ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯНИНГ ТАСНИФИ, ҚОНУНИЯТЛАРИ, ТАМОЙИЛЛАРИ ВА МЕЗОНЛАРИ	193
95. Исмоилова Зебо Тураевна ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ.....	195
96. Кезенбаев Дархан Абдимуратович ЗАМАНАВИЙ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ТИИМДИ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ	197

97. Мамажоновна Гулжахон, Имомназарова Зилола, Сафарова Махлиё ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ.....	199
98. Мамажоновна Хулкаррой, Рахматуллаев Салимжон Саминович, Жўраев Зайниддин ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯНИНГ АСОСИЙ ТАМОЙИЛЛАРИ	201
99. Мамажоновна Шахнозахон, Тўйчиева Динорохон, Курбонова Дилшунос ТАЪЛИМДА ИННОВАЦИОН ЖАРАЁНЛАРНИНГ КЕЧИШ БОСҚИЧЛАРИ	203
100. Мамараевова Гульнара Маманазаровна ИГРОВЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ	205
101. Махмудова Дилнозахон, Абдуллаева Гулчехра Хасаналиевна, Набиев Абборжон Анваржон ўғли ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИНИ ТЕХНОЛОГИЯЛАШТИРИШ АСОСЛАРИ	206
102. Тураева Нодири Сулаймоновна ПРИМЕНЕНИЕ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ.....	208
103. Хадиев Ильнур Рафкатович, Бойназарова Севара Болтабоевна РОЛЬ ПРОФЕССИИ В ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА	210
104. Qilicheva Nigina Xayrillayevna, O'rinova Sabohat Achilovna BOSHLANG'ICH TA'LIMDA SAVOD O'RGATISH DAVRIDA O'QUVCHILARNI O'QISHGA O'RGATISH METODLARI	212
105. Rahmatova Nozigul Komilovna, Rajabova Mavluda Narzullayevna BINAR DARS YOKI FANLARARO INTEGRATSIYA BIOLOGIYA VA FIZIKA MISOLIDA	214
106. Исмаилова Нафиса Тажибоевна, Рахимбаева Юлдуз Базарбай қизи, Юлдашева Хуррият Бахтиёрвна ДАРС БЕРИШ ТУРЛАРИ ВА ЖАРАЁНИНИ ФАОЛ ТАШКИЛ ЭТИШ	216
107. Isometova Shoista Abduqodirovna, Mirzoyakubova Rano Yulchiyevna O'QUVCHILARNI TARBIYALASHDA OILA, MAHALLA VA MAKTAB HAMKORLIGI.....	218
108. Арзиева Наргиза ҚОҲҚАЛҚОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДАГИ МАКТАБЛАР УЧУН ҚОҲҚАЛҚОҒИСТОН ТАРИХИ ФАНИ БУЙИЧА ДАРСЛИКЛАР: МУАММОЛАР ВА КАМЧИЛИКЛАР.	221
109. Raximova Manzura Bazarbayevna BOSHLANG'ICH SINFI ONA TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH	223
110. Ш.Т. Махкамова, и.о.доцента ВИДЫ МОНОЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ И ИХ ОСОБЕННОСТИ	225

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ЙЎЛИДАГИ ТАДҚИҚОТЛАР

O'SMIR BOLALARNING O'TISH DAVRIDAGI ASOSIY TENDENSIYALARI

Beymamatova Nasiba Rahimberdi qizi,
Xorazm viloyati Xonqa tumani
8-maktab psixologi
Telefon: +998974573137

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'smirlik yoshidagi bolalarning o'tish davrida yuz beradigan o'zgarishlarning asosiy tendensiyalari haqida fikr yuritilgan. Unda keltirilgan faktlar mashhur psixologlarning kuzatishlari, fikr mulohazalari asosida tahlil qilib yozildi.

Kalit so'zlar: o'smirlik, bola, ota-onalar, tendensiya, oilaviy munosabat.

O'smirlik-bu bolalar uchun ham, ota-onalar uchun ham sinov.

O'qituvchi va tarbiyachi uchun bolalarning o'smirlik davri psixologiyasini bilish psixologik nuqtaiy nazardan ham dolzarb hisoblanadi. Bu davrni biz yana o'tish davri deb ham ataymiz. O'smirlik davri asosan 11-15 yoshdagi bolalarni o'z ichiga qamrab oladi ya'ni: 5-8 sinf o'quvchilarini. O'smir o'quvchilarga ta'lim tarbiya berish ishlarida uchraydigan ayrim qiyinchiliklar bu yoshdagi bolalarning psixik rivojlanishi va xususiyatlarini ba'zan yetarli darajada bilmaslikdan yoki inkor qilishdan kelib chiqadi.

Kichik va katta yoshdagi maktab o'quvchilariga qaraganda o'smirlik yoshidagi bolalarni tarbiyalashda juda ko'p qiyinchiliklar yuzaga keladi. Chunki, kichik bolaning katta odamga aylanish jarayoni juda qiyin kechadi. Bu jarayon o'smirlar psixologiyasining odamlar bilan bo'lgan munosabatining jiddiy ravishda o'zgarishi hamda hayot sharoiti bilan bog'liqdir.

Psixologlar o'smirlik davrining “yosharishi” tendensiyasini uzoq vaqtdan beri qayd etishgan. Nima uchun bu davr o'tish davri deb ataladi? Chunki bolaning rivojlanishida bolalikdan kattalikga o'tish sodir bo'ladi, o'smirning asosiy vazifasi o'zini anglash va ota-onasidan ajralib turish hisoblanadi.

Nima uchun bolalarda bu davr qiyin o'tadi?

- ular tashqi va ichki jihatdan o'zgaradi, ba'zida ular uchun bu o'zgarishlarni qabul qilish va ularni nazorat qilish qiyin;

- ular jamiyatda qabul qilinishni, o'zlarini muhim his qilishni xohlashadi. Buning o'rniga ular masxara qilishlari, tengdoshlarining tajovuzkorligi yoki zo'ravonlik qurbonlari bo'lishlari mumkin;

- Ular ota-onalardan tushunishni va ularning barcha xislatlarini kutishadi. Buning o'rniga ular to'liq nazorat, tanqid va taqiqlarga duch kelishadi;

- Ular mustaqillikni xohlaydilar, lekin bunga erisha olmaydilar, chunki ular hali o'z harakatlari uchun to'liq javobgarlikni o'z zimmlariga olmaganlar.

Nima uchun ota-onalarga qiyin?

- Ular katta yoshdagi bolalar bilan qanday munosabatda bo'lishni bilishmaydi;

- Farzandlari uchun avtoritet bo'lishga odatlanganlar;

- O'g'il yoki qizni katta hayotga qo'yib yuborishga tayyor emasligi;

Foydalaniladigan adabiyotlar ro'yxati:

1. B. To'xliyev, B. Karimov. Psixologiya. 8-sinf darsligi. Toshkent. 2017-yil.
2. Internet ma'lumotlari.

YOZGI TA'TIL – SINFDAN TASHQARI O'QISH UCHUN QULAY IMKONIYATLAR DAVRI

Mavlonova Feruza

Samarqand viloyati Paxtachi tumani
17- umumiy o'rta ta'lim maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchisi.
Telefon: +998(94)3772188.

Annotatsiya: Ushbu maqolada sinfdan tashqari o'qish (STO') haqida ma'lumot berilgan. Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun kitob tanlashga oid tavsiyalar ko'rsatilgan. Kitobxonlikning jamiyatdagi o'rni haqida ma'lumot keltirilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf sinfdan tashqari o'qish (STO'), kitob tanlay olish ko'nikmalari, yozgi ta'til, bilish, qo'llash, fikr yuritish.

Bizga ma'lumki, maktab o'quvchini mustaqil o'qishga o'rgatadigan maskandir. O'quvchilar bilim olish jarayonida kitobni mustaqil o'qiy oladigan, uni tushunadigan, ma'lum bir mavzuga oid kitoblarni tanlay oldigan bo'lishadi. Shu jihatdan sinfdan tashqari o'qish (STO') tarbiyaning asosiy quroli sifatida xizmat qiladi, ko'p narsani bilishga havasni orttiradi.

Sinfdan tashqari o'qish (STO')ning maqsadi-o'qish malakalarini takomillashtirish, kitob tanlay oladigan, muntazam kitob o'qiydigan, o'qilgan kitobni to'g'ri baholay oladigan ongli kitobxonni tarbiyalashdir. Bolalarda ezgulikka muhabbat, yovuzlikka nafrat uyg'otish, ularning bog'lanishli nutqini o'stirish, adabiy-estetik tafakkurini yuksaltirish sinfdan tashqari o'qish(STO') darslarining ham tub mohiyatini tashkil etadi.

Sinfdan tashqari o'qish bosqichari:

1. Tayyorlov bosqichi. Bu 1-sinfning savod o'rgatish davriga to'g'ri keladi. Unga darsning bir qismi-17-20 daqiqasi ajratilgani uchun “STO” ma'lumoti” deb yuritiladi.

2. Boshlang'ich bosqich. Bu 1-sinfning 2- yarim yilligiga to'g'ri keladi. Bu bosqichda haftada bir marta 45 daqiqalik dars uyushtiriladi.

3. Asosiy bosqich. Bu bosqich 2-4-sinflarga to'g'ri keladi. Bu davrda o'quvchilarning o'qish malakalari mustahkamlanadi. Bunda o'quvchilarning sinfdan tashqari o'qiganlari baholanadi.

Har bir ota-ona o'z farzandini kelajakda yetuk inson bo'lib ulg'ayishini xohlaydi va buning uchun kerakli barcha shart-sharoitlarni yarata oladi. Hozirgi kunda o'quvchilarimiz yozgi ta'tilga chiqdilar. Ularni bo'sh vaqtlarini mazmunli tashkil etish esa ota-onalar tomonidan amalga oshirilishi kerak albatta. Zamon bilan hamnafas ota-onalar o'z farzandlariga internet orqali xohlagan mavzudagi elektron kitoblarni bir zumda muhayyo qilishlari mumkin. Lekin qog'oz shaklidagi kitoblarni varaqlab o'qishga nima yetsin?! Buning uchun ota-onalarga quyidagi tavsiyalar beriladi.

-Bolajonlarga turli-tuman rasmlarga boy kitoblar olib berish.

-Bolajonlarni tez-tez kutubxonalarga olib borish.

-O'qilgan kitob mazmuni haqida u bilan suhbat qurish.

-Bolaning o'zi bilan birga kitob tanlab, sotib olish.

-Asosan ertak, hikoya, topishmoq, maqol janridagi kitoblarni tanlash.

Sinfdan tashqari o'qish (STO') darslarining asosiy vazifasi o'quvchida badiiy kitoblarni o'qishga havas uyg'otish, o'qigan kitoblari yuzasidan kundalik yurita olishga o'rgatish, bolalar adabiyotining mashhur adiblari hayoti va ijodi bilan elementar tarzda tanishtirish hisoblanadi. Bolalarda kitobga qiziqishni oshirishda albatta ularni maktabga chiqib harf yoki so'zlarni o'zlari mustaqil o'qishlarini kutish shart emas, balki ularga go'daklik davrlaridan boshlab turli xildagi rasmlarga boy bo'lgan kitoblarni ota-onalar tomonidan o'qib berish, hamda ulardan o'yin tarzida o'qilgan kitob mazmunini so'rash maqsadga muvofiqdir. Buning uchun esa ota-onalar birinchi navbatda o'zlari namuna bo'lishlari lozim.

Aytish lozimki, sinfdan tashqari o'qish faqat choraklar davomida emas balki ta'til vaqtida ham muntazam davom etishi lozim. Bunga esa ota-onalarimiz bee'tibor bo'lishmasin.

Kitob-inson tafakkurining kamoloti. Zero, tafakkuri, fikr doirasi keng ma'rifatli kishilar

jamiyatning chinakam boyligidir. Yurtimizda bunday insonlarni ko'paytirish esa siz va bizning burchimizdir.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Karima Qosimova, Safo Matchonov, Xolida G'ulomova, Sharofat Yo'ldosheva, Sharofjon Sariyev “Ona tili o'qitish metodikasi” Toshkent “Nosir” nashriyoti 2009-yil.
2. Irodabonu Avvalboyeva “Sinfдан tashqari o'qish” 2019 yili nashr.
3. www.uzedu.uz
4. www.eduportal.uz

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARI UCHUN TIMSS XALQARO TADQIQOTI BO'YICHA TOPSHIRIQ NAMUNALARINI SHAKLLANTIRISH.

Sobirova Dilbar

Samarqand viloyati Paxtachi tumani
17-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
sobirovadilbar59@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqolada TIMSS xalqaro tadqiqoti haqida ma'lumot berilga. TIMSS xalqaro tadqiqoti topshiriqlari tuzish metodikasiga oid ko'rsatmalar tavsiya etilgan. TIMSS xalqaro tadqiqotining ahamiyati haqida ma'lumot keltirilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich sinf, TIMSS xalqaro tadqiqoti, TIMSS topshiriqlari, ta'limiy yutuqlar, bilish, qo'llash, mulohaza yuritish,

Maktabda olingan bilim insonning kelgusi hayot yo'lini belgilaydi. Ko'pchilik bilimni baho bilan o'lchaydi. Ammo baho bilimni belgilovchi aniq mezon emas. U o'quvchilarni faollikka undovchi, rag'batlantiruvchi vosita xolos. O'quvchilarning bilim va malakasini umumiy ravishda tahlil qilish mamlakatdagi ta'lim sifati darajasini belgilaydi. Bu jarayon ta'lim taraqqiyotini belgilovchi muhim mezon bo'lgani uchun Xalq ta'limi vazirligi tashabbusi bilan umumiy o'rta ta'lim maktabi o'quvchilari bilimni baholash bo'yicha xalqaro dasturlarni amaliyotga joriy etish maqsadida ilk qadamlar tashlandi. Ya'ni, o'quvchilar bilimni xalqaro talablarga yetkazish, unga mosligini o'rganib borish maqsadida PISA, TIMSS, PIRLS kabi baholash dasturlarini keng qo'llash rejalashtirilmoqda. TIMSS nima? TIMSS maktabda matematika va tabiiy fanlarni o'qitish sifati xalqaro monitoringi bo'lib, Ta'lim yutuqlarini baholash xalqaro assotsiatsiyasi (IEA) tomonidan tashkil etiladi. Ushbu tadqiqot turli davlatlardagi 4- va 8- sinf o'quvchilarining matematika va tabiiy fanlar bo'yicha egallagan bilim darajasi va sifatini solishtirish hamda milliy ta'lim tizimidagi farqlarni aniqlashga yordam beradi. TIMSS tadqiqoti 4 yilda bir marta o'tkazilib 4- va 8- sinf o'quvchilarining ta'lim yutuqlariga baho berish bilan birga ularning ushbu fanlarga nisbatan munosabatlari, qiziqishlarini o'rganadi. TIMSS yordamida o'quvchilarning ta'limiy yutuqlari: bilish, qo'llash, mulohaza yuritishi baholanadi. TIMSS xalqaro tadqiqotida 60-70 tadan topshiriqlar tuziladi va 2 bosqichda o'tkaziladi. 1-bosqichda matematik savodxonlik tekshiriladi. 1-bosqich tugagandan so'ng o'quvchilarga 10-15 daqiqa tanaffus beriladi, so'ng 2-bosqich, ya'ni tabiiy yo'nalishdagi savodxonlik bo'yicha sinovlar o'tkaziladi. TIMSS tadqiqotida 0 balldan 2 ballgacha baholanadi. To'g'ri javob uchun 10 kodi, qisman to'g'ri javob uchun 70 kodi, tushunib bo'lmaydigan javob uchun 79 kodi, umuman javob berilmagan savol uchun 99 kodi qo'yiladi.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarini TIMSS xalqaro tadqiqotiga tayyorlashda quyidagicha topshiriq namunalarini shakllantirish mumkin.

1. Madina tortning $\frac{1}{8}$ qismini, Akrom esa $\frac{1}{4}$ qismini yedi. Ular birgalikda tortning qancha qismini yedi? A) $\frac{3}{8}$ B) $\frac{3}{4}$ C) $\frac{2}{8}$ D) $\frac{2}{4}$

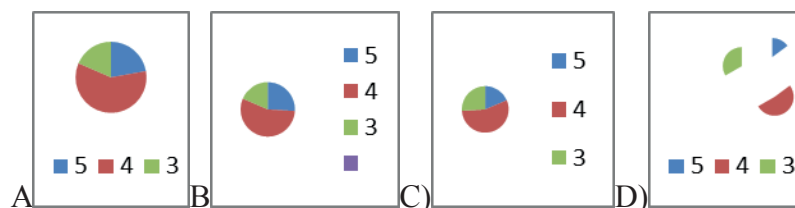
2. Qaysi kasr qolganlariga teng emas? A) $\frac{1}{3}$ B) $\frac{2}{6}$ C) $\frac{4}{9}$ D) $\frac{4}{12}$

3. $\frac{1}{2}$ h necha daqiqaga teng? A) 15 min B) 45 min C) 30 min D) 60 min

4. Teng tomonli uchburchak markazidan tutib burilsa, bir marta to'liq aylantirguncha necha marta dastlabki holatiga mos tushadigan rasm hosil bo'ladi? A) 4 B) 5 C) 2 D) 3

5. 4-A sinf matematika fanidan o'zlashtirish natijalari

t/r	baho	O'quvchi soni
1	5	6
2	4	16
3	3	5

Ushbu jadvalga qaysi diagramma mos keladi?

Tabiiy fanlardan TIMSS topshiriqlari.

1. Osmondagi eng qaynoq yulduzlar qanday rangda bo'ladi?

A) oqish yoki ko'kimtir B) sarg'ish C) qizg'ish D) oq

2. Quyosh Yerga nisbatan qanday holatda turadi?

A)Yer bir joyda turadi Quyosh Yer atrofini aylanib chiqadi.

B)Quyosh bir joyda turadi Yer uni atrofida aylanadi.

C)Quyosh ham Yer ham harakatda bo'ladi.

D)Quyosh ham Yer ham bir joyda turadi.

3.Yerga eng yaqin yulduz qaysi? A)Serius B)Zuhro C)Quyosh D)Mars

4.Quyosh sistemasidagi yirik osmon jismlari qaysilar?

A)Meteorlar B)Kometalar C)Yulduzlar D)Sayyoralar

5.Quyosh nurlari Yer ekvatorining pastki qismini ko'proq yoritsa qaysi fasl bo'ladi? A)qish B)yozi C)bahor D)kuz

TIMSS xalqaro tadqiqotlarini o'tkazish natijasida o'quvchilar maktabda olgan bilimlarini hayotda qo'llashni o'rganadi,va shu bilan birga o'quvchilarning mantiqiy va tizimli fikrlash ko'nikmalari ham rivojlanadi.

O'zbekiston TIMSS va boshqa xalqaro tadqiqotlarda qatnashish orqali,rivojlangan mamlakatlar tajribalarini O'zbekiston ta'lim tizimida qo'llash,o'z natijalarini boshqa davlatlar natijalari bilan qiyosiy taqqoslash imkoniyatlariga ega bo'ladi.Tadqiqotning har 4 yillik davriyligida uzluksiz ravishda ishtirok etish global miqyosda mamlakatimiz ta'lim tizimining samaradorligini kuzatib borish imkonini beradi.Ushbu dasturlar O'zbekiston Respublikasi milliy baholash tizimini takomillashtirish,kompetensiyaviy baholash tizimini joriy qilish orqali ta'lim sifatini oshirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar:

1.O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2018-yil 8-dekabrdagi "Xalq ta'limi tizimida ta'lim sifatini baholash sohasidagi xalqaro tadqiqotlarni tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 997-sonli qarori.

2. N.U.Bekbayeva Matematika (Umumiy o'rta ta'lim maktablarining 4- sinfi uchun darslik) T.:O'qituvchi nashriyot-matbaa ijodiy uyi 2020-yil.

3.www.uzedu.uz

4.www.eduportal.uz

МАКТАБ ВА ОИЛА - ТАРБИЯ О‘CHOГ‘И

Abdiyeva Dilnoza Olimboyevna
Xorazm viloyati Hazorasp tumani,
28 – son maktab psixologi.
Telefon +99893 282 41 90

Annotatsiya: O‘tib kelayotgan yosh avlodni barkamol, komil etib tarbiyalash xalqimizning azaliy orzusi bo‘lib, farzandlarni ma‘naviy-axloqiy, milliy-madaniy, tarixiy an‘analarga hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslanib, zamonaviy shaxsni shakllantirish ota-onalar, maktab, mahalla oldida turgan eng asosiy mas‘uliyatli vazifa sanaladi.

Kalit so‘zlar: timsol, maktab, mahalla, rahna, axloqiy .

O‘tib kelayotgan yosh avlodni barkamol, komil etib tarbiyalash xalqimiz- ning azaliy orzusi bo‘lib, farzandlarni ma‘naviy-axloqiy, milliy-madaniy, tarixiy an‘analarga hamda umumbashariy qadriyatlarga asoslanib, zamonaviy shaxsni shakllantirish ota-onalar, maktab, mahalla oldida turgan eng asosiy mas‘uliyatli vazifa sanaladi. Farzandlar oila timsolida jamiyatning ijtimoiy ma‘naviy qiyofasini ko‘radi. Jamiyat talablari mohiyatini shu kichik jamoada anglaydi. “Dunyo shiddat bilan o‘zgarib, barqarorlik va xalqlarning mustahkam rivojlanishiga rahna soladigan turli yangi tahdid va xavflar paydo bo‘layotgan bugungi kunda ma‘naviyat va ma‘rifatga, axloqiy tarbiya, yoshlarning bilim olish, kamolga yetishga intilishiga e‘tibor qaratish har qachongidan ham muhimdir”, - deb ta‘kidlaydi Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev o‘z nutqida.

Agar ota-ona farzandiga yoshlik paytidan to‘g‘ri ta‘lim-tarbiya bermasa, u dangasa va yalqovga aylanib, ilm olishga harakat qilmaydi va kasb- hunar o‘rganmaydi. Natijada bu bola yengilyelpi hayot kechirishni o‘ylaydi, to‘g‘ri tarbiya olmagan uchun adabsiz va ilmsiz holda voyaga yetadi. Shu bois, u hayot yo‘lida o‘z o‘rnini topolmay, ko‘p qoqiladi. Farzandlarimiz bu holga tushmasligi uchun ularni kichikligidan tarbiyalab borish vazifasi ota- ona va maktab zimmasiga birdek yuklanadi.

Tarbiya vositasi - kam o‘rganilgan pedagogik kategoriya hisoblanadi. Biroq oxirgi yillarda ushbu muammoni o‘rganish dolzarbligi oshgani sababli maktab, o‘qish, kitob, o‘qituvchi nutqi, ota - ona bolaga ta‘sir etish, shaxs rivojlanishi va shakllanishining asosiy omili, yagona manbayi bo‘lmay qoldi. Pedagoglar shaxsning ijtimoiylashuvi, pedagoglashtirilganligi, ta‘limiy muhit yaratish to‘g‘risida ko‘plab fikr bildirishmoqda. Bu o‘z navbatida yoshlarning shakllanishida maktab va o‘qituvchidan tashqari boshqa omillar ta‘siri yuqori bo‘layotganidan dalolat beradi.

Bularga ommaviy axborot vositalari ma‘lumotlari, kompyuter va internet, reklama va ommaviy madaniyat, globallashuv, axborotlashuv jarayonlari kiradi. Boshqacha aytganda, yoshlarimiz axborotlar makonida yashayapti. Ularni to‘g‘ri, milliy ruhda tarbiyalash oila va maktabga birdek bog‘liq. Hozirgi axborotlar tarqalishi avj olgan sharoitda bolajonlarimizni yoshligi- dan mustaqil fikrlay oladigan, o‘z fikrini aniq va ravon bildira oladigan qilib tarbiyalash biz, boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari zimmasiga yanada katta mas‘uliyat yuklaydi. Buning uchun maktabda o‘qish, odobnoma, ona tili darslarida tarbiyaviy ahamiyatga ega ko‘plab mavzular bor. Shularning mohiyatini ochib, bola ongiga singdirish - bizning vazifamiz. Bundan tashqari, “Qush uyasida ko‘rganini qiladi», deganlaridek, bola asosiy tarbiyani ota-onasidan o‘rganadi. Ota-ona bola tarbiyasi uchun oyna hisoblanadi. Yuqorida aytilganidek, ota-ona bola uchun ibrat maktabi bo‘ladi. Tarbiya masalasida katta muammolarimizdan biri ota-onalar bolalarini tashlab, chet elga pul ishlash maqsadida ketishi. Chunki bola ota-ona mehrini, tarbiyasini boshqadan olamaydi. Biz pedagoglar farzandlarimiz tarbiyasi yo‘lida ota-onalar bilan hamkorlikda muntazam ishlashimiz kerak. Ota-onalar bolalarining maktabda o‘zini tutishi, tarbiyasini bilish uchun darslarda ishtirok etishi kerak. Sinf rahbari ota-onalar bilan hamkorlikda turli tadbirlar, viktorinalar uyushtirib turishi maqsadga muvofiq. Farzandlarini yaqindan o‘rganish uchun so‘rovnomalar tashkil qilish lozim. O‘z tajribamdan kelib chiqib, shuni ma‘lum qilamanki, ota-ona bilan muntazam hamkorlikda ishlash farzandlarimiz tarbiyasi, ta‘limida samarali natijalarni beradi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, farzandlarimizni kelajakda barkamol, haqiqiy vatanparvar, mustaqil fikrlaydigan inson qilib tarbiyalashda biz, pedagoglar va ota-onalar, mahalla birdek fidoiylilik, jonkuyarlik qilsak, hayotda o‘z o‘rnini topib, vatani uchun jonini fido qiluvchi insonlar yetishib chiqishiga erishamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Buyuk kelajakni mard va oliyjanob xalqimiz bilan birga quramiz.
2. Mirziyoyev SH.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz.
3. Mirziyoyev Sh.M. “Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib yangi bosqishga ko‘taramiz”
4. Yo‘ldoshev O‘. Umumiy pedagogika.

CHIZMACHILIK DARSLARINI INNOVATSION TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA TASHKIL QILISH

Akramova Diloromxon Azamovna

Farg'ona viloyati Dang'ara tumani
19-umumiy o'rta ta'lim maktabi
chizmachilik va tasviriy san'at o'qituvchisi

Annotatsiya: maqolada Chizmachilik darslarida innovatsion texnologiyalarni qo'llashning ba'zi usullari haqida ma'lumotlar keltirib o'tildi.

Kalit so'zlari: innovatsion texnologiyalar, interaktiv metod, chizmachilik, grafik

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga qiziqish ortib bormoqda. Bunda, asosan hozirgacha o'quvchilar tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarni o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga va imkoni boricha xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsni rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik funksiyasini bajaradi. Bunday ta'lim jarayonida o'quvchi asosiy figuraga aylanadi.

Chizmachilik o'qituvchisidan ham zamonaviy texnologiyalarni bilish va ulardan o'zining kasbiy faoliyatida o'rinli foydalana olish malakalariga ega bo'lishlik talab qilinadi.

Umumta'lim maktablaridagi chizmachilik darslari o'zining xususiyatlariga ko'ra boshqa fanlardan birmuncha farqlanadi. O'rganilgan ma'lumotlarning asosiy qismlari bo'yicha o'quvchilar individual grafik ishlarni bajaradilar va ularni tekshirish jarayonida o'qituvchi har bir o'quvchi bilan individual ishlashiga to'g'ri keladi. Amalda o'quvchi chizmachilik fanini o'qituvchi rahbarligi va nazorati ostida maxsus jihozlangan chizmachilik kabinetida o'rganadi. Darsda o'qituvchining nazariy ma'lumotlarni tushuntirganidan keyin shu mavzu bo'yicha o'quvchilar ish daftarlarida grafik ish bajaradilar. O'qituvchi har o'quvchining qobiliyat va imkoniyatlarini yaxshi biladi va uni o'quv jarayonida hisobga olishi yaxshi samara beradi. Lekin o'quvchilar bilan individual shug'ullanish vaqti chegaralangan. O'qituvchi har bir o'quvchining ishini kuzatish va ularga chizma bajarishning ratsional yo'llarini ko'rsatish, mavzuning qiyin joylarini tushuntirish hamda bajarilgan ishlarni tekshirish imkoniyatiga ega. Shuning uchun o'qituvchining darsni tashkil qilishiga ko'p narsa bog'liq.

O'qituvchining diqqat markazida hamisha o'quvchilarda amaliy grafik ish bajarish malakalarini shakllantirish asosiy vazifa ekanligi turishi kerak. Dars turi ham shundan kelib chiqib tanlanishi zarur. Ta'lim metodlarini tanlashda albatta chizmachilik fanining xususiyatlarini e'tiborga olish kerak. Yangi mavzuni o'rganishda o'quvchilarga *“Hammasi tushunarlimi?”* yoki *“Hamma tushundimi?”* qabilidagi savollar bilan murojaat qilish yaramaydi. Chunki, kamdan-kam odam o'zining tushunmasligini tan oladi. Shuning uchun *“Ushbu kesimni hosil qiluvchi tekislik qanday vaziyatda joylashgan?”*, *“Konus sirtidagi A nuqtaning gorizonta proektsiyasi qanday topiladi?”*, yoki *“Pog'onali va siniq qirgimlar qanday hosil qilinadi?”* kabi aniq savollar bilan murojaat qilish kerak. Ayniqsa o'qituvchi doskada chizma bajarish jarayonida to'xtab, o'quvchilarga *“Keyingi yasashlarni qanday bajaramiz?”* yoki *“Ushbu detal chizmasini bajarishda nechta ko'rinish zarur bo'ladi?”* kabi savollarni tashlashi yaxshi samara beradi. Savolning bunday qo'yilishi o'quvchilarni bajarilayotgan ish yechimini topishning faol ishtirokchilariga aylantiradi va ularni o'ylanib, taxminlari ichidan eng to'g'rirog'ini tanlashga o'rgatadi.

Chizmachilik darslari uchun eng keng tarqalib, ommalashgan dars turi – *aralash* yoki *kombinatsiyalashgan* darsdir. Bunda o'qituvchining mavzuni bayon qilishi bilan bir qatorda o'quvchilar tomonidan amaliy ishlarni bajarilishi ham muhim ahamiyatga egadir. Ushbu amaliy ishlar o'quvchilarga o'quv adabiyotlaridan foydalanib olingan bilimlarni mustahkamlashga hamda uy vazifalarini bajarish uchun zarur bo'lgan ma'lumotlarni o'zlashtirishlariga ko'maklashadi.

Xulosa qilib shuni aytishimiz mumkinki, ta'lim jarayonida turli xil didaktik o'yinli texnologiyalar tashkil qilish, shuningdek chizmachilik darslarini interaktiv metodlar yordamida olib borilsa, o'quvchilarning shu fanga qiziqtirish, o'quvchilarimizning salohiyatlarnini rivojlantirishga erishishimiz mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Usmanov F.F. Linguocultural competence as the means of identifying images in fixed similes // Theoretical & Applied Science. №5 (73). 2019. p. URL: <http://www.t-science.org/arxivDOI/2019/05-73/05-73-4.htm>
2. Ro'ziev E.I., Ashirboyev A.O. Muhandislik grafikasini o'qitish metodikasi. – T.: 2010

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI O'QITISHDA PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALARNING SAMARALI FOYDALANISH YO'LLARI

Atamuratova Dilbar Kattayevna

Surxondaryo viloyati Termiz shahar
12- umumiy o'rta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

Muxitdinova Muqima Eshmamatovna

Surxondaryo viloyati Termiz shahar
12- umumiy o'rta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

Xursanova Nazokat Burikulovna

Surxondaryo viloyati Termiz shahar
12- umumiy o'rta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

Annotatsiya: Ushbu maqolada. Pedagogik texnologiya asosida o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish imkoniyati tug'iladi. Shu bilan bir qatorda mavzularni yoritilishi, o'quvchilarning o'tilayotgan mavzuni o'zlashtirilishi va pedagogik salohiyatini oshirishdagi ahamiyati yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: pedagogik, texnologiya, ilmiy, ta'lim, o'qitish texnologiyasi, dars, ko'nikma, ta'lim-tarbiya bosqichlari.

O'zbekistonda bozor munosabatlariga asoslangan iqtisodiy tuzilmalar yaratilayotgan hozirgi kunda keng, chuqur bilimli va bilimlarni amalda qo'llay oladigan shaxslarga talab kuchayib bormoqda. Bilimdon va tadbirkor, ijtimoiy faol shaxs jamiyat hayotida, mehnatda o'zining o'rini topadi. Bunday faollik vujudga kelishi uchun bilimdon va harakatchan, milliy istiqlol g'oyasiga sodiq bo'lgan shaxsni shakllantirish kerak va avvalo har tomonlama rivojlangan, sog'lom fikr yuritadigan, jahon yoshlari bilan har sohada raqobatbardosh, ma'naviy barkamol yoshlarni tarbiyalamoq zarur.

Pedagogik texnologiyalar ta'lim-tarbiya jarayonini ilg'or vositalari, metodlar, texnik vositalar, usullariga tayanib takomillashtirish tizimi hisoblanadi. Bu tizim o'qituvchi tomonidan yaratiladi, ta'lim-tarbiya bosqichlarini o'zaro bog'lashga xizmat qiladi. Uning mazmuni va vazifalarini, maqsadini oldindan belgilash, ta'lim-tarbiyaning shakllari va vositalarini tayyorlash, o'quvchida shakllantirish ko'zda tutilgan ma'naviy sifatlarni o'zlashtirishga yo'naltirilgan darslarni rejalashtirish kabilarni o'z ichiga oladi.

Ta'limning barcha bo'g'inlarini shunday tashkil etish kerakki, u yoshlarga chuqur va asosli bilim berish bilan birga keng qamrovli fikrlashga o'rgatsin. Pedagogik texnologiyaning asosiy mohiyati o'quvchilarni qiziqtirib o'qitish va bilimlarni to'liq o'zlashtirishga erishishdir. Ta'limda berilayotgan bilimlarni o'quvchilarning ko'pchilik qismi puxta o'zlashtirishi pedagogik texnologiya joriy etilishining asosiy maqsadi hisoblanadi. Pedagogik texnologiya ta'lim-tarbiya jarayonining mavjud qonuniyatlariga, mamlakatimiz rivojlanishining o'ziga xos xususiyatlariga, tarixiy taraqqiyot tajribalariga asoslanadi. Pedagogik texnologiyani yaratish milliylik va muminsoniylik tamoyillariga, insonparvarlik va demokratiya prinsiplariga, ijodkorlik va tashabbuskorlikka tayanadi Bugungi kunda fan-texnikaning rivojlanishi bilan inson faoliyati nihoyatda kengayib, yangi texnologiyalar kirib kelmoqda.

Biroq pedagogik texnologiya inson ongi bilan bog'liq bilimlar sohasi sifatida murakkab va hammaga ham tushunarli bo'lmagan pedagogik jarayonni ifoda etishi bilan ishlab chiqarish va axborotli texnologiyalardan ajralib turadi. Uning o'ziga xos xususiyati – tarbiya komponentlarini mujassamlashtirganidir. Pedagogik texnologiya boshqa sohalaridagi texnologik jarayonlar bilan uzluksiz boyib boradi va an'anaviy o'quv jarayoniga, uning samarasini oshirishga ta'sir ko'rsatishning yangi imkoniyatlarini egallab oladi. Ta'lim-tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalarni qo'llash avvalo, pedagogik munosabatlarni rivojlantirish va demokratlashtirishni talab etadi, chunki ularni amalga oshirmay turib qo'llangan har qanday pedagogik texnologiya kutilgan samarani bermaydi. Pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonining unumdorligini oshiradi, o'quvchilarni mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o'quvchilarda bilimga ishtiyoq

va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o'zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko'nikma va malakalarini shakllantiradi. An'anaviy o'qitish tizimi, aytish mumkinki, yozma va o'g'zaki so'zlarga tayanib ish ko'rishi tufayli "axborotli o'qitish" sifatida tafsiflanadi, chunki o'qituvchi faoliyati birgina o'quv jarayonining tashkilotchisi sifatida emas, balki nufuzli bilimlar manbaiga aylanib borayotganligini ta'kidlagan holda baxolanmoqda.

Pedagogik texnologiya - bu o'qituvchining o'quvchilarga o'qitish vositalari yordamida muayyan sharoitlarda ta'sir ko'rsatishi va bu faoliyat mahsuli sifatida ularda oldindan belgilangan shaxs sifatlarini intensiv shakllantirish jarayonidir. Pedagogik texnologiya - o'quv jarayonini texnologiyalashtirishni butunligicha aniqlovchi tizimli kategoriya. Pedagogik nashrlarda «o'qitish texnologiyasi», «ta'lim texnologiyasi» tushunchalari ham ishlatiladi Pedagogik texnologiya inson ongi, tafakkuri bilan bog'liq bilimlar sohasi sifatida murakkab va hammaga ham tushuntirish mumkin bo'lmagan pedagogik jarayonni ifoda etadi. Uning o'ziga xos jihati – tarbiya muammosini ham qamrab olishidir.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki. Pedagogik texnologiya asosida o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish imkoniyati tug'iladi va u o'qituvchining yaqin ko'makdoshiga aylanadi yoki uning funksiyalarini to'liq bajarishi mumkin. Natijada, mantiqiy bog'langan qisqa yo'llardan shunday olib boriladiki, oqibatda o'quvchilar deyarli xato qilmaydilar va o'quvchi ularning natijasini ma'lum qilish bilan mustahkamlash imkoniyatini yaratadi hamda ta'lim maqsadini to'la amalga oshirish sari yana yangi qadamlar qo'yiladi.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Р.А. Мавлонов, М. Арабова, Ғ. Салохитдинова “Педагогик технология” Т. Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси. “Фан” нашриёти. 2008.
2. Ж. Йўлдошев, Ф. Йўлдошева, Ғ. Йўлдошев “Интерфаол таълим сифат кафолати” Т. 2008.

APPLICATION INTERNET TECHNOLOGIES IN TEACHING PROCESS

Avezmetov Jakhongir Sheraliyevhich

Teacher, Uzbekistan State University of World Languages

Abstract

The article describes the use of Internet technologies in teaching process, the issue of the relevance of using technologies in the process of teaching English is touched upon, and some studies of this issue in the scientific literature are presented.

Keywords: interactivity, Internet technologies, application of ICT.

The rapid development of network information technologies, in addition to a noticeable reduction in temporal and spatial barriers to the dissemination of information, has opened up new prospects in the field of education. It is safe to say that in the modern world there is a tendency to merge educational and information technologies and the formation on this basis of fundamentally new integrated learning technologies based, in particular, on Internet technologies.

The Internet is now in every phone, tablet, computer. It is actively used for communication, work, study. It is very important to use this resource to the maximum advantage. Education is one of the most important areas in our lives. Internet technologies in education allow learning at any distance. It has become a real find for many people. First of all, it is time saving, comfort and convenience of such a system. For some groups of the population, this is a good chance to get an education, for people with disabilities who cannot attend regular educational institutions. Distance learning allows you to constantly improve your skills, graduate from the best educational institutions, even if there is no possibility of moving.

Internet technologies are used to transfer information and ensure interaction between a teacher and a student in systems of distance and open education. A modern teacher should not only have sufficient knowledge in the field of the Internet and information technology, but also know how to apply them in their professional activities.

The most important task of education in the information age is the teaching of communication skills.

Experience shows that online lessons are hindered by technical difficulties, including: low reliability and significant congestion of communication channels, leading to unjustified waste of study time waiting for a connection, network reaction, etc., the need to synchronize educational material in integrated subjects within several schools, as well as a number of factors (turning off the phone, unreliable communication, etc.) that can disrupt plans at the last moment. Therefore, the possibility and expediency of building an online course, rather than separate classes, is useful for students, but is unlikely to allow most students to acquire stable skills and abilities in working with telecommunications software. Thus, the art of searching for information on the World Wide Web needs to be learned, which is very difficult to organize directly on the global network, since the processing of requests and the transmission of search results require considerable time. The main difficulty in the process of learning a foreign language lies in a certain “virtuality” of the subject. Being outside the society of native speakers, it is difficult for the student to identify landmarks that will help him master a large amount of vocabulary and grammar of a new language of communication for him.

There is a huge amount of methodological and auxiliary literature on the topic of organizing the educational process in such a way as to form 4 basic skills in schoolchildren:

- the ability to use the appropriated foreign culture in its dialogue with the native (as a product of the cognitive aspect);
- the ability to use abilities of a different nature in communication (as a product of the developing aspect);
- the ability to realize the moral potential accumulated in foreign language education (as a product of the educational aspect);
- the ability to communicate through all types of speech activity (as a product of the educational aspect) [2].

However, these basic skills are built on the initial mastery of various knowledge and skills that are updated in various types of speech activity, while the optimization and intensification of the

learning process are indispensable tasks that the teacher-methodologist and teacher-practitioner will have to solve. In addition to purely cognitive tasks that the teacher solves as part of the content-procedural activities of the educational process, great influence should be given to the educational side. The modernization of Russian education significantly affects the organization of the educational process in general educational institutions, while it is emphasized that one of the main tasks of improving the school education system is to create conditions for self-realization and development of students.

To determine the possibility of using ICT in the process of teaching a foreign language at school, we will dwell on the definition of the concepts of “interactivity” and “ICT”, and then outline the ways of using one of the types of information and communication technologies - Internet technologies.

The term interactivity is quite new, different definitions reflect different areas of use. So, in sociology, interactivity is understood as one of the key categories of sociological analysis, which describes the variety of social interactions at various levels: interpersonal, group, and institutional. In computer science, this term refers to interaction in the world of telecommunications, the phenomena of which include computer games, e-mail, online communication on the Internet, telephone or Internet participation of viewers in television programs (interactive polls, voting, etc.), virtual reality technologies and others [9,10]. Summarizing these definitions, one can define an integral characteristic of this concept, namely: interactivity is the principle of organizing a system, in which the goal is achieved by the information exchange of elements of this system.

References:

1. Grebeshkov, A.Yu. Standards and technologies for managing communication networks. M.: Eco-Trends, 2003. - 288 p.
2. Derkach, A. Modern information technologies in science and education. M.: RAGS, 2010. - 188 p.

USING INTERNET TECHNOLOGIES IN TEACHING VARIOUS TYPES OF SPEECH ACTIVITY

Avezmetov Jakhongir Sheraliyevich

Teacher, Uzbekistan State University of World Languages

Abstract

The development of internet technologies at the present stage necessitates the preparation of the younger generation for their competent and conscious use. The article deals with the possibilities of using IT in teaching process.

Key words: internet technologies, teaching process, competent.

The organization of training directly on the Internet involves the creation of a solid material base and is associated with a number of organizational and pedagogical problems; modeling and imitation in the local network of the main services and network operation modes will reduce the cost of training and avoid the above-mentioned difficulties; training in Internet technologies is practically not developed in terms of methodology.

Therefore, the study of methodological aspects of the formation of skills in working with telecommunication technologies by modeling and simulating the operating modes of the Internet in a local network at the present stage is an actual direction that is directly related to the content of a school course in computer science and is of great practical importance.

Internet technologies are an automated environment for obtaining, processing, storing, transferring and using knowledge in the form of information and their impact on an object, implemented on the Internet, including machine and human (social) elements. With regard to training, the following can be distinguished:

- computer training programs (electronic textbooks, simulators, laboratory workshops, test systems);
- educational systems based on multimedia technologies built using personal computers, video equipment, optical disk drives;
- intelligent and educational expert systems used in various subject areas;
- distributed databases by branches of knowledge;
- means of telecommunications, including e-mail, teleconferences, local and regional communication networks, data exchange networks, etc.;
- electronic libraries, distributed and centralized publishing systems.

These technologies can be divided into two large groups:

- with selective interactivity;
- with full interactivity. (Interactivity is the direct interaction of a user with an information-computing system, it can be in the nature of a request or a dialogue with a computer).

The first type includes all technologies that provide information storage in a structured form - data banks, databases. These technologies operate in a selective interactive mode, and the information is provided as a service. The user is not allowed to enter new information. The second type includes technologies that provide direct access to large amounts of information stored in databases and data banks. This type of technology includes all forms of computer-assisted communication: e-mail, teleconferencing, synchronous and asynchronous communication, etc. Thus, the information resources of the Internet are the whole set of information technologies and databases available with the help of these technologies and existing in the mode of constant updating. These include, for example:

- Email;
- Usenet telecommunication system;
- system of file archives;
- WWW databases;
- databases (Gopher);
- databases (WAIS);

Internet resources for educational purposes are materialized in a computer network:

- information products of the work of specialists dealing with the problems of education;
- computer training programs, including electronic textbooks, simulators, laboratory workshops,

test systems;

- personal Web-pages reflecting the experience of the author's pedagogical activity;
- sites and presentations reflecting various aspects of pedagogical activity.

From students, as well as from the teacher, computer literacy is required, which involves:

- the ability to enter and edit information (textual, graphic), use computer telecommunication technology, process the received quantitative data using spreadsheet programs, use databases, print information on a printer;

On the basis of network technologies, a completely new type of educational materials has arisen: Internet textbook. The scope of online textbooks is great: regular and distance learning, self-study. Equipped with a single interface, such an online textbook can become not just a manual for one training course, but a constantly evolving learning and reference environment.

An Internet textbook has the same qualities as an electronic textbook, plus the possibility of replication with virtually no media - there is one version of the educational material on the Internet and the student-user accesses it in the usual way through his browser. This brings significant advantages over the e-book.

References:

1. Komarova, T.S. Information and communication technologies in education. M.: Mosaic-Synthesis, 2011. - 128 p.
2. Lesnichaya, I.G. Informatics and information technologies. M.: Eksmo, 2006. - 544 p.
3. Mikhasev, V.G. Computer networks, Internet and multimedia technologies. M.: MIPK named after I. Fedorov, 2007. - 120 p.

PEDAGOGIKALIQ DÁSTÚRIY QURALLARDAN PAYDALANIP MULTIMEDIALI OQIW KURSLARIN JARATIIV.

doc. G. Izetaeva

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq mámleketlik universiteti
Matematiklıq analiz kafedrası

V. Erejepova

Berdaq atındaǵı Qaraqalpaq
mámleketlik universiteti

Sh. Rambergenova

matematika fakulteti 3-kurs studenti

Annotaciya: Bul teziste zamanagóy informaciyanı qollanıw, oıqwshılardıń erkin bilim alıwın hám ámeliyatda paydalanıp biliwdi uyretiw, jeke hám jámiyetlik xizmetti payda etetuginlıǵı aytıp otılgen.

Gilt so'zler: Pedagogika, zamanagóy texnologiya, jańa idea, multimedia, oqıw metodik kompleks, programma, este saqlaw.

Ózbekstan Respublikası Ministirler keńesiniń 2002-jıl 6-iyunda qabıl etilgen “Kompyuterlestiriwdi jáne de rawajlandırıw hám informaciya kommunikaciya texnologiyaların engiziw ilajları haqqında “28”-sanlı qararı informaciyalastırıwdıń milliy quralın payda etiw barlıq tarawlarda zamanagóy informaciya texnologiyaların engiziw hám paydalanıw jáhán informaciya resurslarınan xabardar bolıwdı keńeytiwge imkaniyat jarattı. Mámleket ekonomikası insanlar turmısında hám jáhán keń jámiyetshiligindegi ornı informaciya texnologiyalarınıń rawajlanıwına baylanıslı bolıp qalmaqta. Zamanagóy texnologiyaların rawajlanıwı intellektual birinshi náwbette bilimlendiriw tarawın rawajlandırıwǵa baylanıslı. Bilimlendiriwdiń mazmunı hám sapalı máseleleri jámiyette eń áhmiyetli taraw sıpatında qaralmaqta. Dúnyanıń rawajlangan hám rawajlanıp atırǵan mámleketlerinde bilimlendiriwdi informaciyalastırıwǵa ayırıqsha itibar qaralıp atır. Bilimlendiriwdi rawajlandırıw onıń nátiyjeligin asırıw jolları izlenip kelmekte. Bilimlendiriwdiń jańa informaciya texnologiyaların engiziw bilimlendiriw tarawındaǵı reformalarınń dıqqat orayınan orın alǵan.

Oqıw maqsetlerinde dástúriy qurallarınıń imkaniyatların jáne de bekkemlewde oqıtıw quralın úyreniw, obekti hám informaciyalardı qayta islew quralı sıpatında payda etiw kerek. Oqıw metodik komplekslerin jaratıwda kórsetpeleli ásbaplar hám kompyuter qurallarınıń imkaniyatlarınan paydalanıw dárejeliğin arttırıwdan ibarat. Bunday komplekslerden oqıwshılardıǵa úyretiletuǵın informaciyalardı jámlew, saqlaw, qollanıw nızamların ashıp beriwge járdem beredi. Zamanagóy informaciyanı qollanıw jeke hám jámiyetlik xizmetti payda etiwge tiykar jaratadı. Bul bolsa oqıwshıda intellektual hám dóretiwshi qábiletin rawajlandırıw, erkin bilim alıw imkaniyatın jaratıp beredi. Hár qanday dúzilisi belgili bir ilimiy texnika, ekonomika, mádeniy siyasiy dáwirde payda boladı hám rawajlanadı. Oqıtıwshı hám oqıwshınıń pikirlewi bilimdi qabıl etip alıw barısında jańa idealar, jańa texnologiyalar jaratıwǵa belgili bir waqıt talap etedi.

Pedagog jańa statusqa iye bolar eken endi onıń wazıypası oqıwshılardıń erkin bilim alıwın payda etiw hám ámeliyatta paydalanıwdı úyreniwden ibarat. Jaslarǵa bilim beriwde kompyuterden paydalanıw úlken áhmiyetke iye bolıp bir qansha jetiskenliklerge erisedi. Búgingi künde oqıtıw protsesinde multimedia quralları járdeminde oqıtıwdıń sapasın asırıw házirgi kúnniń wazıypasına aylanbaqta.

Multimedia sózi latin tilinen alıńǵan bolıp “ media-maǵlıwmat tasıwshı qural “ degen mánini ańlatadı. Multimedia-bul informatikanıń programmalasqan hám texnikalıq qurallar tiykarında oqıtıw materialların oqıwshılardıǵa jetkerip beriwdiń jámlestirilgen kóinisi bolıp esaplanadı. Multimedia sistemasın jaratıwda kompyuter hám audio, video xabarları jetkizip beriw imkaniyatların jaratıwǵa erisiw kerek. Bul sistemaǵa dástúriy informaciya quralları hám ásbapları xabardıń túrleri (teks, grafika, dawıs, súwret) kórinislerin jámlestirip paydalanıwshılar menen interaktiv sáwbetlesiwdi payda etedi. Multimedia sistemalarınan paydalanıw belsendi oqıw metodikasın payda etiwdi táminleydi. Xabar hám maǵlıwmatlardı qabıl etiw dárejesin asıradı. Solay etip sabaq barısında temaǵa baylanıslı slayt jaratıw, multimedialardan paydalanıw, muǵallimler ushın temanı túsindiriwde úlken járdem beredi. Sebebi olar balada bilim kónlikpelerin payda etiw, oy-órisin keńeytiw, este saqlaw qábiletin hám dıqqatın rawajlandırıwda jaqınnan járdem beredi. Oqıwshı esitkennen kóre, kórgen nárselerin yadında kóbirek saqlaydı. Mádeniy hám ruwxıy jaqtan

rawajlanıp baradı.

Demek, pedagogikalıq qurallardan paydalanıp multimedialıq kurslardı jaratıw onda alğan bilimlerin bir ómir yadında saqlaydı hám keyingi bilimlerdi iyelewde tiykar bolıp xizmet etedi. Sebebi ata-babalarımız “jaslıqta alınğan bilim tasqa oyılğan nağıs” dep biykarğa aytpağan.

Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń qararı 07.05.2020 jıl. PQ-4708 “Matematika tarawındağı tálim protsesin asırıw hám ilim-izertlewdi rawajlandırıw is-ilajları” tuwrısında.

Paydalanılğan ádebiyatlar

1. Ózbekstan Respublikası Prezidentiniń 07.05.2020 jılǵı qararı. PQ-4708 “Matematika tarawındağı tálim protsesin asırıw hám ilim-izertlewdi rawajlandırıw is-ilajları” haqqında.
2. 2020-yıl 4-sonli “Kasbiy fanlar” jurnali.
3. 2021-yıl fevral 2-sonli “Mahoratli pedagog” jurnali.

KO'HITANG FLORASI TARKIBIDAGI BRASSICACEAE BURNETT. OILASINING TURLARINING BIOEKOLOGIYASI

Ibragimov Akram Javlievich,

Termiz Davlat universiteti, Botanika kafedrasida dotsenti,

Javliyev Jahonnur Shuxrat o'g'li,

Termiz Davlat universiteti, Biologiya

(Botanika va o'simliklar

fiziologiyasi) 1- kurs magistranti.

Annotatsiya: Maqolada Ko'hitang tizmasi Pomir-Oloy tog' tizimining Janubi-G'arbiy qismida joylashgan. Ma'muriy jihatdan Surxondaryo viloyatining Sherobod tumani hududiga qarashli. Ko'hitang tizmasi shimoldan Tangidara soyi orqali Suvsiztog' bilan chegaralanadi. Sharqiy va janubiy hududi Kelif-Sherobod tekisliklari bilan tutashib ketgan deb yoritib berilgan.

Kalit so'zlar: Brassicaceae, oila, flora, tog', subendem, turkum, tur, yuksak o'simliklari, toshli, tosh-shag'alli.

Kirish: Ko'hitang tizmasi Y.P. Korovin [1] talqinida Turkiston, Zarafshon, Oloy tizmasining bir qismi, Qurama tizmasi bilan birgalikda Janubiy Turkiston provintsiyasining Ko'xiston okrugi tarkibiga kiritilgan.

R.V. Kamelin [2] Afg'on-Turkiston provintsiyasi doirasida G'arbiy Hisor okrugini ajratadi va uning tarkibiga G'arbiy Hisorning tog' mintaqasi Cho'lbair, Ketmon-Chopdi, Xo'ja-Gurgurota, Boysun va Ko'hitang tizmalarini kiritadi. Keyinchalik R.V. Kamelin va F.O. Xasanovlar [3] ko'p yillar davomida olib borishgan tadqiqotlarining natijasida Janubi-G'arbiy Hisor okrugi ajratilishi lozimligini ko'rsatishadi. Okrug tarkibiga Ko'hitang, Boysun, Cho'lbair, Xo'ja-Gurgurota, Xontaxta, Ketmon-Chopdi tizmalari kiritiladi. Shu asosga ko'ra, tadqiqotlar olib borilgan hudud Afg'on-Turkiston provintsiyasi, Janubi-G'arbiy Hisor okrugi, Ko'hitang rayoni tarkibiga kiradi.

Ko'hitang tizmasi (6,7 ming km²) va uning atrofidagi hududlar florasi R.V. Kamelin hisobi bo'yicha 1435 tur, 545 turkum va 92 oilalardan tashkil topgan. Bu flora Janubi-G'arbiy Hisor okrugining juda boy va o'ziga xos bo'lgan bo'lagi sifatida e'tirof etiladi.

Tizmaning sharqiy yonbag'rida Surxon davlat qo'riqxonasi joylashgan. Surxon qo'riqxonasining floristik tarkibi A.J. Ibragimov tomonidan birinchi marta keltirilgan bo'lib, 77 oila, 372 turkumga mansub 743 turlardan tashkil topishi aniqlangan [4]. Aynan, Ko'hitang tizmasining florasi uchun keltirilgan turli ma'lumotlar asosida fikr yuritadigan bo'lsak, shuni aytish mumkinki, tizma sharqiy yonbag'irligining markaziy qismida joylashgan Surxon qo'riqxonasining yuksak o'simliklari tarkibi tizmaning umumiy florasiga nisbatan reprezentativ xarakterga ega va tizma sharqiy yonbag'irligida mavjud bo'lgan o'simliklar xilma – xilligini o'zida aks ettiradi.

***Alyssum campestre* L.** Ko'hitang tizmasining asosan sharqiy yonbag'ridagi Kampirtepa, Shalqon, Qizilolma va Bog'lidara hududlarida tarqalgan. O'zbekiston Respublikasining Qizil kitobiga kiritilgan bu tur tizmaning mayda jins tuproqli, toshli, shag'al-toshli yonbag'irlarda, d.s. 1100-1200 m balandliklarida archazorlar va butazorlar ichida yakka-yakka holda uchraydi.

***Arabis recta* Vill. (= *A. auriculata* Lam.)** - Janubi-g'arbiy Pomir-Oloydagi kamayib borayotgan endem tur bo'lib, asosan Ko'hitang tizmasida va Surxondaryoning chap qirg'og'ida hamda Bobotog'da tarqalgan. Ma'lum bir areali Tojikistonda ham uchraydi.

Olib borilgan tadqiqotlar natijasida bir qancha yangi populyatsiyalari aniqlandi. Bu tur asosan tizmaning sharqiy yonbag'ridagi Surxon qo'riqxonasining Shalqon va Kampirtepa hududlarida, dengiz sathidan 1200-1500 m balandlikdagi shag'alli, mayda qumli va mayda toshli yonbag'irliklar va tekisliklarda keng tarqalgan. 1 m² maydonda 10-50 tupni tashkil etadi. Qo'riqxonadagi umumiy soni 30000 dan 50000 donagacha yetishi mumkin.

***Asperuginoides axillaries* (Boiss. et Hohen.) Rauschert. (= *Buchingera axillaris* Boiss.)** - Janubi-g'arbiy Pomir-Oloydagi juda kamayib ketgan endem o'simlik bo'lib, Ko'hitang tizmasining Xatak, Xo'janqo va Qizilolma hududlarida shuningdek, kamdan kam holllarda Shalqon uchastkasida ham uchrashini aniqlangan. Asosan, gilli, ola jinsli va gipsli, mayda toshli, ba'zan shag'alli tuproqlarda yoki yonbag'irliklarda, tog' oldi tekisliklarida va dengiz sathidan 1000-1300 m balandliklargacha bo'lgan hududlarda 10 m² maydonda 5-10 dona atrofida o'sishi aniqlangan. O'zbekiston Respublikasining Qizil kitobiga kiritilgan.

***Alyssum desertorum* Stapf.** Kampirtepa, Shalqon, Qizilolma va Bog'lidara hududlarida keng tarqalgan. Bu tur Surxon qo'riqxonasining mayda jins tuproqli, toshli, shag'al-toshli yonbag'irlarda, d.s. 1200-1500 metr balandliklarida archazorlar va butazorlar ichida yakka-yakka holda uchraydi. Har yili gullab, urug'laydigan ko'p yillik o'tsimon o'simlik. Ko'hitang tizmasining sharqiy yonbag'rida taxminan 60-70 ming tupni hosil qiladi. O'zbekiston Respublikasining Qizil kitobiga kiritilgan.

***Alyssum marginatum* Steud.** Janubi-g'arbiy Pomir-Oloydagi areali ajralgan endem o'simligi. Asosan Samarqand, Buxoro va Surxondaryo viloyatlarida tarqalgan. Surxon davlat qo'riqxonasida asosan Kampirtepa, Shalqon, Qizilolma va Bog'lidara hududlarida keng tarqalgan. Bu tur qo'riqxonaning mayda jins tuproqli, toshli, shag'al-toshli yonbag'irlarda, dengiz sathidan 1500-200 metr balandliklarida archazorlar va butazorlar ichida yakka-yakka holda uchraydi.

***Arabidopsis wallichii* (Hook.f.et Thoms.) N. Busch.** G'arbiy Tyanshanь, shimoliy va g'arbiy Pomir-Oloy tog' etaklaridan tortib to o'rta mintaqalargacha bo'lgan hududlarda tarqalgan. Ko'hitang tizmasida shuningdek, Surxon qo'riqxonasi hududining Shalqon, Qizilolma, Kampirtepa va Bog'lidara hududlarida keng tarqalgan o'simlik bo'lib, toshli va tosh-shag'alli yonbag'irlarda hamda archazorlar ichida dengiz sathidan 900-1200 m balandlikgacha bo'lgan mintaqalarida tarqalgan. Yakka-yakka ba'zan kichik tuplar hosil qilib o'sadi.

***Arabis aucheri* Boiss. (=A. *montbretiana* Boiss.)** G'arbiy Tyanshanь va Pomir-Oloydagi kamayib borayotgan tur. Surxon davlat qo'riqxonasi hududining Shalqon, Qizilolma, Kampirtepa, Xo'janqo va Bog'lidara hududlarida keng tarqalgan o'simlik bo'lib, adirning yuqori va tog' yonbag'irliklarida mayda toshli va tosh-shag'alli yonbag'irlarda hamda archazorlar ichida dengiz sathidan 900-1400 m balandlik mintaqalarida o'sadi.

Xulosa qilib aytganda, bu o'simlik turlari populyatsiyasining kamayishiga asosiy sabab dam oluvchilar, sayohatchilar va aholi tomonidan guldastalar tayyorlash uchun terib olinishi, yerlarning lalmikor dehqonchilik maqsadida o'zlashtirilishi va chorva mollarining boqilishi va payxon qilinishidir. Shuning uchun maxsus qo'riqxona hududiga yetmasdan muhofaza (bufer) zonalarini tashkil etish lozim. Qo'riqxonadan tashqarida maxsus nazoratxonalar tashkil etish zarur va aholi o'rtasida jamoatchilik nazoratlarini shakllantirish lozimdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Kamelin R.V., Xasanov F.O. Вертикальная поясность растительного покрова хребта Кугитанг (юго-западный Памиро-Алая) // Бот. журн., 1987. -Ibragimov A.J. Флора Сурханского государственного заповедника (хребет Кугитанг): Автореф. дис...канд. биол. наук. – Ташкент, 2010. -A.J.Ibragimov, J.Sh.Javliev. Ko'hitang tizmasi florasi tarkibidagi *Brassicaceae* oilasining arealogik tahlili. Texas Journal of Multidisciplinary Studies Texas. 2021. 59-61.

BOLALARDA STRESSNING PAYDO BO‘LISH SABABLARI VA UNING OLDINI OLISH.

Jurabekova Sevara Normaxammatovna

Toshkent viloyati Angren shahar 13-sonli umumiy
o‘rta ta’lim maktabi psixologi.
Tel: 99894 366 25 23

Annatsiya: Ushbu maqolada biz boladagi stressning asosiy sabablari, alomatlarini va ota-onalarga beriladigan maslahatlar haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: stress, shizofreniya, psixoterapiya, psixologik mashg‘ulotlar.

Bolalardagi stress - bu asab tizimining turli xil jismoniy, aqliy va hissiy stimullarga reaksiyasi. Ota-onalar tomonidan stress belgilarini e’tiborsiz qoldirish chaqaloqdagi hissiy beqarorlikning rivojlanishiga olib keladi. Bolalar va o‘smirlardagi stress ko‘plab muammolarga olib kelishi mumkin. O‘z-o‘zini hurmat qilish va shizofreniyaga qadar bo‘lgan jiddiy ruhiy kasalliklar shakllanadi. Uzoq davom etadigan stress tushkunlikka aylanadi.

Psixoterapiya. Ba’zida ota-onalar o‘z farzandlarini psixologga yuboradilar, shu bilan dastlab stressli vaziyatni kuchaytiradi, chunki bolalar ulardan kutilgan javoblarni berishga moyil. Psixologga borish faqat foyda keltiradi. “Yurakdan yurakka” suhbatlar faqat chaqaloq yoki o‘spirinning holatini yaxshilaydi.

Ota-onalarga nima qilish kerak. Bolalarda stressni oldini olish deyarli mumkin emas, ammo dastlabki bosqichlarda muammodan halos bo‘lish ancha oson. Buning uchun ota-onalar bolani qo‘llab-quvvatlash manbai bo‘lishi kerak: Kichkintoy his-tuyg‘ularini chiqarib tashlashi kerak. Bolalar ota-onalarining yordamiga juda sezgir, shuning uchun ba’zan chaqaloqqa aqlli va kuchli ekanligini aytish kifoya, shuning uchun u har qanday muammoni hal qiladi. Bolalarning ovqatlanishini kuzatib boring.

Nima qilish kerak: farzandlaringizning turli xil sevimli mashg‘ulotlarini rag‘batlantiring va ularning ehtiyojlarini tinglang.

Bolalardagi stress: sabablari va davolash, bolada biron bir narsa noto‘g‘ri ekanligini va stressni yengish uchun unga yordam kerakligini tushunishingiz mumkin bo‘lgan bir nechta belgilar va alomatlar mavjud. Ota-onalar, tushunarsiz qusish, ichak buzilishi, toshma, isitma, qorin og‘rig‘i va boshqa g‘alati narsalar bilan tavsiflangan belgilarga ko‘ra ushbu kasalliklar stressdan darak beradi. Bu nafaqat bolalarda, balki kattalarda ham namoyon bo‘ladi.

Ko‘pincha, 10 yoshgacha bo‘lgan bolalarda hozirgi paytda qo‘rquvlar, tajovuzlar mavjud yoki regressiya deb ataladigan narsa boshlanadi. Mutaxassis bilan alohida maslahatlashuv giperkinetik sindromni talab qiladi, uning rivojlanishida ikkita tendentsiya mavjud. 12-14 yoshga kelib u zaiflashadi va yo‘qoladi yoki psixopatiyaga aylanadi va shaxsiyat yomonlashadi. Maslahatlar va tavsiyalar professional shifokor tomonidan tayinlangan davolanishni o‘rnini bosa olmaydi va o‘zgartira olmaydi va eng kichik shubhada darhol malakali yordamga murojaat qilishingiz kerak. Ba’zi alomatlar bir yoshga, boshqalari boshqasiga ko‘proq mos keladi.

Maktabdagi stress. Har bir ona bolasini himoya qilishga intiladi. Ammo tashqi dunyo bilan to‘qnashuv muqarrar: bola shunday o‘sadi. Uni hamma narsadan himoya qilishning iloji yo‘q, ammo siz bolalarga muammolar va o‘z-o‘zidan shubhalarni yengishga yordam bera olasiz. Boshlang‘ich maktab yoshida maktab nevrozlari rivojlanishi mumkin. Buning sababi maktabga ruhiy tayyorgarlik ko‘rmaslik, tengdoshlar tomonidan rad etilishi bo‘lishi mumkin. Bola maktabda stressni boshdan kechirmasligi uchun unga ko‘nikishi va moslashishi kerak. O‘smirlik yoshida, tengdoshlarning ustidan kulish va haqorat qilish eng qiyin. Maktabdagi barcha qo‘rquvlarga javoban, ota-onalar shunchaki yo‘qotib qo‘yadigan tajovuz, faol hayot tarziga ega bolada paydo bo‘lishi mumkin.

Boladagi stress - bu juda keng tarqalgan hodisa va ba’zi sabablarga ko‘ra tabiiydir: dunyoda bola hayotiy tajribasiz o‘rganishi kerak bo‘lgan juda ko‘p yangi narsalar mavjud. Ammo bolaga har qanday og‘irliklarga dosh berishga yordam beradigan bir narsa bor - shifokorlar, itlar, ko‘chib yurish, tengdoshlar bilan to‘qnashuvlar: oilada tinchlik va ota-onaning muhabbati (bola uchun va o‘zlari uchun). Bu bolaga xavfsizlik hissi beradi, bu esa har qanday stressni chuqur rivojlanishiga yo‘l qo‘ymaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. E.Gaziyev «Psixologiya» Toshkent., 1994 y.

KIMYO VA FIZIKA DARSLARINI O'QITISHDA INNOVATSION TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH

Kurbanov Ruslan Raxmangeldiyevich

Surxondaryo Viloyati Termiz shahri 19 - umumiy o'rta
ta'lim maktabining fizika fani o'qituvchisi.

Elamonova Mohinur Turaboy qizi

Surxondaryo Viloyati Termiz shahri 19 - umumiy o'rta
ta'lim maktabining kimyo fani o'qituvchisi.

Anotatsiya: Ushbu maqolada. Pedagogik texnologiya asosida o'quvchilarning bilish faoliyatini tashkil etish va boshqarish imkoniyati tug'iladi. Shu bilan bir qatorda mavzularni yoritilishi, o'quvchilarning o'tilayotgan mavzuni o'zlashtirilishi va pedagogik salohiyatini oshirishdagi ahamiyati yoritib beriladi.

Kalit so'zlar: pedagogik, texnologiya, ilmiy, ta'lim, o'qitish texnologiyasi, dars, ko'nikma, ta'lim-tarbiya.

Hozirda inson faoliyatining asosiy yo'nalishlari shu faoliyatdan ko'zda tutilgan maqsadlarni to'liq amalga oshirish imkoniyatini beruvchi yaxlit tizimga, yani texnologiyalarga aylalib bormokda. Xuddi shu kabi talim-tarbiya sohasida ham yangi yillarda innovatsion texnologiyalarni qo'llab o'qitish orqali ham akademik litseylarda yuqori samaralarga erishilmoqda.

Jumladan, xususiy texnologiyalarning ham ahamiyati katta. Xususiy texnologiyalar o'quvchilar bilimini oshirishi bilan bir qatorda ularning mustaqil fikrlash qobiliyatini va fanga bo'lgan qiziqishlarini yana ham oshiradi. Xususiy texnologiya bu- talim-tarbiya mazmunining ayrim yo'nalishlarini amalga oshirish usullari va vositalari majmuyini o'z ichiga oluvchi innovacion tizimlarni qamrab oladi. Bunga ayrim fanlarni o'qitish texnologiyalari, o'qituvchining o'quvchi bilan ishlash texnologiyalari kiradi.

O'qituvchi o'quvchilarni faollashtiradigan, o'zi va o'rganuvchi uchun qulay bo'lgan yo'llarni, usul va uslublarni, o'qitish shakllari, metod va vaziyatlarni izlaydi, zamonaviy pedagogik texnologiyaga suyanib, o'quv jarayonini samaradorligini oshiradi. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga o'rgatib, o'quv jarayonining yuqori sifat va samaradorligiga erishadi. Shu boisdan ham, pedagogik texnologiya, didaktik texnologiya, talim texnologiyalariga o'quv jarayoniga eng samaradorli vositalar deb qaralmoqda. Ulardan dunyo pedagogik amaliyotida keng foydalanilmoqda. Hozirgi kundagi eng dolzarb masala va vazifa talim standartlarini o'quv jarayoniga tadbiiq etishdan iboratdir.

Pedagogik texnologiya hozirda barcha pedagogik kasblar hamda talim tarbiya jarayonini tashkil qilish, boshqarish, nazorat qilish bilan bog'liq kasblarning asosini tashkil qiladi. Zamonaviy pedagogik texnologiyalardan barcha pedagoglar xabardor bo'lishlari zarur.

O'zbekistonda talim-tarbiya sohasini isloh qilishning asosiy omillaridan biri "shaxs manfaati va talim ustuvorligi"dir. Bu omil davlatimizning ijtimoiy siyosatini belgilab berganligi tufayli talimning yangi modeli yaratildi.

Dastlab "texnologiya" tushunchasiga aniqlik kiritaylik. Bu so'z texnikaviy taraqqiyot bilan bog'liq holda fanga 1872 yilda kirib keldi va yunoncha ikki so'zdan - "texnos" (teshne) - sanat, hunar va "logos" (logos) - fan so'zlaridan tashkil topib "hunar fani" manosi anglatadi. Biroq bu ifoda zamonaviy texnologik jarayonni to'liq tavsiflab berolmaydi. Texnologik jarayon har doim zaruriy vositalar va sharoitlardan foydalangan holda amallarni muayyan ketmaketlikda bajarishni ko'zda tutadi. Yanada aniqroq aytadigan bo'lsak, texnologik jarayon - bu mehnat qurollari bilan mehnat obektlariga bosqichma-bosqich tasir etish natijasida mahsulot yaratish borasidagi ishchining faoliyatidir.

Tajriba sinov natijalari shuni ko'rsatadiki hozirgi zamonda bilim olish jarayonida pedagogik texnologiyalarning ahamiyati juda katta, ayniqsa maktabda pedagogik texnologiyalar asosida o'qitish hozirgi zamonda muhim ahamiyatga ega deb hisoblaymiz, chunki maktab o'quvchilari yosh va ko'p narsaga qiziqadi, jumladan bilim olishga ham. Biz ularning bilimini so'ndiray, aksincha darsni pedagogik texnologiyalari asosida qiziqarli qilib musobaqa tarzida, turli xildagi tarqatma materiallar asosida boyitib va ularni majburlab emas, balki o'zi qiziqib yana bilim olishga tirishishi kelajakda komil inson bo'lishi biz o'qituvchilarning eng katta yutug'i deb hisoslaymiz.

Maktab o`quvchilari ayni o`smir yoshidagi, qiziqqon, sal narsadan zerikadigan va qaysi tarafga qiziqirsangiz o`sha tarafga moyil bo`ladigan o`smir yoshlar hisoblanadi. Ularni ham pedagogik texnologiyalari asosida darsga qiziqтира olsak, o`qishga qiziqishini, bilim olishga moyilligi ortтира olsak va boshqa salbiy narsalarga qiziqishi ortishiga yo`l qo`ymasak bizlar kasbimiz jihatidan oldimizga qo`ygan ijobiy maqsadimizga erishgan bo`lamiz.

Tajriba natijasi shuni ko`rsatdiki, pedagogik texnologiyalar asosida o`tgan dars aanaviy o`tgan darsga qaraganda yuqoriroq samara berdi, o`quvchilarning matematikaga bo`lgan qiziqishini orttirdi va o`quvchilar qiziqqanidan vaqt qanday o`tganini sezishmadi. O`quvchilar qolgan darslar ham shu shakllarda o`tishi kerakligi to`g`risidagi fikrlarni bildirishdi va hohlashdi.

Shunday qilib, muammoli-modulli o`qitish texnologiyasining mohiyatini quyidagicha izohlash mumkin: o`quvchilarning talab etilgan darajada bilimdonligiga erishish uchun o`quv materialini mazmunini yirik tuzilmalash, unga mos holda o`qitish metodlari, vositalari va shakllarini tanlash amalga oshirilib, ular o`quvchilarni to`liq, kishqargan yoki chuqurlashgan o`qitish variantlarini mustaqil tanlash va o`tishga yo`naltiriladi. Muallifning takidlashicha, muammoli-modulli o`qitish texnologiyasi bo`yicha 70 foiz o`quv materialini yuqori darajada o`zlashtirilgan va aniq o`rnatilgan komponentlik darajani kafolatli taminlangan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro`yxati

1. J.G'.Yo`ldoshev., S.A.Usmonov. “Pedagogik texnologiya asoslari” Toshkent. “O`qituvchi” 2004 y.
2. N.N. Azizxo`jaeva. “Pedagogik texnologiya va Pedagogik mahorat” Toshkent. “AvtoNashr” 2006 y.
3. O`.Tolipov., M.Usmonbaeva. “Pedagogik texnologiyalarining tadbqiqiy asoslari”. Toshkent “Fan” 2006 y.

MADANIY O‘SIMLIKLARNING KELIB CHIQISH MARKAZLARI

Mingbayeva Feruza Mamarajabovna

Termiz davlat muzey-qoriqxonasi katta ilmiy xodimi

Umbarov Xasan Raxmonovich

Termiz davlat muzey-qoriqxonasi ilmiy xodimi

Annotatsiya: Madaniy o‘simliklarning kelib chiqish markazlari. to‘g‘risidagi ta‘limot madaniy o‘simliklar seleksiyasi va ularning navlarini yaxshilash uchun boshlang‘ich materiallarga ehtiyojlar tufayli yuzaga kelgan. usullari haqida yoritilib ko‘rsatilgan.

Kalit so‘zlar: Madaniy o‘simlik, seleksiyasi, madaniy o‘simliklar, oziqovqat, texnika va dorivor o‘simliklar, markazi (zaytun, seratoniya daraxti).

Yer sharida o‘simliklarning muayyan turlari dastlab madaniylashtirilgan (dehqonchilikda ekilgan) va ularning genetik xilma-xilligi eng ko‘p bo‘lgan geografik markazlar. Madaniy o‘simliklarning kelib chiqish markazlari. to‘g‘risidagi ta‘limot madaniy o‘simliklar seleksiyasi va ularning navlarini yaxshilash uchun boshlang‘ich materiallarga ehtiyojlar tufayli yuzaga kelgan. Unga Ch. Darvinning biologik turlarning kelib chiqishida geografik markazlarning mavjudligi to‘g‘risidagi g‘oyalari asos bo‘lgan. 1883-yilda shveysariyalik botanik olim A. Dekandol eng asosiy madaniy ekinlar birlamchi kelib chiqqan geografik o‘lkalarni ta‘riflab berdi. Lekin unda juda keng hududlar ko‘rsatilgan bo‘lib, ayrimlarining maydonlari deyarli qit‘alar chegaralariga to‘g‘ri kelar edi. 1925—39 yillarda Madaniy o‘simliklarning kelib chiqish markazlari. nazariyasini eng izchil holda N. I. Vavilov ishlab chiqdi. N.I.Vavilov o‘zi va boshqa botanik olimlar tomonidan ilmiy ekspeditsiyalarda to‘plangan jahon o‘simlik resurslari (250000 ga yaqin namunalar kolleksiyasi) to‘g‘risidagi juda katta materiallarga tayangan holda madaniy o‘simliklarning kelib chiqish markazlarining 8 ta asosiy geografik markazi yoki o‘choqlarini ko‘rsatib berdi: Xitoy markazi (soya, tariq, turli sabzavot va mevali ekinlar vatani); Hindiston markazi (madaniy o‘simliklar turlarining deyarli 1/3 qismi; sholi, shakarqamish, baklajon, bodring, mevali ekinlar vatani); O‘rta Osiyo markazi (no‘xat, china, kunjut, maxsar, yasmiq, ko‘pgina sabzavotlar - piyoz, sarimsoq, ismaloq, mevalar - o‘rik, nok, tok, bodom vatani); G‘arbiy Osiyo markazi (bug‘doyning ko‘pgina turlari, ikki qatorli arpa, javdar, beda, karam turlari, sabzi, anjir, anor v b.); O‘rta dengiz, markazi (zaytun, seratoniya daraxti, juda ko‘p ozuqa va sabzavot ekinlari vatani); Efiopiya markazi (bug‘doy, arpa, moyli ekinlar, bananning alohida bir turi, kofe daraxti va boshqa vatani); Markaziy Amerika markazi (90 ga yaqin oziqovqat, texnika va dorivor o‘simliklar, shu jumladan, makkajo‘xori, uzun tolali g‘o‘za, loviyaning bir necha turi, qovoq, kakao, mevali o‘simliklarning ko‘pgina turlari vatani); Janubiy Amerika markazi (ko‘pgina ildizmevali o‘simliklar, birinchi navbatda, kartoshka, oka, xina daraxti va koka butalari vatani).

O‘tmishda ayrim o‘simliklar bu asosiy markazlardan chetda madaniy ekinlarga aylantirilgan. Lekin bunday o‘simliklar soni juda kam. N. I. Vavilov birlamchi (eng kad.) va ikkilamchi (dehqonchilik mintaqalari o‘rtasida tovar ayirboshlash va o‘zaro aloqalarning rivojlanishi bilan bog‘liq holda keyinchalik paydo bo‘lgan) Madaniy o‘simliklarning kelib chiqish markazlari borligini ko‘rsatadi. Agar ilgari Dajla, Furot, Gang, Nil va boshqa yirik daryolar vodiylari qad. dehqonchilik markazlari bo‘lgan, deb hisoblangan bo‘lsa, N. I. Vavilov deyarli barcha madaniy ekinlar tog‘li, tropik, subtropik va mo‘‘tadil mintaqalarda paydo bo‘lganligini ko‘rsatib berdi. Yetishtirilayotgan ko‘pchilik madaniy ekinlarning asosiy geografik markazlari fakat o‘simlik boyliklaridan tashqari eng qad. dehqonchilik madaniyati bilan ham bog‘lidir. Hindiston markazi qad. Hindiston va Hindixitoy madaniyati bilan, O‘rta Osiyo markazi 6 ming yillik tarixga ega bo‘lgan etrus, ellin va Misr madaniyati bilan bog‘liq va h.k. Shunday qilib, yovvoyi o‘simliklardan foydalanishda ularning sifat tarkibi, rivojlangan dehqonchilik madaniyati va tegishli ravishda yirik-yirik aholi manzilgohlarining mavjudligi katta rol o‘ynagan.

N. I. Vavilovning shogirdi P. M. Jukovskiy o‘simlik genofondlari (qarang Genetik fond) bo‘yicha dunyo miqyosida to‘plangan juda katta ma‘lumotlarni tahlil qilish asosida madaniy o‘simliklar kelib chiqqan va yangi shakllar paydo bo‘lgan 12, jumladan, 4 ta megagen markazlarini ajratdi (haritaga q.). Bulardan tashqari, madaniy o‘simliklarga genetik jihatdan qarindosh endemik yovvoyi turlarning ajralib (alohida bo‘lib) qolishi tufayli paydo bo‘lgan 12 ta mikromarkaz ham ajratilgan. Madaniy o‘simliklarning kelib chiqish markazlari. haqidagi ta‘limotning asosiy

nazariy mohiyati madaniy o‘simliklarda tur hosil bo‘lish jarayonining muayyan geografik joyga bog‘liqligini ko‘rsatishdir. N. I. Vavilov kashf qilgan irsiy o‘zgaruvchanlikdagi gomologik qatorlar qonuni katta amaliy ahamiyatga ega bo‘lib, amaliy seleksiyada qimmatli boshlang‘ich material bo‘la oladigan, muhim xo‘jalik belgilarining nodir genlariga ega o‘simliklarning yangi shakllarini yaratishiga imkon beradi. Madaniy ekinlarning aksariyati dehqonchilikda 5 - 8 ming yildan beri ekiladi. O‘simliklar madaniylashtirilgan sari o‘z markazidan uzoqlashib yangi tuproq-iqlim sharoitlarda ekila boshlaydi. Sun‘iy va tabiiy tanlanish natijasida o‘simliklarning genotiplari, morfologik va biologik belgilari uzgaradi. Genotip o‘zi shakllangan mintaqasidan boshqa mintaqalarga tarqalgan sari uning biol.ga mos sharoit texnologik tadbirlar orqali yaratiladi. Dunyo kolleksiyasi namunalaridan foydalanish asosida turli qishloq xo‘jaligi ekinlarining 1200 dan ortiq navlari yaratilgan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Drayver J. “Laboratoriya sharoitida to‘qimalar va hujayralardan sun‘iy o‘stirish” bo‘yicha uslubiy qo‘llanmasi. T.:2015.
2. Ya. Depman. Arifmetikaning tarixi.
3. T. G‘ofurov va boshqalar „Biologiyani o‘qitishning umumiy metodikasi“ O‘quv metodik qo‘llanma Toshkent 2005 yil
4. Azizxo‘jaeva N.N. Pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. - T. : TDPU, 2003.

O‘ZBEK MUTAFAKKIRLARINING RISOLALARIDA DIDAKTIKA MUAMMOLARINI QO‘YILISHI

N.A.Ortiqova

Qo‘qon davlat pedagogika instituti
katta o‘qituvchisi (PhD)

Annotatsiya:

Mazkur maqolada o‘zbek mutafakkirlarining risolalarida didaktika muammolarining qo‘yilishi bayon etilgan

Kalit so‘zlar: O‘rta Osiyo, kontsepsiya, inson, baxt-saodat, ta’lim-tarbiya, bilim, axloq, yaxshi xulq, odat

Аннотация:

В данной статье рассмотрены проблемы дидактики в трактатах узбекских мыслителей

Ключевые слова: Средняя Азия, концепция, человек, счастье, образование, знание, нравственность, хорошее поведение, привычка

Annotation:

This article deals with the problems of didactics in the treatises of Uzbek thinkers

Key words: Central Asia, concept, human, happiness, education, knowledge, morality, good behavior, habit

O‘rta Osiyoda yashab ijod etgan barcha allomalar qomusiy bilimlarga ega bo‘lib, ilmiy mudarrislik faoliyatlari tajribalari va o‘sha davr fan, madaniyati yutuqlariga tayanib ta’lim jarayonining mohiyatini, qonuniyat, tamoyil va usul, uslublarini ochib berishga intilganlarini kuzatish mumkin. O‘sha davrda yaratilgan ta’lim sohasida yaratilgan barcha kontsepsiyalar asosida “Inson baxt-saodatga erishish yo‘llaridan biri ta’lim-tarbiya olishdir. Bilim, axloq, yaxshi xulq, odatlar ta’lim-tarbiya bilan qo‘lga kiritiladi.” (Forobiy) g‘oyasi turadi.

“Inson yuksak kamolotga erishuv yo‘lida harakat qilganidek, aqliy bilishga ham xarakat qilsa, u shubhasiz o‘zi intilayotgan darajadagi baxt-saodatga erishadi. Bu erishish quruq intilishgina bo‘lib qolmasdan, balki tabiiy mavjudotdagi juda ko‘p narsalardan foydalanish yo‘li bilan yoki tabiatdan tashqaridabo‘lgan juda ko‘p ishlarni amalga oshirish yo‘li bilan qo‘lga kiritiladi.” – deb yozadi Forobiy o‘zining “Baxt-saodatga erishuv” risolasida.

Ta’lim insonni yuksak kamolotga erishuvining bosh omili bo‘lib, har bir insonning shu kamolotga o‘z xissasiga yarasha erisha olishi kuzatiladi. Chunki kishining kamolotga erishish hissasi ozmi-ko‘pmi turlicha bo‘ladi. Har bir insonni to‘g‘ma tabiatida va lozim bo‘lgan har qanday ish va harakat jaryonida boshqa bir inson yoki ko‘pchilik munosabatda bo‘lish, o‘zaro aloqa qilish xosiyati bor, ozod jinsida bo‘lgan har qanday insonning ahvoli shu: u har qanday kamolotga erishuvda boshqalarning ko‘maklashuviga va ular bilan birlashishga mo‘htoj yoki majbur bo‘ladi.

Insonning kasb-xunar va san’atdagi fazilatiga kelsak, bu fazilat to‘g‘ma emas, aks holda o‘sha fikriy fazilatida mutlaqo kuch va ulug‘lik bo‘lmas edi. Nazariy va buyuk fikriy fazilat, ulug‘ tug‘ma va kasb-xunar fazilat, odat-malka bo‘lib qolgan odamda bu fazilatlar irodani xosil qilishning va odatga aylantirishning sababi bo‘ladi.

Insonni kamolotga yetishtirishning ikki yo‘li: ya’ni ta’lim-tarbiya yo‘li bilan hosil qilinadi. Ta’lim degan so‘zlar halqlar va shaharliklar o‘rtasida nazariy fazilatlarini birlashtirish, tarbiya esa shu halqlar o‘rtasidagi tug‘ma fazilat va amaliy kasb-xunar fazilatlarini birlashtirish degan so‘zdir.

Ta’lim, deydi Forobiy, so‘z va o‘rganish bilangina bo‘ladi. Tarbiya esa, amaliy ish, tajriba bilan, ya’ni shu halq millatning amaliy malakalaridan iborat bo‘lgan ish-xarakat, kasb-xunarga berilgan bo‘lishi, o‘rganishdir.

Odatda, nazariy bilimlarni yo ustozlar yoki xunarmandlar o‘rgatadilar. Nazariy bilimlarni bilish, avvalo nazariy bilimlar jinsidan bo‘lgan yolg‘iz jins haqidagi avvalgi muqaddima va avvalgi ma’lumotni bilish va tanish, ikkinchisi esa, xollar va kategoriyalarni tartibli ravishda bilib borishdan iborat.

Yoshlar kasb-xunar, ish-tajriba, qasd va g‘ayratga ega bo‘lganlari va shu narsalarni o‘z vujudlarida singdirilgandan so‘ng, ularni asta-sekin egallashda yuqorilay bordilar hamda zarur fazilatlarini aniqlab borib, nazariy bilimlarning hammasida mantiqiy fikrlash yo‘lini ishlatishga

odatlanadilar. SHu tartibda, - deydi Forobiy, - bolalarga o'rgatish yo'li bilan ular to kamolotga yetguncha, hamma shu fazilatlar aniqlanadi va tarbiya qilinadi.

Tarbiyalash va fazilatlarini aniqlash usuli shunday kishilarni usullari yoki yo'llarini, ular nazariy bilimlarni qanoatlanarli ravishda bilishlari kerak va usullar o'zlariga xos bo'ladi. Faqat juda ko'p ma'lumotlarga ega bo'lgandagina nazariy bilimlarni qanoatlanarli ravishda qo'lga kiritish mumkin bo'ladi. SHunday ekan o'quvchilar umumiy predmetlarni, kategoriyalarni misollar bilan va vujudlari bilan qanoatlanarli ravishda fahmlashlari kerak.

Forobiy fikricha, insonda go'zal xususiyatlar yoki fazilatlar birlashsa, o'yg'unlashsa, shundan so'ng u o'zidagi go'zal fazilat va irodani halqlar, shahar aholilarida hosil qilish yo'lini o'rganish kerak.

Demak, ta'lim jarayoni ikki bosqichni o'z ichiga oladi: avvalo go'zal xususiyat va fazilatlarini har bir insonda shakllantirish, so'ngra, ana shu xususiyat va fazilatlarini odamlar jamoasida xosil qilish. Bu g'oya hozirgi zamon pedagogikasidagi bilim, ko'nikma va malakalarni bosqichma-bosqich tarkib toptirish nazariyasiga mos tushadi.

Ta'lim jarayoni to'g'ridan-to'g'ri natija beradigan oddiy faoliyat emas. U bir qator psixologik, uslubiy shart-sharoitlarga rioya etishni talab etadi. SHuning uchun o'yg'onish davri pedagogikada bilim, kasb-xunarni o'quvchilar tomonidan samarali egallab olish shartlari sifatida qo'ydagilar ko'rsatiladi:

1. Bilim va kasb-xunarga berilish, qiziqish;
2. Bilim va kasb-xunarni egallashga intilish;
3. Bilim va kasb-xunarni egallab olish uchun o'quvchidan zo'r kuch va qudrat talab etilishi;
4. Bilim va kasb-xunarni asta sekin egallab olishi;
5. Bilim va kasb-xunarni egallashda nazariy bilimlarni mantiqiy fikrlash yo'li bilan ishlatishga odatlanib borish.

Ta'limni shaxs uchun hayotbaxsh bo'lgan kuch-qudratni aniqlay olganlar “Ta'limda bilim va kasb-xunarni tarkib toptirish, unga odatlantirish usullari va yo'llari to'g'risida gap ketganda, Forobiy shunday didaktik g'oyani ilgari suradi: birinchi, ya'ni ta'lim – qanoatbaxsh so'zlar, chorlovchi, ilhomlantiruvchi so'zlar yordamida odat qilinadi, malakalar vujudga keltiriladi, odamlardagi g'ayrat, qasd-intilish harakatga aylanadi. Ikkinchi yo'l – majbur etish yo'li bo'lib, bu usul “gapga” kirmaydigan qaysar halqlarga ishlatiladi.”¹

Ta'lim vositasida insonni o'zgartirish, uning aqliy qobiliyatlarni o'stirish mamlakatimizda shakllangan va bugungi kun pedagogikada keng qo'llanilayotgan fundamental didaktik g'oyalardan biridir. SHu bilan birga ta'limni bolani yoshligidan boshlab berish zarurligi har tomonlama asoslangan (Hadislar, Ibn Sino, Abdulhamid G'azzoliy, Jaloliddin Devoni va boshqalar). CHunki, halqimiz qadimdan ilm egallashga intilish, ilm va kasb-xunar egalarini e'zozlash, hurmatlash an'alarini qullab-quvvatlab kelganlar. SHuning uchun ham ta'lim jarayonida eng avvalo, ta'lim oluvchilar aqlini, fahm-farosatini o'stirishni, fikrlashga o'rgatishga alohida e'tibor berganlar.

Allomalar aql, aqli kishi tushunchalariga o'ziga xos ta'rif berganlar “Aqli deb shunday kishilar aytilganki, - deb yozadi Forobiy, - ular fazilatli, o'tkir muhokamali, yaxshi foydali ishlarga berilgan zarur narsalarni nashr va ixtiro etishda zo'r istedodga ega, yomon ishlardan o'zini chetga olib yuradilar. Ana shunday kishilar “oqil” deyilgan”. Aql insonga tabiatning bergan bebaho in'omidir, haqiqiy mezonidir (Devoni). Inson aql yordamida o'z hatti-harakatlarini, faoliyatini oqilona idora etadi. U nimani bajarsa, o'rgansa, boshqalarga o'rgatsa, faqat o'z aql, kuch-qudrati bilan erishadi.

Pedagogik qadriyatlarimizda ilm-ma'rifatli odamlar amaliy faoliyati bilan bog'lash, ularning farovon hayot va baxt-saodatga erishuvlariga xizmat qilishda foydalanishga chaqirganlar. “Qaysi bir olim ilmidan so'ralganda qizg'anib gapirib bermasa, qiyomat kuni og'ziga o'tdan tizgin solib qo'yiladi. (Hadisdan)”. Ilmdan martabaga erishish, boylik ortirish maqsadida foydalanish qoralangan.

Abu Rayhon Beruniy fikricha, inson aqli bilan egallab oladigan bilimlarni cheki yo'q va hamma bilimlarni tez egallash mumkin. Inson o'zi bilib olgan narsalar bilan kifoyatlanmay, doimo yangi bilimlarni o'rganishga intilishi lozim. SHuning uchun u bilish, tushunish, fikrlash, muhokama qilish, o'ylab topish singari holatlariga ega. Insonning fikrlash qobiliyati – xotira va iroda, idrok

1 O'zbek pedagogikasi antologiyasi. T. O'qituvchi. 1995. 1-qism. 108-bet.

sifatlarining bir-birlari bilan bog'liq. Inson doim bilmaslikda – bilishga boradi.¹

Ta'lim jarayonida o'quvchilarning yosh xususiyatlarini xisobga olish g'oyasi uyg'onish davri pedagogikasi va didaktikasining o'ziga xos tomoni xisobga olinadi. Halqimizning qadimiy udumlaridagi shaxsni yoshiga qarab guruhlariga bo'lish – bolalik, o'smirlik, o'spirinlik, balog'at va qarilik bo'lib, u bilan bog'liq turli urf-odat va marosimlar hozirgacha saqlanib qolgan.

Insonni yosh guruhlariga bo'lishi ilmiy jihatdan asoslashda buyuk tabib, pedagog Ibn Sino yunon olimlari hamda o'z davridan ancha ilgari ketgan edi. Uning fikricha insonning aqliy va jismoniy rivojlanishi: 1) o'sish yoki o'smirlik; 2) o'sishdan to'xtash – yoshlik; 3) cho'kish yoki o'rta yosh; 4) kuchsizlik bilan cho'kish yoshi; davrlarga ajratiladi. Ayniqsa, Ibn Sino, o'sish yoki o'smirlikni ma'lum davrlarga ajratadi: chaqaloqlik, bolalik, bola oyoqqa tura boshlagan davr, o'sish (oziq tishlar chiqadigan davr), o'smirlik va balog'atga yetgan davr, yigitlik chog'i bosqichlarga ajratiladi. Ulug' olim bolalar rivojlanishi davrlarini chuqur xarakterlab beradi.²

Ibn Sino har qaysi yosh davrining o'ziga hos xususiyati bo'lishini o'qitirib, “bolalarning chaqaloqligidan o'sish yoshigacha bo'lgan mijozlari issiqligi jihatidan mu'taddilga yaqin bo'lib, xo'lligi jihatidan mu'taddildan ortiqdir” deb ko'rsatadi.

Forobiy pedagogik me'yorni o'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi munosabatda ko'ra olgan. Uning fikricha “muallim o'z shogirdiga nisbatan o'ta xokimlikka ham, o'ta bushlikka ham yo'l qo'ymasligi kerak, chunki o'ta xokimlik muallimga nisbatan o'quvchida nafrat o'yg'otadi. Agarda shogird muallimning bo'shligini sezsa, unda muallimga va uning o'qitadigan ilmiga nisbatan beparvolik va mensimaslik paydo bo'ladi.”³

Abu Rayhon Beruniy fikricha, me'yor ta'lim-tarbiya natijasida qobiliyatli bolalar o'sib, o'lg'ayib, u yoki bu sohada ist'edodli kishilar bo'lib yetishadi.

Ibn Sino ta'limda mu'tadillikni qo'ydagicha izohlaydi: “Mu'tadillik – bolaning qattiq g'azablanishdan, qo'rquvi, xorish va uyqusizlikdan saqlash orqali erishiladi. Bolaning hohlagan va foydali narsasini darhol topib berish va sevmagan narsasini ko'zdan uzoqlashtirishga doim tayyor turish kerak.”⁴

O'zbek mutafakkirlari risolalarida hozirgi zamon didaktikasining barcha muammolari o'ziga xoslik bilan ilmiy, uslubiy va amaliy jihatdan hal etilganligini ko'rish mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. O'zbek pedagogikasi antologiyasi. T. O'qituvchi. 1995. 1-qism. 108-bet.
2. Turaqulov E. Rahimov S. Abu Rayxon Beruniy ruhiyat va ta'lim tarbiya xaqida. T. “O'qituvchi” 1992 64-bet
3. Ibn Sino o'gitlari. T.: “O'zbekiston”. 1980y. 181-bet.
4. Abu Nasr Farobiy “Fozil odamlar shahri”. T.: “Meros” 1993. 60-bet.
5. Ibn Sino. O'gitlar. T.: “O'zbekiston”. 1980. 54-bet

1 Turaqulov E. Rahimov S. Abu Rayxon Beruniy ruhiyat va ta'lim tarbiya xaqida. T. “O'qituvchi” 1992 64-bet.

2 Ibn Sino o'gitlari. T.: “O'zbekiston”. 1980y. 181-bet.

3 Abu Nasr Farobiy “Fozil odamlar shahri”. T.: “Meros” 1993. 60-bet.

4 Ibn Sino. O'gitlar. T.: “O'zbekiston”. 1980. 54-bet.

UMUMIY O'RTA TA'LIM MAKTABLARIDA O'QITISH SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA QO'LLANILADIGAN METODLAR

Narbayeva Zilola Dilmuratovna

Surxondaryo viloyati Termiz shahar
15- umumiy o'rta ta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi.

Juraqulova Tursunoy Boyqobilovna

Surxondaryo viloyati Termiz shahar
15- umumiy o'rta ta'lim maktabining
tarix fani o'qituvchisi.

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinflarda o'qish darslarining vazifalari, o'quvchilarning o'qish malakasini takomillashtirish va o'qish samaradorligini oshirishda qo'llaniladigan metod va usullari haqida yoritilib ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: Motivlar, metod, reproduktiv, voqea, so'z, ibora, o'qish, didaktika, tasavvur, nutq va tafakkur.

Davlatimiz rahbari prezidentlik faoliyatining dastlabki kunlaridan boshlab yurtimizda innovatsion va kreativ fikrlaydigan, zamonaviy kadrlar tayyorlash, yoshlarni vatanparvarlik ruhida, yuksak ma'naviyat egalari etib tarbiyalash, shu maqsadda ta'lim tizimini takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor qaratib kelmoqda. Haqiqatan ham, jahondagi rivojlangan davlatlar tarixiga nazar tashlaydigan bo'lsak, ularda jamiyat hayotini o'zgartirishga qaratilgan islohotlar avvalo ta'lim tizimidan, bog'cha, maktab, tarbiya masalasidan boshlanganini ko'ramiz. Chunki maktabni o'zgartirmasdan turib, odamni, jamiyatni o'zgartirib bo'lmaydi. Ta'lim va tarbiyaning asosi, poydevori bu – maktab.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta'lim jarayonining ta'sirchanligini oshiradi, o'quvchilarning mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o'quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o'zlashtirish, ulardan amaliyotda erkin foydalanish ko'nikma va malakalarini shakllantiradi.

Insonning shakllanishi va ma'naviy yuksalishida ona tili va o'qishning o'rni beqiyosdir. Barcha bilim va tajribalar ushbu fanlar orqali shakllantiriladi. Shuning uchun ham birinchi sinfdanoq ona tili va o'qish fanlarini o'qitilishiga alohida e'tibor qaratmoq joizdir.

O'quvchilarda ijobiy tasavvur, nutq va tafakkurni o'stirish. Qadim-qadimdan ardoqlanib kelingan kitobga mehr-muhabbatni tarbiyalash, uni e'zozlashga o'rgatish. O'quvchilarni mustaqil fikrlashga, fikrlarini erkin bayon etishga o'rgatish.

O'qish inson hayotida muhim ahamiyatga ega. O'qishni bilmagan odamning ko'zi ojiz kishidan farqi yo'q. O'qish faoliyati boshlang'ich sinflarda barcha fanlarda amalga oshiriladi, lekin o'qishga o'rgatish o'qish darslarining asosiy vazifasidir. Kichik yoshdagi o'quvchini o'qishga o'rgatishda ularning umumiy rivojlanishi, psixologiyasini hisobga olish zarur. O'quv materialining hajmini oshirib yuborish, tinmay bir maromdagi o'qishni tashkil etish bolani o'qish mashg'ulotidan beziradi. O'quvchilarni qiziqarli topshiriqlar, didaktik o'yinlar asosida o'qitish o'qishga o'yin tusini beradi. Bola o'ynab charchamagandek, o'qib charchaganini sezmaydi. Didaktik jarayon uchta bir-biri bilan bog'liq komponentlardan iborat:

Motivlar, O'quvchining o'quv-bilish jarayoni, boshqarish Didaktik jarayonning samarali o'tishida bu komponentlar muhim o'rin tutadi.

1-sinfda o'qish darslari bir qancha vazifalarni bajaradi:

O'quvchilar asar mazmunini to'g'ri idrok etishlari, bilimlarini mukammal egallashlari, hayot haqida ma'lum tasavvurga ega bo'lishlari zarur. Bo'g'in tuzilishi murakkab bo'lmagan so'zlarni bo'g'inlab to'g'ri o'qish. Bolalar hayoti bilan bog'liq bir bo'g'inli, ikki bo'g'inli so'zlarni bir tekis o'qishlariga erishish. Buning uchun o'qituvchi o'qiladigan asar matnini o'rganish jarayonida o'qilishi qiyin o'rinlarni belgilashi va o'qishni differensial usulda tashkil etishi, ya'ni o'qilishi qiyinroq o'rinlarni yaxshiroq o'qiydigan o'quvchilarga, oson o'qiladigan o'rinlarni o'qish malakasi bo'sh o'quvchilarga o'qitishni mo'ljallashi lozim. Bog'in tuzilishi murakkab so'zlarni kartonga solib yoki xattaxtaga bo'g'inlarga bo'lib yozish, jo'r o'qitish usulidan foydalanish, so'z ma'nosini izohlash yo'li bilan to'g'ri o'qishni amalga oshirish kerak.

1-sinflarda o‘qishning ovoz chiqarib, ba’zan shivirlab o‘qish turidan foydalanish talab etiladi. Chunki o‘qituvchi o‘quvchilarning to‘g‘ri o‘qishini hisobga olish va to‘g‘irlash imkoniyatiga ega bo‘lishi lozim. O‘qish darslarida turli janrdagi asarlarni o‘rganishda ham o‘quvchilarning badiiy asarni chuqur o‘zlashtirishlarini, asarni tahlil qila olishlarini ta’minlashi kerakligini hisobga olgan holda metod tanlashga e’tibor qaratildi. O‘qish darslarida izohli o‘qish, ijodiy o‘qish, yarim izlanishli, reproduktiv metodlardan foydalanish mumkin. Izohli o‘qish boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining yoshi va saviyasiga mos bo‘lgan, ularning asta-sekin o‘qishini ta’minlaydiga metod ekanligi uzoq yillik tajribalarda sinaldi. Izohli o‘qish ongli, tushunib o‘ylab o‘qishga o‘rgatadi. Izohli o‘qish tamoyillari:

Ijodiy o‘qish asar o‘qib berilgach, o‘quvchilarda hosil bo‘lgan tasavvurni aniqlash maqsadida o‘tkaziladigan suhbatda, hikoyalardagi lavhalarga sarlavha topishda reja tuzishda, asar ustida ijodiy xarakterdagi yozma ish yozishda o‘quvchilarni faollashtiradi.

Reproduktiv metodda asar matni qismlarga bo‘linadi, yozuvchining aytmoqchi bo‘lgan fikriga o‘quvchilar diqqatini tortib, uni aniqlab, yozuvchi voqeani ifodalashda foydalangan so‘z, ibora ifodalarni aniqlab ko‘rsatadi, ularga yuklatilgan ma’noni o‘quvchilar bilan birga aniqlaydi. Bular o‘quvchilar uchun bir ko‘rsatma vazifasini bajaradi. O‘qituvchining yo‘llovchi savollari yordamida bu vazifani o‘quvchilar o‘zlari mustaqil bajaradilar.

Xulosa qilib aytganda, o‘qish fanida bu metod va usullardan foydalanish o‘quvchining o‘qish malakasini takomillashtirib, mustaqil fikrlash va og‘zaki bayon eta olish malakalarini shakllantirib rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Safarova R.G., Abdullayeva B.S . Boshlang‘ich ta’lim konsepsiyasi.- Toshkent, 2019.
2. E. Shodmonov, G.Eshurdiyeva 1-sinfi uchun darslik Toshkent — 2017yil.
3. <https://www.pv.uz>

O'ZBEKISTON AHOLISINING JOYLASHUVIDA TABIIY VA IQTISODIY OMILLARNING TASIRI

Ortiqova Shaxnoza Zokir qizi

TerDU Tabiiy fanlar fakulteti
geografiya ta'lim yo'nalishi 2 - kurs talabasi.

Olimqulov Yashnar Maxmadamin o'g'li

TerDU Tabiiy fanlar fakulteti
geografiya ta'lim yo'nalishi 2- kurs talabasi.

Qulqarayeva Husnora Tilovqul qizi

TerDU Tabiiy fanlar fakulteti
geografiya ta'lim yo'nalishi 2- kurs talabasi.

Annotatsiya: *Maqolada O'zbekistonda iqtisodiyotni yangilash va modernizatsiya qilish borasida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar bugungi kunda o'zining natijalarini namoyon etmoqda. haqida ma'lumotlar yoritib berilgan.*

Kalit so'zlar: *iqlim sharoitida, qishloq xo'jalik, ijtimoiy-iqtisodiy, dehqonchilik, hunarmandchilik, etnik komponentlar.*

Kirish. Yer yuzida yoki uning muayyan hududi, qit'a, mamlakat, tuman, shaharida istiqomat qiluvchi odam (inson) lar majmui. Aholi rivojlanishiga hal qiluvchi ta'sirni ijtimoiy-iqtisodiy omillar ko'rsatadi. Aholi muammolari odamlarning biologik xususiyatlari, insonlarning atrof muhit bilan o'zaro alokasi, ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyot bilan bog'liq. Chunki aholining mehnatga yarakli qismi jamiyatning asosiy ishlab chiqaruvchi kuchidir.

Geografiya fanlar tizimida aholi haqidagi bilimlar muhim ro'l o'ynaydi sababi aholi geografiya fanlar tizimidagi ko'plab fanlarning o'rganish obyekti bo'lib xizmat qiladi. Misol uchun :Demografiya fani aholini tadqiq etish bilan , Iqtison fani uchun asosiy ishlab chiqaruvchi kuch va subyeht sifatida ko'riladi, Etnogroflar uchun esa aholining urf odati turmush tarzi muhim hisoblanadi, Tibbiyot aholining biologik holati ,sog'ligi bilan shug'ullanadi . Bulardan tashqari, aholining boshqa funksiyalari ham mavjud bo'lib, ular jumlasiga ijtimoiy, migratsion harakatchanlik vazifalari kiradi. Mazkur funksiyalar aholi faoliyatining turli jihatlarini tavsiflab beradi. Aholining ko'p qirrali ekanligini insonlarning turli jihatlardan o'rganuvchi ko'pgina fanlar ham tasdiqlab beradi. Masalan, demografiya, aholi geografiyasi, etnografiya, aholishunoslik iqtisodiyoti, sotsiologiya, mehnat iqtisodiyoti, ijtimoiy psixologiya va h.k. kabi fanlar uchun aholining umumiy yoki uning qandaydir bir qismining tadqiqot ob'yekti bo'lib yuzaga chiqadi.

O'zbekistonda iqtisodiyotni yangilash va modernizatsiya qilish borasida amalga oshirilayotgan iqtisodiy islohotlar bugungi kunda o'zining natijalarini namoyon etmoqda. Jumladan, qisqa vaqt ichida iqtisodiyotda chuqur tarkibiy o'zgarishlarni amalga oshirish, ishlab chiqarishni yangi texnika va texnologiyalar asosida qayta jihozlash, aholi daromadlarining o'sishini ta'minlash, qulay investitsion muhitni shakllantirish, kichik biznes, xususiy tabirkorlik, xizmat ko'rsatish va servis sohasini barqaror rivojlantirishda sezilarli yutuqlar qo'lga kiritildi. Albatta, bunda mamlakat demografik rivojlanishining o'mi katta bo'lib, ijtimoiy manfaatlarga yo'naltirilgan iqtisodiy maqsadlarni amalga oshirishda aholi, uning o'sishi, joylashislii, demografik tarkibi kabi jihatlarini bozor munosabatlariga o'tish davri nuqtai nazaridan o'rganish katta ahamiyatga ega. Chunki, aholi ham asosiy ishlab chiqaruvchi kuch, ham iste'molchi sifatida jamiyat taraqqiyotida hal qiluvchi ahamiyatga egadir. Respublikadagi barqaror va samarali iqtisodiyotni shakllantirishga qaratilgan iqtisodiy islohotlar markazida demografik vaziyat turadi. Chunki har bir mamlakat, uning ichki iqtisodiygeografik rayonlari xalq xo'jaligini hududiy tashkil qilish va rivojlantirishda aholining soni, zichligi, tabiiy o'sishi, migratsiya va urbanizatsiya jarayoni, milliy va ijtimoiy tarkibi, jinsi, mehnat resurslari va aholining bandligi kabi ko'rsatkichlar katta ahamiyat kasb etadi. O'zbekiston Respublikasi aholi soniga ko'ra dunyodagi o'rta darajadagi mamlakat hisoblanadi. Uning aholisi, 2017 yil ma'lumoti bo'yicha 32 mln. Kishidan ortiqni tashkil etadi. U aholi sonining ko'pligi jihatidan MDHda Rossiya va Ukrainadan keyin 3- o'rinda turadi. Respublikamizda Markaziy Osiyo davlatlari umumiy aholisining salkam 45 foizi yashaydi.

O'rta Osiyo hududida yashagan ibtidoiy odamlarning qad. manzilgohlari quyi paleolit davriga to'g'ri keladi. Jez davrida O'zbekiston hududida chorvador va qisman dehqonchilik bilan

shug‘ullangan qabilalar yashagan. Bu vaqtda ibtidoiy jamoa davri yemirilib, qabilalar o‘rtasida mulkiy munosabatlar vujudga keldi. Eron shohi Doro I ning Behistun yozuvlarida o‘zbek xalqining qadimiy ajdodlari xorazmiylar, sug‘‘iylar, saklar, baqtriyaliklar to‘g‘risida ma’lumotlar berilgan. Yunon va rim tarixchilari Gerodot, Strabon, Arrian va Ptolemey hozirgi O‘zbekiston hududida yashagan saklar haqida ma’lumotlar qoldirganlar.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki. Janubiy Sibir, Oltoy, Yettisuv, Sharqiy Turkiston hamda Volga va Ural daryolari bo‘ylaridan turli davrlarda Movarounnahrda kirib kelgan etnik komponentlar ham o‘zbek xalqi etnogenezida ishtirok etganlar. Markaziy Osiyoning keng hududida yashagan bu etnoslar, asosan, turkiy va sharqiy eroniy tillarda so‘zlashganlar. Amudaryo va Sirdaryo havzalari oralig‘ining o‘troq aholisi va chorvador qabila va elatlarning etnik jihatdan dastlabki aralashuvi jarayoni natijasida o‘troq hayotga moslashgan turkiy hududiy maydon, o‘zbek xalqiga xos antropologik qiyofa shakllangan.

Foydaniqlan adabiyotlar ro‘yxati.

1. Mirziyoyev Sh.M. Erkin va farovon, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz. –T.: “O‘zbekiston”, 2017. – 32 b.5.
2. Ata-Mirzayev O., Ubaydullayeva R., Umarova R. O‘zbekiston demografik jarayonlari va aholi bandligi. –T., 2006.
3. Ahmedov E., Saydaminova Z. O‘zbekiston Respublikasi. Qisqacha ma’lumotnoma. – T.: O‘zbekiston, 2006.
4. Bo‘riyeva M. Demografiya asoslari. –T., 2002 y.

BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA DASTURIY VOSITALARDAN FOYDALANISH

Saidaliyeva Nilufar

200- IDUM ning
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ma'lumki, ta'lim berish jarayonida yangi texnik vositalar, kompyuter va boshqa axborot texnologiyalarining jadal sur'atlarda kirib kelayotgan hozirgi davrida fanlararo uzviylikni ta'minlash maqsadida zamonaviy texnologiyalardan foydalanish dolzarb masalalardan biridir. Ushbu maqolada boshlang'ich sinf ona tili darslarida dasturiy vositalardan foydalanish masalasi yoritilgan.

Kalit so'zlar: uzviylik, zamonaviy texnologiyalar, ona tili.

Ta'lim beruvchi texnika vositalari, ya'ni kompyuterlar, elektron darsliklar, internet tizimi va boshqa vositalar o'quv axborotini o'zlashtirilishi kerak bo'lgan ma'lumotlarni ta'lim oluvchilarga yetkazib beruvchi texnik vositalardir. Respublikamizda qabul qilingan qaror va farmonlarda zamonaviy texnologiyalarni rivojlantirish va ularni xalq xo'jaligining turli sohalarida qo'llash, shu jumladan, o'quv jarayoniga zamonaviy kompyuter va axborot texnologiyalarini keng joriy etish lozimligi ta'kidlangan. Axborot beruvchi texnika vositalariga turli elektromexanik asboblari, mashg'ulotda ko'rgazmali tasvirlarni ko'rsatishga mo'ljallangan demonstratsion ossilloqraflar va ularning o'lchov asboblari, shuningdek, televizor, videoproektor, smartfon mobil aloqa vositalari, tovushli multimedia texnologiyalari va boshqa vositalar kiradi.

Ta'lim jarayonida texnik vositalardan foydalanish juda muhim o'rinni egallaydi. Ushbu vositalar yordamida mashg'ulotlarni zamonaviy talablarga javob beradigan tarzda olib borish hamda ta'lim oluvchilarning diqqatini jalb etishda keng foydalanish mumkin.

Pedagogik dasturiy vositalar – kompyuter texnologiyalari yordamida o'quv jarayonini qisman yoki to'liq avtomatlashtirish uchun mo'ljallangan didaktik vosita hisoblanadi.

Pedagogik dasturiy vositalarni quyidagilarga ajratish mumkin:

1. **O'rgatuvchi dasturlar** – o'quvchilarning bilim darajasi va qiziqishlaridan kelib chiqib yangi bilimlarni o'zlashtirishga yo'naltiradi. Bu dasturlarga videodarslar, elektron darsliklar, multimediali darslar kiradi.

2. **Test dasturlari** – egallangan bilim, malaka va ko'nikmalarni tekshirish yoki baholash maqsadlarida qo'llaniladi. Nazorat o'tkazuvchi va o'z-o'zini bilimini sinash testlari misol bo'la oladi.

3. **Mashq qildiruvchi dasturlar** – avval o'zlashtirilgan o'quv materialini takrorlash va mustahkamlashga xizmat qiladi. Laboratoriya va amaliy mashg'ulotlarni o'tkazuvchi dasturlar kiradi.

4. **O'qituvchi ishtirokidagi virtual o'quv muhitini shakllantiruvchi dasturlar** – virtual borliq immersivlik va interfaollik tushunchalari bilan bog'liq. Immersivlik deganda odamning virtual borliqda o'zini faraz qilishini tushunish lozim.

Interfaollik foydalanuvchi real vaqtda virtual borliqdagi ob'ektlar bilan o'zaro muloqotda bo'lib ularga ta'sir ko'rsatishga ega bo'ladi.

Virtual borliq tizimi deganda – biz imitatsion dasturiy va texnik vositalarni tushunamiz. Interfaollikni ta'minlash uchun, virtual tizim boshqaruvchi amallarni qabul qilishi kerak. Bu amallar ko'p modallikga, ya'ni ko'z bilan ko'radigan, tovush orqali qabul qiladigan bo'lishi kerak.

Bu amallarni amaliyotda bajarish uchun zamonaviy tizimlarda turli tovush va videotexnologiyalardan foydalaniladi. Masalan, katta hajmli tovush va videotizimlari, shuningdek, odamning boshqismiga o'rnatiladigan shlem vako'zoynak displeylar, "hidsezadigan" sichqonchalar, boshqaruvchi qo'lqoplar, kibernetik nimchalar simsiz interfeys birgaligida ishlatiladi. Bu tizim, asosan, kimyo, meditsina bilan bog'liq bo'lgan ta'lim jarayonlarida yaxshi samara beradi. Inson tanasi ustida olib boriladigan murakkab operatsiya jarayonlarini ko'zoynak displeylar, 3D vositalari yordamida amalga oshirish jarayonlari bo'yicha ta'lim berish, o'quvchilarni murakkab jarayonlarni tushunishga samarali yordam ko'rsatadi.

Hozirgi kunda multimedia, kompakt disk orqali ta'lim jarayonida texnik vositalardan foydalanib dars o'tilmoqda. Jumladan, multimedia – ma'lum bir soatga mo'ljallangan, ovozli,

dasturli, rejali, DTS ga mos keladigan dars shaklidir. Undan foydalanish uchun mavzuga oid bo‘lgan ma’lum bir soatga mo‘ljallangan holda mutaxassislar tomonidan multimedia yaratiladi.

Matndagi mavzuni ekrandagi multimediane o‘zi mazmunli, sifatli qilib yaratib beradi. Texnik vositalardan foydalanib dars o‘tishda ilg‘or ish tajribali o‘qituvchilar va mutaxassislar amaliy holda dars mazmuniga kiritish jarayonlarini video tasmlarga yoki disklarga ko‘chirilib tarqatilsa, bu vositalar o‘quvchilar tomonidan qayta ko‘rib, mavzuni chuqur o‘zlashtirilishiga katta hissa qo‘shadi.

Ta’lim berish jarayonida ta’lim metod va vositalarini tanlash va amalga oshirishda ta’limning didaktik maqsad va vazifalari, zaruriy shart-sharoitlar, ta’lim oluvchilarning imkoniyatlari va ularning soni, mashg‘ulotlarning davomiyligi, ta’lim beruvchining mahoratiga ta’lim oluvchilarning o‘zlashtirish imkoniyatlariga tayangan holda, ta’limning metodi va vositalari bir-birini to‘ldirib borgandagi amalga oshirilgan ta’lim tizimi samaradorlikka erishishi va kutilgan natijani berishi mumkin.

Adabiyotlar

1. Abduqodirov A.A. Informatika va hisoblash texnikasi asoslari. 10-sinf uchun o‘quv qo‘llanma. – T.: O‘qituvchi, 1997.
2. Karima Qosimova va boshqalar “Ona tili o‘qitish metodikasi Toshkent-2009

5 KLASS OQIWSHILARINA PROGRAMMALASTIRIWDI UYRETIWDE VIZUAL PROGRAMMALIQ TAMINATTI ISLEP SHIGIW QURALLARINAN PAYDALANIP UYRETIW (SCRATCH MISALINDA)

Saxanova Liza Jamixatovna,
Informatikani oqitiw metodikasi
Raxmetova Lazzat Omirbay qizi,
Nokis qalasi 4 sanli mektep

Berilgen maqalada Scratch programmalastiriw ortaligi haqqida, onih imkaniyatlari hamde onih oqiw processindegi orni haqqida maqliwmat bergilgen.

Gilt sozler: Scratch, algoritm, talim

Scratch programmasi multimediyali, grafikaliq ham dawisli uskeneler paneli, klaviatura, mishka, sensor siyaqli qurilmalar signalların qayta islew imkaniyatına iye programma esaplanadı. Harqanday programma siyaqli Scratch programmasi da oz interfeysine iye.

Paydalanıwshılarga qolaylıqlar jaratiw maqsetinde Scratch programmasi menen 2 ortalıqta islew mumkin:

- 1) online — internet tarmağı arqalı islew;
- 2) offline — internetsiz, kompyuterge yuklep alıp jumıs islew.

Scratch programmalıq taminiyat ortaligınıń tiykarǵı abzallığı bul programmanıń biypullığı esaplanıp, tek ǵana internetten programmanı yuklep alıw hamde Scratchda programmalastiriwdi uyreniw jetkilikli. Scratch portativ programma esaplanıp, kompyuterge ornatiwdi talap etpeydi.

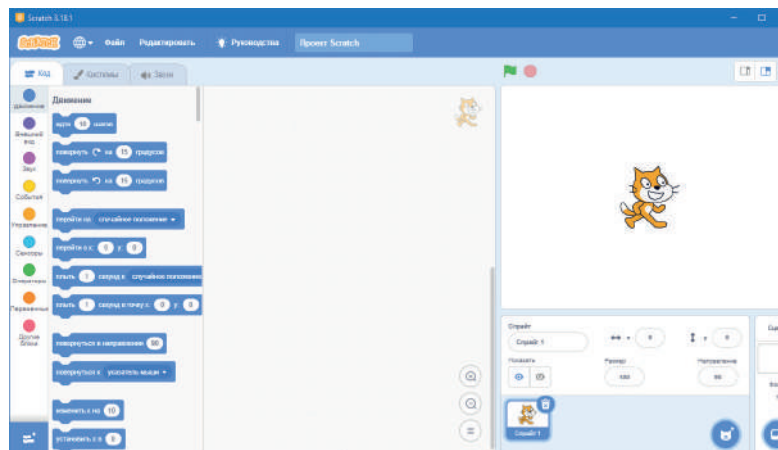
Scratch programmasi oqitiwda mashqalalı ham proektli usılların oz ishine alǵan jańa metodlar ham oqitiw usılların qollaw imkaniyatın beredi. Scratch programmasi tiliniń konstruksiyasın ham mumkinshiliklerin uyrenip bolǵannan keyin, qandayda bir programmanı proektlestiriw ham islep shıǵıw wazıypası beriledi. Bul programmalar oqıwshılardıń jasınan kelip shıqqan halda, har turdegi bolıwı mumkin. Misal sıpatında “Meniń doslarım”, “Meniń úyim” ham t.b. animacion videoları keltirse boladı.

Scratch tiliniń jańe bir abzalligınıń biri bul balanıń dóretiwsheilik ideyaların baslanǵısh ideya basqıshınan programma ham tayın ónimge shekem alıp barıwı esaplanadı. Scratch tilinde tómendegi tiykarǵı qurallar islep shıǵılǵan:

- tiykarǵı processual programmalastiriw: sıziqlı, tarmaqlanıw, cikller, ózgeriwsheiler jaratiw;
- obiyektke baǵdarlangan programmalastiriw elementleri: obiyektili maqliwmatlar tipi;
- interaktivlik;
- ápiwayı grafik interfeyslerdi jaratiw;

Scratch ortaligında programmanı islep shıǵıwdıń baslanǵısh basqıshı kishi proektı jaratiwdan baslanadı. Oqitiwshı oqıwshılar menen birgelikte saqnalı basqıshpa-basqısh yaǵnıy kórinisinde jaratadı.

Programmanı iske túsirgenimizde, ayna 3 bólekke bólingenligin kóremiz: shep tárepte buyırıq blokları jaylasqan, ortadasında ámeldegi skriptlardı jaratiwǵa arnalǵan úlken ayna ham on tárepte spraytlar aynası hamde spraytlar dizimi jaylasqan:

Programma jaratıw ushın biz tómendegilerdi orınlaymız:

- spraytning kórinisin tańlaw (yamasa sıziw);
- fondı tańlaw (yamasa sıziw);
- algoritmdı islep shıǵıw;
- buyırıq bloklarınan skript dúziw;
- qálewimizge qarap proektimizge dawıs beriw;
- Proektimizdi islep bolǵannan keyin tekseriw ushın iske túsiremiz.

Buyırıq blokları járdeminde oqıwshı hár qıylı algoritmik strukturalardı ámelge asırıwı múmkin. Mısalı, sıziqlı, cikllık hám tarmaqlanıwshı programmalarđı dúziw. Hádiyselerdi qayta islew(klavisha yamasa tishqansha túymeleri basılǵanda) hám spraytlar arasındaǵı hár túrli baylanıs hám óz ara islesiwın islep shıǵıw múmkin.

Scratch grafikalar menen islesiw, proektimizge muzıkalar, dawıslar hámde ózimizdiń dawımızdıda jazıw hám proektke jaylastırıw múmkinshiligine iye.

Nátiyjede, proektimiz multfilm, oyn, prezentaciya yamasa animatsion formasında payda boladı. Islengen proektlerimizdi videoformatta yamasa internetke ashıq túrde jiberiliwi múmkin.

Scratch programmasına uqsas basqa kópshilik programmalar internetke jalǵanıwdı talap etiliwi sebepli Scratch programmasın oqıwshılardıń logikalıq tárepten rawajlandırıw hám

Scratch programması biypul programma bolıp, programmanı tek ǵana oqıw orınlarında qollap qalмай, úyimizdede isletiwimiz múmkin. Sonıń menen birge, sonı ayıp ótiw kerek, Scratch hám oǵan uqsasǵan programmalarđı mekteplerde sıpatlı úyretiw oqıwshılardıń logikalıq oylawın rawajlandıradı hámde programmalastırıwǵa bolǵan qızıǵıwshılıǵın arttıradı dep oylaymız.

Foydalanilgan adabiyotlar va internet saytlari

1. Scratch [Elektron resurs]. URL: <https://scratch.mit.edu> (12.06.2022).

ISSUES ON NECESSARY OF CREATIVITY IN LANGUAGE TEACHING

Shakirova Gulchexra Abduvalievna

Teacher, Chilanazar district, 162- school, Tashkent city

Abstract: As we know, creativity is based on new, innovative and efficient ideas that can be related to academic sphere in our education system. The article describes issues based on the importance of creativity in language teaching process.

Keywords: creativity, education system, language teaching, innovation.

As it is known that, every teacher can utilize creativity with his or her own methods, approach and technique at class in order to keep and conduct lesson in interactive way. In my experience, people hold very different views of creativity. Some think they aren't creative at all and it is only the privileged and artistically talented, which can be considered creative. Others think that to cook a good dinner is already a clear sign of creativity. In the coming articles, I do not aim to answer the questions above. What I aim to do is to look at three different theoretical descriptions of creative thinking and explore what language teachers may learn from them. I hope that after reading the articles, you will be able to ask many more and much more challenging questions about creativity and its use in the classroom than I did in the first paragraph. Before we set out and look at some theories and practice for introducing creativity into the language classroom, let's see why it is worth making all this effort. Why is creativity important in language classrooms?

- Language use is a creative act: we transform thoughts into language that can be heard or seen. We are capable of producing sentences and even long texts that we have never heard or seen before. By giving learners creative exercises, we get them to practise an important sub-skill of using a language: thinking creatively.

- Compensation strategies (methods used for making up for lack of language in a communicative situation e.g. miming, drawing, paraphrasing used for getting meaning across) use creative and often imaginative ways of expression. Our learners will need these until they master the language.

- In my experience, some people cannot learn at all if they are not allowed to be creative. They do not understand the point in doing a language activity for its own sake, for only practising the language without a real content, purpose, outcome or even a product.

- My experience also taught me that most people become more motivated, inspired or challenged if they can create something of value; if they feel that in some ways what they do and how they do it reflect who they are.

- Creativity improves self-esteem as learners can look at their own solutions to problems and their own products and see what they are able to achieve.

- Creative work in the language classroom can lead to genuine communication and co-operation. Learners use the language to do the creative task, so they use it as a tool, in its original function. This prepares learners for using the language instrumentally outside the classroom.

- Creative tasks enrich classroom work, and they make it more varied and more enjoyable by tapping into individual talents, ideas and thoughts - both the learners' and the teacher's.

- Creative thinking is an important skill in real life. It is part of our survival strategies and it is a force behind personal growth and the development of culture and society.

Having read this list of why creativity is important in the classroom, you may have been wondering about either or both of these two questions: *Am I ever creative? Do I ever get my students to do anything creative in my lessons?* I'm almost a hundred per cent sure that the answer is 'yes' to both of these questions. Let me show you why. Am I ever creative? Have you ever found that you wanted to do something but you did not have the right tool / material to do it, and then you found some way of using another object / material and managed somehow? E.g. you opened a bottle or a tin without a bottle or tin opener or substituted an ingredient in a recipe with another ingredient. Have you every changed an activity in your course book or a resource book to match the needs of a particular group you teach? YES? There you go, you are creative! Do you ever get your students to speak about, write about, draw about or mime what they think? Do your students say things in the foreign language they never heard or read? Do you ever get them to think about rules, problems and how things and language work instead of just telling them?

Do you sometimes give them tasks where there is no one possible answer and the answers will vary from one learner to another? YES? There you go; your students have opportunities to think creatively in your classes already! In conclusion, for the implementation of creative activity it is necessary to organize and develop effective practical exercises. It should be borne in mind that the creative process itself originates from the appearance of a problem, and the possibility of finding an effective way to resolve it directly depends on the internal motivation of the individual. For example, students, developing tasks on their own, begin not only to understand and comprehend their structure, purpose and content, but also to gain experience and develop skills for creative understanding of the tasks themselves.

References

1. Teploye B. M. Ability and giftedness. 2003. 242 p.
2. Khutorskoy A. V. Typologies of pedagogical innovations. 2005.
3. Shadrikov V. D. Human abilities. 2001. 288 p.

ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ОБЛАСТИ ВЫСШЕГО ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Sharofiddinov Nozimjon O'ktam o'g'li

Ijtimoiy iqtisodiy fakulteti.

5230100 - Iqtisodiyot (tarmoqlar va sohalar) yo'nalishi

96-20 guruh talabasi

sharofiddinovnozim30@gmail.com

Аннотация: В данной статье сравниваются образовательные процессы прошлого столетия и нынешние, современные инновационные процессы. А так же, рассказывается о важности инновационных технологий в образовании в XXI веке.

Ключевые слова: современные инновационные процессы, технологии, образование.

Осуществление инновационной деятельности в области высшего педагогического образования лишается важнейшего стратегического смысла без учета формирования мировоззренческой культуры студента, основу для которой создает, прежде всего, цикл преподаваемых в вузе философских дисциплин. Философские дисциплины преобразуются сегодня в вузовской практике, освобождаясь от устаревших идеологических и методологических стереотипов, преодолевая замкнутость, закрытость для других типов мировоззрения, все, более ориентируясь на многообразие философско-мировоззренческого арсенала человечества. Подготовка высокообразованного педагога на основе многоступенчатого образования будет значительно обедненной без освоения своей собственной национальной философской мысли. Поэтому в вузах Узбекистана при преподавании философских дисциплин делается акцент на богатый опыт философской мысли Центральной Азии, которая является глубоко антропоцентричной, обращенной к человеку и его духовному миру.

В этой связи важно, чтобы будущие педагоги глубоко осознали своеобразие отечественной философской культуры, для которой характерны идеи единого органического целого, внутри которого индивидуум может найти свое истинное «Я», социальной солидарности, взаимной выручки и др. В условиях проникновения в духовную жизнь нашего народа чуждого ей типа культуры, основанного на индивидуализме и прагматизме, идеи отечественной философии формируют личность будущего учителя на принципах высокой духовности и гуманизма. Таким образом, новые подходы к преподаванию философских дисциплин органически связаны как с инновационными изменениями в системе высшего педагогического образования, так и с ломкой потерявших свою актуальность традиций преподавания и переходом к формированию новых форм воплощения учебных и воспитательных задач. Инновационные процессы в педагогическом образовании получают практическое воплощение в инновационном профессионально-педагогическом образовании, цель которого состоит в подготовке универсальной нравственно зрелой личности, компетентного специалиста с развитой профессиональной культурой, владеющей научным стилем мышления, способной к осуществлению инновационных процессов в профессиональном образовании, производстве, экономике, социуме. Современное образование — это результат огромных перемен, произошедших в системе отечественного образования за последние годы. В этом смысле образование не просто часть социальной жизни общества, а её авангард: вряд ли какая-то другая её подсистема в той же степени может подтвердить факт своего поступательного развития таким обилием нововведений и экспериментов. Изменение роли образования в обществе обусловило большую часть инновационных процессов.

Из пассивного, совершающегося в традиционных условиях, образование становится интерактивным, где ведущая роль предоставлена не только педагогу, но и учащемуся. Сопряженные с изменениями в общеобразовательной школе инновационные процессы осуществляются в системе высшего педагогического образования. Появились педагогические лицеи и колледжи. Высшие учебные заведения осуществили переход на многоуровневую

систему образования.

Литература:

1. Аношкина, В. Л. Образование. Инновации. Будущее. (Методологические и социокультурные проблемы). Ростов-на-Дону, 2001 г.
2. Козлов, С. Д. Роль образования в современном обществе/ С. Д. Козлов// Педагогическая мастерская. — 2004 г. — № 2.
3. Рапацевич, Е. С. Педагогика. Большая современная энциклопедия/ Е. С. Рапацевич. — Минск: Современное слово, 2005 г.
4. Щедровицкий, П. Г. Педагогика свободы. — Кентавр № 1, 2005 г.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINING MATEMATIKA SAVODXONLIGINI SHAKLLANTIRISHDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH

Sherqulova Nasiba Xolboyevna

Surxondaryo viloyati Sho'rchi tumanidagi
36-IDUM boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada boshlang'ich sinflarda matematika darslarida qo'llaniladigan didaktik o'yinlar va ularning tasnifi haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich ta'lim, didaktik o'yin, matematika, o'quvchi, tinch o'yinlar, harakatli o'yinlar, aralash turdagi o'yinlar.

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning matematika faniga bo'lgan jonli qiziqishlarini oshirishning eng samarali usullaridan biri – bu dars jarayonida o'yinlardan foydalanish hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarining asosiy faoliyatini o'yin tashkil etganligi sababli unga aloqador faoliyatlarning deyarli barchasi bola xotirasida uzoq vaqt saqlanib qoladi. To'g'ri tashkil etilgan didaktik o'yinlar o'quvchining maktabgacha bo'lgan davrdagi (oilada, bog'chada) olgan tarbiyasi, o'zlashtirgan bilimlari bilan maktabda olayotgan yangi bilimlari (ma'lumotlari) o'rtasida bevosita ko'priq vazifasini o'tashi mumkin.

Matematika darslarini qoniqarli tarzda tashkil etishga qaratilgan didaktik o'yinlarni qo'llanilishi o'quvchilarning o'quv faoliyatiga ongli munosabatini rivojlantirib qolmay, balki ularning masala va misollarni ham yechishga oid diqqat va e'tiborini ham shakllantiradi.

O'yinlar jarayonida bolalar o'zlari sezmagan holda murakkab matematik amallar, mashqlarni bajaradi, sonlarni taqqoslaydi, masalalar yechimini topadi va shu tarzda matematikaga xos bo'lgan qiyinchiliklarni oson yengib o'tadi.

Ma'lumki 1-sinfga qabul qilinib, maktab ostonasiga ilk qadam qo'ygan bolaning faoliyatiga o'yin asosiy o'rinni egallaydi. O'yin ularning eng sevimli mashg'uloti bo'lib, ular har qanday mashg'ulotni o'yin bilan uyg'unlashtirishga harakat qiladilar. Shunday ekan o'qituvchi o'quvchi faoliyatidan ularning sevimli mashg'uloti – o'yinni siqib chiqarmasdan, undan maqsadga muvofiq foydalanish bilan ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga imkon beradi.

O'yin – bola hayotining uzviy qismidir. O'yin orqali bola atrof – muhit, tabiat hodisalari, manzaralari, buyumlar, o'simliklar, hayvonlar dunyosi bilan tanishadi.

Boshlang'ich ta'lim davrida o'quvchilarning aqliy va jismoniy faoliyatini tashkil qilishda didaktik o'yinlar alohida ahamiyatga ega.

Matematika darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish o'quvchilar zihnini o'stirish, tez hisoblash ko'nikmalarini oshirishda muhim ahamiyatga ega.

Didaktik o'yinlar jarayonida o'quvchilar o'yin qoidalariga qat'iy rioya qilishga o'rganadilar, inoqlik his – tuyg'ulari, dunyoqarashlari shakllanib boradi.

Ta'lim jarayonida didaktik o'yinlar o'quvchilarning xususiyatiga ko'ra tashkil etilishi kerak. Bu esa ularga bilim berishni yengillashtirishga, ko'rgazmalilikni ta'minlashga qaratilgan bo'lib, o'quvchilarni toliqtirmaslik, zeriktirmaslik imkonini yaratadi.

Yuqoridagi inobatga olgan holda matematika darslarida qo'llaniladigan didaktik o'yinlardan bir nechta namunalar ko'rib chiqamiz.

Jim o'yini. O'yinning maqsadi – o'quvchilar o'n ichida “+”, “-” belgilari haqidagi bilim va malakalarini oshirish hamda sinash. O'yin guruhlarda o'ynaladi. Raqamlar yozilgan tarqatmalar, misollar va jadvallardan o'yin jihozi sifatida foydalaniladi.

O'yinning borishi: O'yin ovoz chiqarmagan holda o'tkaziladi. O'qituvchi ko'rsatgich bilan 7 va 5 ni ko'rsatadi. O'quvchilar o'ylab 2 yozilgan tarqatmani ko'rsatadilar.

“Bilmasvoyning xatolari” o'yini. O'yinning maqsadi – o'quvchilar o'n ichida “+”, “-” ishoralari haqidagi bilimlarni mustahkamlash, bilim va ko'nikmalarini, mustaqil fikrlash qobiliyatini o'stirish hisoblanadi.

O'yinning borishi: Doskaga ifodalar yoziladi. Har bir qatordan bittadan o'quvchi doskaga chiqadi va xatolarni tuzatadi.

$$10-7=4 \quad 10-3=6 \quad 7-3=5$$

$$3+2=6 \quad 4+3=8 \quad 4+1=6$$

“Kim epchil” o'yini. O'yinning maqsadi – hozirjavoblik, topqirlik, malakalarini oshirish

hisoblanadi. O'yin jihozi esa 2 ta savatcha ifodalar yozilgan olmalar. 12-6, 2+8, 7+5, 4+8, 10-3 va hakozo.

Stol ustida “olmalar” yozib qo'yiladi. Duskaga 2 o'quvchi chiqadi. Stol ustidagi “olmalar”dagi ifodalarning natijalarini aytib savatga sola boshlaydilar. Ifodaning qiymatini to'g'ri topmagan o'quvchi ularni savatga sola olmaydi. Qaysi o'quvchi savatga ko'p “olma” tergan bo'lsa, o'sha o'quvchi g'olib chiqadi.

“Zukkolar” o'yini. O'yinning maqsadi – ko'paytirish va bo'lishga doir amallar yechish malakalarini mustahkamlash hisoblanadi. O'yin jihozi esa 3 ta bayroqcha. O'yinning borishi: Qatorlararo o'tkaziladi. Qatorlar nomi doskaga yoziladi va o'quvchilar soniga teng bo'linadi. O'qituvchi har bir qatorning oxirida o'tirgan o'quvchiga bayroqchani beradi. O'qituvchi son aytadi. Masalan, 1-qatorda 6 soni, 2-qatorda 4 soni, 3 qatorga 5 soni.

Bayroqchani olgan o'quvchi $6 \cdot 1 = 6$ deb bayroqchani oldingi partadagi o'quvchiga uzatadi. $12 \cdot 2 = 24$, $24 : 3 = 8$, $8 \cdot 5 = 40$, $40 : 4 = 10$.

O'quvchilar natija qaysi son bilan tugasa, shu son bilan boshlanadigan ifoda tuzishi kerak bo'ladi. Bayroqcha 1-partaga kelganda oxirgi o'quvchi 6 soni hosil bo'ladigan ifoda bilan o'yinni yakunlashi kerak bo'ladi. Qaysi qatorning bayroqchasi birinchi partaga tez yetib kelsa, o'sha qator g'olib bo'ladi. G'olib qatorning nomi yozilgan joyda bayroqchalar yozib qo'yiladi.

“Olma terish” o'yini. Jihozlar: Magnit taxta, yozuv taxtasi, olma daraxtining rasmi, qalin qog'ozdan yasalgan olma mevasining shakllari va savatchalar, olma mevalarining soni sinfdagi o'quvchilar soniga savatchalar esa qatorlar yoki guruhlar soniga teng bo'ladi.

Magnit taxtasiga qistirish uchun olma rasmi chizilgan plakat yoki olma mevalarining orqa tomoniga magnit plastinkasi yelimlanadi. Shuningdek, olma mevalarining orqa tomoniga oddiy qalam bilan misollar o'chirib, keyingi darslarda yangisini yozish mumkin. O'yinda 3 ta guruh bo'ladi. Har bir guruhga bitta savatcha berishadi. Har bir guruhdan 1 tadan o'quvchi chiqib misollarni yechadi. Kim ko'p misol yechsa shu guruh g'olib bo'ladi.

Yuqorida ko'rib o'tgan didaktik o'yinlarni boshlang'ich sinf matematika darslarida qo'llasak, o'quvchilarning dunyoqarshi kengayadi va mantiqiy fikrlash ko'nikmalari shakllanishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati.

1. Qurbonov. Didaktik o'yinlar. Xorazm viloyat pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti. Urganch, 2011.

2. Tolipov O', Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. – T.: 2005.

3. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. – T.: 2008.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA TASVIRIY SAN'AT FANI O'QITISHDA O'QUVCHILARNING BILIMINI OSHIRISH VA MILLIY MADANIYAT QADRYATLARINI SHAKLLANTIRISH.

Shokirova Shahnoza Faslidinovna

Navoiy viloyati Qiziltepa tumani
5-sonli ingliz tili fani chuqurlashtirilgan
davlat umumta'lim maktabining
boshlang'ich sinf o'qituvchisi:
Telefon : +998(94)254 66 88
shokirova_188@mail.ru

Annotasiya: Hayotda har bir shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini ko'zlagan xolda amalga oshirilishi,

Kalit so'zlari: badiiy, ilmiy-ommabop matnlar, dunyo qarashlarini milliy istiqlol mafkurasi asosida to'g'ri shakllantirish.

Tasviriy sa'nat ta'lim-tarbiya jarayonini tashkil etishda asosiy maqsad o'quvchilarda DTS bilan me'yorlangan bilim, ko'nikma, malakalarni shakllantirish, shuningdek, axborot bilan ishlash, kommunikativ ko'nikmalarni egallash, matematik savodxonlik, ijtimoiy faollikka ega bo'lish, o'quv muammolarini mustaqil hal etishga doir tajribalarni egallashlariga sharoit yaratish; Tasviriy sa'nat umumiy o'rta ta'lim maktablarida ta'lim-tarbiya ishlarining har bir shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarini ko'zlagan xolda amalga oshirilishi, ta'limning xamma uchun tengligini ta'minlanishi, o'quvchilarni mustaqil xayotga tayyorlash, ularda fuqarolik tuyg'usi, oila va davlat oldida mas'uliyat xis qilish ko'nikmalarini shakllantirish, ularning qizikishlari va qobiliyatlarini rivojlantirish, zamonaviy bilimlarni egallashlari va xar tomonlama rivojlanishlari uchun ularga maksimal darajada qulay sharoitlarni yaratish ta'lim sifatini oshirishning eng muhim omili xisoblanadi. agarda bunday sharoitlar yaratilmasa, uzluksiz ta'lim tizimidagi majburiy bosqich bo'lgan umumiy o'rta ta'limni muvaffaqiyatli deb e'tirof etib bo'lmaydi. shu jixatdan, innovatsion texnologiyalar asosida ta'lim jarayonlari sifat va samaradorligini oshirish muammosi shaxsni rivojlantirish va uni xayotga tayyorlashga yo'naltirilgan kompleks vazifalarni amalga oshirish bilan bog'liq bo'lib, ta'lim siyosatining bugungi kundagi muhim vazifalaridan biri xisoblanadi. Ta'lim muassasalarida amalga oshiriladigan innovatsion pedagogik faoliyat o'qituvchilarning ilmiy metodik faoliyati xamda o'quvchilarning o'quv-tadqiqot faoliyati bilan uzviy bog'liqdir. ko'p hollarda umumiy o'rta ta'lim muassasalarida pedagogik innovatsiyalarni tatbiq, etganda, birinchi o'ringa texnik va tashkiliy masalalar, keyingi o'ringa esa o'qituvchi va o'quvchilarni innovatsion jarayonlarga tayyorlash masalalari qo'yiladi. innovatsiyalarni tatbiq etishga o'qituvchilarning psixologik tayyorligi pedagogik innovatsion jarayonning muhim sharti hisoblanadi. shuning uchun, umumiy o'rta ta'lim muassasalarida pedagogik innovatsiyalarni tatbiq etishda o'qituvchilarning ilmiy metodik tayyorgarligini rivojlantirish, kasbiy faoliyatini innovatsion yo'naltirish, ularni innovatsion pedagogik jarayonlarga tayyorlash masalalariga alohida ahamiyat qaratish lozim. bugungi kunda o'qitish va o'rganish jarayonida internet texnologiyalariga katta o'rin ajratilmoqda. bunday texnologiyalar ta'lim jarayoniga ko'maklashib, o'qitish dasturlari, o'quv qo'llanmalari, elektron darsliklar va jurnallardan foydalanish imkoniyatini yaratmoqda, foydalanuvchilarning turli yangiliklardan foydalanishlarida, ilmiy va tadqiqot ishlarini olib borishlarida hamda masofaviy loyihalarda ishtiroklarini ta'minlamoqda. xulosa o'rnida shuni aytish kerakki, bugungi kun barkamol avlod yoshlarini tarbiyalashda axborot kommunikatsiya texnologiyalarini o'rganish internet resurslaridan oqilona foydalanish yetakchi o'rinni egallaydi.

Tasviriy san'atni o'qitish metodikasiga doir ilg'or tajribalarni muntazam o'rganib borish;

Yoshlarni insonparvarlik munosabatlar va o'zaro hurmat ruhida tarbiyalash halq pedagogikasining asosiy yo'nalishlaridan biri bo'lgan va xushmuomalalik, odoblilikni o'z ichiga qamrab olgan.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Egamov H. Bo'yoqlar bilan ishlash. T.: O'qituvchi, 1981.
2. Egamov H. «Rangtasvir». T.: O'qituvchi, 2005.

PSIXOLOGIK TA'LIM TIZIMIDA INNOVATSION TEXNOLOGIYALARDAN DARS JARAYONIDA FOYDALANISH

Xo'jamurotov Eldorbek Sultonmurodovich

Surxondaryo viloyati Denov tumaning 57 umumiy o'rta ta'lim maktabining amaliyotchi psixologi.

Annotatsiya: Innovatsion faoliyat-pedagogning o'z kasbini takomillashtirishdagi mavjud shakl va vositalarni egallashga ijodiy yondashuvini nazarda tutadi. Ta'limdagi innovatsiyalar va innovatsion faoliyat haqida barqaror, hammaga ma'qul bo'lgan ilmiy tasavvurlar va innovatsion pedagogik faoliyat haqida barqaror va hammaga ma'qul bo'lgan ilmiy tasavvurlar tasniflar shu paytgacha mukammal tarkib topgan emasligini ham e'tirof etish lozim.

Kalit so'zlar: texnologiya, innovatsion, konsepsiya, manbalar, tashkiliy, metodik, psixologik, pedagogik jamoalar, parametrlari, innovatsion o'qitish.

O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev Oliy Majlisga Murojaatnomasida 2018-yilga faol tadbirkorlik, innovatsion g'oyalar va texnologiyalarni qo'llab quvvatlash yili deb nom berishni taklif etdi. Innovatsiya bu kelajak degani. Biz buyuk kelajagimizni barpo etishni bugundan boshlaydigan bo'lsak, uni aynan innovatsion g'oyalar, innovatsion yondashuv asosida boshlashimiz kerak». 2018-yilda respublikamizda innovatsiyalarni rivojlantirishning asosiy vazifalari qatorida quyidagilar belgilandi: «Kelgusi yilda ilmiy tadqiqot va innovatsion faoliyatni rivojlantirish, buning uchun zarur moliyaviy resurslarni safarbar etish, ushbu jarayonda iqtidorli yoshlar ishtirokini, ijodiy g'oya va ishlanmalarni har tomonlama qo'llab quvvatlash vazifasi e'tiborimiz markazida bo'ladi» [1]

Demak, bugungi kunda har bir soha va tizim faoliyatini innovatsion g'oyalar va texnologiyalar asosida olib borish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu jihatdan mavzuga kirishishdan oldin «innovatsiya» so'zining ma'nosiga biroz to'xtalishni lozim topdik. Innovatsiya tushunchasi (lotincha novus yangi) tadqiqotlarda va ilmiy ishlarda XIX asrlarda qo'llanila boshlagan. Avval u alohida elementlarni bir sohadan boshqa sohaga kiritishni ifodalagan. Texnikaviy yangiliklar kiritish qonuniyatlarini o'rganib firmalar foyda olish uchun «innovatsion siyosatni» butun bir tizim sifatida o'zlashtirishdi. Mazkur faoliyat jamiyat hayotining ixtiyoriy bo'g'inini yangilash bo'yicha umumiy belgilarga, qonuniyatlar, yangilik kiritish mexanizmiga ega. Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayonda o'qituvchi va talaba faoliyatiga yangilik, o'zgartirishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda interfaol metodlardan foydalanishni taqozo etadi. Interfaol usullar ta'lim jarayonida qatnashayotgan har bir o'quvchining faolligiga, erkin va mustaqil fikr yuritishga asoslanadi. Bu usullardan foydalanganda bilim olish o'quvchi uchun qiziqarli mashg'ulotga aylanadi. Interfaol usullar qo'llanilganda o'quvchilar o'qituvchilar yordami va hamkorligida mustaqil ishlash ko'nikma va malakalariga ega bo'ladi. O'quvchilar yangi bilimlarni ilmiy izlanish, tadqiqotchilik, tajriba sinovlar o'tkazish asosida o'zlashtiradilar. Ilm orqali bilim olish tamoyiliga amal qilinadi. Ta'lim jarayoni qatnashchilari kichik guruhlariga bo'lingan holda ishlaydilar. O'quv topshiriqlari alohida bir o'quvchiga emas, balki kichik guruhning barcha a'zolariga beriladi. O'qitish jarayonini tashkil etishning asosiy shakli darsdir. Hozirgi paytda darsning xilma xil noan'anaviy shakllari joriy etilmoqda. Bunday darslar o'quvchining ijodiy qobiliyatini o'stirish, aqliy salohiyatini kuchaytirish, ilmiy dunyoqarashini kengaytirish va har bir yangilikni tez va to'la qabul qila olish ko'nikma va malakalarining shakllanishiga xizmat qiladi. Pedagogik innovatsiya bu pedagogik g'aliyatdagi yangilik, o'qitish va tarbiya mazmuni va texnologiyasidagi o'zgarishlar, ularning samaradorligini oshirishga qaratilgan. Innovatsiya - innovatsiya natijasi sifatida tushuniladi va innovatsion jarayon uchta asosiy bosqichning rivojlanishi sifatida qaraladi: g'oyani yaratish (ma'lum bir holatda, ilmiy kashg'iyot), amaliy jihatlarida g'oyalarni rivojlantirish va yangiliklarni amaliyotga tatbiq etish. Ta'lim muassasasi hayotiga pedagogik innovatsiyalarni keng ko'lamda olib kirish uchun unda yangilik muhitini yaratish, muayyan axloqiy psixologik holatni shakllantirish, tashkiliy, metodik, psixologik xarakterdagi choratadbirlarni kullash talab etiladi. Shu maksadda bulajak ukituvchilarning kreativ funksiyalarini rivojlantirish, ularni pedagogik innovatsiyalar bilan izchil kurollantirib borish, innovatsion usullarni tahlil va tatbiq qilishga o'rgatish vazifasini kuyish lozim[2]. Pedagogika fanida ta'lim tizimidagi yangilik masalalari muttasil mutaxassislar tomonidan o'rganilib kelinmoqda. Biroq, ijtimoiy-pedagogik yangiliklar mintaqaviy ta'lim

tizimini rivojlantirish omili sifatida, bir tomondan, nisbatan yaqinda tez rivojlanayotgan ijtimoiy pedagogika fan va amaliy faoliyat sohasi sifatida nisbatan yaqinda paydo bo'lganligi sababli, boshqa tomondan, ta'limni markazsizlashtirish va mintaqalashtirishning ijtimoiy tendensiyasining nisbiy yangiligi bilan bog'liq. Bundan tashqari, xususiy, to'g'ri pedagogik (masalan, uslubiy) yangiliklarning samaradorligi, agar ular ijtimoiypedagogik rejada qo'llab-quvvatlanmasa, qo'llab-quvvatlanmasa, ancha past bo'ladi. Shunday qilib, xususiy innovatsiyalar va ijtimoiy-pedagogik yangiliklarni qo'llabquvvatlovchi ijtimoiy-pedagogik kontekstni yaratish ham, ma'lum hajm, miqyos va daraja umuman mintaqaviy ta'lim tizimini rivojlanishini sezilarli darajada kuchaytirishi mumkin. O'qituvchilarda ijodkorlikni shakllantirishning muhim pedagogik sharti uni mustaqil bilim olish va ijodiy fikirlashga yonaltirishdan iborat. Shu bilan bir qatorda, o'qituvchilar orasida ijodiy muhit, muayyan ma'naviy-ruhiy holat, tashkiliy, metodik, psixologik chora-tadbirlar qo'llashga ham alohida e'tibor qaratish lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi. // «Xalq so'zi» gazetasi, 2017 yil 23 dekabr
2. Ibragimova G.N. Interfaol o'qitish metodlari va texnologiyalari talabalarning kreativlik qobiliyatlarini rivojlantirish. I Monografiya. - T.: «Fan va texnologiyalar», 2016. -77-b.
3. Mochalova N.M. Maktabning metodik ishini tashkil etishning innovatsion yondashuvlari: O'quv qo'llanma. - Ufa, 2002. - 86 bet Slastenin V.A., Podimova L.S. Pedagogika: innovatsion faoliyat. - M., 1997

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INGLIZ TILI FONETIKASINI O'QITISHGA DOIR AYRIM MULOHAZALAR

Ibroximov Z.S.,

Andijon davlat universiteti
pedagogika instituti Boshlang'ich va Maktabgacha
ta'lim fakulteti xorijiy tillar (ingliz tili)
1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Maqolada chet til o'qitishda fonetika e'tibor haqida fikrlar berilgan. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga ingliz tili fonetiksini o'qitishda tovushlar klassifikatsiyasi, nutqiy faoliyat, tovush, harf va so'zlarning bir-biridan farqiga ayrim yondashuvlarga to'xtanilgan.

Kalit so'zlar: chet til, fonetika, psixolingvistika, shaxs, nutqiy faoliyat, muloqot, talaffuz, dars.

Annotation: The article discusses the importance of phonetics in teaching a foreign language. In teaching English phonetics to primary school learners, some approaches to the classification of sounds, speech activity, and the differences between sounds, letters, and words are discussed.

Keywords: foreign language, phonetics, psycholinguistics, person, communication, pronunciation, lesson.

Аннотация: В статье рассматривается значение фонетики в обучении иностранному языку. При обучении фонетике английского языка младших школьников обсуждаются некоторые подходы к классификации звуков, речевой деятельности, различиям между звуками, буквами и словами.

Ключевые слова: иностранный язык, фонетика, психолингвистика, личность, речевая деятельность, коммуникация, произношение, урок.

Bugungi kunga kelib, psixolingvistikaning predmeti bir tomondan shaxsning nutqiy harakat tuzilmasi va vazifasi bilan o'zaro munosabati bo'lsa, boshqa tomondan inson dunyosi timsoli sifatida til bilan munosabatini anglatadi. Shaxs va nutqiy harakatning o'zaro munosabati zamonaviy psixolingvistikaning tadqiqot obyektiga aylangan. Metodikaning psixolingvistik aspektini bilish o'qituvchiga ta'lim birliklarini konkret dars yoki bosqich uchun ajratib olishga, o'quvchilarning nutqiy harakatlarini rivojlantirishni tashkil qilishga yordam beradi. Darsni maqsadli yo'naltirishga, ya'ni til o'qitish – nutq faoliyatni rivojlantirish vositasi; nutqni rivojlantirish – nutqiy faoliyatni rivojlantirish usuli; ingliz tili darsida o'quvchilarning nutqiy faoliyatini kompleks rivojlantirishga. Nutq faoliyati til, aniqrog'i uni amalga oshirishining vositasi sifatidagi til kodi yordamida sodir etiladi. Kattalarning nutqiy faoliyati uchun til ongda o'rin olgan kod(belgi)lar vositalari va ularning yig'indisi tushuniladi va u tufayli muloqot qilish va idrok etish sodir etiladi. Til, sodda qilib aytganda, birliklar va ularning aloqasi sistemasidir. Kichik maktab yoshidagi o'quvchilar uchun nutqiy faoliyat vaositasi bo'lmish til – oriyentirlar sistemasidir, obrazlar va ramzlar sistemasidir va bola doimiy ravishda ularni timsollar sifatida talqin qilib boradi. Til bolada birliklar va ularning aloqasi sistemasini sifatida 5-6 yoshdan shakllana boshlaydi va shu davrda bola sodda til qoidalarini, “tovush”, “harf”, “so'z” kabi so'zlarning ma'nolarini tushuna boshlaydi, “Quyidagi so'zlar ishtirokida gap tuz...” kabi topshiriqlarni bajara oladi. Ingliz tili o'qitishda o'quvchilarning nutqiy faoliyati til, nutq, kommunikativ va boshqa materiallar ko'rinishida taqdim etiladigan ingliz tili vositasida amalga oshiriladi. Til materialiga fonetika, leksika, grammatika, grafika va orfografika birliklari taalluqli. Masalan, faqat talaffuz ko'nikmalarini rivojlantirish maqsadiga yo'naltirilgan 45 minutli darsni tasavvur qilamiz. Odatda, deyarli barcha o'qituvchilar buni maqsadga muvofiq emas va samarasiz, deb hisoblaydilar. An'anaviy yondashuv nuqtayi nazaridan shunday bo'lishi mumkin. Lekin psixolingvistik tomondan qaralganda bu nafaqat mumkin, balki zarurdir. Til nutqiy faoliyatni rivojlantirish vositasi bo'lar ekan, talaffuz ko'nikmalarining shakllanish jarayoniga tilni vosita sifatida o'qitish deb tushunish lozim. Agar darsning maqsadi talaffuz ko'nikmalarini rivojlantirishdan iborat bo'lsa, demak faqat fonetika oid topshiriqlar va mashqlardan foydalaniladi.

Darsda leksik yoki grammatik, dialog nutq yoki monolog nutq, yoki nutq faoliyatining boshqa turlaridan ish bajarilishi mumkin. Lekin bularning hammasi maqsadga, ya'ni talaffuz ko'nikmalarini shakllantirishning vositasiga kiradi. Demak, belgilangan maqsadga erishilishda maqbul topiladigan turli usullar, vositalar, ish shakllaridan foydalanilishi mumkin. Lekin baholashda

faqat talaffuz ko‘nikmalari e‘tiborga olinadi. Darsdagi leksika yoki grammatikaga oid boshqa ko‘nikmalar baholanmaydi. Shu tariqa talaffuz ko‘nikmalari o‘quvchilarga tanish bo‘lgan aniq parametrlar va mezonlar asosida baholanadi. Bunday yondashuvda baholash obyektiv hisoblanadi va bu o‘quvchilarning bilish faolligini oshiradi, ularni yanada yuqoriroq natija ko‘rsatkichlariga erishishga rag‘batlantiradi.

Til nutqiy faoliyatni rivojlantirish vositasi sifatida uning sodir bo‘lish shart-sharoitlariga bog‘liq. Masalan, o‘quvchilarning ingliz tilidagi talaffuzlari, avvalo, o‘qituvchining talaffuzi sifatiga bog‘liq.

Tilni nutq faoliyatini rivojlantirish vositasi sifatida o‘qitish tilni turli aspektlarini o‘qitish sifatida ko‘rib chiqiladi. Til nutqiy faoliyatni rivojlantirish vositasi nutq esa usulidir.

Til – ijtimoiy, nutq esa individual hodisadir. Ya‘ni o‘qituvchi til kodi sifatidagi ingliz tili materialini (so‘zlar, grammatika qurilmalar, iboralar, matnlar) hammaga birday o‘rgatadi. Lekin o‘rganish har bir o‘quvchida turlicha sodir bo‘ladi. Bu har bir o‘quvchining individual xususiyati, idrok etish, axborotni talqin etish va qabul qilishdagi xos usuli, fikrni shakllantirish va ifodalash uslubiga bog‘liq. Nutq – nutqiy faoliyatni rivojlantirish usulidir – fikrni shakllantirish va ifodalash usulidir (I.A.Zimnaya).

Maktabgacha yoshda, ayniqsa ikki yoshdan besh yoshgacha bo‘lgan davrda, bolalarda ona tilidagi nutq va fikrlash jarayonlari o‘ta tez rivojlanadi, o‘z navbatida mexanik xotira o‘rnini so‘z mantiq xotirasi, taqqoslash, qiyoslash, analogiya, tasniflash, umumlashtirish egallaydi. Agar shu davrda ingliz tili taqlid qilish va yod olish asosida o‘qitilsa bu mexanik xotirani rivojlantiradi va oqibat natijada ona tilida nutq rivojlanishini to‘xtab qolishiga sabab bo‘ladi. Bu o‘z navbatida nutq va tafakkur rivojlanishini, fikr shakllantirish va ifodalashni ham tormozlanib qolishiga olib keladi.

O‘quvchilarning ingliz tilidagi nutqlarini rivojlantirishda fikr ifodalashning ingliz tildagi, ya‘ni ona tilida fikr ifodalash usuli bilan qiyoslanadigan muqobil usul shakllantirilishi lozim. Bunda tildagi alohida birliklar emas, balki shu birliklarni o‘z ichiga olgan yaxlit modellar yoki qurilma (konstruksiya)lar taqqoslanadi.

Fikr ifodalash usullarini egallash orqali o‘quvchi ona tilini bilishda paydo bo‘ladigan gaplarni ifodalay boshlaydi: masalan, “Qaysi tillarda gaplasha olasiz?”ni “What languages can you speak?” tarzida ifodalaydi. Ya‘ni, “nima”ni ifodalovchi “what” so‘zi bu vaziyatda “qaysi” ma‘nosini ifodalashi mumkinligini biladi va tushunadi.

Masalan ingliz tilidagi “It’s time to get up” (5 ta so‘z) ifodasi, nemis tilida “Es ist Zeit aufzustehen” (4 ta so‘z), o‘zbek tilida “Turish vaqti bo‘ldi” (3 ta so‘z), rus tilida “Попа вставать” (2 ta so‘z) usulida shakllantiriladi.

Demak, Ingliz tilini boshlang‘ich sinflarda o‘qitish nazarda tutiladigan bo‘lsa, kichik maktab yoshidagi o‘quvchilar va ularning tevarak-atrofida sodir bo‘ladigan nutq vaziyatlarini sinf mashg‘ulotlariga o‘yin asosida olib kirish maqsadga muvofiq. Ushbu yo‘nalishlar masalasiga kelgusi izlanishimizda batafsil to‘xtalamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Alimov Sh. S. Zamonaviy o‘qitish texnologiyalari fanidan ma’ruzalar kursi. - Andijon, 2009
2. Alimov Sh. S. Intensiv metodlar, interfaol metodlar, noan’anaviy dars o‘tish usullari, didaktik o‘yinlar. - Andijon. 2010
3. Khursanov, N. I. (2021). Linguo-cognitive Analysis of the Verbs of Behavior Expressing Human Personality (Behavior) (On The Basis of Uzbek and English Languages Materials). Current research journal of philological sciences 2(5): 85-90, May 2021 DOI: <https://doi.org/10.37547/philological-crjps-02-05-19> ISSN 2767- 3758.

СОВРЕМЕННЫЕ ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

Ахмедова Фотима Махмудовна
Учитель 13-й школы города Маргилан

Аннотация. Данная тема знакомит с основными методами и приемами, современными технологиями в обучении русскому языку.

Ключевые слова: русский язык, методы обучения, приемы обучения, современные технологии обучения.

Современные инновационные технологии обучения русскому языку Модернизация российского образования ориентирует школьное образование на органическое единство нового содержания образования, новых форм организации образовательного процесса, новых образовательных технологий, новых форм оценки качества образования. Внедрение в практику преподавания русского языка нового стандарта ФГОС ООО обусловило перемены, некоторые из которых заключаются в следующем:

- 1) уточнение и совершенствование содержания языкового образования;
- 2) обучение с учетом условий поликультурного языкового пространства;
- 3) личностно-ориентированный и системно-деятельностный подходы в школьном лингвистическом образовании;
- 4) усиление метапредметной образовательной функции русского языка;
- 5) реализация компетентностного подхода в обучении (формирование коммуникативной, языковой, лингвистической (языковедческой), культуроведческой компетенций);
- 6) усиление практикоориентированного характера изучения языковых явлений языка (традиция и ситуация употребления в речи);
- 7) усиление внутрисистемных связей явлений языка (связь лексикологии и морфологии; морфемики и орфографии; морфологии и орфографии; синтаксиса и морфологии и др.);
- 8) особое внимание на развитие творческих способностей учащихся, формирование эстетического вкуса средствами языка во взаимосвязи с другими видами искусства (например, с живописью, графикой, музыкой, архитектурой и т.д.);
- 9) формирование навыков самостоятельной деятельности учащихся в учебной и внеучебной деятельности (саморазвитие, самообразование, самоконтроль, самореализация);
- 10) реализация текстоцентрического подхода в обучении русскому языку, который позволяет использовать текст как дидактический материал на всех этапах обучения;
- 11) эффективное применение ИКТ в процессе обучения;
- 12) новые подходы к оценке качества образования. В практике обучения русскому языку на сегодняшний день активно применяются различные инновационные технологии:

- технология проблемного обучения;
- организация проектной и исследовательской деятельности (метод проектов предполагает определенную совокупность учебнопознавательных приемов, которые позволяют решить ту или иную проблему в результате самостоятельных действий учащихся с обязательной презентацией этих результатов. Метод проектов формирует у учащихся коммуникативные навыки, культуру общения, умения кратко и доступно формулировать мысли, терпимо относиться к мнению партнеров по общению, развивать умение добывать информацию из разных источников, обрабатывать её с помощью современных компьютерных технологий;
- внедрение основ кооперативного обучения, формирующее навыки работы в команде;
- дистанционные технологии обучения;
- информационно-коммуникационные технологии;
- технология развивающего обучения;
- технология деятельностного обучения;
- технология взаимосвязанного обучения родному, русскому и иностранному языкам (в рамках обучения русскому как неродному) в целях формирования толерантной языковой личности, владеющей несколькими языками и включенной в пространство разных культур; межпредметная интеграция;

- технология модульного обучения;
- игровые технологии;
- разноуровневое обучение;

- к современным технологиям относится и технология сотрудничества, основная идея которой заключается в создании условий для активной совместной деятельности учащихся в разных учебных ситуациях. Учащиеся объединяются в группы по 3-4 человека, им даётся одно задание, при этом оговаривается роль каждого. Каждый ученик отвечает не только за результат своей работы, но и за результат всей группы.

Поэтому слабые учащиеся стараются выяснить у сильных то, что им непонятно, а сильные учащиеся стремятся, чтобы слабые досконально разобрались в задании. И от этого выигрывает весь класс, потому что совместно ликвидируются пробелы. Технология ведет к партнерству, сотрудничеству, что вызывает в ученике радость от совместного труда, ученик учится умению слушать и слышать друг друга, у него повышается самооценка. Как известно, выбор инновационных технологий, методов и форм обучения зависит от традиций и статуса образовательной организации, уровня подготовленности и мастерства педагога, уровня подготовки учащихся.

Использованная литература:

1. Антонова Е.С. Методика преподавания русского языка: коммуниктивно-деятельностный подход / Е.С. Антонова. – М.: КНОРУС, 2007. – 464 с.
2. Балыхина Т.М. Методика преподавания русского языка как неродного (нового): Учебное пособие. – 2-е изд., испр. – М.: РУДН, 2010. – 188 с.
3. Теория и практика обучения русскому языку: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / Под ред. Р.Б. Сабаткоева. – М.: Издательский центр «Академия», 2005. – 320 с.

НОВЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА В ШКОЛАХ

Гулбахор Расулова

Учитель русского языка
общеобразовательной школы №13
Балыкчинского района Андижанской области
rasulovagulbahor1968@gmail.com

Аннотация

Одна из главных задач обучения русскому языку состоит в том, чтобы не только дать знания учащимся, но и пробудить личностный мотив, привить интерес к предмету. В связи с этим в современной методике уточняются цели обучения, изменяется содержание и структура образования.

Ключевые слова: педагогическая технология, инновационные учебные технологии, образовательной задачи

В современной дидактике, во многих методических работах встречается термин педагогическая технология. В практике встречаются такие термины, как педагогические технологии, технологии образования, новые педагогические, инновационные учебные технологии. Однако понятие «технология» еще уточняется, термин употребляется в достаточно широком контексте. Новые образовательные технологии - совокупность определенных форм и методов обучения, обеспечивающих решение учениками в результате самостоятельных действий образовательной задачи. Таким образом, в основе образовательных технологий лежат те цели, которые должны быть достигнуты (образовательный результат), способ взаимосвязанной деятельности учителя и ученика и их роль в образовательном процессе. Потребности общества определяют цель современной школы - сформировать человека, способного и готового к систематическому самостоятельному самообучению и саморазвитию. Современные личностно ориентированные образовательные технологии учитывают возрастные, индивидуально-психологические особенности учащихся, ориентируются на ученика как на субъект образовательного процесса, который совместно с учителем может определять учебную цель, планировать, подготавливать и осуществлять образовательный процесс, анализировать достигнутые результаты.

В соответствии с таким подходом роль учителя в образовательном процессе можно охарактеризовать так: учитель создает условия для формирования личности ученика в учебной деятельности, вовлекает каждого учащегося в активную познавательную деятельность, организует учебные ситуации, в которых ученик может пробовать свои силы для решения возникающих учебных проблем, помогает их решать совместными усилиями, планирует совместную работу в сотрудничестве при решении разнообразных учебных задач, знакомит с путями получения необходимой информации с целью формирования собственного аргументированного мнения по той или иной проблеме, возможности ее всестороннего исследования.

Очевидно, что разработка личностно ориентированных технологий - это поиски путей получения гарантированного качественного образовательного результата. В современной дидактике созданы теоретические предпосылки в развитии этой идеи, определены структурные компоненты образовательной технологии. Как правило, в структуре технологии обучения выделяются такие компоненты:

1. *Диагностика уровня усвоения* учебного материала и отбор обучаемых в группы с однородным уровнем уже имеющихся знаний и опыта.
2. *Мотивация и организация* учебной деятельности учащихся. Основная задача учителя на этом этапе - привлечение учащихся к занятиям познавательной деятельностью и поддержка этого интереса.
3. *Действие средств обучения.* Этот этап и есть собственно процесс обучения, на котором происходит усвоение учебного материала учеником при взаимодействии со средствами обучения.
4. *Контроль качества усвоения материала.*

Новые образовательные технологии предлагают инновационные модели построения такого учебного процесса, где на первый план выдвигается взаимосвязанная деятельность учителя и ученика, нацеленная на решение как учебной, так и практически значимой задачи. Модульное обучение и его элементы активно используются в практике преподавания русского языка. Модульное обучение базируется на деятельностном подходе к обучению: только то учебное содержание осознанно и прочно усваивается учеником, которое становится предметом его активных действий. Модульное обучение опирается на теорию развивающего обучения, основы которой были заложены Л.С. Выготским. Реализация этой теории обучения требует, чтобы ученик учился постоянно в зоне своего ближайшего развития. В модульном обучении это достигается путем дифференциации содержания и дозы помощи ученику, организации учебной деятельности в разных формах: индивидуальной, парной, групповой, в парах сменного состава.

Очень многое модульное обучение использует из программированного обучения. Это, во-первых, планирование действия каждого ученика в определенной логике, во-вторых, опора на активность и самостоятельность действий, в-третьих, учет индивидуализированного темпа обучения и, в-четвертых, постоянное подкрепление, которое осуществляется путем сличения (сверки) хода и результата деятельности, самоконтроля и взаимоконтроль. В качестве основы выделяется учебный модуль, который включает в себя законченный блок информации, целевую программу действий и советы учителя по успешной ее реализации. Учебный материал разделен на тематические блоки, каждый тематический блок укладывается в жесткие временные рамки двухчасового занятия. Для лучшего усвоения содержания тематического блока учитель следует этапам жесткой структуре модульного занятия: повторение, восприятие нового, осмысление, закрепление изученного, контроль. Каждый этап начинается с целевой установки и указания системы действий; заканчивается каждый этап урока контролем, позволяющим установить успешность обучения.

Литература:

1. Беспалько В.С. Педагогика и прогрессивные технологии обучения.- М., 2005.
2. Богданова О.Ю. и др. Методика преподавания литературы.- М., 2007.
3. Методика преподавания русского языка в школе/ Под ред. М.Т.Баранова.- М., 2008.

УМУМТАЪЛИМ МАКТАБИ “ МУСИҚА МАДАНИЯТИ” ДАРСЛАРИДА ҚЎШИҚ ЎРГАТИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.

Ибрагимова Нилуфар Адхамовна

ГулДУ “Муסיкий таълим” кафедраси катта ўқитувчиси

Телефон: +998972480575

Аннотация: Бизнинг озод ва обод диёримизда ҳар бир бола, у кейинчалик қайси касбни танлашидан қатъий назар, муסיқа санъатини ўрганиши ва ундан атрофлича бохабар бўлиши зарур.

Калит сўзлар: репертуар, қўшиқ, интонация, машқ, бадиий ижро, қобилият.

Мактабда ҳар хил қўшиқ, ашула ўргатиш ва ижро этиш-муסיқа тарбиясининг асосий ҳамда муסיқа саводи ва муסיқа тинглашнинг заминидир.

Муסיқа маданияти ўқитувчиси умумий таълим мактабининг ҳар бир синфида ўргатиш учун тавсия қилинаётган қўшиқ-ашула матнини пухта ўйлаб чиқиши керак. Репертуарга киритиладиган қўшиқлар ғоявий-бадиий қийматига қараб танланмоғи, ўқувчи болаларга тушунарли ва мавзу жиҳатидан хилма-хил бўлмоғи лозим. Қўшиқ ва ашулалар, ҳазил-мutoйиба қўшиқлари, лирик қўшиқлар, қахрамонлик қўшиқлари шулар жумласидандир. Ашулаларнинг бир қисми муҳим саналар билан боғлиқ бўлади.

Шунга интилиш керакки, болалар синфда ўрганиб олган қўшиқларини ҳар ёқлама англаб, таъсирли қилиб ижро эта оладиган бўлсин. Бу эса қўшиқнинг қандай ўрганилганлигига, ўқитувчининг қўшиқдаги бадиий образни нечоғли ишонарли қилиб очиб бера олганлигига боғлиқ бўлади.

Ўқитувчининг дарсга яхши тайёрланиши қўшиқни муваффақиятли ўргатишнинг муҳим шартидир. У болалар билан биринчи марта ўрганиладиган ашулани жуда яхши билиши, тўғри ва таъсирли куйлаб бериши керак. Ўқитувчи қўшиқни чуқур ўрганиб чиққанидан кейингина уни болаларга ўргатиши мумкин.

Ҳар бир қўшиқни, ҳатто энг оддийсини ҳам жуда синчиклаб таҳлил этиш, унинг ғоявий мазмунини билиб олиш ва муסיқада шу мазмуннинг қандай ифода воситалари билан акс эттирилишини аниқлай олиш зарур.

Шунингдек, қўшиқни ижро этиш техникасини ҳам пухта билиб олиб, қандай жойларда нафас олиш қулай бўлишини, қўшиқнинг қайси томонлари мураккаблигини, нима учун болаларнинг ўзлаштиришлари қийинлиги ва қайси томонларини ўзлаштиришлар осон бўлишини аниқлаш керак. Ўқитувчи қўшиқнинг мураккаб ўринларини аниқлагач уларни ўрганишни осонлаштирадиган воситаларни топа олади. Масалан, бу ўринлар интонация қийинчиликлардан иборат бўлса, ёрдамчи машқлар тузилади.

Қўшиқ ўргатиш жараёнининг бир неча асосий пайтлари бор:

а) ўқитувчининг қўшиқни ижро этиши; б) суҳбат ўтказиш; в) қўшиқ матнини ўргатиш; г) қўшиқ куйини ўргатиш; д) ўрганилган қўшиқни мустахкамлаш;) қўшиқнинг бадиий ижроси устида ишлаш.

Муסיқа ўқитувчиларининг муסיқа маданияти машғулотларини замонавий услубларда ташкил этиши, болаларни “Муסיқа маданияти” дарсларида қўшиқ ўргатишнинг ўзига хос хусусиятлари муסיкий машғулотларига оммавий жалб этилишини таъминлайди.

Демак “қўшиқ куйлаш ” муסיкий фаолият сифатига катта эътибор берилса, умумтаълим мактаби ўқувчиларида муסיкий диднинг шаклланишининг самардорлиги ошади, муסיқани идрок этиш ҳисси янада ўсиб бораверади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мунавваров А. К. Педагогика. – Т.: 1996
2. Мусабегова С.И. Муסיқа тарбияси. – Т.: “Ўқитувчи”, 1973.
3. Очилов М. Ўқитиш усули – педагогик технологиянинг асосий компоненти. Халқ таълими. 1999, 6-сон.

МАКТАБ ХОР ЖАМОАЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШ ВА УЛАРНИНГ ИШИ.

Ибрагимова Шахноза Баходировна

ГулДУ “Муסיкий таълим” кафедраси 1-босқич талабаси

Телефон: +998972191771

Аннотация: Муסיқа тарбияси методикасининг моҳияти муסיқа санъати ҳамда маданияти ўсиб келаётган ёш авлод учун муҳим аҳамиятга эга.

Калит сўзлар: хор, хор жамоаси, диапазон, овоз аппарати, овоз қобилиятлари.

Кўп овозли муסיқа асарларини қўлламай туриб ўқувчиларга муסיқа тарбияси бериш қийин бўлади. Болаларнинг муסיқа ўрганишлари уларнинг илк ёшлик давридан тарбиялаб борилади.

Умумий таълим мактабларида болаларга бериладиган муסיқа тарбияси фақат ашула дарслари билангина чекланиб қолмаслиги керак. Синфдан ташқари муסיқа тарбияси ишини яхши йўлга қўйиш, айниқса хор жамоаларини тўғри ташкил этиш жуда муҳимдир, чунки синфдан ташқари муסיқа машғулоти ўқувчиларнинг бадиий дидини ўстиради, уларнинг эстетик тарбиясини такомиллаштириб, чуқурлаштира боради, уларни классик муסיқа ва халқ ижодининг энг яхши намуналари билан таништиради.

Ўзбекистондаги бир қанча умумий таълим мактаблари маълум даражада синфдан ташқари муסיқа тарбияси ишларини олиб бориб, болалар бадиий ҳаваскорлик кўрикларида хор жамоаларини кўрсатиб келмоқда.

Хор – яхши уюштирилган ва тартибга солинган хушовоз жамоадир. Бу жамоа хор асарларини уйғунлик билан, тўғри ва бадиий ижро этиш қобилиятига эга бўлади.

Мактаб хор жамоасининг муваффақиятли ишлаши учун биринчи энг муҳим объектив шарт – хорнинг муайян мақсадни кўзлаб мунтазам ва режали равишда ишлашидир. Яхши хор жамоаси - мактабнинг ҳусни, шарафи ва ифтихоридир.

Мактаб хор жамоасининг муваффақиятли ишлаши учун иккинчи объектив шарт – ўқувчиларни ёшларига қараб хорга тўғри қабул қилишдир. Масалан, 8-9 яшар болаларнинг овоз диапазони октавага яқин. 12-13 яшар болаларнинг овоз диапазони эса бир ярим октавага яқин бўлади. Ёшга қараб болаларнинг иш қобилияти ва овоз аппаратларининг чидамлик даражаси ҳам турличадир. Кичик ёшдаги болаларнинг иш қобилияти ўрта ёшдаги болаларникига қараганда заифроқ бўлади, овоз аппаратлари эса тез чарчаб қолади. Бундан ташқари, болаларнинг қизиқиш-ҳаваслари ҳам хилма-хилдир.

Мактаб хор жамоасининг муваффақиятли ишлаши учун учинчи объектив шарт – болаларни муסיқа ва овоз қобилиятларига қараб танлашдан иборат. Муסיқага қобилиятли ва соғлом оҳангдор овоз аппаратига эга бўлган болаларгина хор жамоасига қабул қилинмоғи мумкин.

Мактаб хор жамоаси ишида муваффақият қозониш учун тўртинчи объектив шарт – хорнинг сон таркибини аниқлашдир. Хор жамоасига қўшиқ айтувчилар сонига қараб эмас, балки мусиқанинг янграшига қараб баҳо берилади. 80-100 кишидан иборат хорнинг овози равшан ва баралла эшитилади. Хор таркибини ҳаддан ташқари ошириб юбориш эса товуш сифатининг ёмонлашувига олиб келади.

Кўп овозлик бўлиб куйлаш жараёнига эътибор беришнинг муҳимлиги қуйидагилардан иборат:

1. Ўқувчида муסיкий ўқув қобилият ҳамда ижрочилик малакалари ривожланади; 2. Ўқувчида “ муסיкий дид” маданияти ортади; 3. Муסיкий асардаги турли-туман муסיкий оҳанглар, турли овозларнинг фарқига ета олади; 4. Жамоа бўлиб куйлаганда ўқувчиларнинг муסיкий хотираси ва муסיкий эшитиш қобилияти шаклланиб боради.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Мирзаев Қ.Т. “Болалар хор жамоаси билан ишлаш услубиёти”. Т., ЎзРФААК босмаҳонаси. 2009 й.

2. Шарафиева Н.С. “Хор синфи”. Муסיқа нашриёти. Т., 2005

3. Қодиров Р.Ғ. Бошланғич мактабда кўп овозли куйлаш. Т., 1997

TYPES OF MONOLOGICAL SPEECH AND THEIR FEATURES

Makhkamova Sh.T.,

acting associate professor of the department
“Uzbek and Russian languages”
Tashkent Institute of Finance

Abstract: The article analyzes the functional-semantic types of speech and features of teaching speech communication in Russian to students of a non-linguistic university, examines its levels aimed at the formation and development of monologue speech skills.

Key words: Monologue speech, coherent speech, reasoning, narration, description, development of communication skills.

ВИДЫ МОНОЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ И ИХ ОСОБЕННОСТИ

Ш.Т. Махкамова,

и.о.доцента кафедры
узбекского и русского языков
Ташкентского финансового института

Аннотация: В статье анализируются функционально-смысловые типы речи и особенности обучения речевому общению на русском языке студентов неязыкового вуза, рассматриваются его уровни, направленные на формирование и развитие навыков монологической речи.

Ключевые слова: Монологическая речь, связная речь, рассуждение, повествование, описание, развитие навыков общения.

Монологическая речь — повествование, это рассказ, высказывание о любом событии в его временной последовательности. Специфичность повествования заключается именно в последовательности действий.

Отмечая произвольный характер монологической, А.В.Запорожец вместе с тем указывает на развёрнутость логическую последовательность изложения мыслей, обусловленную отсутствием связей говорящего со слушателями.

Потребность поделиться своими мыслями, рассказать о виденном, пересказать текст - требует от учащихся определённых речевых умений в построении высказывания. Говоря о необходимости развития речевых умений, А.В.Запорожец тем самым выделяет требования, предъявляемые к связной речи, и первое место грамматически правильному построению предложений и связной между ними.

В учебном пособии Т.А.Ладыженской дано три значения наименования «связная речь»: 1) связная речь - процесс, деятельность говорящего, пишущего; 2) продукт, результат этой деятельности, высказывания; 3) название раздела работы по развитию речи. Здесь же автор рассматривает связную речь с точки зрения присущих ей характеристик: функции, формы, виды, функционально - смысловые, функционально-стилистические и композиционные формы речи (6).

Монологическая речь по своему составу неоднородна, поскольку - мышления человеку свойственно отражать различные объективно существующие связи между явлениями действительности, между объектами, событиями, отдельными что в свою очередь, находит выражение в различных функционально-смысловых типах речи: повествовании, описании, размышлении).

Повествование - это динамический функционально-смысловой выражающий сообщение о развивающихся во временной последовательности действиях или состояниях и имеющий сеть языковые аспекты (4).

Повествование может быть построено по схеме традиционного членения, т.е. в нём есть своя завязка, вводящая в суть дела и предопределяющая движение сюжета, развёртывание действия и развязка, явную или скрытую эмоциональную оценку события рассказчика.

Описание - это констатирующая речь, как правило, дающая картину, представление о

характере, составе, структуре, свойствах, качествах объекта путём перечисления как существенных, несущественных его признаков в данный момент (4). Описание может быть статистическим и динамическим.

Первый вид описания даёт объект в статике, указанные признаки объекта могут обозначать его временные или постое свойства, качества и состояния. Второй вид описания ветре реже, т.к. какой-либо объект в научной речи обычно предстаёт развитии, динамике.

Описание весьма разнообразны и по содержанию, они могут быть образными. В описании изображаются отдельные предметы, явления, картины природы, указываются их признаки. Рассказчик, стремясь сообщить слушателям необходимое количество информации, даёт не только подробное описание объекта, но характеристику, воссоздавая определённую картину.

Центром описания являются существительные с предметным значением, которые рождают в сознании слушателей конкретный образ, причём информативно оно может быть весьма насыщенным, поскольку существительные с предметным значением вызывают целый ряд ассоциаций.

В описании, как правило, потребляются формы настоящего, прошедшего и будущего времени. Описание более или однородно по своей синтаксической структуре. Оно обычно представляет собой перечисление опорных слов или обозначающих признаки описываемого объекта, в прямом переносном значении, что обуславливает перечисленную интонацию, в результате чего создаётся целостный образ объекта.

Рассуждение (размышление) - это тип, в котором исследуются предметы или явления, раскрываются их внутренние признаки, доказываются определённые положения (4). Оно характеризуется особыми логическими отношениями между входящими в его состав суждениями, образующие умозаключения или их цепь на какую-либо тему, изложенных в логически последовательной форме. Этот тип речи имеет специфическую языковую структуру, зависящую от логической основы рассуждения и от смысла высказывания, и характеризуется причинно-следственными отношениями.

Рассуждением называется и ряд суждений, относящихся к какому-либо вопросу, идущих одно за другим таким образом, что из предшествующих суждений необходимо вытекают или следуют другие, а в результате получается ответ на поставленный вопрос (5).

Можно выделить собственно рассуждение - цепь умозаключений на какую-либо тему, изложенных в логически последовательной форме. Его цель - выведение нового знания. Доказательство - цель - обоснование истинности или ложности высказанных положений, В рассуждении доказывается какое-либо утверждение, используются суждения, приводятся примеры, сопоставляются предметы и явления, делаются выводы. Это наиболее трудная форма связного текста.

Вышеизложенное показывает, что повествование, описание, рассуждение (размышление) имеют конструктивно-стилистические и смысловые различия, обуславливающие употребление этих типов в речи.

При разработке методики формирования навыков русской монологической речи у студентов национальных групп учитывались отмеченные различия, а также мысль, высказанная В.В.Виноградовым о «книжной» природе устной монологической речи литературно-образованных людей: «... чем глаже монолог, чем закруглнее и ровнее в нём движение фраз, чем меньше в нём отражения непосредственной борьбы между «произносительной» и предметно-логической сферами речи, тем больше в нём элементов книжной продуманности, тем больше форм литературно-письменной речи...» (2).

Литература

1. Головлева, Е. Л. Основы межкультурной коммуникации. — Ростов н/Д: Феникс, 2008.
2. Виноградов В.В. Проблемы русской стилистики. - М.: Высшая школа _ . 1981.- С.41.
3. Запорожец А.В. Современная наука о детях. - М., 1995. Культура русской речи/ Под ред. Л.К.Граудина, Е.Н.Ширяева. — М., 1998.- С.114, 120. Кондаков Н.И. Логический словарь. - М., 1971.
4. Ладыженская Т.А. Связная речь// Методика развития речи на уроках русского языка. - М.: Просвещение, 1980.- С.187.

«СОЛНЦЕ СЕЛО, А НУ-КА, МАРШ В СЕЛО!» ИЛИ ТРУДНЫЕ СЛУЧАИ АКЦЕНТОЛОГИИ РУССКОГО ЯЗЫКА

Ядыкина Анна Владимировна,
Учитель русского языка и литературы
СШУИОП №4, г.Навои

Аннотация: Во многих языках ударение является фиксированным, то есть ударение закреплено за определенным слогом в слове. Русское ударение является подвижным, по сравнению с другими языками имеет ряд особенностей. Работа посвящается закономерностям русской акцентологии.

Ключевые опорные слова: акцентология, ударение русского языка, подвижность и разноместность артикуляция, редукция звуков.

Одной из главных задач школы на современном этапе является развитие у учащихся орфоэпических навыков, в том числе умение правильно ставить ударение в словах. Изучение данной темы особенно важно в национальной школе, так как устная форма языка здесь является ведущей. Но работа по привитию норм ударения и произношения современного русского литературного языка в национальной школе иногда носит стихийный характер.

Колебания места русского ударения, его подвижность и разноместность в значительной мере затрудняют изучение русского языка. Чтобы преодолеть препятствие в национальной школе, нужно знать, прежде всего, какие особенности имеет ударение в узбекском языке. Специфика узбекского ударения состоит в том, что оно падает в большинстве случаев на последний слог. Знать место ударения в слове очень важно, ибо с ним связана редукция соседних гласных, а порою и смысл слова. Нижеизложенные упражнения могут быть с успехом использованы в школе. Место и «дозировка» акцентологических упражнений на уроке определяется языковой подготовленностью групп и темой занятия. Главное, чтобы они проводились систематически и на строго отобранном лексическом материале. Хорошо продуманная и упорная работа над ударением позволит учителю добиться больших результатов в этом нелёгком, но важном деле. Вместе с тем работа над ударением, как и работа над объяснением слов, даст возможность значительно расширить активный словарный запас учащихся и сделает их речь более правильной и яркой.

1. Образуйте от данных слов существительные с суффиксом –ист и расставьте в них ударение. *Образец: журнал – журналист.*

Капитал, трактор, велосипед, танк, футбол, штанга, машина.

2. Услышав сообщение, сделайте вывод о будущей профессии упомянутого в разговоре лица. *Образец: Мой брат учится в педагогическом институте. Значит, он будет педагогом.*

Мой друг учится в театральном институте. Мой сын учится на факультете журналистики. Друг моего сына учится в авиационном колледже. Моя сестра учится в медицинском институте.

3. Действительные обороты преобразуйте в страдательные.

Образец: Журналист написал очерк. Очерк написан журналистом.

Переводчик перевёл статью. Студент выполнил домашнее задание. Учитель провёл урок. Взрыв уничтожил ряд построек.

4. Услышанное существительное скажите в сочетании с местоимениями

ЭТУ и ЭТИ. *Образец: гора – эту гору, эти горы.*

Доска, нога, река, сторона.

5. Услышанные словосочетания скажите в форме Именительного падежа множественного числа. *Образец: Классная доска- классные доски.*

Сильная рука, высокая стена, светлая голова, большая нога, высокая гора.

6. Расставьте ударения в пословицах:

Дома и стены помогают. Снявши голову, по волосам не плачут. Рука руку моет.

7. Преобразуйте утвердительные предложения в отрицательные.

Образец: У меня есть новость. А у меня нет новостей.

У него была дочь. Сегодня у нас гость. У него был друг. В зале было свободное место.

8. Услышанное существительное используйте в предложении во множественном числе.

Образец: паспорт- Где ваши паспорта?

Статья, семья, сестра. Жена, место, ученик, друг, мастер, учитель.

9. Ответьте на вопросы, употребив. Формы множественного числа.

Образец: Окно в комнате открыто? - Да, в комнате открыты все окна.

Ты уже прочитал письмо? Вы поняли это слово? Тут место свободно? Поле уже засеяно? Ты своё дело сделал?

10. Услышанные словосочетания скажите во множественном числе.

Образец: Стекло в окне – стёкла в окнах.

Слово из песни, озеро в лесу, дерево в саду, лист на дереве. Бой за город.

11. Услышанное предложение скажите с существительными во множественном числе.

Образец: Я куплю новый шкаф и кресло. – Я куплю новые шкафы и кресла.

Я открою окно и дверь. Я познакомлю вас с моей сестрой. Я слышу голос моего друга. Я вижу лес и реку. День и ночь идёт дождь.

Объясняя учащимся подвижность и разноместность русского ударения, которое может менять смысловое содержание слов, можно составить загадки и шуточные викторины.

1. Из какой птицы можно сделать числительное, если переставит ударение? (сорока - сорока)

2. Как можно превратить замок в крепость? (Надо переставить ударение замок - замок)

3. Когда пристань превращается в повелительную форму глагола? (Когда мы переставим ударение).

4. Как сделать много сахара из пустыни Сахара? (Сахара – много сахара)

5. Кто придумает больше слов, одинаковых по написанию, но с различным ударением, то есть так называемых омографов. (Пищи-пищи, белок-белок, пары-пары, пили-пили, плачу-плачу, уже-уже, звонок-звонок, знаком-знаком)

Исходя из вышеизложенного, можно сделать вывод, что использование таких практических упражнений - эффективный методический приём. Оно развивает воображение, фантазию, формирует общение. Выполнение познавательных упражнений в игре увеличивает интерес учащихся к творческой деятельности, развивает желание испытать свои силы. И, наконец, в игровой ситуации у учеников отсутствует страх перед отрицательной оценкой, вызванной ошибкой, ведь в игре ошибка закономерна, кто-то должен и проиграть. И она воспринимается естественно, без отрицательных эмоций.

ЛИТЕРАТУРА

1. Аванесова Р.И. Ударение в русском литературном языке.

2. Гинзбург Л.Г. Обучение выразительному чтению.

3. Киссен И.А. Курс сопоставительной грамматики русского и узбекского языков.

BOSHLANG'ICH SINFLAR FAOLIYATIDA USUL VA O'YINLAR

Abdikarimova Meruyert Qurbanovna
Tomdi tumani 1-IDUMning 30-filial maktabi
boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu tavsiyada boshlang'ich sinf o'quvchilarining asosiy faoliyatini tashkil etgan **usullar va o'yinlar** yoritilgan.

Kalit so'zlar: bilimlar oroli, bosh harflar, qarsaklar, xatolarni topamiz, o'ylang...

O'quvchilarning hayotiy faoliyatini, ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarining asosiy faoliyatini **qiziqarli usullar va o'yinlar** tashkil etadi. Ular o'quvchilar shaxsini shakllantirishda muhim vosita hisoblanadi. Bunda o'quvchi har tomonlama shakllanadi. Ta'lim jarayonining esa natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Usul va o'yinlar o'quvchilarda diqqatni jamlash, xotirani mustahkamlash, to'laqonli fikrlash, irodasini mustahkamlash kabi ta'limiy sifatlarni shakllantirsa, bir-biriga mehribon bo'lish, jamoani qadrlash, sadoqat, intiluvchanlik, bir-birining fikrini qadrlash kabi tarbiyaviy jihatlariga ham ega. Bundan tashqari, bu jarayonida o'quvchilar o'rtasida jamoani shakllantirish, hamkorlik, do'stlikni qaror toptirish, muloqot qilishga, hamfikir bo'lish muhitini ham yaratadi. Bu esa o'quvchilarning yanada hamjihatlikka olib keladi.

“Bilimlar olamiga sayohat” usuli.

Bu usul dars davomida o'quvchilarni darsga qiziqtirish uchun qo'llanadi. Bunda darsda faol ishtirok etgan o'quvchilar bilim darajasi, darsdagi ishtirokiga ko'ra poyezd vagonchalariga rasmlari ilingan holda joylashtiriladi.

“Qarsaklar

“Bosh harfi bilan o'qing” usuli. Bu usul o'quvchilarni darsga jalb etishda, diqqatini jamlashda va yangi mavzuni mustaqil topishda qo'llaniladi.

M

e

v

a

+ lar

o'yini”. Sonlarni ajrating. Bunda faqat sonlar aytilganda qarsak chalinadi. Boshqa so'zlar bo'lsa chalinmaydi.

- Ikkita Oltovlon
- Beshovi Sakkizta

Beshinchi Uchala
Uchalamiz Beshtasi

“Sehrli qalamchalar” usuli. Bunda o‘quvchilarning yozma savodxonligi sinalladi. Bu usul orqali o‘quvchilarga husnixat qoidolari asosida yozish o‘rgatiladi. Ularga o‘zlarining qo‘llaridagi ruchka sehrli ekanligi anglatiladi.

“Xatolarni topamiz” usuli.

Tashkil etish tartibi. O‘qituvchi bolalarga kartochkalarni yozilgan matnlarni o‘qib beradi. O‘quvchilar matnlarni diqqat bilan tinglab, qanday xatolar topganliklarini, to‘g‘ri yechimi qanday bo‘lishi lozimligini tushuntirib berishlari lozim.

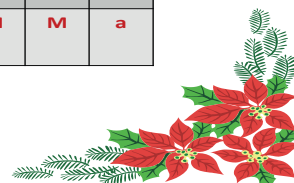
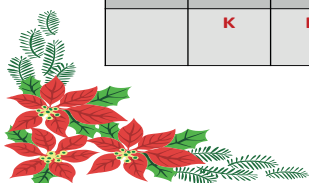
Masalan: “Kuzda dehqonlar polizlarda olma, qovun, anor, behi kabi o‘simliklarni yig‘ib oladilar”. O‘quvchilar matnda yo‘l qo‘yilgan xatolarni topadilar, uni izohlab berishlari lozim.

O‘ylang, qaysi harflar tushib qolgan?

A	R	R	A
I	K	K	I
	K	K	I

A	V	V	A	L
T	I			A
H	A	M	M	a

Xullas, boshlang‘ich sinflarda barcha darslarni tashkil etishda o‘qituvchidan haqiqiy aktyorlik mahorati talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Gaffarova T. “Boshlang‘ich ta’limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar”-T.: “Tafakkur” 2011-y
2. Internet saytlari.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA KO‘RGAZMALAR VA USULLARDAN FOYDALANISH

Hakimova Nelli Amirovna

Abdullayeva Maftuna Narzullo qizi

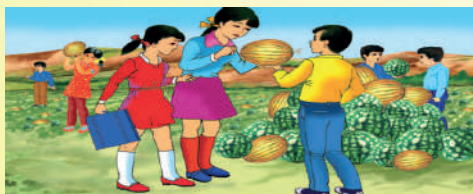
Navoiy viloyati, Zarafshon shahar 4-maktab
boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari

Annotatsiya: Ushbu tavsiyada boshlang‘ich sinf darslarida qo‘llash uchun foydalaniladigan metod, ko‘rgazmali qurollar haqida yoritilgan.

Kalit so‘zlar: quvnoq korusel, diktant, ko‘zgu, aql charxi, kim topag‘on... Ma‘lumki, XX asrning 20-yillarida “pedagogik texnologiya” termini birinchi bor pedagogika bo‘yicha asarlarda tilga olingan. Shu vaqtning o‘zida yana bir boshqa – “pedagogik texnika” termini ham tarqaldi. U pedagogik ensiklopediyada 30-yillarda o‘quv mashg‘ulotlarini aniq va samarali tashkil etishga qaratilgan uslublar va vositalar sifatida ifodalangan. Pedagogik texnologiyalarga o‘quv va laboratoriya uskunalari bilan ishlash, ko‘rgazmali qo‘llanmalardan foydalanish mahoratlari ham kiritilgan.

Quyida boshlang‘ich sinflarda qo‘llanadigan usullar va ko‘rgazmalarni taqdim etishni joiz topdim.

- **“Suratli diktant” metodi.** O‘quvchilar fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishga qaratilgan, estetik didlarni, ijodkorlik ishtiyoqlarini shakllantiradigan o‘qitish usuli. Xonadagi stullar orqama-orqa qo‘yiladi. O‘quvchilar ham bir-birlariga orqa o‘giran holda surat chizadilar. Alohida ko‘rinishidagi bu usulda birinchi o‘quvchi manzarani bayon qiladi, o‘rtog‘i esa uni suratga tushiradi. Diktant davomida o‘quvchilar almashadilar va surat chizib bo‘lingach, u tasvirlanadi

“Ko‘zgu” usuli.

“QUVNOQ KARUSEL”

Didaktik maqsad: O‘quvchilarda kuzatuvchanlik, ixtiyoriy diqqatni rivojlantirish.

Qoidasi: O‘qituvchining yoki biror bolaning harakatini takrorlash va barobar bajarish.

Harakati: Bu usul orqali kattalar xatti harakatini takrorlash va ularga taqlid qilish. Bolalarga “Sizlar hozir meni oynam bo‘lasizlar. Men bajarayotgan harakatni sizlar ham bajarasiz” deb aytadi...

“Quvnoq karusel” usuli. Bu usulda o‘quvchilarga karuselga chiqish uchun biletlar tarqatiladi. O‘quvchilar biletlar orqasiga yozilgan yangi so‘zlarni o‘qishlari kerak bo‘ladi. So‘zlarni o‘qiy olgan o‘quvchilar karuselda uchadilar.

“Kim topag‘on?” usuli.

O‘quvchilar topishmoqni o‘qiydilar va javoblarini topadilar.

*Qat –qat qatlama,
Aqling bo‘lsa tashlama.
*Sandiq to‘la pista bodom,
Ochib ko‘r, bo‘lsang odam.
Xosiyati ko‘p, olam-olam,
Terib ol uni har dam.
*Tili po‘lat shovvoz,
So‘zlay olmas beqog‘oz

Xullas, ertangi kun mustaqil fikrlaydigan kadrlarni talab etar ekan, bugungi kunda ustoz-shogirdlar zamon talabiga mos ravishda ilg‘or pedagogik texnologiyalarni o‘zining ish uslubiga qo‘llashi, bu boradagi ishlarni

davom ettirishi uchun muntazam o‘z ishini nazorat qilib borishi lozim.

? Aql charxi ? usuli

Matematika fanining otasi kim?	Tenglama deb nimaga aytiladi?	Ko‘paytirish qanday tekshiriladi?
Qoldiqli bo‘lishni tekshirish qoidasini ayting.	Bo‘lishning hadlarini esga oling	To‘g‘ri to‘rtburchakning perimetri qanday topiladi?
Vaqt birliklarini ayting 1 sutka necha soat?	Km,m,dmsm,m m- qanday o‘lchov birliklari?	Har qanday sonni 100ga ko‘paytirish uchun nima qilamiz?

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.Golish L.V., Fayzullayeva D.M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalashtirish. T., “Iqtisodiyot”, 2012.
- 2.Internet saytlari: -ziyoNet .uz, kitob.uz, multimediya .uz

BOSHLANG'ICH SINIF DARSLARIDA ELEKTRON DARSLIKLARDAN FOYDALANISH

Abobakirova Fotimaxon Abduxakim qizi ,

Namangan viloyati Norin tumani

21-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Tel: +998 88 252 01 96

fotimaabobakirova@gmail.com

ANNOTASIYA: Mamlakatimiz kelajagi bugun maktablarda ta'lim–tarbiya olayotgan farzandlarimizga, ularning har tomonlama yetuk va barkamol insonlar bo'lib yetishishlarida boshlang'ich ta'limning ahamiyati va uni o'qitishda elektron darsliklardan foydalanish usullari haqida fikrlar yuritilgan

KALIT SO'ZLAR: boshlang'ich ta'lim, axborot texnologiyalari, elektron darslik

Har bir o'qituvchi o'qitayotgan o'quvchilarining bilim samaradorligi yuqori bo'lishini istaydi va shunga erishish uchun harakat qiladi. Biz xohlaymizmi yo'qmi o'quvchilarning qabul qilish darajasini shartli ravishda 3 toifaga ajratamiz. Bolalarning ma'lumotlarni qabul qilish darajalari bunday har xilligining sababi biz bilamizki, ularning ota-onalaridan olgan genlari va oilaviy muhit ta'siridir. Birinchi toifadagi o'quvchilar—ota-onalari ziyoli bo'lgan yoki oliy o'quv yurtida o'qimagan bo'lsalar ham o'rta maktabda a'lo baholarga o'qigan, farzandlarini o'zlari o'qiyolmagan oliy o'quv yurtlarida o'qishlari uchun barcha shart-sharoitlarni yaratishga harakat qiladigan insonlarning farzandlari. Bu ota-onalar farzandlari qachon va qaysi mavzuda savol bersa, tushuntirib, ko'rsatib, oqibatidagi natijani isbotlab berish orqali ularda tushuncha va tasavvur hosil qiladilar. Bu oilada albatta ilmiy va badiiy kitoblar bo'lishini biz bilamiz. Mamlakatimiz kelajagi bugun maktablarda ta'lim–tarbiya olayotgan farzandlarimizga, ularning har tomonlama yetuk va barkamol insonlar bo'lib yetishishlariga bog'liq. Bu ma'suliyatli vazifani bajarish hozirgi zamon o'qituvchisi, ayniqsa boshlang'ich sinf o'qituvchilaridan o'z mahoratlarini doimiy tarzda oshirib borishlari, ilg'or pedagogik texnologiyalarning izchil metodlari mohiyatini to'g'ri anglashlari va uni o'z darslarida mohirona foydalanishlarini taqazo etadi. Hozirgi kunda ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar, pedagogik va axborot texnologiyalarini o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan–kunga kuchayib bormoqda. Buning asosiy sabablaridan biri an'anaviy ta'limda o'quvchilar faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib tahlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi. Shuning uchun boshlang'ich sinf o'qituvchisi zamonaviy o'qitish metodlarni va axborot kommunikatsion texnologiyalardan foydalanishni yaxshi bilmog'i lozim. Darslarda multimedia vositalaridan foydalanish ham bir qancha afzalliklarga ega. Multimedia deganda turli shakldagi ma'lumotlarni qayta ishlovchi vositalar majmuasi tushuniladi. Multimedia bir vaqtning o'zida turli ko'rinishdagi axborotlardan: matn, grafika, tovush va boshqalardan foydalanishni ko'zda tutgan foydalanuvchi interfeysining konsepsiyasi. Multimedia-bu informatikaning dasturiy va texnikaviy vositalari asosida axborotning an'anaviy va original turlari asosida o'quv materiallarini o'quvchilarga yetkazib berishning mujassamlashgan holdagi ko'rinishidir. Multimedialardan dars jarayonida foydalanish bir qancha imkoniyatlarni beradi:

-O'quvchilarda fanga qiziqish uyg'otadi. -Mavzuni tez tushunib olish, berilayotgan materialni chuqurroq va mukammalroq o'zlashtirish

-Vaqtini tejash va vaqtdan unumli foydalanish - Axborotlarni tezkor olish

-Olingan bilimlar kishi xotirasida uzoq vaqt saqlanib, kerak bo'lganda amaliyotda qo'llash -darsni zamonaviy tarzda modellashtirish

-fan bo'yicha qo'shimcha ma'lumot, axborotlarga ega bo'lish kabi bir qancha

imkoniyatlarni beradi. Boshlang'ich ta'limda 1-4-sinflar uchun yaratilgan multimedia ilovalar biz pedagoglar uchun juda katta imkoniyat eshiklarini ochdi. Multimedia ilovalarda berilgan animatsiya, multfilm, test topshiriqlari, mantiqiy topshiriqlar, video materiallar, didaktik o'yinlar, lug'at ishi, dam olish daqiqasi uchun mo'ljallangan materiallar, qo'shiqlar o'quvchilarga nafaqat puxta bilim beribgina qolmay, ularda mustaqil fikrlash va mustaqil ishlash malakasini shakllantirishga

yordam beradi. Shuningdek o‘quvchilarning ijodiy fikrlash doirasini rivojlantirish, vatanparvarlik va milliy g‘ururni shakllantirish, ona vatanga sadoqat, milliy va umuminsoniy qadriyatlar ruhida tarbiyalash, ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish, tabiatga ongli munosabatni tarkib toptirishga yordam beradi. Ushbu vazifalarni amalga oshirishda elektron darsliklar, multimedia ilovalar o‘qituvchiga yaqin ko‘makdoshdir. Shu o‘rinda buyuk olim Konfutsiyning “Aytib ber-men unitaman, ko‘rsattushunaman, bu narsani o‘zim bajarishim uchun sharoit yarat va men o‘rgan aman” degan ta’limotiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, o‘z tajribamdan shunga amin bo‘ldimki, o‘quvchi eshitsu 60%, eshitsu va ko‘rsa 80%, eshitsu, ko‘rsa va bajarsa 100% bilimga ega bo‘lar ekan. Buning zahirida o‘qituvchining mahorati va albatta bilim darajasi alohida o‘rin tutadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘rida”gi Qonuni. Barkamol avlod—O‘zbekiston taraqqiyotining poydevori. T.Sharq.1997.
2. Jumayev M. va b.q. “Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi” T -2005 y 312 b
3. Mardanova F.I. “Matematikadan test topshiriqlari” 4-sinf T-O‘qit 2007-y

STUDENTS' ORAL PRESENTATION PROBLEMS AND TEACHER'S ROLE IN THEIR SOLUTIONS

Aminova Muhayyo Fazliddinova,

English teacher of the secondary school #35, Bukhara

Annotation. *The present article deals with the importance of oral presentation of learners and its challenges, as well as teacher's role in their solutions.*

Key words: *oral presentation, challenge, solution, speech anxiety, language teaching, lesson planning, evaluation.*

The first president of the Republic of Uzbekistan Islam Abduganievich Karimov speaking about the future of Uzbekistan underlined, that «Harmonious generation is the future guarantee of prosperity».

It is our task, to prepare and teach professionally competent and energetic personnel, real patriots to see them in the world depository of science and culture. In this plan the national program about training personnel was worked out on the formation of new generation of specialist. «With the high common and professionally culture, creative and social activity, with the ability to orientate in the social and political life independently, capable to raise and solve the problems to the perspective»¹.

Oral presentation is not an essay task. For most of students, moreover, EFL are not able to speak with English language with a fluent manner. According to Baker «speaking to group is notoriously stressful activity» so, the delivery of oral presentation can face some problems that is particularly for all EFL.

Speech anxiety is a normal and natural reaction that everyone can have it, when speak in public. According to the Book of lists, 51 percent of adults rate fear of public speaking a head of the fear of death». We can observe speech anxiety in the voice of the presenter. Teacher can easily deal with anxiety by tell their student that anxiety is a normal behavior in order to help them encourage to do their oral presentation without any fear. In addition, if the teacher makes an open decision about speech anxiety students fill that they are not alone.

Some EFL presenters have problem with memorizing information with English so they try to get it by heart. By this way, the audience will feel bored when they have to listen to what the speaker said it is look like that they are reading their information «word for- word» from what The memorizing. Moreover if students do not use communication English in their oral presentation and they reading from their memorizing what writing before with a complex sentences, the audience will lose their attention According to King» teacher should constantly remind students of the importance of using communicative English in their presentations and keeping the audience in mind when they prepare.»

One can say that, students' problems with oral presentations should take in consideration. Find a solution of this problem is the rule of both teachers and student.

Many students do not find oral presentation an enjoyable activity. They are afraid when teacher ask them to prepare an oral presentation. According to Cheung, «Many students feel highly nervous about undertaking class presentation.»

Moreover, students have a fear from give an oral presentation because they have not experience. In addition, some of them do not have a confidence in their abilities. When students were been asked about what is effective presentation, they been related it to a clear speech, correct language and when the audience get the main idea. Therefore, it is important to teach student how to make an oral presentation because most of them have not clear ideas about how to do it.

Oral presentations are become more important part of language teaching, especially in Universities. English learners need to be aware with this technique because, it is been considered as an opportunity to improve their English. In the past teachers had been focused on give the learner grammatical rules, vocabulary...etc the communicative approach aim is to teach students how organize the main idea about a given topic in a logical coherent and also its aim to develop the students ability to produce in English with the correct way

Thus, the main purpose of teaching students oral presentation is to help them rejecting the fear

1 Kadrlar tayyorlash milliy dasturi: Toshkent 1997, 35- bet

of making pronunciation or grammatical error.

The teacher's role is not an easy one because oral presentation is challenging job for teachers like in lesson planning. According to King «teacher move from the traditional role of teacher as an authority expert to the new role of facilitator of learning» In addition, teachers need to prepare their students for this work to develop their interaction skill. According to King, «teachers...still play a key role in the background, as a facilitator, research guides, ultimate references, and source of encouragement.» The teacher's role in oral presentation is an a guide, organizer consultant resource person, and supporter this role involve also organizing into groups, preparing details, more information about the topic, helping them to learn how to use visual aids in their presentation and finally evaluation the students performance.

The first evaluation of an oral presentation is on the speaker itself. The teacher needs to evaluate the performance of these students by looking for their pronunciation, then teacher move to the kind of information that is included in the presentation.

However, in this practice the true evaluation is the speakers' ability to answer the questions, which the audience has been asked.

In conclusion then, it seems there are different purposes which might motivate students to take an English oral presentation class. While these purposes might well include the obvious, learning how to present, they may also include more language oriented purposes. Many students who have spent years studying English may simply wish to keep up their conversational skills and see a presenting course as another way to do this. Teachers need to be aware of this possibility and be more careful when selecting course books. Teachers should try to be positive in their evaluation and avoid criticism of students' practice that improves by time. In addition, students need to learn how to do it by experience.

References

1. Kadrlar tayyorlash milliy dasturi: Toshkent 1997, 400 bet
2. Cheung, Y.L. (2008). Teaching effective presentation skills to ESL/EFL students. *The Internet TESL Journal*, 14(6). Retrieved from <http://iteslj.org/Techniques/Cheung-PresentationSkills.html>.
3. King, J. (2002). Preparing EFL learners for oral presentations. *Dong Hwa Journal of Humanistic Studies*, 4, 401-418.
4. <http://iteslj.org/Techniques/Webster-OralPresentations.html>.

**UMUMTA'LIM MAKTABLARI BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA
DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARNING QO'LLANILISHI VA ULARNING
TARBIYAVIY AHAMIYATI**

**Lapasova Sanobar Ubaydullayevna
Aripova Dildora Safarovna**

Toshkent shahar Olmazor tumanidagi
234-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchilari

Annotatsiya: Mazkur maqolada umumta'lim maktablarining boshlang'ich sinf o'qituvchilari tomonidan foydalaniladigan didaktik o'yinlar va ularning tarbiyaviy ahamiyati haqida fikr bildirilgan.

Kalit so'zlar: Mashg'ulot, didaktik o'yin, o'qituvchi, samarador, ta'lim, faoliyat, sinf.

Ma'lumki 1-sinfga qabul qilinib, maktab ostonasiga ilk qadam qo'ygan bolaning faoliyatiga o'yin asosiy o'rinni egallaydi. O'yin ularning eng sevimli mashg'uloti bo'lib, ular har qanday mashg'ulotni o'yin bilan uyg'unlashtirishga harakat qiladilar. Shunday ekan o'qituvchi o'quvchi faoliyatidan ularning sevimli mashg'uloti – o'yinni siqib chiqarmasdan, undan maqsadga muvofiq foydalanish bilan ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga imkon beradi.

Ta'lim jarayonida didaktik o'yinlar mazmuni va ahamiyatini chuqur va aniqroq tasavvur qilish maqsadida biz bu maqolada ta'lim, o'yin, didaktik topshiriq, o'yin topshiriqlari singari tushunchalarning ta'rifiga va ularning ma'nosini ochib berishga to'xtalib o'tmoqchimiz.

Ta'lim - o'quvchilarga ko'nikma va malakalar berishning, bu bilim, ko'nikma va malakalami o'quvchilar o'qib olishi, egallab olishi va ularni mustahkamlab olishining rejali jarayonidir.

Ta'lim jarayoni - o'quvchilar xotirasining boyishi, ular nutqi va tafakkurining o'sish, turli xil metod va usullar yordamida sodir bo'ladigan vaziyatdir.

O'yin - o'quvchilarning ongi, qalbiga singib ketgan faoliyatdir. ularning bu faoliyati, o'yin turlariga qarab, ob'yektiv voqelikni, hayotni muayyan darajada o'zida aks ettiradi. Tajribada shu narsa isbotlanganki, o'yin kichik maktab yoshidagi o'quvchi bolalarning zarur hayotiy ehtiyojidir.

Shunday qilib, boshlang'ich sinf matematika darslarida o'quvchilarning tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladigan didaktik o'yinlarni ko'rib chiqamiz.

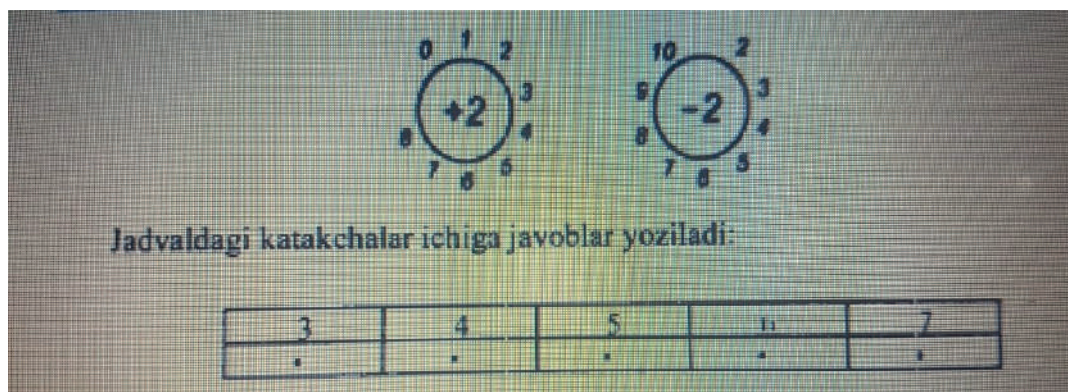
“Darvoza” o'yini. Darvoza o'yini 1 - sinfda 10 ichida qo'shish va ayirish, 20 ichida qo'shish va ayirish, 100 ichida qo'shish va ayirish kabi mavzularni o'tishda juda qo'l keladi. O'yin mazmuni: darvoza rasmi chiziladi, 1 dan 10 gacha, 1 dan 20 gacha, 10, 20, 30, 40, 50, 60, 70, 80, 90, 100, 0 sonlari ishtirok etadi. Darvoza dachasida 10 soni qo'yiladi. Ikki o'quvchi darvoza ustunini ushlab turadi. Sonlar o'quvchilarga tarqatiladi. Masalan: 1 bilan 9 soni, 2 bilan 8, 3 bilan 7, 4 bilan 6, 3 bilan 7, 5 bilan 5 va 10 bilan 0 sherik bo'lib darvozadan kirishadi. Ayirganda bir bir chiqib ketishadi. Shu tartibda o'yin davom etadi. Bunda o'quvchilarning hisoblash malakalari juda tez rivojlanadi.

“Qadam va qadam” o'yini. O'yin mazmuni: Qatorda musobaqadosh 2 o'quvchi doskaga chiqadi. Qo'shish va ayirish, ko'paytirish va bo'lish amallari bo'yicha bu o'yinni o'tkazish mumkin. Musobaqadosh 2 o'quvchi bir biriga savol beradi. Javob bergan o'quvchi bir qadam oldinda chiqadi, javob berolmagan o'quvchi o'z o'rnida qoladi. O'yin shu tariqa davom etadi. G'olib o'quvchi oldingi marrada bo'ladi. O'quvchilarning mustaqil ishlashi va bilimini mustahkamlash uchun xizmat qiladi.

“Ikkinchi qo'shish va ayirish”.

Didaktik o'yin: “Jimjitlik”. Didaktik topshiriq: o'ngacha og'zaki sanash.

O'yin topshirig'i: o'qituvchi ko'rsatgan narsalarning “xayolda” sanash, doskaning oldiga borib, son natijasini topib, uni o'chirib tashlash. Bu o'yin turli usullarda o'tkaziladi. O'qituvchi doskaga oldinroq doira chizib, uning atrofiga 1 dan 10 gacha bo'lgan raqamlarni yozib, doiraning o'rtasiga 2 raqamini amal belgisi (qo'shish yoki ayirish) bilan yozib qo'ygan bo'ladi. O'yin uyga berilgan topshiriq tekshirilgandan keyin o'tkaziladi. O'qituvchi o'quvchilarga o'yin qoidalarini tushuntiradi: - O'yin mutlaqo jimjitlik vaziyatida o'tkaziladi, - deydi o'qituvchi. - Avval men doira ichidagi raqamni, keyin qo'shish yoki ayirish ishorasini va doira atrofdagi raqamlardan birini ko'rsataman.

Sizlar qaysi raqamni ko'rsatishimni yaxshilab kuzatinglar, u raqam bilan nima qilinishi kerakligini o'ylab ko'ringlar. Mana (ko'rsatadi). O'yin 5-6 daqiqa davom etadi.

Xulosa: o'yin juda sodda bo'lib, undan keng miqyosda foydalanish mumkin. Bu o'yin o'quvchida iroda, tirishqoqlikni tarbiyalashga va ularda sanoqqa bo'lgan qiziqishni oshirishga ko'p jihatdan yordam beradi.

Yuqorida ko'rib o'tgan didaktik o'yinlarni boshlang'ich sinf matematika darslarida qo'llasak, o'quvchilarning dunyoqarshi kengayadi va mantiqiy fikrlash ko'nikmalari shakllanishiga olib keladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati.

1. Qurbonov. Didaktik o'yinlar. Xorazm viloyat pedagog kadrlarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti. Urganch, 2011.
2. Tolipov O', Usmonboyeva M. Pedagogik texnologiyalarning tadbiqiy asoslari. – T.: 2005.
3. Yo'ldoshev J.G', Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish. – T.: 2008.
4. M.E.Jumayev, N.T.Axmedova, B.S.Abdullayeva, N.U.Aslova. “Boshlang'ich sinflar uchun matematikadan didaktik materiallar”. Toshkent – 2016.
5. Valixodjayeva M. Matematika darslarida didaktik o'yinlardan foydalanish. O'zbekistonda ilmiy-amaliy tadqiqotlar mavzusidagi konferensiya materiallari. 2020-yil 23-son. 59-60-bet.

BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA MURAKKAB MASALALARNI TURLI USULDA YECHISHNI O'RGATISH

Atajanova Ullijon Sabirovna

Xorazm viloyati Gurlan tumani

24-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

*Matematika shuntay tilki - barcha aniq fanlar shu tilda gapiradi.
(Lobachevskiy)*

Matematika fanini masalalarsiz tasavvur etib bo'lmaydi. Sodda va murakkab masalalar bolalarning fikrlash qobiliyatlarini rejalashtirishning foydali vositasi bo'lib, odatda, o'z ichiga “yashirin informatsiyani” oladi. Bu informatsiyani qidirish, masala yechuvchidan analiz va sintezga mustaqil murojaat qilish, faktlarni taqqoslash, umumlashtirish va hokazolarni talab qiladi. Bilishning bu usullarini o'rgatish matematika o'qitishning muhim maqsadlaridan biri hisoblanadi.

Masala ustida ishlash uning mazmunini o'zlashtirishdan boshlanadi. O'quvchilar hali o'qish malakasiga ega bo'lmagan dastlabki vaqtlarda ularni o'qituvchi o'qib beradigan masala matnini tinglashga, shartning muhim elementlarini tovush chiqarib ajratishga o'rgatish kerak. Shundan keyin masala shartini yaxshiroq o'zlashtirish maqsadida, har bir o'quvchi masala matnini tinglabgina qolmay, balki masalani mustaqil o'qib chiqishi zarur. Masala matni o'qituvchi yoki o'quvchilar tomonidan bir-ikki marta o'qiladi, ammo bunda bolalarni masala matnini bir marta o'qishdayoq uning mazmunini tushunib olishga asta-sekin o'rgata borish kerak.

Quyida bir nechta murakkab masalalarni turli xil usulda yechilishini ko'rib chiqamiz:
1-MASALA

Bir kishi bozorga bir savat olma olib keldi. U 1-xaridorga jami olmalarining yarmini va yana 1 dona olma, 2-xaridorga qolgan olmalarining yarmini va yana 1 dona olma sotdi. Shundan so'ng uning savatida 14 dona olma qoldi. Kishi bozorga jami nechta olma olib kelgan?

Yechish:

1-usul. 1). $(14+1) \cdot 2 = 30$ (ta) 1-xaridor olgandan keyin savatdagi olmalar

2). $(30+1) \cdot 2 = 62$ (ta) jami olmalar

2-usul. $(x:2-1):2-1=14$

$(x:2-1):2=14+1$

$(x:2-1):2=15$

$x:2-1=15 \cdot 2$

$x:2-1=30$

$x:2=30+1$

$x:2=31$

$x=31 \cdot 2$

$x=62$

Javob: Kishi bozorga 62 ta olma olib kelgan.

2-MASALA

Alisherning uyida qo'ylar va tovuqlar boqiladi. Alisher sanab ko'rganda ularning boshlari 42 ta, oyoqlari esa 144 ta chiqdi. Ularning uyida nechta qo'y va nechta tovuq bor?

Yechish:

1-usul. 1). $42 \cdot 4 = 168$ (ta)

2). $168-144=24$ (ta) tovuqlarning oyoqlari

3). $24:2=12$ (ta) tovuqlar

4). $42-12=30$ (ta) qo'ylar

2-usul. Alisherning uyidagi qo'ylar sonini x ta deb olamiz. Jami qo'y va tovuqlar sonidan qo'ylar sonini ayirsak, tovuqlar soni kelib chiqadi, ya'ni tovuqlar sonini $42-x$ ta deb olamiz. Qo'ylarda 4 ta, tovuqlarda esa 2 ta oyoq bo'lishini inobatga olib, tenglama tuzamiz.

$x \cdot 4 + (42-x) \cdot 2 = 144$

$4x + 84 - 2x = 144$

$4x - 2x = 144 - 84$

$2x = 60$

$$x=60:2$$

$$x=30 \text{ (ta, qo'ylar)}$$

$$42-30=12 \text{ (ta, tovuqlar)}$$

Javob: Alisherning uyida 30 ta qo'y va 12 ta tovuq bor.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 4- sinflar uchun matematikadan masalalar to'plami uslubiy ko'rsatma
2. www.ziynet.uz

TA'LIMDA INNOVATSION TEXNOLOGIYA VA INTERAKTIV METODLARDAN FOYDALANISH TAKOMILLASHTIRISH

Atojonova Iroda Davronovna

Xorazm viloyati Gurlan tumani

24-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada hozirgi kundagi ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalardan foydalanishning ahamiyati va foydalari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: interaktiv metod, innovatsion inson, intellekt, texnologiya, o'quvchi shaxsi, o'qitish vositalari.

Hozirgi kunda ta'lim jarayonida innovatsion texnologiyalar, interaktiv metodlar, pedagogik va axborot texnologiyalari o'quv jarayonida qo'llashga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan kunga kuchayib bormoqda, bunday bo'lishidan sabablaridan biri, shu vaqtgacha an'anaviy ta'limda o'quvchilarni faqat tayyor bilimlarni egallashga o'rgatilgan bo'lsa, zamonaviy texnologiyalar ularni egallayotgan bilimlarini o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, taxlil qilishlariga, hatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga o'rgatadi. O'qituvchi bu jarayonda shaxsning rivojlanish, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyalanishiga sharoit yaratadi va shu bilan bir qatorda boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik vazifasini bajaradi. Ta'lim jarayonida o'quvchi asosiy qahramonga aylantiriladi. Shuning uchun bizda, hozirgi kunda zamonaviy o'qitish metodlari-interaktiv metodlar, innovatsion texnologiyalarning o'rnini va roli nihoyatda kattadir.

Innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi faoliyatiga yangilik o'zgartirishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interaktiv metodlardan to'liq foydalaniladi. Interaktiv metodlar –bu jamoa bo'lib fikrlash deb yuritiladi, ya'ni pedagogik ta'sir etish usullari bo'lib ta'lim mazmunining tarkibiy qismi hisoblanadi. Bu metodlarning o'ziga xosligi shundaki, ular faqat pedagog va o'qituvchilarni birgalikda faoliyat ko'rsatishi orqali bajariladi.

Bunday pedagogik hamkorlik jarayoni o'ziga xos xususiyatlarga ega bo'lib, ularga quyidagilar kiradi:

✓ O'quvchining dars davomida befarq bo'lmaslikka, mustaqil fikrlash, ijod etish va izlanishga majbur etishi;

✓ O'quvchilarni o'quv jarayonida bilimga bo'lgan qiziqishlarini doimiy ravishda bo'lishini ta'minlashi;

✓ O'quvchining bilimga bo'lgan qiziqishini mustaqil ravishda har bir masalaga ijodiy yondashgan holda kuchaytirishi;

✓ Pedagog va o'quvchining hamisha hamkorlikdagi faoliyatini tashkillanishi.

Innovatsion ta'lim deganda odatda, yangi, kerakli elementlar olib kirish tushuniladi. Shuning uchun ta'lim tizimida innovatsiya o'zgartirish bilan bevosita bog'liq. Bunday o'zgarishlar ta'lim tizimining maqsadiga, mazmuniga, metod texnologiyasiga, tashkil etish shakli va boshqaruv tizimiga, o'quv-metodik ta'minotiga, o'qituvchi faoliyatiga bog'liq.

Ta'lim sohasi – mamlakatimizda birinchilardan bo'lib faol innovatsion harakatni boshladi. Ma'lum bosqichda XX asr oxirlarida yo'lga qo'yilgan edi. Masalan, Rivin va Dyachenko tomonidan tomonidan o'qitishni zamonaviylashtirish, Yelkonin va Davidov tomonidan ilgari surilgan rivojlantiruvchi innovatsion ta'lim texnologiyalari: dialektik o'qitish usullari, individual yo'nalishli usullar o'z vaqtida ma'lum ahamiyat kasb etdi.

Hozirda boshqa faoliyat sohalari, jumladan, ishlab chiqarish rivojlanishining innovatsion yo'lga o'tgach, ta'lim sohasi ularga faqat yetakchilarni tayyorlash funksiyasini bajaradi.

Bunda o'qituvchi va o'quvchi o'rtasida hamkorlik faoliyatini tashkil etish birlamchi vazifaga aylantiriladi. O'quvchi mustaqil fikrlay olsa, izlansa, tahlil eta olsa, o'zlari xulosa qila olsalar, o'zlariga, guruhga, guruh esa ularga baho bera olsalar, o'qituvchi esa ularning bunday faoliyatlari uchun imkoniyat va sharoit yarata olsa, fikrimcha ana shu o'qitish jarayonining asosi hisoblanadi. Har bir dars, mavzu o'quv predmetining o'ziga xos texnologiyasi bor, ya'ni o'quv jarayonidagi pedagogik texnologiya bu yakka tartibdagi jarayon bo'lib, u o'quvchi ehtiyojidan kelib chiqqan holda maqsadga yo'naltirilgan, oldindan loyihalashtirilgan va kafolatlangan natija berishiga qaratilgan pedagogik jarayondir. O'qituvchi va o'quvchi maqsaddan natijaga erishishdaqanday texnologiyani tanlashlari ular ixtiyorida, chunki har ikkala tomonning asosiy maqsadi aniq:

natijaga erishishga qaratilgan, bunda o`quvchining bilim saviyasi, sinf xarakteri, sharoitiga qarab ishlatiladigan texnologiya tanlanadi. Balkim, natijaga erishish uchun, kompyuter bilan ishlash lozimdir, balkim film tarqatma materiallar, chizma va plakatlar, turli adabiyotlar, axborot texnologiyasi kerak bo`lar. Bular o`qituvchi va o`quvchiga bog`liqdir.

Interfaol usullar orqali ta`lim samaradorligi oshadi, o`qituvchi va o`quvchi o`rtasida o`zaro hamkorlik, o`quvchilarda erkin ijodiy fikrlash ko`nikmalari shakllanadi va rivojlanadi. Bu innovatsion yondashuvda o`quvchi shaxsi ta`limda markaziy figuraga aylanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR :

- 1.G`oziyev Yo. Yo. “Umumiy psixologiya” Toshkent-2002 yil.
- 2.Yo`ldoshev J. Yangi pedagogik texnologiya: yo`nalishlari, muammolari, yechimlari. “Xalq ta`limi” 1999-yil 4-son
- 3.library.ziynet.uz

O'QUV JARAYONINI SAMARALI BOSHQARISHDA PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALARNING O'RNI

Axmedova Nargiza,

Navoiy viloyat Xatirchi tuman 4-umumta'lim maktab

Ona tili va adabiyot fani o'qituvchisi

Raxmatullina Ilmira Ravilovna

Navoiy viloyat Xatirchi tuman 4-umumta'lim maktab

Rus tili fani o'qituvchisi

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ta'lim-tarbiya jarayonini samarali tashkil etishda pedagogik texnologiyalarning afzalliklari keng yotirilgan.*

Kalit so'zlari. *maktab, o'qituvchi, o'quvchi, dars, ta'lim-tarbiya, pedagogik texnologiya.*

Mustaqil O'zbekistonning porloq kelajagi yosh avlodni barkamol qilib tarbiyalash bugungi kun talabidir. Barkamol insonni tarbiyalashda esa zamonaviy darsning alohida o'rni bor. Hayot gultoji hisoblangan insonning kamolot davri, inson bo'lib shakllanish onlari maktabda kechadi. Inson ulg'ayganda unga obro'-e'tibor keltiruvchi barcha fazilatlar bolaligida shakllanadi. Shuning uchun ham o'qituvchi ta'limni zamon talabiga mos ravishda tashkil etmog'i lozim. Dars ta'lim tarbiyani amalga oshirishning eng qulay, eng zarur omilidir, hayotimizda tub burilish bo'layotgan bir paytda darsning shakli va mazmuni, g'oyaviyligi, ta'sirchanligi samaradorligi oshirish lozim. Har bir dars o'quvchi uchun yangi axborotdir. Ayniqsa, yangi o'quv materialini orqali o'quvchilarning bilim va ko'nikmalarini shakllantirish asosiy ta'lim sifatini ta'minlovchi omildir. O'quvchilarga yangi bilimlarni berish va olingan yangi bilimlar asosida ko'nikmalarni shakllantirish uchun kichik guruhlarda ishlash, vizuallashtirish, mustaqil ijodiy ishlash, didaktik o'yin mashqlari va rolli o'yinlar kabi noan'anaviy ta'lim metodlaridan foydalanish yaxshi samara beradi.

O'quv-tarbiya jarayonini samarali tashkil etish va boshqarish, yuqori sifat ko'rsatkichiga erishish o'z-o'zidan bo'lmaydi. Buning uchun, avvalo, ta'limning mazmunini, uning ilmiy nazariy va metodik saviyasini oshirish, o'qituvchilarning metodik ta'minoti va ularga ko'rsatilayotgan metodik yordamni yaxshilash, tobora takomillashtirib borish, o'qituvchining kasbiy mahoratini va nufuzini oshirish zarur. “2004-2009 yillarda maktab ta'limini rivojlantirish Davlat umummilliy dasturi” va Prezidentimizning “Xalq ta'limi muassasalarini moliyalashtirish mexanizmini takomillashtirish to'g'risida”gi Farmonida ham xalq ta'limi xodimlari oldiga ta'lim-tarbiya jarayonini uzviylashtirish va samaradorligini oshirish, uslubiy rahbarlik qilishni kuchaytirish, zamonaviy ta'lim shakllarini, pedagogik - axborot texnologiyalari, ma'naviy axloqiy tarbiyaning samarali shakl hamda usullarini ta'lim-tarbiya jarayoniga tatbiq etish, ilg'or pedagoglar va pedagogik jamoalar ish tajribalarini o'rganish, ommalashtirishga yo'naltirilgan hamda moliyaviy-iqtisodiy masalalarni hal etishda ta'lim muassasalarining mustaqilligini kengaytirish, mas'uliyatini oshirish, byudjet mablag'laridan maqsadli va samarali foydalanishdek, dolzarb vazifalar qo'yilgan. Bu vazifalarni hal etish amalga oshirib kelinayotgan umumiy o'rta ta'lim islohoti bilan hamohangdir.

Yosh avlodni zamon talablari darajasida o'qitish kelajakda barkamol inson, mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida tarbiyalashdek murakkab masalalarni muvaffaqiyatli hal etish ko'p jihatdan o'qituvchining g'oyaviy e'tiqodi, kasbiy mahorati, bilimdonligi, pedagogik va axborot kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanib o'quv-tarbiya jarayonini tashkil etishi va boshqarishiga bog'liqdir.

Pedagogik texnologiya o'z tizimiga ega bo'lib, unda komponentlar ketma-ketligi, o'zaro bog'liqligi, bir butunligi saqlanadi. O'quv-tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyaning boshqaruvchanligi shundan iboratki, bunda o'quv jarayonini rejalashtirish, tashxis qilish, natijalash, tuzatish kiritish imkoniyatlari mavjud. Bunda ta'limda kutilgan natijalarga erishiladi, vaqt tejiladi. Pedagogik texnologiyaning tasdiqlanuvchanligi ishlangan model boshqa pedagoglar qo'llaganda ham xuddi ushunday samara, natija berishi kerakligini bildiradi. Bir so'z bilan aytganda, ta'lim jarayoniga yangicha yondashib, ijodkorlik, bunyodkorlik tatbiq etilsagina, ta'lim samarali yangi bosqichga ko'tariladi; ya'ni

- o'quvchining talabi, moyilligi, istak-xohishi uning imkoniyatlari darajasida qondiriladi;
- o'quvchining o'quv mehnatiga mas'uliyati, javobgarligi burchi oshadi;
- bilimlarni mustaqil egallash malakalari shakllanadi;

- unda umr bo'yi o'z bilimini o'ziga boyitishiga ishonch paydo bo'ladi;
- erkin fikrlash malakasi shakllanadi;
- shaxs sifatida jamiyatda o'zining o'rnini tezroq topib olishga muhit yaratiladi.

O'quv-tarbiya jarayonini texnologiyalashtirish obyektiv jarayon ekanligini, zamonaviyligi esa ilmiy-texnik taraqqiyot yo'nalishi bilan belgilanishi tan olgan holda pedagogik texnologiyaning o'ziga xos tomonlari va yaqin kelajakda u bilan bog'liq vazifalarga quyidagilarni kiritish mumkin:

- istiqbolli o'qitish va tarbiyalash vositalarini yaratish va ularga tayangan holda ilg'or pedagogik texnologiyalarni loyihalash, amaliyotga joriy etish, ommalashtirish va samarali aniqlash;
- pedagog-o'qituvchilarni ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalar bo'yicha yangi bilimlar tizimi bilan qurollantirishni uzluksiz tashkil etish;
- ilg'or o'qituvchilar va pedagoglar ish tajribalari va usullarini o'rganib borish, ular yaratgan yangi metodikalarni yangi pedagogik texnologiyalar darajasiga ko'tarish borasidagi ishlarni amalga oshirish.

Zamonaviy ta'limni tashkil etishda qo'yiladigan muhim talablardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Bunday natijalarga erishish uchun o'qituvchilardan yuksak pedagogik mahorat hamda o'quv- tarbiya jarayonini samarali boshqarishga nisbatan yangicha yondoshuvni talab etadi.

Demak, pedagogik texnologiya o'z mohiyatiga ko'ra subyektiv xususiyatga ega, ya'ni har bir pedagog o'quv-tarbiya jarayonini o'z imkoniyati, kasbiy mahoratidan kelib chiqqan holda ijodiy va samarali tashkil etishi lozim. Qanday shakl, metod va vositalar yordamida tashkil etilishidan qat'iy nazar pedagogik texnologiyalar:

- pedagogik faoliyat o'quv-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishi;
- o'qituvchi va o'qituvchilar orasida o'zaro hamkorlikni qaror toptirishi;
- o'quvchilar tomonidan o'quv fanlari bo'yicha puxta bilimlarning egallanishini ta'minlashi;
- o'quvchilarda mustaqil, erkin, ijodiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirilishi;
- o'quvchilarning o'z imkoniyatlarini ro'yobga chiqara olishlari uchun zarur shartsharoitlarni yaratilishidan iboratdir.

Bugungi kunda o'quv-tarbiya jarayonini ilmiy metodik asosda tashkil etish va boshqarishda quyidagilarga e'tiborni qaratish zarurdir:

- uzluksiz ta'lim tizimi bosqichlari orsida uzviylikni to'la ta'minlash;
- pedagog kadrlarning kasbiy, ilmiy metodik tayyorgarligi ta'lim mazmuni va uning metodik ta'minotidan orqada qolmasligi;
- pedagog-o'qituvchilarda ijodiy va ijtimoiy faollik, g'oyaviy-siyosiy yetuklik darajasining yetarli bo'lishi;
- umumiy o'rta ta'limda kadrlarni tayyorlash tizimining ilmiy nazariy hamda metodik jihadan yetarlicha asoslanganligi, bu jarayonda zamonaviy pedagogik, axborot va innovasion texnologiyalardan foydalanish uchun zarur bo'lgan metodik bilim, ko'nikma va malakalarni egallashga e'tiborni kuchaytirishdan iboratdir.

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda ta'lim jarayonida o'quv dasturlari mazmunini to'liq o'zlashtirilishini ta'minlovchi ta'lim texnologiyalarini qo'llash, dastur materiallarini o'quv elementlari darajasida o'rganish, o'quvchilarni darslikdan tashqari o'quv metodik qo'llanmalar, didaktik manbalar, tavsianomalar, texnologik ishlanmalar, algoritmlar, audiovideo vizual vositalar va test to'plamlari bilan ta'minlash, maktab kutubxonalari fondlarini boyitish, ularni yangi texnologiyalar bilan ta'minlashga e'tibor qaratish lozim. Ta'lim sifatini yaxshilash va uni boshqarishni davr talablari asosida tashkil etish mexanizmlarini yaratish hamda ilmiy jihatdan asoslash, pedagogika fanining muhim masalalaridan biridir. Ushbu masalani har tomonlama o'rganish va ta'limni ilmiy metodik boshqarish modelini tashkil etish hamda amaliyotga tatbiq etish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Avlayev O., Jurayeva S.N., Mirzayeva S.R. “Ta'lim metodlari” T.: “Navro'z”. 2017.
2. Yo'ldoshev J.G'., Usmonov S.A. Zamonaviy pedagogik texnologiyalarni amaliyotga joriy qilish – T.: “Fan va texnika” 2008 y.

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI CHIROYLI YOZUVGA O'RGATISH USULLARI

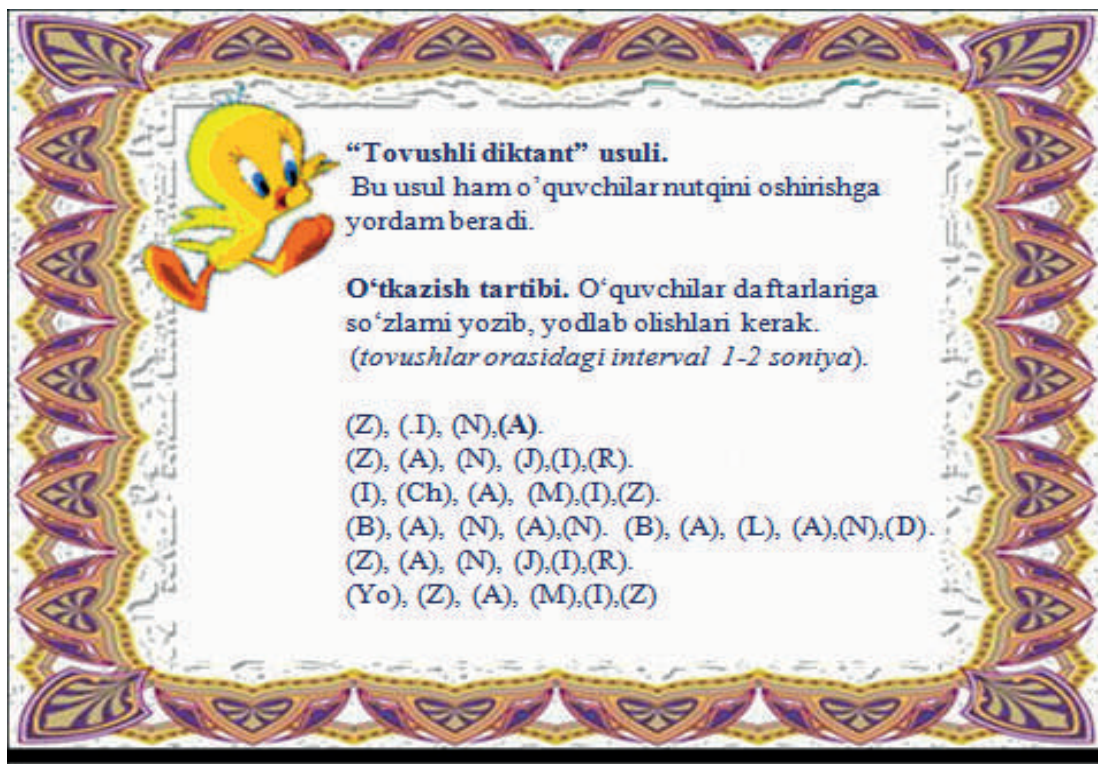
Bijanova Guljamol Shaxbanovna

Navoiy viloyati Zarafshon shahar
6-maktab boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu tavsiyada boshlang'ich ta'limda o'quvchilarni chiroyli yozuv texnikasiga o'rgatish usullari berilgan.

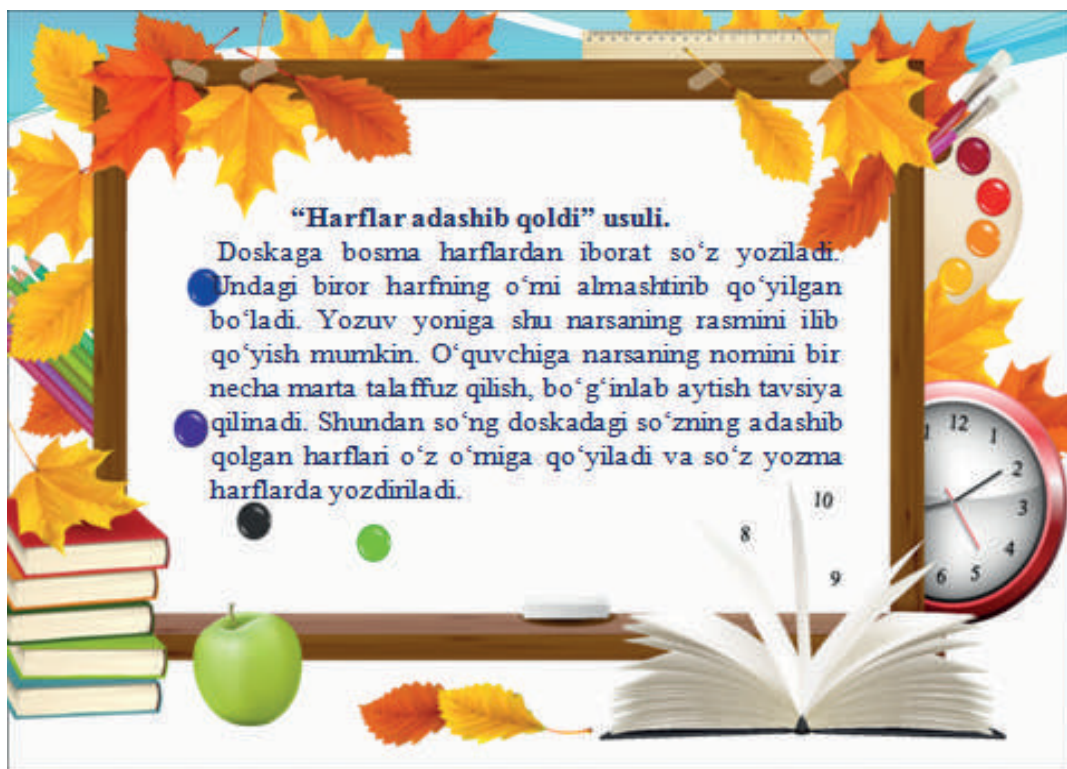
Kalit so'zlar: tovushli diktant, harflar, husnixat, xato, imlo qoidalari, bosma harf.

Boshlang'ich sinf o'quvchilarida chiroyli yozuvga qiziqish uyg'otish birinchi navbatda o'qituvchiga bog'liq. Boshlang'ich sinfda yozuvga o'rgatish o'qish darsi bilan yozuv darsini chambarchas bog'lashni maqsad qiladi. Yozuv darsi ham o'zining alohida xususiyatiga ega. Masalan, o'quvchilar o'qish darsida alifbe kitobidagi tayyor bosma harflardan foydalansalar, yozuv darsida bu narsalar ko'rinmaydi. Har bir harf va uning unsurini o'quvchining o'zi namunaga qarab bajarishi shart. Shuning uchun yozuvga o'rgatishda “yaqin – uzoq”, “baland – past”, “yuqoriga”, “bir xil”, “Teng”, “to'g'ri – qiya” kabi tushunchalar ustida ishlash kerak.

Harflarning shakli ustida ishlash husnixatga o'rgatishning asosiy shartidir. Chunki har bir harfning aniqlanishi yozuvning aniq va ravon bo'lishiga bog'liq. Birinchi sinfning oxiriga borib, hamma o'quvchilar harflarning shakli haqida tasavurga ega bo'lishlariga qaramay, ayrim harf yoki elementlarning shaklini unutib qo'yadilar. Ayniqsa, 3-4 sinflarda alohida husnixat darslari bo'lmasligi sababli ko'p harflarning shaklini buzib yozadilar bir harfni ikkinchisi bilan almashtirib yuboradilar. Shuning uchun har bir boshlang'ich sinf o'qituvchisi doimo harflarning shaklini tuza-tish ustida ish olib borishi lozim.

Har bir harfning shaklini ongli ravishda egallash (ayniqsa 1 va 2 sinflarda) juda muhimdir. Bu davrda o'quvchilarda harflarni ko'rib, eslab qolish va chiroyli yozish qobiliyatlari tarkib topadi.

tarzida husnixat kitobida berilgan kichik **sh** harfining yozilish jarayonini eslaymiz. Kichik **sh** harfi uchta tagi ilmoqli kichik tayoqcha shaklidagi elementdan iborat boʻlib, har bir element bir xil qiyalikda yozilishi lozim. Bu yerdagi bogʻlovchi elementlar ham asosiy elementga nisbatan bir oz qiyaroq boʻladi.

Oʻqituvchi doskada shunday elementlar ishtirok etgan **kichik i, sh, n** harflarini yozib koʻrsatadi. Oʻquvchilar esa daftarlarida har bir harfni bir qatorda yozib mashq qiladilar. Oʻqituvchi sinfni aylanib chiqib, oʻquvchilarning yozuvlarini kuzatib boradi va oʻquvchilarning qanday xatolarga yoʻl qoʻyganliklarini hisobga oladi. Shundan soʻng oʻqituvchi bir necha oʻquvchi yoʻl qoʻygan tipik xatolarni doskaga yozib koʻrsatadi va bolalardan uning asosiy kamchiligi nimalar ekanligini soʻraydi.

Oʻquvchilar oʻz xato va kamchiliklarini faqat doskada emas, oʻz yozuvlarida ham sezishlari muhimdir. Baʼzi bir oʻquvchilar oʻz xatolarini sezmaydilar, shuning uchun oʻquvchilarga oʻzaro bir-birlarining daftarlarini tekshirtirish ham yaxshi natija beradi. Ayrim oʻquvchilarga esa oʻqituvchining oʻzi daftarda yozib koʻrsatishi lozim. Bunday turib oʻz xatolarini tuzatishlari mumkin. Baʼzi xollarda oʻqituvchi harflarning shakli haqidagi tasavvurni kengaytirish uchun ruchkani havoda mashq qildirib koʻrsatishi ham mumkin. Oʻquvchilar chap qoʻllarini parta ustiga qoʻyib, oʻng qoʻllari bilan ruchkani yuqoriga koʻtargan holda, oʻqituvchining doskadagi harakatini havoda bajaradilar. Yaxshi yozgan oʻquvchilarni ragʻbatlantirib, ularning daftarlarini sinfda namoyish etib koʻrsatish lozim. Ammo xunuk yozgan baʼzi oʻquvchilarni esa butun sinf oldida uyaltirmaslik xato va kamchiliklarini oʻziga mustaqil tushuntirish kerak.

Birinchi sinfda alifbe davri tugagandan soʻng ham ayrim oʻquvchilar baʼzi harflarning yozma shaklini unutib qoʻyadilar. Shuning uchun husnixat darslarida ayrim kichik **b, v, d, r, u, j, q, s, f, x** kabi murakkab harflarni yozdirib mashq qildirish lozim.

Xulosa qilib aytganda yozish malakasi, oʻqish malakasidan ancha murakkabdir. Chiroyli yozuv qoidalarini yaxshi bilish yozuv malakasining shakllanishiga yaqindan yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. “Umumtaʼlim fanlar metodikasi” jurnali 2016- yil, 1-son
2. Drasliklar. 1-4 sinf ona tili, oʻqish darsliklari
3. Internet saytlari: -ZiyoNet .uz, - kitob.uz, -bolajon.uz, - multimediya .uz

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNI O'LCHASHGA O'RGATISHNING O'ZIGA XOSLIGI

Boboyeva Zulfiya Ibroximovna

Farg'ona viloyati Rishton tumani

1-son kasb-hunar maktabi matematika fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Yangi O'zbekistonimizning ta'limga berayotgan e'tibori kelajak avlodni shiddat bilan rivojlanayotgan davr talabiga mos holda tarbiyalash hamda ta'lim berishni o'z oldiga maqsad qilib qo'ygan.

Shunday ekan, ta'limni dastlabki bosqichi maktabgacha ta'lim ekan, sohani rivojlantirishda maktabgacha ta'lim muassasasi xodimlaridan yuqori bilim va mahoratni talab etadi. Shu jumladan matematik savodxonlikni. Va muhim maqsad bolalarda matematik tushunchalarni hosil qilishdan iborat.

Kalit so'zlar: o'lchovlar, uzunlik, kenglik, balandlik, uzunroq, qisqaroq, kengroq, torroq, yo'g'onroq, ingichkaroq, “*Ilk qadam*” dasturi.

Maktabga tayyorlov guruhiga o'tish vaqtida bolalar o'lchovlarni (uzunlik, kenglik, balandlik) bilishlari va narsalar o'lchovini 2-3 o'lchov nuqtayi nazaridan baholay bilishlari zarur. Berilgan kattaliklarni aniqlashdan narsalarni taqqoslash mashqlari qo'llaniladi. Bitta o'lchovi bilan farq qiluvchi narsalarni taqqoslashdan bolalar 2—3 o'lchov bilan farq qiluvchi narsalarni taqqoslashga o'tadilar («Qaysi taxtachacha uzunroq (qisqaroq)? Qaysi biri kengroq (torroq)? Qaysinisi yo'g'onroq (ingichkaroq)?»).

Taqqoslanadigan narsalar doirasi ortib boradi. Bolalar o'z faoliyatlarida muntazam uchratib turadigan har xil narsalar (tasmlar, sharflar, arg'amchiqlar, shnur iplar, kamarlar, qutichalar va hokazolar)dan foydalanadilar.

Kattaliklarni taqqoslash ayrim olingan holda amalga oshirib bo'lmaydi, balki narsalarning boshqa xossalari (bajaradigan vazifasi, qismi, rangi, materiali va boshqalari) ko'rib chiqish bilan birgalikda bajariladi. Bu bolalar aqliy qobiliyatining o'sishida muhim ainiyatga egadir. Bolalar ko'rsatilgan narsalarning o'rtasidagi o'lchov munosabatlarini aniqlabgina qolmay, balki tasavvurlari bo'yicha shularga o'xshash munosabatlarni ham yaratadilar. Tarbiyachi ularga o'xshash munosabatlarni ham yaratadilar, Tarbiyachi ularga, masalan, shunday topshiriqlar beradi: «Biri ikkinchisidan uzunroq bo'lgan ikkita yo'lka rasmini chizing; uzunligi bir xil, kengligi har xil yoki uzunligi ham, kengligi ham bir xil 2 ta tasmaning rasmini chizing» va hokazo.

Bolalarga ikkita boshqa narsadan namunaga teng narsa tuzishni taklif etish foydalidir. Masalan, bolalarga ikkalasining birgalikdagi uzunligi o'lchov uzunligiga, u esa, o'z navbatida, uy tomining uzunligiga teng ikkita taxtachacha tanlab olinishini taklif etish va hokazo.

Agar narsalarni bevosita taqqoslash mumkin bo'lmasa, unday holda vosita — o'lchov kiritiladi. Shartli o'lchov sistemasi va shu kabilardan foydalaniladi. Bu davrda o'lchanayotgan narsalarga nisbatan katta o'lchovdan foydalaniladi. Belgilar o'rtasidagi oraliq bir narsa boshqasiga qaraganda qanchalik uzun (keng, baland) ekanligini ko'rsatadi. Har bir narsa alohida-alohida o'lchovlar bilan o'lchanishi mumkin. O'lchovlarni taqqoslash narsalar o'lchami orasidagi farqni aniqlash imkonini beradi. Masalan, narsalarning uzunligi va kengligi uning uzunligi va kengligiga mos keladigan 2 ta arqon yordamida solishtirilishi mumkin.

O'lchov vositalaridan foydalanishni o'rganib olgach, bolalar bevosita bir-biri bilan taqqoslash mumkin bo'lmagan narsalarning o'lchamlarini solishtira oladilar.

Bolalarda ko'z bilan chamalash qobiliyatini o'stirishga katta e'tibor beriladi.

Bolalar narsalar o'lchamlarini bevosita taqqoslash, ustiga qo'yish, yoniga qo'yish, o'lchov yordamida o'lchash usullarini egallashlari asosida ko'z bilan yanada aniqroq chamalanishni talab etuvchi masalalarni yechadilar.

Avvalo, bolalarga o'lchamlari namunadan katta va kichik narsalarni chamalab topish topshirig'i beriladi, shu bilan birga, narsalar qidiriladigan joy asta-sekin kengaytirib boriladi.

Topshiriqlarni bajarish jarayonida pedagog o'lchov qoidasini aniqlashda bolalarga yordamlashadi: eng qisqa masofa bo'lishi uchun to'g'ri chiziqli bo'ylab o'lchash zarur; bir maromda katta qadam tashlab yurgan ma'qul; qadam-o'lchov. Barcha masofada o'lchov bir xil bo'lishi kerak. Bolalar daraxtgacha, qum solingan yashikkaqla va boshqa narsalargacha necha qadam ekanligini ishtiyok

bilan aniqlaydilar. Aynan bir masofani har bir bola va pedagog qadamida o'lhagananida har xil chiqishini bilib oladilar.

Narsalar o'lchamini bevosita taqqoslash tajribasi tasavvurda solishtirish uchun zamin yaratadi. Bolalarga quyidagi topshiriqlar beriladi: u yoki bu narsa qanday o'lchovda ekanligini ko'rsatish, masalan, devor, eshik, bolalar stolining balandligi qanday; namunadan katta, kichik (uzun, qisqa yoki unga teng narsalarning nomini aytish; yoki qalam, piyola, koptokni oldin ko'rganlariga solishtirib, qanday kattalikda ekanligini aytish; birini ikkinchisidan uzunroq (qisqaroq) kengroq (torroq), balandroq (pastroq) deb aytish mumkin bo'lgan ikkita narsalarning nomini aytish.

Maktabga tayyorlov guruhiga o'tish vaqti kelganda bolalar narsalarning faqat uzunligi, kengligi, balandligini baholay bilishlari kerak. Ular chiziq o'lchamlarini taqqoslash usullarini bilishlari, mo'ljal harakat (zich qilib qo'yish) usuli bilan tegishli belgi o'rtasidagi aloqani aniqlay bilishlari, kattaliklarning aniq son xarakteristikasini ishlata bilishlari lozim.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. M.E.Jumayev. “Bolalarda boshlang'ich matematik tushunchalarini rivoj-lantirish nazariyasi va metodikasi” Toshkent. «Ilm-Ziyo» Qo'llanma - 2013.
2. Z.A.Raxmonqulova, N.Qurbonova “Maktabgacha yoshdagi bolalarda matematik tasavvurlarni shakllantirish” O'zRXTB. MMXQTMORO'MM “Lider press” Toshkent 2009
3. Z.A.Raxmonqulova, U. Raxmonqulov, N. Qurbonova “Maktabgacha yosh
4. “Ilk qadam” Davlat o'quv dasturi. Toshkent. 2018
5. Internet tarmog'i ma'lumotlati.

BOSHLANGICH SINIF OQUVCHILARINI INGLIZ TILIGA O'RGATISHDA XALQ OG'ZAKI IJODI JANRLARIDAN FOYDALANISH

Dehqonova Rahimaxon Abdubohiqiyevna

Dang'ara 40-maktab Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

G'ofurova Nargiza Maxmudjonovna

Dang'ara tumani 40-maktab BT o'qituvchisi

Umarova Guljamolxon Alijonovna

Dang'ara tumani 40-maktab o'qituvchisi

Annotatsiya

Boshlang'ich sinf o'quvchilarining ingliz tilini o'rganishga psixologik va nutqiy tayyorgarligining xususiyatlari tahlil qilinib, unda boshlang'ich sinflarda ingliz tilini o'rgatishda xalq og'zaki ijodidan foydalanish bolalarning xotiralarida yahshi saqlanishi va chet tilini o'rgatishning o'yin usullari ochib berilgan.

Kalit so'zlar: ingliz tili, maqol, ertak, boshlang'ich sinf, o'quvchi, xalq og'zaki ijodi

Boshlang'ich maktabda ingliz tilini o'rganish munozarali va bahsli mavzudur. Ba'zi o'qituvchilar bolaning bunday erta yoshda tilni o'zlashtirishga tayyor emasligiga ishonishadi, ular birinchi navbatda ona tilimizni o'rganishimiz kerak, aks holda bolalarning boshida chalkashlik paydo bo'ladi deb hisoblashadi. Boshqalar, aksincha, bu jarayon qanchalik tez boshlansa, shuncha yaxshi deb hisoblashadi. Psixologlar chet tilini o'rganish uchun eng yaxshi vaqt o'zbek va ingliz tillari bilan har tomonlama tanishish bo'lgan birinchi sinf ekanligini aniqladilar. Shunday qilib, chet tillari bo'yicha umumta'lim davlat standartining komponenti talablari asosida ingliz tili butun mamlakat bo'ylab boshlang'ich maktabning asosiy o'quv predmeti sifatida joriy etildi.

Bugungi kunda ingliz tilini o'rganishga bo'lgan e'tibor har qachongidanda rivojlangan. Har bir ota-ona o'z farzandining kichik yoshidan boshlab chet tilini o'rganish istagini bildirmoqda. Xalq og'zaki ijodi namunalari esa bunda bizga bevosita yordamchi desak mubolag'a bo'lmaydi. Xalq qo'shiqlari matal va masallari, maqol va hikmatlari, ertak dostonlari asrlarning samarasi, xalq donoligining, so'z san'atining injulari sifatida vujudga kelgan.

Ingliz tili darslarida ertaklar, maqollar va topishmoqlardan foydalanish tili o'rganilayotgan mamalakatning xalqi xayoti va madaniyati bilan ham bevosita tanishtirib boriladi desak adashmagan bo'lamiz. Ta'limning dastlabki bosqichida rivojlanish yo'nalishi ustuvor hisoblanadi, chunki o'qishning birinchi yilida ko'plab eng muhim qobiliyatlarning asoslari qo'yilib, ularning dastlabki rivojlanishi amalga oshiriladi. Ertak - rivojlanish muammolarini hal qilish uchun ajoyib manbaa bo'lib, aynan dastlabki davrda o'qituvchi ingliz tilini o'rganish uchun barqaror turtki yaratishi kerak. Ertak o'ziga xos xususiyatlaridan kelib chiqib, o'rganish uchun mazmunli asos bo'lib xizmat qilishi kerak. Ertakda fantastika, fantaziya mavjudligi uni boshqa adabiy janrlarga nisbatan metodologik nuqtai nazardan yanada qadrli qiladi. Milliy ertaklarimizdan biri hisoblangan “Susambil” misolida ko'radigan bo'lsak. Mazkur ertakda ishtirok etuvchi qahramonlarimizning barchasi hayvonlar bo'lib, ertakni rasmlar yordamida so'zlab berish, yoki qo'g'irchioqlar yordamida bolalarga ijro etib berish asnosida ertak so'zlovchi hayvonlar nomini o'zbek tilida emas ingliz tilida berib borsa bola xotirasida u yoki bu hayvonning ingliz tilidagi nomlanishi ko'proq qoladi. Biz bunda ham audio, ham visual usuldan foydalangan bo'lamiz. Ham ko'rib, ham eshitib, ham talaffuz qilgan bolajonlarimizning ong ostida bu muhrlanib qolishi aniq.

Maqol xalqning ko'p asrlar mobaynida ijtimoiy – iqtisodiy, siyosiy va madaniy xayotida to'plagan tajribalari, kuzatishlari asosida yuzaga kelgan ixcham, chuqur mazmunga ega bo'lgan og'zaki ijod janrlaridan biridir. Maqol atamasi arabcha “qovlun”- gapirmoq, aytmoq so'zidan olingan bo'lib, aytilib yuriladigan ifoda va iboralarga nisbatan qo'llaniladi. Maqol o'z tabiatiga ko'ra xalqaro janr hisoblanadi. Dunyoda o'z maqollariga ega bo'lmagan xalqning o'zi yo'q. chunki har bir xalq hayotiy tajribalarini maqollar shaklida avlodlarga qoldiradi. Shuning uchun ham turli xalqlar og'zaki ijodida mazmun va shakl jihatidan bir biriga yaqin hamda hamohang maqollar ko'p uchraydi. Chunki har bir xalq hayoti va tarixida juda ko'p o'xshashliklar, umumiyliklar mavjud. Aynan shu umumiylikdan ingliz tili o'rgatish jarayonida foydalanish esa o'rganuvchining ona tili va o'rganilayotgan til o'ratsidagi to'siqni yengishda yordam beradi. Misol uchun:

A friend in need is a friend indeed-Do'st kulfatda bilinadi

There's no place like home-O'z uyining o'lan to'shaging

Til o'rgatish jarayonida xalq og'zaki ijodi namunalaridan foydalanish o'rganish jarayonini

nafaqat rang-baranglashtiradi balki o'z oldimizga qo'ygan masalalar yechimiga ham xizmat qiladi. Ko'p maqollar ohangdosh va rifmikaga egadir. O'rganishning boshlang'ich bosqichida biz ulardan fonetik mashqlar sifatida, ma'lum bir tovush ustida ishlaganimizda foydalanishimiz mumkin. Misol uchun : **[e]-tovushi**

Best defense is offense-Eng yaxshi himoya bu hujum

[s]-tovushi

Speech is silver but silence is good. Gapirish kumushga teng, sukut oltinga.

Maqollar va matallar umumlashgan xususiyatiga ko'ra, taqlid san'atini o'rgatishda chet tilini o'qitishning barcha bosqichlarida, fikrni tasvirlash va uni qisqa shaklda bayon qilishda foydalanish mumkin.

All that glitters is not gold-Hamma yaltiragan narsa ham oltin emas

A little knowledge is a dangerous thing-Oz bilim xavfli narsa.

Topishmoqlar xalq og'zaki ijodining kichik va ommabop hamda xalqaro janrlaridan biri hisoblanadi. Bu janr yosh avlodni hayotni bilishga, borliqdagi narsa buyumlarning xususiyatlarini yodda saqlab qolishga o'rgatadi. Qadimda topishmoqlar cho'pchak, topmachoq, matal, bayt, jumboq, topar kabi nomlar bilan yuritilgan. Bolalarga chet tilini o'rgatishda, o'qitishda topishmoqlar eng qiziqarli va ko'ngil ochar vositalardan biri hisoblanadi. Jumboqlarni yechish aqllilik, zukkolik va mantiqni rivojlantirish uchun ular yaxshi mashq bo'lishi mumkin.[2]

O'qituvchilar ingliz tilidagi topishmoqlardan - ko'pincha yangi o'rganilgan so'zlarni mustahkamlashda, ingliz tilidagi polisemantik so'zlarga e'tiborni jalb qilishda, shuningdek ba'zi grammatik hodisalarni tasvirlash uchun foydalanadilar. Sinfda bolalar uchun ingliz tilidagi jumboqlardan foydalanishda, ularga yorqin rasmlar ilova qilinadi va ingliz tili darslarida topishmoqlar turli o'yinlar uchun asos bo'lib xizmat qilishi mumkin. Masalan, ingliz tilidagi ranglar mavzusini tusuntirib berayotganda, mavzu oxirida siz bolalar bilan turli xil ranglarni eslatib, bir nechta jumboqlarni o'rgatishingiz mumkin: Misollar:

I am purple, yellow, red, and green

The King cannot reach me and neither can the Queen.

I show my colors after the rain

And only when the sun comes out again. (A rainbow)

Beqasamdan yo'li bor;

Osmon-falakda chiqar.

(Kamalak)

Ingliz tilidagi otlarni (artikllar, ko'plik) o'rganishning murakkab jarayonlaridan biri bu sanaladigan va sanab bo'lmaydigan ot turkumidir. Bunday otlarning farqini tushuntirgandan so'ng, o'qituvchi odatda inglizcha otlarni hisoblash va hisoblash mumkin bo'lmagan misollarini so'raydi. Va bunday otlarga misol sifatida va o'rganilgan mavzuni mustahkamlash uchun siz bir nechta jumboqlarni o'rgatishingiz mumkin.

Clean, but not water;

White, but not snow;

Sweet, but not ice-cream,

What is it? (Sugar)

Choyga solsam erib ketar;

Lazzatini berib ketar.M

(Shakar)

Xulosa qilib aytganda boshlang'ich sinflarda ingliz tili darslarida maqol va topishmoqlardan foydalanish ingliz tilini o'rganishga bo'lgan qiziqishni uyg'otadi, o'quvchilarning faolligi va dars samaradorligini oshirishning ajoyib usuli hisoblanadi, chunki ular o'yin va raqobat elementini tilni egallash jarayoniga kiritishga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. М.: Педагогика, 1989. 192с.
2. Минский Е. М. От игры к знаниям: развивающие и познавательные игры мл. школьников. Пособие для учителей. М.: Просвещение, 1982. 192 с.
3. Пучкова Ю.Я. Игры на уроках английского языка: Метод. пособие. М.: ООО «Издательство АСТ», 2005. 78с.
4. Скаткин М. Н. Активизация познавательной деятельности учащихся в обучении. М., 1965. 183с.

USE OF NEW PEDAGOGICAL (INTERACTIVE) METHODS OF TEACHING IN ARABIC LESSONS

Anoraxon Egamberdiyeva Abdulmutalib qizi

International Islamic Academy of Uzbekistan,
Faculty of Classical Oriental Philology,
philology and language teaching:
3rd year student, department of Arabic language

Annotation: In this article, the role and importance of new pedagogical technologies in education, the views of advanced pedagogical scientists on new pedagogical technologies, new pedagogical technologies in the process of teaching Arabic specific features of application are analyzed.

Key words: pedagogical technologies, interactive methods, Arabic lesson, process.

We have only one aspect of the Arabic language, which is to teach Arabic let's stop This is especially true of Uzbekistan and Arab countries in recent years The relations between the two countries are significantly revitalizing and expanding due to In this regard, the cadres who know the Arabic language The issue of training is becoming increasingly important.

Effective use of new pedagogical technologies, first of all, in explaining the subject matter to the teacher makes it very convenient for the teacher. The teacher is new to pedagogy be able to better understand the content, essence and purpose of it and its methods be able to incorporate it into the teaching process and use it to explain topics and important to apply.

The use of new pedagogical technologies in the teaching of Arabic is unique properties. This is the phonetic, morphological and syntactic nature of Arabic due to its specificity. Hence the new pedagogical technology in Arabic lessons diagrams, tables, distribution didactic created for the application of methods materials differ from other languages in their use. For example, the existence of two sexes in Arabic, only three of the number of consonants, duality the existence of a number, the vitality of a word in converting words in the singular to the plural the need to consider whether it is (person) or inanimate (object) makes it difficult to create visual weapons.

Teaching methods are the set of techniques and strategies that the teacher uses in teaching activity to meet the goals he has set. Teaching methods vary but there is no better method to be used. The selection of the method depends on the educational situation and the topic that will be taught. Attieh mentioned that there is no favorite method regarding the teaching materials, students, teachers, and teaching goals. Therefore, we cannot eliminate one method and rely on another at all circumstances. Experts on Arabic language methods have focused on those methods for Arabic teaching [1].

Discussion Method. Discussion as a teaching method is defined as “a series of learning/teaching procedures that the students perform and the teacher organizes. These procedures are to achieve teaching goals and all levels of teaching outcome including cognitive, behavioral, and emotional outcomes”.

Problem Solving Method. The problem-solving method is “An organized way in which students think about solving a problem that they think it exists and needs to be solved. They acquire information and skills relevant to their lives and problems rather than have an examination and pass in it”. Nonetheless, this strategy, despite its many advantages, may carry some drawbacks and disadvantages when applied. It is a strategy that is difficult to apply in all scientific situations and does not provide much of the information or scientific material that students can understand. Besides, this technique requires a highly trained instructor; otherwise, he will not be able to identify the problem accurately. **Brainstorming Method.** Brainstorming is the most widely used way to develop creative and innovative thinking. This method is suitable for open topics that do not have specific answers and require different opinions. It determines the best-suited ideas to the subject. This helps the students to accept ideas and increase opportunities for creativity”. When a teacher decides to use this method, he aims at one of the following goals: Solve the problems creatively;

Presents problems to the opponent; Find problems or new projects; Stimulate and train students' thinking and innovation

References:

1. J. Jalolov. “Methods of teaching a foreign language”, teacher, 1996
2. R. A. Zaripova “Handbook of foreign language methods”. Tashkent. Teacher. 1986

ТА’ЛИМ СИФАТ САМАРАДОРЛИгини OSHIRISHDA O’QITUVCHINING PEDAGOGIK QOBILIYATI

Ergasheva Shirin Choriyevna

Qashqadaryo viloyati G’uzor tumani

26 umumta’lim maktabining biologiya fani o’qituvchisi

Alpomishova Gulasal Jo’rayevna

Qashqadaryo viloyati G’uzor tumani

26 umumta’lim maktabining ona tili va adabiyot fani o’qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada ta’lim sifat samaradorligini oshirishda o’qituvchining pedagogik qobiliyatlari, o’qituvchi va o’quvchilar orasidagi o’zaro munosabatlar, o’qituvchilarning pedagogik mahorati haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so’zlar: pedagogika, o’qituvchi, qobiliyat, mahorat, talim, sifat, tarbiya, iste’dod, bilish, mehnat, nutq, muomala, diqqat, mehr, fikrlash.

Ta’limda qo’llaniladigan barcha innovatsion pedagogik texnologiyalar o’quv jarayonini hamda o’quvchilar olayotgan ta’lim va tarbiyani sifatli bo’lishini ta’minlashga qaratilgan bo’lishi shart. Ta’limning sifatli bo’lishi esa o’qituvchining pedagogik mahoratga egaligiga bog’liq. Pedagogik mahorat egasi oz mehnat sarf qilib, katta natijaga erishadi. Izlanuvchanlik, ijodkorlik hamisha uning hamkori va hamrohi bo’ladi. Pedagogik ishga qobiliyatli, iste’dodli kishidagina pedagogik mahorat bo’lishi mumkin.

Qobiliyat turlari quyidagilarda namoyon bo’ladi:

✓ **Bilish qobiliyati**-fanning tegishli sohalariga oid (matematika, biologiya, adabiyot) qobiliyati. Bunday qobiliyatga ega bo’lgan o’qituvchi fanni o’quv kursi hajmidagina emas, balki ancha kengroq va chuqurroq biladi. Fani sohasidagi kashfiyot va yangiliklarni doim kuzatib boradi, unga nihoyatda qiziqib, oddiy tadqiqot ishlarini ham bajara oladi.

✓ **Tushuntira olish qobiliyati**-o’quv materialini o’quvchilarga tushunarli qilib bayon eta olish, o’quvchilarda mustaqil ravishda erkin fikrlashga qiziqish uyg’otish qobiliyatidir. O’qituvchi zarur hollarda o’quv materialini o’zgartira olishi, qiyin narsani oson, murakkab narsani sodda, noaniq narsani aniq va tushunarli qilib o’quvchilarga yetkaza olishi kerak.

✓ **Kuzatuvchanlik qobiliyati**-o’quvchilarning ichki dunyosiga kira olish qobiliyati, o’quvchi shaxsini va uning vaqtinchalik ruhiy holatini juda yaxshi tushuna bilish bilan bog’liq bo’lgan psixologik kuzatuvchanlikdir. Bunday o’qituvchi o’quvchining ruhiyatidagi ko’z ilg’amaydigan o’zgarishlarni ham tez faxmlab oladi.

✓ **Nutq madaniyati**-nutq yordamida, shuningdek, imo-ishora, mimika vositasida o’z fikr va tuyg’ularini aniq, ravshan ifodalash qobiliyati. Bu o’qituvchilik kasbi uchun juda muhim.

O’qituvchining nutqi darsda hamisha o’quvchilarga qaratilgan bo’ladi. O’qituvchi yangi mavzuni tushuntirayotgan, o’quvchining javobini tinglayotgan va tahlil qilayotgan yoki tanqid qilayotgan bo’lsa ham, uning nutqi doim o’zining ichki kuchi, ishonchi, gapirayotgan narsasiga qiziqayotganligi bilan ajralib turadi. Uning fikri o’quvchilar uchun aniq, ravon, sodda, tushunarli bo’ladi. O’qituvchi hattoki gapirmasdan turib ham nima demoqchi ekanligini o’quvchilarga yetkaza oladi.

✓ **Tashkilotchilik qobiliyati**-bu ikki xil bo’lib, biri o’quvchilar jamoasini uyushtirish, jipslashtirish, muhim vazifalarni hal etishga ruhlantirish bo’lsa, ikkinchisi, o’z ishini to’g’ri uyushtirish.

O’qituvchi o’z ishini tashkil etishda ishni to’g’ri rejalashtira olishi va nazorat qila olishi nazarda tutiladi. Tajribali o’qituvchilarda vaqtni xis qila olish va ishni vaqtiga qarab to’g’ri taqsimlay olish, vazifani belgilangan muddatda ulgurish xususiyati hosil bo’ladi. Tajribali o’qituvchi zarur hollarda darsning rejasini o’zgartira oladi.

✓ **To’g’ri muomala qila olish qobiliyati**-bolalarga yaqin munosabatda bo’la olish, ular bilan pedagogik nuqtai nazardan juda samarali va samimiy o’zaro munosabatlar o’rnata olishni bildiradi.

✓ **Kelajakni ko’ra bilish qobiliyati**-o’z harakatlarining oqibatini ko’ra bilishida, o’quvchining kelgusida qanday odam bo’lishini tasavvur qila olishida, o’quvchida qanday fazilatlarini taraqqiy ettirish lozimligini oldindan aytib bera olishida ifodalanadi.

□ **Diqqatni jamlay olish qobiliyati**-o’qituvchi uchun diqqatning barcha xususiyatlari-

hajmi, kuchi, ko'chuvchanligi, idora qilina olishi, yo'naltirilishi kabilarning taraqqiy etishi bilan izohlanadi.

O'qituvchi yuqorida sanab o'tilgan qobiliyatlardan tashqari bir qancha ijobiy sifatlarga- aniq maqsadni ko'zlash, qat'iylik, mehnatsevarlik, kamtarlik kabi sifatlarga ham ega bo'lishi kerak.

O'qituvchining pedagogik mahorati shundaki, innovatsion texnologiyalar pedagogik jarayon hamda o'qituvchi va o'quvchi faoliyatiga yangilik, o'zgarishlar kiritish bo'lib, uni amalga oshirishda asosan interaktiv metodlardan to'liq foydalaniladi. Ayniqsa, dars jarayonida o'qituvchi o'quvchilarni o'ziga faol jalb qilish, ko'zga tashlangan kamchiliklarni bartaraf etishda ularning ishtirokini ta'minlay olish pedagogik mahoratga bog'liq. Insonning tafakkuri qanchalik mustaqil bo'lsa, u shunchalik tashabbuskor bo'ladi. Odamning fikrlashi qancha erkin bo'lsa, u shuncha izlanuvchan, ijodkor bo'ladi.

O'qituvchi eng avvalo bolalarga mehr qo'yishi, ularning har bir yutug'ini o'zники deb bilishi, muvaffaqiyatsizliklar sababini chuqur tahlil qila olib, uni bartaraf etish yo'llarini topa olishi kerak. Har bir ustoz, murabbiy har bir bola timsolida shaxsni ko'rishi juda zarur. O'qituvchi o'quvchini boshqalarga qiyoslamasligi, o'zini o'ziga qiyoslashni o'rgatishi kerak. “Kecha buni uddalay olmadingmi, bugun albatta uddalaysan”, “O'tgan galgi ma'lumotlaringga qaraganda bu galgisi ko'proq ekan” kabi ruhlantirish orqali natijaga erishish mumkin. Pedagogik mahorat deganda, shu jihatlarga ahamiyat qarata oladigan o'qituvchilarni nazarda tutish kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. T. G'afforova “Boshlang'ich ta'limda zamonaviy pedagogik texnologiyalar” Toshkent, “Tafakkur”, 2011
2. M. Pardayeva, O. Musurmonqulova, A. Qo'shmonov “O'quvchilar ta'lim-tarbiyasidagi muhit: muammo va yechim” Toshkent-2015.
3. Internet malumotlari.

GEOGRAFIYA FANINI O'QITISHDA INTERFAOL USULLARNING AFZALLIKLARI

G'afurova Marhabo Boboqulovna

Qahqadaryo viloyati Qarshi shahar
12-son umumiy o'rta ta'lim maktabining
oily toifali geografiya fani o'qituvchisi

Annotatsiya : Maqolada geografiya fanini o'qitishda darslarini hayotga bog'lash, ularni qiziqarli va ijodiy tashkil etish juda muhim ekanligi haqida so'z boradi. Har bir darsni o'tayotgan vaqtda o'qituvchi o'quvchilarning pedagogik-psixologik xususiyatlari va qiziqishlarini hisobga olgan holda, dars mazmuniga oid materiallar, ko'rgazmali vositalardan va turli usullardan foydalansa, dars yanada qiziqarli va jozibali chiqishi haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar : pedagogik texnologiya, geografiya, xarita, interfaol, metod, usul, tassavur, obyekt, davlatlar

Kelajak avlodni bilimli, ma'naviy barkamol va jismonan sog'lom qilib voyaga yetkazishda o'qituvchi va murabbiylarning hissasi benihoya kattadir. Bugungi kun o'qituvchisi o'z ustida tinimsiz ishlaydigan, har tomonlama keng fikrlaydigan, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalarini samarali qo'llay oladigan ijodkor shaxs hamda yoshlarni bilim cho'qqilari, yuksak ma'naviyat sari yuksak insoniy fazilatlar sohibi bo'lishiga da'vat etadigan chinakam murabbiy sifatida faoliyat yuritishini hayotning o'zi talab etmoqda. Farzandlar ta'lim - tarbiyasi, kamoloti haqida qayg'urish xalqimizning azaliy fazilatlaridan biridir. Shu sababli men o'qituvchi sifatida darslarimda doimo o'quvchilarni fanga bo'lgan qiziqishlarini orttirish uchun tinmay izlanaman. Butun borliq va kishilik jamiyati faoliyatini o'rganuvchi bu fanni yangi qirralarini ochib berish uchun darslarimda doimo turli an'anaviy metodlar

va AKT dan hamda ko'plab noan'anaviy usullardan foydalanaman. Quyida sizlarni ushbu metodlar bilan batafsil tanishtiraman.

1. *Yozuvsiz xaritada plastilinda ishlash :* Bu metodni 5-8 –sinf o'quvchilari bilan olib borgan mashg'ulotlarimda qo'llayman. Bunda o'quvchilarga yozuvsiz xarita va plastilin yordamida ishlash uchun topshiriq beriladi.

Msn. 10'zbekiston va uning sharq va janub tomondagi qo'shnilarini davlat shakllarini tasvirlang. Bunda o'quvchi plastilinning turli ranglari bilan aynan davlat shaklii tasvirlaydi

Msn. Maydonini kattaligiga ko'ra birinchi o'ntalikni egallagan davlatlarni shaklini tushiring. O'quvchi dunyoning siyosiy xaritasidan foydalanib yozuvsiz xaritaga quyidagi davlatlarni shaklini tasvirlashadi. Rossiya, Kanada, AQSh, Xitoy, Braziliya, Avstraliya, Argentina, Hindiston, Qozog'iston, Jazoir.

Msn. Yangi Zelandiyava, Kalimantan orollarini tasvirlang.

Kutilgan natija : O'quvchilarda topqirlikni, tezkorlikni, ijodkorlikni, tasavvurni boyitish va uni namoyon qilish kabi qobiliyatlarni shakllantirish.

Erishilgan natija : Bu metodni qo'llaganimda o'quvchilarni fanga yanada qiziqishi ortganini sezdim. Bolalarni aksariyati rasm chizishni yaxshi ko'rishadi. O'z tasavvurlarini rasmlari, yasagan narsalari orqali ko'rsatishadi. Bu holat yaxshi o'zlashtira olmaydigan o'quvchilarni ham o'z iqtidorlarini ko'rsatishlari uchun imkoniyat bo'ldi.

va

“Mozaika” terish metodi: Bu metodni mazmuni shundan iboratki, O‘zbekiston va materiklar xaritasini A4 formatda tayyorlanadi.

Materiklar xaritasi 9 qismga bo‘lib kesib chiqiladi. O‘zbekiston xaritasi esa Qoraqalpog‘iston Respublikasi viloyatlar alohida qilib kesib chiqiladi. Xarita qismlarini har biri alohida savol solingan konvertlarga joylashtiriladi. O‘quvchi konvert ichidagi savolga javob berib, xarita bo‘laklarini o‘z o‘rniga joylashtiradi. Barcha savollarga javob bo‘lganda magnitli doskada xarita gavdalanadi.

Kutilgan natija: O‘quvchilarda topqirlikni, tezkorlikni, jodkorlikni, Asavvurni boyitish va uni namoyon qilish kabi qobiliyatlarni shakllantirish.

Erishilgan natija: Fanga qiziqishi ortadi. Bir vaqtini o‘zida geografik savollarga javob beradi va xaritani qay darajada bilishini, topqirlik va tasavvuri boyligini ko‘rsatadi. Bu metodni qo‘llaganimda o‘quvchi izlanadi, muhimi harakatlar va qiziqishlari to‘g‘ri yo‘naltiriladi. Darsda o‘quvchilar to‘liq qamrab olinadi.

“Kubik-rubik” terish : Kubikning olti tomoniga beshta materik va O‘zbekiston xaritasi A4 formatidagisi 12 bo‘lakka bo‘lib chiqilib, tomonlarga yopishtirib chiqiladi. 5-10-sinflarda darslarda doimo foydalanaman. Natija: O‘quvchilarda topqirlikni, tezkorlikni, ijodkorlikni, tasavvurni boyitish va uni namoyon qilish kabi qobiliyatlarni shakllantirish. qilish kabi qobiliyatlarni shakllantirish.

“Shaxmat”metodi. Shaxmat bu- aql charxi.

Men 6-10-sinflarda darslarimda “Shaxmat” metodidan muntazam foydalanaman. O‘n bir yurishlik shaxmat o‘yinidan foydalanaman.

Tayyorlanishi: Katta vatman qog‘ozda shaxmat doskasi chiziladi. Shaxmat donalari (oq va qora) 12 sm kattalikda tayyorlanadi va orqasiga magnitlar yopishtiriladi. Shaxmat doskasi magnitli doskada o‘rnatilib donalar terib chiqiladi. Donalarga yurish yo‘nalishi bo‘yicha o‘quvchilarga tarqatilgan savollar raqami qo‘yib chiqilgan. Savollar soni ham o‘n bitta bo‘ladi. O‘quvchilar savolga javob berib shaxmat doskasidan o‘z raqamini topib shaxmat donasini

belgilangan yo‘nalish bo‘yicha yurg‘izadi. Barcha savollarga javob olib bo‘linganda shoh mot bo‘ladi. Bu metodni afzalligi bir vaqtini o‘zida ham geografik bilimlarni mustahkamlash va shaxmat o‘yiniga qiziqishini orttirish. Bu metod orqali o‘tilgan mavzuni so‘rash qo‘lay.

Xulosa ornida shuni aytish joizki, darslarda qo‘llaniladigan barcha usullar o‘quvchi yoshlarni fanga bo‘lgan qiziqishini orttirib, shu orqali bilimli va komil inson bo‘lib yetishishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

- 1 5- sinf Geografiya darsligi –T: “Mitti yulduz” nashriyoti 2020 yil.
- 2 6-sinf Geografiya darsligi –T : “O‘qituvchi” nashriyoti 2017 yil.
- 3 5-sinf Metodik qo‘llanma-T
- 4 M.T.Mirakmalov, M.M.Avezov, E.Y.Nazaraliyeva. “Tabiiy geografiyadan amaliy mashg‘ulotlar”- 2015 yil Toshkent.
- 5 5-sinf Atlasi.
- 6 6-sinf Atlasi .

BOSHLANG'ICH SINFLARDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH ORQALI TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISH

G'oziyeva Gulmira

Dang'ara 40-maktab Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Akbarova Shohsanam

Rishton tumani 53-maktab o'qituvchisi

To'ychiyeva Dilrabo

Qo'qon DPI sirtqi talaba

Annotatsiya

O'quv jarayoni barcha o'quvchilarning doimiy harakati va o'zaro ta'siri orqali sodir bo'lishi kerak. Aynan mana shu qoida interaktiv ta'lim uchun markaziy o'rin tutadi.

Kalit so'zlar: o'quv jarayoni, boshlang'ich ta'lim, o'yin, interfaol metodlar, tizimlilik

Umumiy boshlang'ich ta'limning zamonaviy ta'lim standarti tizimli-faollik yondashuviga asoslanadi, bu esa ta'lim faoliyati asosida bolaning shaxsini rivojlantirishni ta'minlaydi. Rivojlanayotgan ta'limda o'quv faoliyati bola tomonidan faqat bilim olishga qaratilgan faoliyat emas, bu o'quvchi o'rganishi mumkin bo'lgan vositalarni oladigan maxsus faoliyatdir. Maktabga mazmunli bilish va bilim olishga o'rgatish g'oyasi taklif etiladi, ya'ni. bilim olish usuli. Shunday qilib, bugungi kunda ta'limdagi asosiy pedagogik vazifa bolalarning harakatini boshlaydigan shart-sharoitlarni yaratish va tashkil etishdir. O'quv jarayoni barcha o'quvchilarning doimiy harakati va o'zaro ta'siri orqali sodir bo'lishi kerak. Aynan mana shu qoida interaktiv ta'lim uchun markaziy o'rin tutadi. Hozirgi kunda ta'lim jarayonida interfaol uslublar (innovation pedagogik va axborot texnologiyalari)dan foydalanib, ta'limning samaradorligini ko'tarishga bo'lgan qiziqish, e'tibor kundan-kunga kuchayib bormoqda. Zamonaviy texnologiyalar qo'llanilgan mashg'ulotlar o'quvchilar egallayotgan bilimlarni o'zlari qidirib topishlariga, mustaqil o'rganib, tahlil qilishlariga, xatto xulosalarni ham o'zlari keltirib chiqarishlariga qaratilgan. O'qituvchi bu jarayonda shaxs va jamoaning rivojlanishi, shakllanishi, bilim olishi va tarbiyanishiga sharoit yaratadi, shu bilan bir qatorda, boshqaruvchilik, yo'naltiruvchilik vazifasini bajaradi. Bunday o'quv jarayonida o'quvchi asosiy figuraga aylanadi.

Bugungi kunda ta'lim muassasalarining o'quv-tarbiyaviy jarayonida pedagogik texnologiyalardan foydalanishga alohida e'tibor berilayotganining asosiy sababi quyidagilardir:

Birinchidan, pedagogik texnologiyalarda shaxsni rivojlantiruvchi ta'limni amalga oshirish imkoniyatining kengligida "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun va "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" da rivojlantiruvchi ta'limni amalga oshirish masalasiga alohida e'tibor qaratilgan.

Ikkinchidan, pedagogik texnologiyalar o'quv-tarbiya jarayoniga tizimli faoliyat yondashuvini keng joriy etish imkoniyatini beradi.

Uchinchidan, pedagogik texnologiya o'qituvchini ta'lim-tarbiya jarayonining maqsadlaridan boshlab, tashxis tizimini tuzish va bu jarayon kechishini nazorat qilishgacha bo'lgan texnologik zanjirni oldindan loyihalashtirib olishga undaydi.

To'rtinchidan, pedagogik texnologiya yangi vositalar va axborot usullarini qo'llashga asoslanganligi sababli, ularning qo'llanilishi "Kadrlar tayyorlash milliy dasturi" talablarini amalga oshirishni ta'minlaydi.

O'quv-tarbiya jarayonida pedagogik texnologiyalarning to'g'ri joriy etilishi o'qituvchining bu jarayonda asosiy tashkilotchi yoki maslahatchi sifatida faoliyat yuritishiga olib keladi. Bu esa o'qituvchidan ko'proq mustaqillikni, ijodni va irodaviy sifatlarni talab etadi.

Harqanday pedagogik texnologiya o'quv-tarbiya jarayonida qo'llanilishi shaxsiy xarakterdan kelib chiqqan holda, o'quvchini kim o'qitayotganligi va o'qituvchi kimni o'qitayotganiga bog'liq. Pedagogik texnologiya asosida o'tkazilgan mashg'ulotlar yoshlarning muhim hayotiy yutuq va muammolariga o'z munosabatlarini bildirishlariga intilishlarini qondirib, ularni fikrlashga, o'z nuqtai nazarlarini asoslashga imkoniyat yaratadi. Hozirgi davrda sodir bo'layotgan innovation jarayonlarda ta'lim tizimi oldidagi muammolarni hal etish uchun yangi axborotni o'zlashtirish va o'zlashtirgan bilimlarini o'zlari tomonidan baholashga qodir, zarur qarorlar qabul qiluvchi, mustaqil va erkin fikrlaydigan shaxslar kerak. Shuning uchun ham, ta'lim muassasalarining o'quv-tarbiyaviy jarayonida zamonaviy o'qitish uslublari interfaol uslublar, innovation texnologiyalarning o'rni

va ahamiyati beqiyosdir. Pedagogik texnologiya va ularning ta'limda qo'llanishiga oid bilimlar, tajriba o'quvchilarni bilimli va yetuk malakaga ega bo'lishlarini ta'minlaydi.

Interfaollik — o'zaro faollik, harakat, ta'sirchanlik, o'quvchi-o'qituvchi, o'quvchi-o'quvchi (sub'yekt-sub'yekt) suhbatlarida sodir bo'ladi. Interfaol metodlarning bosh maqsadi — o'q jarayoni uchun eng qulay muhit vaziyat yaratish orqali o'quvchining faol, erkin, ijodiy fikr yuritish, uni ehtiyoj, qiziqishlari, ichki imkoniyatlarini ishga solishga muhit yaratadi. Bunday darslar shunday kechadiki, bu jarayonda bironta ham o'quvchi chetda qolmay, eshitgan, o'qigan, ko'rgan bilgan fikr- mulohazalarini ochiq-oydin bildirish imkoniyatiga ega bo'ladilar. O'zaro fikr almashish jarayoni sodir bo'ladi. Bolalarda bilim olishga havas, qiziqish ortadi, o'zaro do'stona munosabatlar shakllanadi. Interfaol ta'lim o'z xususiyatiga ko'ra didaktik o'yinlar orqali, evristik (fikrlash, izlash, topish) suhbat-dars jarayonini loyihalash orqali, muamoli vaziyatni hosil qilish va yechish orqali, kreativ-ijodkorlik asosida, axborot kommunikatsion texnologiyalar yordamida amalga oshirish metodlarini o'z ichiga oladi. Axborot kommunikatsion texnologiyalar asosida ta'lim o'z navbatida kompyuter dasturlari yordamida o'qitish, masofadan o'qitish, internet tarmoqlari asosida o'qitish, media-ta'lim metodlaridan iborat.

Boshlang'ich ta'limda o'quvchilarning yosh xususiyatlari, savodxonlik darajalari, shaxsiy tabiatlariga ko'ra didaktik o'yinlar orqali, evristik suhbatlar loyihalashtirish asosidagi metodlar keng qo'llanilmoqda. Agar o'qitish jarayonida har bir o'quvchi o'zining o'zlashtirish imkoniyati darajasida topshiriqlar olib ishlaganida u yuqori sifat va samaradorlikni ta'minlagan bo'lar edi. Bunday holatni faqat tabaqalashtirilgan ta'lim orqaligina amalga oshirish mumkin. Didaktik o'yinli metodlar o'quvchi faoliyatini faollashtirish va jadallashtirishga asoslangan. Ular o'quvchi shaxsidagi ijodiy imkoniyatlarni ro'yobga chiqarish va rivojlantirishning amaliy yechimlarini aniqlash va amalga oshirishda katta ahamiyatga ega. Bu metod o'quvchini ichki imkoniyatlarini ishga tushishiga, o'ylashga, erkin fikr yuritishga, muloqotga, ijodkorlikka yetaklaydi. Ayniqsa, unda atrof-muhit, hayotni bilishga qiziqish ortadi, uchragan qiyinchilik, to'siqlarni, qanday yengish va tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantiradi.

Ta'lim-tarbiya jarayonida asosan o'quvchilarda ta'lim olish motivlarini, ularni turli yo'nalishlardagi qobiliyat qiziqishlarini oshiradigan, biror kasbga moyilliklarini ko'rsatadigan, didaktik o'yinlardan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Didaktik o'yinlar nazariy, amaliy, jismoniy, rolli, ishchaniik va boshqa yo'nalishdagi turlarga ajratiladi. Ular o'quvchilarda tahlil qilish, mantiqiy fikrlash, tadqiq qilish, hisoblash, o'lchash, yasash, sinash, kuzatish, solishtirish, xulosa chiqarish, mustaqil qaror qabul qilish, guruh yoki jamoa tarkibida ishlash, nutq o'stirish, til o'rgatish, yangi bilimlar olish faoliyatlarini rivojlantiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Мальцева Инна Ивановна. Интерактивная игра, как средство речевого развития дошкольника. [elektron resurs] <https://www.prodlenka.org/metodicheskie-razrabotki/465002-interaktivnaja-igra-kak-sredstvo-rechevogo-ra>
2. Минский Е. М. От игры к знаниям: развивающие и познавательные игры мл. школьников. Пособие для учителей. М.: Просвещение, 1982. 192 с.
3. Скаткин М. Н. Активизация познавательной деятельности учащихся в обучении. М., 1965. 183с.

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ ИГРА «СЛОВА-ДРУЗЬЯ СИНОНИМЫ!

**Гуломова Ноди́ра Рузикуловна,
Олимжонова Нилуфар Ёдгорбек қизи**
Учительницы русского языка ГСОШ № 5
города Навоий, Навоийской области

Аннотация: Данное методическое пособие рекомендовано для учителей словесности. Предлагаемый опыт работы может быть применен в ходе изучения русского языка для проведения внеклассных занятий.

Ключевые слова: синонимы, словарики, изучать, занятие, азбука, память...

Главной целью кружкового занятия является: расширение, углубление и закрепление полученных знаний учащихся, также показать учащимся, что грамматика не свод скучных и трудных правил для запоминания, а именно увлекательное путешествие в мир знаний.

Ведь речевая деятельность - это активный, целенаправленный процесс передачи и приёма сообщений, выраженный через языковую систему и зависимый от ситуации общения. Речевая деятельность осуществляется через говорение. Говорение - это продуктивный вид речевой деятельности, через который выполняется устное вербальное общение.

Цель :- активизировать познавательную деятельность ;

учащихся, развивать логику, интеллект, память, внимательность;

- способствовать повышению интереса к изучению русского языка и литературы;

- воспитывать чувство коллективизма.

Задачи :

⌚ Повторение и обобщение знаний.

⌚ Формирование системно-информационного подхода к анализу окружающего мира.

⌚ Формирование учебных и культурных навыков работы с информацией.

⌚ Ход занятия :Речевая разминка :

Изучать мы русский будем,

Будем мы слова учить,

И толково говорить.

Есть у слов свои друзья ,

Есть , конечно ,недрузи.

Мы попробуем всех взять,

Разъяснив им , как их звать

Здравствуйте дорогие участники кружка «Интересный русский язык». Сегодня у нас занятие по теме «Слова- друзья синонимы».

Я хотела предложить провести это занятие как «Интеллектуальная игра», где вы разделитесь на две команды .

1-команда «Словарики»,2- команда «Буквоеды». С помощью данных заданий вы должны показать свои знания о синонимах и их употреблении .Далее учитель предлагает разделить на две команды для проведения викторины :

1- команда«**Словарики**» 2-команда «**Буквоеды**».Задание для жеребьевки (Какая команда первой справится с заданием , та будет первой выполнять задание №1):

Слайд №1 (каждая команда выносит свои суждения)

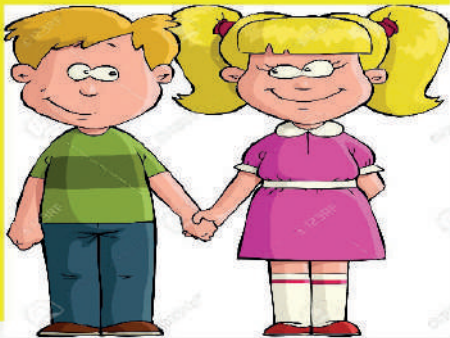
«**Кто первый найдет друзей ?** » Предложить учащимся выполнить задание данное в двух столбиках. Надо соединить стрелками слова в первом и во втором столбике по смыслу .

Образец : Огонь —————→ Пламя

Игра «Найди друзей»

алфавит	аккуратный
огонь	алый
шалун	скакать
чистый	азбука
прыгать	озорник
бросать	кидать
красный	пламя

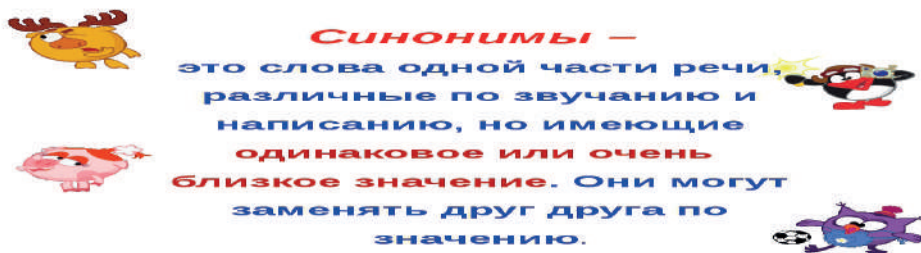

Задание № 1 - Слайды №3,4

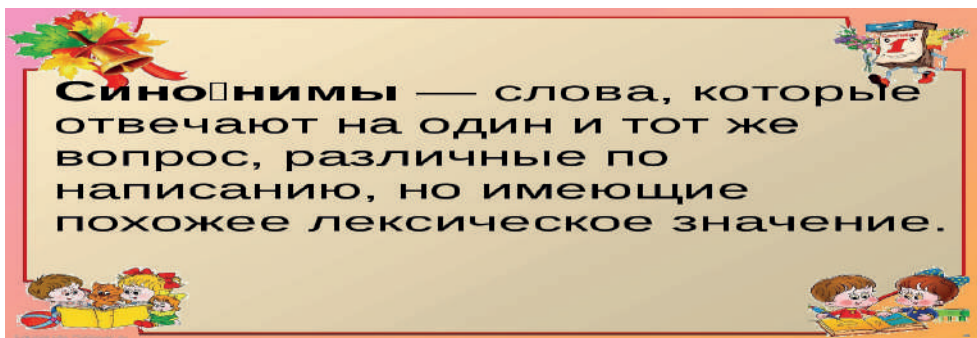
Объяснить: Что такое синонимы ?(каждая команда выносит свои суждения) На примере слайдов высказывают свои мысли, то есть дают понятие о синонимах.

Синонимы –

это слова одной части речи, различные по звучанию и написанию, но имеющие одинаковое или очень близкое значение. Они могут заменять друг друга по значению.

Синонимы — слова, которые отвечают на один и тот же вопрос, различные по написанию, но имеющие похожее лексическое значение.

Заключение : Дополнить фразы и объяснить их употребление :

Голодный , как (волк, лиса , медведь) Хитрый , как (волк, лиса , медведь)

Неуклюжий , как (волк, лиса , медведь)

Вот и закончилось наше кружковое занятие по теме «Слова – друзья-синонимы» Подведем итоги :

Рефлексия :

1.Вам понравилось занятие ? (да,нет) 2 Получили ли вы новые знания ? (да,нет)

3.Интересными ли были вопросы и задания ? (да,нет)

Выводы: На занятии вы сегодня показали свои знания , также я думаю получили и много полезного о синонимах. Надеюсь, что они вам пригодятся в дальнейшем. И сегодня ,все ребята потрудились на славу, поэтому победила дружба !

Использованная литература :

1.Вартаньян Э.А «Путешествие в слово» М: Просвещение, 1982. 245с.

8.Энциклопедический словарь «Юного филолога» М.:Педагогика 1984 г.

O'SMIRLIK YOSHIDAGI O'QUVCHILARNING XULQ-ATVOR XUSUSIYATLARI.

Ibodullayeva Guli Ibodullayevna

Xorazm viloyati Yangiariq tumani

1-son maktab amaliyotchi psixologi.

Email:guli49maktab@umail.uz

Tangriberganova Nazokat Avazyozovna

Xorazm viloyati Yangiariq tumani

3-son maktab amaliyotchi psixologi.

Email:guli49maktab@umail.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'smirlik yoshidagi o'quvchilarning xulq-atvor xususiyatlari va fanlarni o'qitilishida o'quvchi yoshlar bilim olishi uchun qanday ahamiyatga ega ekanligi haqida mulohazalar yuritiladi.

Kalit so'zi: Tabiat, shaxs, psixologiya

O'smirlik 10-11 Yoshlardan 14-15 Yoshlargacha bo'lgan davrni tashkil etadi. Hozirgi o'smirlar o'tmishdoshlariga nisbatan jismoniy aqliy va siyosiy jihatdan bir muncha ustunlikka ega. Ularda jinsiy etilish, ijtimoiylashuv jarayoni, psixik o'sish oldinroq namoyon bo'lmokda. Aksariyat o'quvchilarda o'smirlik Yoshiga o'tish, asosan, 5-sinflardan boshlanadi. «Endi o'smir bola emas, biroq katta ham emas» - ayni shu ta'rif o'smirlik davrining muhim xarakterini bildiradi. **O'smirlik – bolalikdan kattalikka o'tish** davri bo'lib, fiziologik va psixologik jihatdan o'ziga xos xususiyatlari bilan xarakterlanadi. Bu bosqichda bolalarning jismoniy va psixik taraqqiyoti juda tezlashadi, hayotdagi turli narsalarga qiziqishi, yangilikka intilish ortadi, xarakteri shakllanadi, ma'naviy dunyosi boyiydi, ziddiyatlar avj oladi. O'smirlik balog'atga etish davri bo'lib, yangi hislar, sezgilar va jinsiy hayotga taallukli chigal masalalarning paydo bo'lishi bilan ham xarakterlanadi. Bu Yoshda o'smir rivojida keskin o'zgarishlar ro'y bera boshlaydi. Bu o'zgarishlar fiziologik hamda psixologik o'zgarishlardir. Bo'yga o'sish bir tekis bormaydi: qiz-bolalar 5-7 sm o'ssalar, o'g'il bolalar 5-10 sm o'sadilar. Bo'yiga karab o'sish paysimon ilk suyaklarning uzunlashishi va umurtqa qismining kattalashishi hisobiga ro'y beradi.

Og'iz bo'shlig'i va halqumdagi o'zgarishlar oqibatida tovush tembri ham o'zgaradi. Bu o'g'il bolalarda qiz bolalarga nisbatan ko'prok darajada sodir bo'ladi. O'g'il bolalarning tovushi vazminrok bo'lib qoladi, do'rillaydi.

Garchi bu davrda mushaklar tez sur'at bilan o'ssa ham, mustahkamlashsa ham, lekin baribir oyoq va qo'l suyaklarining o'sish sur'ati orqada qoladi. O'smirlarda bu xususiyat ularning beso'naqay xatti-harakatlarida, yurish-turishlaridagi qo'pollikka, katta-katta odim tashlashlariga sabab bo'ladi. Fiziologik o'zgarish jinsiy etilishning boshlanishi va bu bilan bog'liq ravishda tanadagi barcha a'zolarining mukammal rivojlanishi va o'sishi, hujayra va organizm tuzilmalarining qaytadan shakllana boshlashida namoyon bo'ladi. Organizmdagi o'zgarishlar bevosita o'smir endokrin sistemasining o'zgarishlari bilan bog'liqdir. Bu davrda ichki sekretiya bezlaridan biri gipofiz bezining funksiyasi faollashadi. Uning faoliyati organizm to'qimalarining o'sishi va muhim ichki sekretiya bezlarining (qalqonsimon bez, buyrak usti bezi va jinsiy bezlar) ishlashini kuchaytiradi. Natijada bo'y o'sishi tezlashadi, jinsiy balog'atga etish (jinsiy organlarning rivojlanishi, ikkilamchi jinsiy bezlarning paydo bo'lishi) amalga oshadi. Ko'krak qafasi ham gavdaning bo'y o'sishiga nisbatan sekin rivojlanadi. Buning natijasida ayrim o'smirlarning elkasi, ko'kragi tor bo'lib qoladi, bu esa o'z navbatida kislorod etishmasligiga, nafas qisishiga olib keladi. Kislorod etishmasligi natijasida ruhiy faoliyatga putur etadi. Bu davrda yurak kengayishi bilan qon tomirlari ham yo'g'onlashadi. Qon aylanish sistemasining qayta qurilishi, vegetativ nerv sistemasidagi barqarorlik qon aylanishini buzadi va o'smirda ba'zi qon bosimining ortishi ro'y beradi.

Bu davrda ayniqsa jinsiy bezlar faoliyati kuchayadi. O'smirda ro'y beradigan biologik-jismoniy o'zgarish natijasida uning psixik dunyosida tub burilish nuqtasi vujudga keladi. O'smirlik Yoshida ularning xulq-atvoriga xos bo'lgan alohida xususiyatlarni jinsiy etilishning boshlanishi bilan izohlab bo'lmaydi. Jinsiy etilish o'smir xulq-atvoriga asosiy biologik omil sifatida ta'sir ko'rsatib, bu ta'sir bevosita emas, balki ko'proq bilvositadir.

O'smirlik davrida ichki erkinlikning o'sishida, o'z-o'zini anglash layoqatlarida, mustaqil xatti-harakatlarida katta sifat o'zgarishlari yuz beradi. Bunday o'zgarishlarning yuzaga kelishida

irodaning ham ahamiyati katta. Iroda oliy psixik funktsiya sifatida o‘smirning erkin harakat qilish quroli, Shuningdek, shaxsi rivojining magistral chizig‘i bo‘lib hisoblanadi. Bu davrga kelib uning harakatlari o‘zi bilan o‘rtoq bo‘lgan bir guruh tengdoshlariga bog‘liq bo‘lmay qoladi. O‘rtoqlari o‘smirga o‘zi to‘g‘risidagi noto‘g‘ri tasavvurlardan qaytib, jiddiy o‘ylab ko‘rishga uni majbur qilmoqchi bo‘lganlarida ham u bemaol rad javobini berishi va o‘z fikrida qat’iy turib himoya qilishi mumkin. Bu davrda o‘zga kishilarning ichki dunyosiga ortiqcha qiziqish bilan qarash va o‘z xatti-harakatlarini o‘zi tahlil qilish, o‘z-o‘zini tarbiyalashning elementlarini yuzaga kelishi mana shu ikkinchi bosqichdagi o‘smirlar hayotiga xos xususiyatlardir. O‘smirlik davriga ko‘pincha so‘zga kirmaslik, o‘jarlik, tajanglik, o‘z kamchiliklarini tan olmaslik, urushqoqlik kabi salbiy xususiyatlar xosdir. O‘smirlar hayotda, ekranda va kitoblarda kattalarning mustaqilligini va erkinligini, ularning katta va qiziqarli ishlarini, dadil harakatlarini, qahramonliklarini, atrofdagilar orasidagi obro‘larini ko‘radilar hamda havas qiladilar. O‘smirda *katta Yoshli odam bo‘lishga yoki hech bo‘lmaganda katta Yoshli odam bo‘lib ko‘rinishga qiziqish*, intilish paydo bo‘ladi va bu xohishni amalga oshirish unga osondek bo‘lib ko‘rinadi. O‘smirlarning ehtiyojlari va imkoniyatlarining o‘zaro mos kelmasligi o‘smirlar bilan ota-onalari, o‘qituvchilari va boshqa murabbiylari o‘rtasida qarama-qarshilikni keltirib chiqaradi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. Kaykovus. Qobusnoma. -T.:O‘qituvchi, 1986 y.
2. Zunnunov A. O‘zbek pedagogikasi tarixi. -T.: O‘qituvchi, 1997 y. -272 b.
- 3.Sh.A.Do‘stmammedov,Z.T.Nishonova Yosh davrlari va pedagogik psixologiya Toshkent-2013 b-133
- 4.S.N.Alimxo‘jayeva,F.I.Haydarov Psixologik treninglar Toshkent-2008

INTERFAOL O'YIN MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLANING NUTQINI RIVOJLANTIRISH VOSITASI SIFATIDA

Ilmira Setsaliyeva

Qo'qon DPI o'qituvchisi

Akramova Zeboxon

Beshariq tumani 33-DMTT tarbiyachisi

Toshboyeva Kamola

Qo'qon DPI talabasi

Annotatsiya

O'qituvchining maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish bo'yicha ishining maqsadi bolaning boshlang'ich kommunikativ kompetentsiyasini shakllantirishdir. Ushbu maqolada maktabgacha ta'lim yoshdagi bolalar nutqini shakllantirishda interfaol o'yinlardan samarali foydalanish tahlil qilingan.

Kalit so'zlar: interfaol o'yin, bola nutqi, maktabgacha ta'lim, nutqni rivojlantirish

Yaxshi nutq bola shaxsini rivojlantirishning muhim shartidir. Bolaning nutqi qanchalik boy va to'g'ri bo'lsa, unga o'z fikrlarini aytish osonroq bo'ladi, uning atrofidagi dunyoni bilish imkoniyatlari qanchalik keng bo'lsa, uning aqliy rivojlanishi shunchalik faol amalga oshiriladi. Ammo bolaning nutqi tug'ma funktsiya emas. U o'sishi va rivojlanishi bilan birga asta-sekin rivojlanadi. Nutq bolaning umumiy rivojlanishi bilan birgalikda shakllanishi va rivojlanishi kerak. Buni o'yinlar yordamida qilish ancha muvaffaqiyatli. Maktabgacha yoshdan boshlab, o'yin faoliyati yetakchi hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish - bu bolalar nutqini rivojlantirishdagi eng muhim davr. Maktabgacha ta'limga davlat talablarining kiritilishi bilan kognitiv va nutqni rivojlantirish bir sohaga kiritildi.

O'qituvchining maktabgacha yoshdagi bolalar nutqini rivojlantirish bo'yicha ishining maqsadi bolaning boshlang'ich kommunikativ kompetentsiyasini shakllantirishdir. Ushbu maqsadni amalga oshirish maktabgacha yoshning oxiriga kelib, nutq bola va boshqa odamlar o'rtasidagi universal aloqa vositasiga aylanishini nazarda tutadi, ya'ni yoshi kattaroq maktabgacha yoshdagi bola turli yoshdagi, jinsi va ijtimoiy mavqeidagi odamlar bilan muloqot qilishi mumkin.

Tabiiyki, kognitiv rivojlanish maktabgacha yoshdagi bolaning nutqini rivojlantirish bilan chambarchas bog'liq. Bola nutqini har qanday faoliyatga kiritmasdan turib uni rivojlantirish mumkin emas.

To'g'ri nutqni shakllantirish maktabgacha ta'limning asosiy vazifalaridan biridir. Amaliyot shuni ko'rsatadiki, nutq buzilishi bo'lgan maktabgacha yoshdagi bolalar sonining ko'payishi. Bugungi kunda maktabgacha yoshdagi bolalarda sinonimlar, qo'shimchalar va tavsiflarga boy majoziy nutq juda kam uchraydigan hodisadir. Shuning uchun bolalar nutqini o'z vaqtida shakllantirish, uning sofligi va to'g'riligi, rus tilining umume'tirof etilgan shakllaridan har qanday og'ish deb hisoblanadigan turli xil buzilishlarning oldini olish va tuzatish haqida g'amxo'rlik qilish kerak. Zamonaviy bola tug'ilgandan boshlab boy media muhiti bilan o'ralgan. Elektron o'yinchoqlar, o'yin pristavkalari, kompyuterlar maktabgacha yoshdagi bolalarning bo'sh vaqtlarida tobora ortib borayotgan o'rinni egallab, ularning psixofizik fazilatlarini shakllantirish va shaxsiyat rivojlanishida ma'lum iz qoldirmoqda.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning ijtimoiy hayotining alohida shakli - ular o'z xohishiga ko'ra birlashadigan, mustaqil harakat qiladigan, o'z rejalarini amalga oshiradigan va dunyoni o'rganadigan o'yin. O'yinda bolaga taqdim etilgan o'quv materiallari tezroq, osonroq so'riladi va yaxshi natijalar beradi. O'ynoqi tarzda, murakkab va ba'zan qiziq bo'lmagan nutq terapiyasi mashqlari bola uchun qiziqarli mashg'ulotga aylanadi. Yangi zamonaviy imkoniyatlar o'qituvchilarni ta'lim muammolarini turli yo'llar bilan hal qilishga undaydi, ulardan biri interaktiv uskunalar va interaktiv o'yinlardan foydalanishdir.

Interaktivlik - bu o'zaro ta'sir o'tkazish yoki suhbat, suhbat, kimdir bilan yoki bevosita shaxsning o'zi bilan muloqot qilish qobiliyati, bu bilishning dialogik shakllarining xususiyatlaridan biridir. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun ta'lim hech qachon bunchalik jozibali va hayajonli bo'lmagan. Interfaol va multimedia vositalari ularni yangi bilimlarni olishga intilishga ilhomlantirish va rag'batlantirish uchun mo'ljallangan.

Dasturlarning rang-barang dizayni, animatsiya bolalarning e'tiborini faollashtiradi, assotsiativ fikrlashni rivojlantiradi va mohirona tanlangan vazifalar hamkorlikning ijobiy psixologik muhitini yaratadi. Interaktiv o'yinlardan foydalanish xotiraning uchta turini yoqish imkonini beradi: vizual, eshitish, motor, bu sizga markaziy asab tizimining barqaror vizual-kinestetik va vizual-eshitish shartli refleksli ulanishlarini shakllantirishga imkon beradi.

Kompyuter o'quv ma'lumotlarini taqdim etish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi, bolaning motivatsiyasini oshirishga imkon beradi. Multimedia texnologiyalaridan foydalanish atrofida ijtimoiy muhitdagi turli vaziyatlarni simulyatsiya qilish imkonini beradi. Kompyuterdan o'quv quroli sifatida foydalanish shakllari har xil. Bu bolalarning butun guruhi, kichik guruh va individual ravishda ishlash. Interfaol o'yinlar bolalar nutqini rivojlantirishda o'qituvchilarga katta yordam beradi.

Interaktiv o'yinlar bolalarga quyidagilarga yordam beradi:

- kognitiv qiziqish;
- ortiqcha kuchlanish, ortiqcha yuk va charchoqni olib tashlashga hissa qo'shish;
- nutq va vosita fazilatlarini rivojlantirish vositasi bo'lib xizmat qilishi mumkin;
- nozik vosita ko'nikmalarini, muvofiqlashtirishni rivojlantirish;
- vosita xotirasini rivojlantirish;
- miyaning samaradorligini oshirish;
- qo'lingizni yozishga tayyorlang.

Kompyuterdan foydalangan holda mashg'ulotlar SanPiN-larga (o'quvchining sog'lig'ini saqlash uchun) majburiy rioya qilgan holda qismlarga bo'lingan holda o'tkazilishi kerak:

- kompyuter bilan bitta darsda qisqa vaqt (5-10 daqiqa) va haftasiga ikki martadan ko'p bo'lmagan (individual ravishda, o'quvchining yoshiga, uning asab tizimining xususiyatlariga qarab) ishlash; ko'zlar uchun gimnastikani o'tkazish, ish paytida vaqti-vaqti bilan har 1,5-2 daqiqada o'quvchining nigohini monitordan o'tkazish kerak. bir necha soniya;

- ko'rish buzilishining oldini olishga va vizual-mekansal munosabatlarni rivojlantirishga qaratilgan o'yinlarni kiritish.

Interfaol o'yinlardan foydalanish bolalarga o'rganilayotgan mavzular bo'yicha etishmayotgan bilim va ko'nikmalarni egallashga, ularning kognitiv qobiliyatlarini kengaytirishga va maxsus dasturiy mahsulotlardan foydalanishga yordam beradi, shuningdek:

- ko'rinish effektini darsga olib kirish;
- bolaning darslarga, nutq va kognitiv faollikka bo'lgan motivatsiyasini oshirish;
- bolaga materialni tezroq va to'liq o'rganishga yordam bering;
- bolaning o'zini o'zi qadrlashini oshirishga yordam beradi (mukofot tizimi - ertak qahramonlari bilan chizilgan rasmlar va boshqalar).

So'nggi yillarda nutqida nuqsoni bo'lgan bolalar sonining ko'payishi kuzatilmoqda va shunga mos ravishda ushbu toifadagi bolalarni o'qitishning eng samarali usullarini izlash zarurati paydo bo'ldi. Ma'lumki, bolalar bilan tuzatish ishlarida (HIA) turli noan'anaviy usullar va usullardan foydalanish charchoqning oldini oladi, kognitiv faollikni qo'llab-quvvatlaydi va umuman nutq terapiyasi ishining sifatini oshiradi. Hozirgi vaqtda kompyuter texnologiyalarining joriy etilishi ta'lim jarayoniga yangi qadamdir.

Kompyuterni o'qitish vositalarining afzalliklaridan biri shundaki, ular rivojlanayotgan kompyuter muhitini modellashtirish orqali bolalarning darslarni o'tkazishga motivatsion tayyorgarligini sezilarli darajada oshirishi mumkin. Uning doirasida bola o'z faoliyatini mustaqil ravishda amalga oshiradi, shu bilan qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi, boshlangan ishni oxirigacha etkazishni o'rganadi. Ayniqsa, bolaning faoliyati natijalarini ob'ektiv baholash tamoyilini ta'kidlashni istardim. Bolaning faoliyati natijalari sub'ektiv baholashni istisno qiladigan ramzlarning multfilm tasvirlari shaklida ekranda vizual tarzda taqdim etiladi, bola o'z faoliyatining natijalarini ko'radi, bu esa bunday faoliyatga ijobiy hissiy rang qo'shadi.

Asosiy mehnat yo'llari:

1. Lug'at ishlanmasi: so'zlarning ma'nolarini o'zlashtirish va ularni bayon kontekstiga muvofiq, mulqot sodir bo'lgan vaziyatga mos ravishda ishlatish, leksik mavzularni ishlab chiqish).

2. Nutqning tovush madaniyatini tarbiyalash: ona tili tovushlarini idrok etish va ularni talaffuz qilishni rivojlantirish.

3. Grammatik tuzilmaning shakllanishi:

- Morfologiya (so'zlarni jinsi, soni, holatlari bo'yicha o'zgartirish)

- Sintaksis (har xil turdagi iboralar va jummalarni o'rganish)
- so'z yasalishi

4. Muvofiq nutqni rivojlantirish.

- Dialogik (so'zlashuv) nutq
- Monolog nutq (hikoya)

5. Til va nutq hodisalari haqida elementar ongni shakllantirish: tovush va so'zni farqlash, so'zdagi tovush o'rnini topish.

6. Badiiy so'zga mehr va qiziqishni tarbiyalash.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, multimedia va interaktiv o'quv o'yinlarini o'quv jarayoniga tizimli va maqsadli joriy etish fonemik jarayonlarni, nozik motorli ko'nikmalarni rivojlantirishga imkon beradi, bolalarning diqqatini, xotirasini, fikrlashni faollashtirishga yordam beradi, bolalarning so'z boyligi va ufqlarini kengaytiradi, nutq faolligini oshiradi. , to'g'ri nutq ko'nikmalarini shakllantiradi.

O'qituvchilar nafaqat so'nggi tayyor interaktiv o'quv dasturlaridan foydalanishlari, turli xil o'quv resurslari bo'yicha taqdimotlar bankidan foydalanishlari, balki o'zlari ham shunga o'xshash o'yinlarni yaratishlari, o'zlarining vazifalariga muvofiq interaktiv o'yinlarning o'zlarining kartotekalarini yaratishda ijodiy bo'lishlari mumkin. ularning ish dasturi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Мальцева Инна Ивановна. Интерактивная игра, как средство речевого развития дошкольника. [elektron resurs] <https://www.prodlenka.org/metodicheskie-razrabotki/465002-interaktivnaja-igra-kak-sredstvo-rechevogo-ra>

2. Минский Е. М. От игры к знаниям: развивающие и познавательные игры мл. школьников. Пособие для учителей. М.: Просвещение, 1982. 192 с.

3. Скаткин М. Н. Активизация познавательной деятельности учащихся в обучении. М., 1965. 183с.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA STEAM TA‘LIMIDAN FOYDALANISHNING AHAMIYATI

Iskandarova Mohira Bahrom qizi

Shovot tumani 42-son maktab o‘qituvchisi

Telefon: +998 (99) 969 91 99

iskandarova.mohira_9199@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda STEAM ta‘limidan foydalanishning ahamiyati hamda o‘quvchilarda muhim xususiyatlar va ko‘nikmalarni rivojlantirishi haqida.

Kalit so‘zlar: STEAM, fan, texnologiya, muhandislik, san‘at, matematika,

STEAM (S-fan, T-texnologiya, E-muhandislik, A-san‘at, M-matematika) - ilm-fan, texnologiya, muhandislik, san‘at va matematikani birlashtiruvchi zamonaviy yondashuv.

STEAM bolalarda quyidagi muhim xususiyatlar va ko‘nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi

Muammolarni keng qamrovli tushunish

Ijodiy fikrlash

Muhandislik yondashuv

Tanqidiy fikrlash

Ilmiy metodlarni tushunish va qo‘llash

Dizayn asoslarini tushunish

Bu yondashuv kelajakda bolalarda hayotiy muammolarni hal etishda yordam beradi.

Bugungi kunda STEAM-ta‘lim dunyodagi asosiy tendensiyalardan biri sifatida rivojlanmoqda va amaliyot yondashuvni qo‘llashda beshta sohani yagona o‘quv sxemasiga integratsiyalashga asoslangan. Bunday ta‘limning shartlari uning uzluksizligi va bolalarning guruhlarda o‘zaro muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish bo‘lib, bunad ular fikrlarni to‘plashi va fikrlar almashadi. Shuning uchun, asosiy ta‘lim dasturiga quyidagilar Lego-texnologiyalar, bolalar tadqiqotlari kabi mantiqiy fikrlashni rivojlantirish modullari kiradi.

STEAM yondashuvi tufayli bolalar tabiatni tushunib, dunyoni muntazam o‘rganishadi va shu bilan qiziqishlarini, muhandislik fikrlash uslubini, tanqidiy vaziyatlardan chiqish qobiliyatini, jamoaviy ish qobiliyatini rivojlantirish va liderlik, o‘z-o‘zini namoyon qilish asoslarini o‘rganishadi, o‘z navbatida, bolalar rivojlanishining tubdan yangi darajasini ta‘minlaydi.

O‘z-o‘ziga ishonchni shakllantirish. Bu yondashuvda bolalar o‘z qo‘llari bilan yaratgan ko‘prik va yo‘llar, samolyotlar va avtomobillarni “ishga tushirib”, suv osti va havo tuzilmalarini “rivojlantirib”, sinovdan o‘tkazib, har safar ular maqsadga yaqinlashib borishadi. Yaxshi natija bermagan mahsulotni qayta-qayta sinovdan o‘tkazib, takomillashtirib borishadi. Natijada barcha muammolarni o‘zi hal qilish, maqsadga erishish bolalar uchun ilhom, g‘alaba, adrenalin va quvonch olib keladi. Har bir g‘alaba, o‘zlarining qobiliyatlariga ko‘proq ishonch uyg‘otadi.

Faol muloqot va jamoaviy ish. STEAM dasturlari ham faol muloqot va guruh ishi bilan ajralib turadi. Muhokama bosqichida ular fikr bildirishga qo‘rqmaslikka o‘rganadilar. Ko‘pincha, stol atrofida o‘tirmaydi, o‘zlarining dizaynlari asosidagi —mahsulotllarni sinovdan o‘tkazadi va rivojlantiradi. Ular hamma vaqt hamkorlikni ta‘minlaydigan jamoada tarbiyachilar va ularning do‘stlari bilan muloqot qilish bilan band bo‘lishadi.

Texnik fanlar bo‘yicha qiziqishlarni rivojlantirish. Maktabgacha va boshlang‘ich maktab yoshidagi STEAM ta‘limi vazifasi qiziqishning rivojlanishi uchun dastlabki shart-sharoitlarni yaratishdir. Bolalar uchun tabiat fanlari va texnik fanlar bo‘yicha, qilgan ishni yaxshi ko‘rish, qiziqishni rivojlantirish uchun asosdir. STEAM –bolalar uchun juda qiziqarli va dinamik bo‘lib, bolalarning zerikishlariga to‘sqinlik qiladi. Ular vaqt o‘tayotganini sezmaydilar, lekin ham charchamadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati

1. M.Jumayev. Boshlang‘ich matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. Ilm Ziyo.2018 yil.

2. Jumayev M., Yuldasheva M, Mingbayeva B., Mamatova G. Boshlang‘ich ta‘lim fanlarini o‘qitish metodikasi moduli bo‘yicha O‘quv-uslubiy majmua – T.: “Nizmiy nomli TDPU huzuridagi XTXQTMOHM” 2017

THE SIGNIFICANT FEATURES OF USING PARTS OF SPEECH IN DIFFERENT SITUATIONS

Jarbayeva Aygerim Joldibayevna,

English teacher of the secondary school №25, Navai

Annotation. *This article is about modern linguistics parts of speech which are discriminated on the basis of the following three criteria: semantic, formal and functional. The semantic criterion presupposes the evaluation of the generalized meaning which is characteristic of all the subsets of words constituting a given part of speech. This meaning is understood as the categorical meaning of part of speech. The formal criterion provides for the exposition of the specific in flexional and derivational features of all the lexemic subsets of a part of speech. The functional criterion concerns the syntactic position of words in the sentence typical of a part of speech.*

Key words: *Parts of speech, categorical meaning, functional criteria, notional parts, flexional and derivational features, utterance.*

In accord with the described criteria, words are divided into notional and functional which reflects their division in the earlier grammatical tradition into changeable and unchangeable. To the notional parts of speech belong the noun (1), the adjective (2), the numeral (3), the pronoun (4), the verb (5), the adverb (6). The features of the noun within the identification triad ‘meaning-form-function’ are correspondingly the following:

- 1) the categorical meaning of substance (thingness);
- 2) the changeable forms of number and case; the specific suffixed forms of derivation (prefixes in English do not discriminate parts of speech as such); the substantive functions in the sentence (subject, object, substantive predicative); prepositional connections; modification by an adjective. This has been a survey of the identifying properties of the notional parts of speech that unite the words of complete nominative meaning characterized by self-dependent functions in the sentence. According to the tradition it is only unchangeable words that are treated under the heading of functional parts of speech. As for their individual forms as such, they are simply presented by the list since the number of these words is limited so that they needn’t be identified on any general, operational scheme.

To the basic functional series in English belong the article, the preposition, the conjunction, the particle, the modal word, the interjection.

The article expresses the specific limitation of the substantive functions.

The preposition expresses the dependencies and interdependencies of substantive referents.

The conjunction expresses the connection of phenomena.

The particle unites the functional words of specifying and limiting meaning.

To this series, alongside of other specifying words, should be referred verbal postpositions as functional modifiers of verbs, etc.

The traditional grammatical classes of words are called parts of speech. This name was introduced in the grammatical teaching in Ancient Greece, where the concept of the sentence was not yet explicitly identified in distinction to the general idea of speech, where no strict differentiation was drawn between the word as a vocabulary unit and the word as a functional element of the sentence.

Apart of speech is a class of words which is characterized by certain typical features which are typical of all the elements which constitute this class (or words or lexical units). The problem of parts of speech has been a problem for centuries. The number of parts of speech which specialists distinguish varies from 4 to 13-14 or even 15. It’s not an easy thing to describe, to give a full adequate definition of a part of speech. A word as belonging to a part of speech should be characterized from at least two different points/aspects. First of all every word even a function word is a unit in itself as such F has a certain phonetic structure, a certain lexical meaning or a certain word building structure. At the same time we don’t speak in words we speak in utterances, in sentences, therefore a word should be regarded as a member of larger unit. If we consider a word as a unit in itself we consider some properties which characterize the word as such: its lexical and morphological properties; and if we consider the word as a member of a larger unit we should consider its syntactic characteristics - There are different approaches in describing and classifying the parts of speech.

So the traditional approach to the problem of parts of speech takes into account three main criteria which describe a certain word both as a lexical unit and as a unit of a higher level that is **meaning, form, function (in the sentence)**.

The semantic criterion presupposes the evaluation of the generalized meaning, which is characteristic of all the subsets of words constituting a given part of speech. This meaning is understood as the categorical meaning of the part of speech.

The formal considers the specific inflexional and derivational features of all the lexemic subsets of a part of speech. The functional criterion concerns the syntactic role of words in the sentence typical of a part of speech. In accord with the three criteria words on the upper level of classification are divided into notional and functional, or changeable and unchangeable. The features of the noun: the categorical meaning of substance, the changeable forms of number and case, the specific suffixed forms of derivation, the substantive functions in the sentence, prepositional connections, modification by an adjective. The features of the adjective: the categorical meaning of property, the forms of degrees of comparison, the specific suffixed forms of derivation, adjectival functions in the sentence. The features of the numeral: the categorical meaning of number (cardinal and ordinal), the narrow set of simple numerals, the specific forms of composition for compound numerals, the specific suffixed forms of derivation for ordinal numerals, the functions of numerical substantive. The features of the pronoun: the categorical meaning of indication, the narrow sets of various status with the corresponding formal properties of categorical changeability and word-building, the substantial and adjectival functions for different sets. The features of the verb: the categorical meaning of process - finite and non-finite, the forms of verbal categories of person, number, tense, aspect, voice, mood, the opposition of the finite and non-finite forms, the function of the finite predicate for the finite verb, the mixed verbal - other than verbal functions for the non-finite verb. The features of the adverb: the categorical meaning of the secondary property, the forms of the degree of comparison for qualitative adverbs, the specific suffixed forms of derivation, the functions of various adverbial modifiers. To the functional parts of speech in English belong the article, the preposition, the conjunction, the particle, the modal word, the interjection. The article expresses the specific limitation of the substantive functions. The preposition expresses the dependences and interdependences of substantive referent. The conjunction expresses connections of phenomena. The particle unites the functional words of specifying and limiting meaning. The modal word expresses the attitude of the speaker to the reflected situation and its parts. The interjection occupying a detached position in the sentence is a signal of emotions.

The article is a word which constitutes the class of its own. other grammarians claim that Article is included in other classes since it is a structural marker of the word / noun and marks its definiteness / indefiniteness as a grammatical meaning. So it seems advisable to consider the Article the morpheme of the category of definiteness / indefiniteness. It is a very important text building element. When we introduce a new notion we use the indefinite or the zero Article - introductory function. The definite Article presents a notion as known or it refer to the previous text - the anaphoric function. We should distinguish between the traditional article and the semantic. Tire traditional article does together with some names or with the phraseological units. Here we don't have to think of the article, it's a historically and traditionally set phrase, By the semantic article we mean the article which carries a certain meaning: grammatical, communicative and stylistic.

References:

1. Блох, М.Я. Теоретическая грамматика английского языка: учеб. / М.Я. Блох. – 4-е изд., испр. – М.: Высшая школа, 2003. – С. 42-54.
2. Бурлакова, В.В. Спорные вопросы английской грамматики / В.В. Бурлакова. – Л.: ЛГУ, 1988. – С. 3-7.
3. Fries, Charles The Structure of English / Ch. Fries. – N.Y., 1952. – P. 65-141.
4. Jespersen O., A Modern English Grammar on Historical Principles. Part VI. Morphology. – London. George Allen & Unwin Ltd. EjnarMunksgaard, Copenhagen. 1965. – 570 p.

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA BAHOLASH MEZONLARI

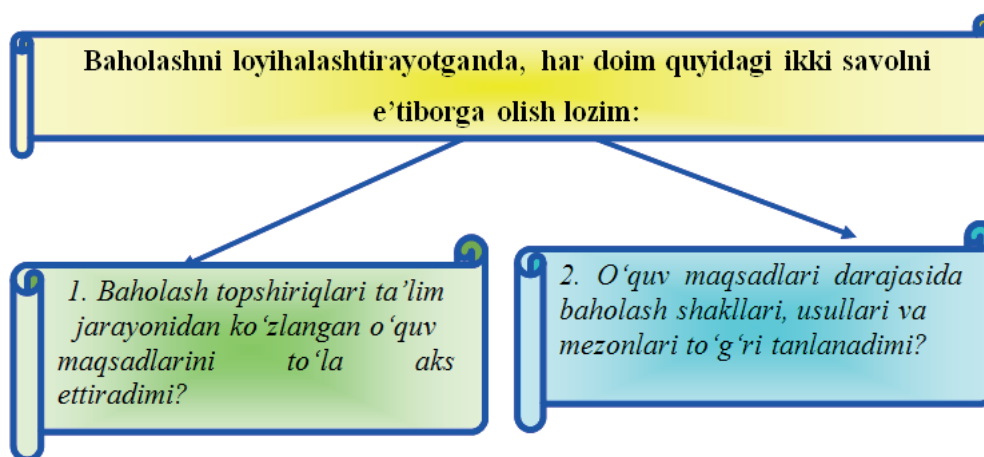
Jumayeva Iroda Nizomiddinovna

Navoiy viloyati Zarafshon shahar
4-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur uslubiy tavsiyada boshlang‘ich sinflarda o‘quvchilarni baholash mezonlari xususida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: baholash mezonlari, kamalak, qulaylik, ertak, matn, haqqoniylik...

Barchamizga ma‘lumki, samarali baholashning asosiy tamoyillari o‘quv maqsadlariga asoslanganlik hisoblanadi. Baholashning sifati o‘quv maqsadlariga to‘g‘ridan-to‘g‘ri bo‘g‘liqdir. O‘quv maqsadlari baholash mazmunini aniqlab beradi. O‘quv maqsadlarining qo‘yilish darajasiga qarab, baholashning shakli va usullari tanlanadi. Shuningdek, o‘quv maqsadlariga erishish uchun bajarilgan faoliyat natijasi, baholash mezonlarini aniqlashda muhim ahamiyatga ega. Har qanday baholar tizimi loyihalashtirilayotganda, baholash topshiriqlari berilgan ta‘lim mazmuni doirasida bo‘lishi talab etiladi.

Quyidagi asosiy tamoyillar baholash tizimi samaradorligini poydevori hisoblanadi.

O‘quv maqsadlariga asoslanganlik.

Masalan, yo‘l harakati qoidalarini bo‘yicha olingan bilimlarni baholashda yozma test olish usuli mos kelishi mumkin. Lekin undan mashinani boshqarish malakalarini baholashdan foydalanib bo‘lmaydi. Bu malakalar og‘zaki yoki yozma emas, balki amaliy faoliyatga asoslangan baholash usuli yordamida baholanishi maqsadga muvofiq bo‘ladi.

2. Haqiqiylik. Bir biridan mustaqil ta‘lim beruvchilar bir xil ta‘lim oluvchilarga berilgan bir xil topshiriq va testlar bo‘yicha bir xil baho bergan xoldagina mazkur baholash haqqoniy hisoblanadi. Bu haqqoniylik har xil vaqtlarda berilgan baholar uchun ham taalluqlidir. Baholash tizimi o‘quv maqsadlariga mos bo‘lishi shuningdek baholash shart-sharoitlari va maqsadlari bilan ta‘lim oluvchilar oldindan tanishgan bo‘lishlari lozim. Ta‘lim oluvchilarga bir xil murakkablikdagi va xajmdagi topshiriqlar berilishi kerak.

4. Ishonchlilik.

Natijalarni baholash mobaynida har xil usullardan foydalanish mumkin. Lekin bu usullarni tanlashga qo‘yiladigan asosiy shart ishonchlilik hisoblanadi. Uslub ishonchli bo‘lishi uchun baholash asosli va aniq ma‘lumotlarga asoslangan bo‘lishi zarur.

5. Qulaylik.

Baholash tizimi o‘quv maqsadlaridan kelib chiqqan holda, ta‘lim standartlariga mos bo‘lishi, murakkab bo‘lmasligi, nazorat o‘tkazuvchi va ta‘lim oluvchi uchun qulay bo‘lishi lozim. Baholashni o‘tkazishda imkon qadar kompyuterlardan keng foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi. Topshiriq yoki test paytida ball beriladigan bo‘lsa, ball berish o‘rganish maqsadlarini nazorat qilishga moslashtirilgan bo‘lishi lozim. Bunda **mavzuning muhimroq bo‘lgan qismlariga unchalik muhim bo‘lmagan qismlarga nisbatan ko‘proq ball berish** kerak bo‘ladi.

Quyida sizlarda baholashda qo‘llanadigan usullarni taqdim etishni joiz topdim.

1. “Kamalak” usuli.

Bu usulni biror bob yoki bo‘lim yuzasidan o‘tkazish mumkin. Bunda birinchi ustindagi asosiy tushunchalar har xil ranglarda beriladi. Jadvalning qolgan qismlarida so‘zlar aralash yozilgan bo‘ladi. O‘quvchilar ushbu tushunchalarni asosiy tushuncha ranglariga mos ranglarda ifodalashlari shart. Bunda jadval bo‘yatiladi yoki yopishuvchi rangdor qog‘ozlar to‘plamidan foydalanib to‘ldiriladi. Bu usulning afzalligi shundan iboratki, bir paytning o‘zida 9 nafar o‘quvchining

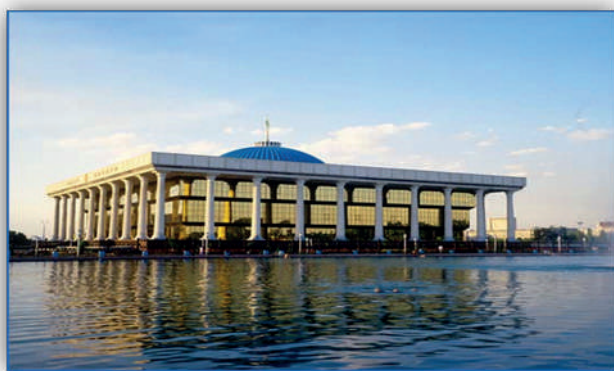
bilimi sinab ko‘riladi.

Topshiriq javoblari albatta tahlil qilinadi. Noto‘g‘ri belgilangan tushunchalar to‘g‘rilanadi. Bu topshiriqni to‘g‘ri bajargan o‘quvchilar bir ballni qo‘lga kiritishadi.

“Ertak matn” usuli. Ertak-matn usulida o‘quvchilar diqqati oshadi. Sababi matn ichida noto‘g‘ri fikrlar, atamalar berilgan bo‘ladi. To‘g‘ri javobni topish uchun o‘quvchi matnni diqqat qilib tinglashi shart.

Bir bor ekan, bir yo‘q ekan. O‘zbekiston degan yurt bor ekan. Tabiati xushhavo, maydoni bisyor ekan. Ana shunday dalalardan biri Bilmasvoyning e‘tiborini tortibdi. Bu dala ikki urug‘pallali o‘simlik bo‘lgan bug‘doy dalasi ekan.

-Boy, buning oltinday qovoq mevasini-ey-debdi.

Uzoq sayrdan so‘ng Bilmasvoy taassurotlarini bobosiga quyidagicha so‘zlab beribdi.

-Bobojon, oltin boshqoq o‘simlikni ko‘rdim. Barglaridagi tomirlari to‘rsimon ekan, ildizi uzun o‘q ildiz bo‘lsa kerak, bobo, siz bu o‘simlikni taniysizmi?-so‘rabdi **Bilmasvoy.**

Shunda bobosi Bilmasvoyga bilganlari haqida quyidagicha so‘zlab beribdi.

Qani bolalar, siz nima deb o‘ylaysiz, bobosi Bilmasvoyga nimalar haqida so‘zlab berdi.

Xullas, har bir o‘qituvchi Kadrlar tayyorlash milliy dasturida o‘qitish samara-dorligini va sifatini oshirishga e‘tibor berish maqsadida zamonaviy o‘qitish vositalaridan foydalanish lozim ekanligi takidlanganligini unutmasligi lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. M. Jumaboyev. Bolalar adabiyoti. T.: O‘qituvchi, 2004. 119-125-bet.
2. Internet saytlari va metodik qo‘llanmalar.

О'QUVCHILARGA NAQQOSHLIK SAN'ATI HAQIDA TUSHUNCHALAR BERISH

Kamalova Nasiba Qidirbaevna-
Qoraqalpog'iston Respublikasi
Amudaryo tumani 11-sonli maktabning
Tasviriy san'at fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada o'quvchilarga naqqoshlik san'ati haqida tushunchalar berish va xalqinimizning an'analarga boy madaniyati ko'p asrlar davomida rivojlanib, sharqona madaniyatlardan o'ziga xos va noyob xususiyatlari bilan farq qilishi, xalqimiz tarixini, qadriyatlarini, ilm-fan va madaniyat durdonalarini har tomonlama ilmiy o'rganish va tahlil etish haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: O'quvchilar, naqqosh, san'at, rang, hunarmandchilik, madaniyat durdonalari

Ona yurtimiz madaniyati, qadimiy tarixi va tabiiy manzaralari kabi juda boy va xilma-xil. U turli xalqlarning madaniy an'analari qorishmalarini o'z ichiga oladi. Ular musiqa, san'at, hunarmandchilik, raqs va milliy liboslarda o'z ifodasini topgan. O'zbek xalqining an'analarga boy madaniyati ko'p asrlar davomida rivojlanib, sharqona madaniyatlardan o'ziga xos va noyob xususiyatlari bilan farq qiladi. Xalqimiz tarixini, qadriyatlarini, ilm-fan va madaniyat durdonalarini har tomonlama ilmiy o'rganish va tahlil etish g'oyat muhimdir. Ota-bobolarimiz qadimiy obidalarni nafis naqshlar bilan bezar ekanlar, zavq olish bilan bir qatorda ular orqali o'z orzu-umidlarini, muhabbatlarini, tilaklarini kuylaganlar. Naqqosh ota-bobolarimiz inson ruhiyatini juda chuqur va har taraflama o'rganib, uylarni ajoyib naqshnigorlar bilan boyitganlar.

Bezakli – amaliy san'at amaliy maqsadlarga mo'ljallangan buladi. Ularning badiiy qiymati foydali – amaliy qiymatidan kelib chiqadi. Bu san'at turi inson faoliyatining badiiy va badiiy bo'lmagan sohalari oralig'idan joy oladi. Mutanosiblik, vazn – ohang, tomonlar tengligi va bezak bu san'at turining muhim xususiyatlaridir. Bu san'at turida xalq ijodi badiiy hunar sifatida boshqa san'at turlariga qaraganda ko'proq va kuchliroq saqlanib qolgan.

Bezak san'ati — san'at turi, bu inson atrofidagi moddiy muhitni shakllantiradi, badiiy bezash uchun xizmat qiladi, unga estetik va g'oyaviy badiiy mazmun baxsh etadi. Bezak san'ati insonning xizmatidagi buyumlarga bezak bo'lib, shu bilan bir qatorda insonga estetik, g'oyaviy va badiiy ta'sir ko'rsatadi, inson moddiy muhitining ko'rki, nafosati sifatida namoyon bo'ladi. Asosiy sohalari: me'morlik bilan bevosita bog'liq bo'lgan monumental bezak san'ati, jamoatchilik va ayrim shaxslar ehtiyoji uchun badiiy buyumlar tayyorlash bilan bog'liq bo'lgan amaliy san'at, bayram, tomosha manzaralarini, sayrgohlarni, ekspozitsiyalarni, ko'pchilik e'tiboriga havola qilinadigan stend, vitrinalarni bezash bilan bog'liq bo'lgan bezash san'ati, badiiy loyihalashdan iborat bo'lgan dizayn.

Bezak san'ati ning rivoji juda qadim zamonlardan boshlanib, xalq ijodining muhim sohasiga aylangan. U tasviriy san'at, badiiy hunarmandlik sohalari, shuningdek xalq ustalari, rassomlar, haykaltaroshlar, dizayn ustalari faoliyati bilan uzviy bog'liq ravishda rivojlanadi. Inson juda qadim zamonlardan boshlab o'z moddiy muhitini bezatish ishtiyoqida nafosatga institutlangan. Odamlar bo'yniga munchiq, barmog'iga uzuk, qo'lga bilaguzuk taqib o'zini bezatgan va kiyim-kechak, turar joylarini ko'rkamlashtirishga institutlangan. Bezak san'ati namunalarini, ayniqsa, monumental bezak san'ati asarlari ko'pchilikning e'tiborida bo'ladi, u jamiyatning didi shakllanishida ham muhim rol o'ynaydi. Jamoat, ma'muriy bi-nolar, saroylar, tomosha zallari, restoran, choyxonalarda naqqoshlik, o'ymakorlikdan tashqari tasviriy san'at ko'rinishlari (devoriy rasm, mozaika, haykaltaroshlik asari, vitraj va boshqalar) bezak vazifasini o'tash bilan bir qatorda ma'lum ijtimoiy g'oyalarni ham targ'ib qiladi, ifodalaydi.

Jahonning eng yirik san'at arboblari monumental bezak san'ati bilan ham shug'ullanganlar (Leonardo da Vinchi, Rafael, Mikelanjelo jamoat binolarida, saroylarda o'lmas asarlar qoldirganlar). O'zbekiston hududida qadimdan yirik binolar (saroy va ibodatxonalar, keyinchalik masjid va madrasalar)ga bezak berish san'ati rivojlangan. Xalq ustalari bezak san'ati bilan shug'ullangan.

4-sinf o'quvchilari uchun dars jarayonida quyidagicha nazariy va amaliy tushunchalar beriladi. Naqsh – amaliy bezak san'atining eng ommalashgan turlaridan biridir. Xalq amaliy bezak san'ati deganda, ajdodlarimiz asrlar davomida yaratib kelgan hamda ustalarimiz tomonidan bugun ham davom ettirilayotgan milliy hunarmandchilik buyumlari va amaliy san'at asarlarini tushunamiz.

Turli xil naqshlar amaliy san'atning asosini tashkil qilib, ular uch turga: islamiy, girih va murakkab naqshlarga bo'linadi. Islamiy naqsh. Egri chiziqli o'simliksimon shaklli elementlardan tashkil topgan naqsh islamiy naqshlar – oygul, barg, novda, bofta, gajak, marg'ula kabi naqsh elementlaridan badiiylashtirilib (stilistik yo'l bilan) yaratiladi. Bunda elementlari o'simliklar, ularning gullari, barglari, novdalari, qushlar, hayvonlarning tasvirlarini stiliza tsiya qilish orqali naqsh elementlari hosil qilinadi.

Naqsh kompozitsiyasi qalamda hosil qilib olingach, uni bo'yashga o'tishingiz mumkin. Bu jarayonda issiq va sovuq ranglar kontrastidan to'g'ri foydalanishga harakat qiling. Odatda, mayda elementlar, masalan, kompozitsiya markazidagi paxta va barg elementlari issiq ranglarga bo'yaladi.

Xulosa o'rnida ta'kidlash joizki, asrlar davomida orttirgan madaniy boyligimiz, xalq amaliy san'ati turlari ayniqsa, naqsh turlari, ranglari o'ziga xos tomonlari, ishlash texnologiyasi hamda buyumlarga mos naqsh kompozitsiyalar tuzish va uni bezash usullari etarli darajada chuqur o'rgatib borilishi kerak. Shuning uchun xalqimizning asrlar bo'yi qilgan ijodiy mehnati natijasida yaratilgan amaliy san'atini ko'z qorachigidek saqlash, qadrlash va ulardan foydalanish eng muhim vazifalaridan biri ekanligini o'quvchilarga tushuntirib borishimiz zarur.

Adabiyotlar:

1. Bulatov S.S. O'zbek xalq amaliy bezak san'ati. -- T.; «Mehnat», 1991
2. Bulatov S.S. Ashurova M.O. Amaliy san'at qisqacha lug'ati. - T.; Qomuslar bosh tahririyati. 1992
3. Qosimov Q.Q. Naqqoshlik. — T.; «O'qituvchi» 1982

МАКТАБГАЧА ТА’ЛИМ TASHKILOTLARIDA ОТА-ОНАЛАР BILAN ISHLASHNING BOLA TARBIIYASIDA TUTGAN O’RNI

Komilova Kimyoxon

Qo‘qon DPI o‘qituvchi

Qo‘ziyeva Zulfiya Malikovna

Uchko‘prik tumani 15-DMTT tarbiyachisi

Annotatsiya

Maktabgacha tarbiyachilarning asosiy maqsadi oilaga bolalarni tarbiyalashda professional yordam berish, uni almashtirmasdan, balki uning ta’lim-tarbiyaviy faoliyatini to‘ldirish va to‘liqroq amalga oshirilishini ta’minlashdir. Ushbu maqolada maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyachi pedagoglarning bolalar ota-onalari bilan ishlashning ahamiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: ota-ona, maktabgacha ta’lim tashkiloti, yillik reja, tadbir, tarbiyachi, metodist

Pedagogik maslahat asosida ota-onalarning savollariga javob berish asosiy o‘rin egallaydi. Maslahatning pedagogik-psixologik shartlari o‘zida tarbiyachi va psixologning ota-onalarning tashabbuslariga ijobiy munosabati, oilaga yordam ko‘rsatishga tayyor turish, ota-onalarda paydo bo‘lgan savollar bo‘yicha aniq tavsiya va maslahatlar berishni aks ettiradi.

Maktabgacha ta’lim muassasasida ota-onalar bilan ishlash bo‘yicha yillik reja tuziladi. Bu reja pedagogik kengashda muhokama qilinadi. Rejada umumiy va guruhli majlislar, ota-onalar uchun ochiq eshik kunlari, suhbat va maslahatlar, otaliq tashkilotlarida ko‘rgazmalar tashkil etish va konsertlar qo‘yib berish, shu-ningdek bu tadbirlarni o‘tkazish vaqtlari va unga ma’sul bo‘lgan shaxslar belgilanadi.

Ota-onalar bilan olib boriladigan ishlarning mavzulari va mazmuni tarbiyachi-uslubistning rejasida va tarbiyachining kalendar rejasida aks etadi. Ota-onalar bilan ishlash bo‘yicha juda ko‘p ishlarni tarbiyachi-pedagog amalga oshiradi, chunki u bola tarbiyasida yuz berayotgan o‘zgarishlarni hammadan ko‘proq ko‘radi va bolalar hayoti bilan yaqindan tanish bo‘ladi. U ota-onalarga bolalar tarbiyasida nimalarga ko‘proq e’tibor berish kerakligi, ularni maktab ta’limiga tayyorlash, sog‘lig‘ini saqlash, ovqati va kun tartibini to‘g‘ri tashkil etish va boshqalar sohasida tavsiyalar berib boradi.

Tarbiyachilarning ota-onalar bilan olib boradigan ishlari shakl va uslublarini tavsiflashdan oldin ularning o‘zaro birgalikdagi faoliyati va oila bilan aloqalarni yo‘lga qo‘yish usullarining ba’zi psixologik-pedagogik ta’sirlariga to‘xtalib o‘tish lozim.

Birinchi qoida. Maktabgacha ta’lim muassasasi va tarbiyachilarning oila va jamoatchilik bilan olib boradigan ishlari asosida ota-onalarning obro‘cini oshirish va mustahkamlashga yo‘naltirilgan harakat va tad-birlar turishi kerak. Ota-onalar bilan maslahatlashganda, hech vaqt “qilishingiz kerak”, “majbursiz” kabi jummalarni ishlatmaslik ma’qul. Chunki ko‘pchilik ota-onalar o‘z majburiyatlarini yaxshi biladilar, faqat amaliyotda ular ana shu bilganlarini qanday amalga oshirish muammosiga duch kelishlari mumkin. Tarbiyachi va ota-onalarning o‘zaro munosabatlarining yagonato‘g‘ri shakli - bu o‘zaro hurmat. Qachonki, nazorat shaklida tajriba almashish, maslahat va birgalikda muhokama, yagona qaror shakllantirilsa, ikkala tomon uchun ham qoniqish hosil qiladi. Bunday munosabatlarning qimmatini shundaki, tarbiyachilarda ham, ota-onalarda ham shaxsiy javobgarlik hissini, talabchanlik, fuqarolik burchini rivojlantiradi.

Ota-onalarning ish joylariga “Rivojlanish xaritasi”, “Ochiq jurnal” kabilarni olib borish kutilgan natijalarni bermaydi. Ota-onalar bilan suhbatda “qora ro‘yxat”dagi ma’lumoflardan foydalanish ham yaxshi foy-da bermaydi, chunki birinchidan, ota-onalarda bolalaridan norozilik paydo bo‘ladi, ikkinchidan ta’lim muassasasiganisbatanularda salbiy munosabat shakllanadi. Keyin ota-onalar ta’lim muassasasiga borgisi kelmasligi, ular bolalari haqida yomon ikr aytganliklari uchun ko‘ngli tortmasligini aytib arz qiladi. Ba’zan bunday holat oilada ota-ona munosabatlari yomonlashuviga ham olib keladi. Oxir-oqibat bolada ta’lim muassasasiga nisbatan ham, tarbiyachilarga nisbatan ham salbiy munosabat hosil bo‘ladi. Tarbiyachi tarbiyaviy ish shakl

va uslublarini tanlashda qabul qilingan qaror va talab bolalar ko‘z oldida ota-onaning obro‘cini mustahkamlash va oshirishga imkon berishini hisobga olishi kerak.

Ikkinchi qoida. Ota-onalarning tarbiyalovchi imkoniyatlariga ishonish, ularning pedagogik madaniyati darajasi va tarbiyalashdagi faolligini oshirish. Ko‘pchilik ota-onalar psixologik jihatdan barcha talab-larni qabul qilishga tayyor bo‘lishsa ham, biroq shunday ota-onalar borki, bolalarni tarbiyalashga mas‘uliyat bilan yondashish va bu jarayonni chuqur tushunishga doir yetarlicha ma‘lumotga va pedagogik tayyorgarlikka ega emas.

Uchinchi qoida. Pedagogik takt, oila hayotiga nojo‘ya aralashishga yo‘l qo‘yilmasligi. Tarbiyachi - rasmiy shaxs, biroq u o‘z faoliyatida oila hayotining maxfiy tomonlariga, “boshqalar”dan sir saqlanadigan tomonlariga ham daxldor bo‘ladi. Yaxshi tarbiyachi oila uchun begona bo‘lmaydi, ota-onalar yordam qidirganlarida ularning bu vaziyatdan chiqishlariga ishonadi, maslahat beradi. Oila qanday bo‘lishi, ota-onalar tarbiyachilar bilan qanday bo‘lishlariga qaramasdan, tarbiyachi hamma vaqt uddaburon, yordamga tayyor bo‘lishi kerak. *фПа* haqidagi hamma narsaga yaxshi tomondan e‘tibor qaratishi, tarbiyada ota-onalarga yordam ko‘rsatishi kerak.

To‘rtinchi qoida. Oilaviy muammolarni hal qilishga doir qaror qabul qilishda ko‘tarinki run va kayfiyat, bolaning ijobiy sifatlari, oila tarbiyasining kuchli tomonlari, shaxsni muvaffaqiyatli rivojlantirishga tayanish. Tarbiyalanuvchining xarakterini shakllanishi qiyinchiliklarsiz, qarama-qarshiliklarsiz kechmaydi. Agar bu jarayon shaxs rivojlanishi qonuniyatining namoyon bo‘lishi sifatida idrok etilsa, u holda mazkur qiyinchilik, qarama-qarshilik, kutilmagan natijalar tarbiyachining saro-simaga tushib qolishiga olib kelmaydi. Hammamizga yaxshi ma‘lumki, yuzaga kelgan pedagogik vazifalarni hal etishning o‘nlab usullari mavjud, biroq ulardan faqat biri mazkur aniq vaziyat uchun to‘g‘ri bo‘lib chiqadi. Ana shuning uchun ham maktabgacha pedagogikaga tayyor ko‘rsatma sifatida emas, shaxsga samarali ta‘sir etishning umumiy qonuniyatlari haqidagi fan sifatida qarash kerak.

Maktabgacha ta‘lim muassasasi va oila o‘rtasida hamkorlik o‘rnatish-da mudira, pedagoglar jamoasi va ota-onalar birgalikda faol ishtirok etishlari lozim. Shundagina bola tarbiyasida kutilgan natijalarga erishish mumkin.

Ota-onalar bilan ishlashda quyidagi alohida ish shakllaridan foydalaniladi: suhbatlar, maslahatlar, oilalarga borish, ayrim ota-onalarni bog‘-chaga taklif etish, alohida esdaliklar va ko‘chma papkalardan foydalanish.

Bolaning uyiga borishdan ko‘zlangan maqsad-oila sharoiti, bolaning oiladagi xulqi, qiziqishlari, ota-onasi va oila a‘zolari bilan tanishish, shu-ningdek ota-onalarni bola tarbiyasining samarali usullari bilan tanishtirish va oilaning bola tarbiyasidagi ijobiy tajribalarini o‘rganib, ommalash-tirishdir.

Tarbiyachi bolaning uyiga tekshiruvchi sifatida emas, balki do‘st, bola tarbiyasidek murakkab ishda yordam beruvchi sifatida borishi, oila a‘zolari bilan nazokat va xushmuomalalik bilan munosabatda bo‘lishi kerak. Tarbiyachi har bir oilaga har gal borishidan avval o‘z oldiga aniq maqsad qo‘yishi, qaysi mavzuda suhbatlashishini oldindan belgilab olishi lozim. Ota-onalarga beriladigan savollar puxta o‘ylangan bo‘lishi kerak.

Suhbat shunday tuzilishi kerakki, tarbiyachi bilan ota-ona bir-birlarini yaxshi tushunishlari, ular o‘rtasida ishonchli aloqa o‘rnatilishi darkor. Oilaga borishdan oldin tarbiyachi shu oila to‘g‘risida (ota-onalarning fe‘l-atvori, oilaviy munosabatlar, bolaning rivojlanish darajasi) to‘g‘risida ma‘lum tasavvurlarga ega bo‘lishi kerak. Tarbiyachi ota-onalar hurmati va ishonchini qozonmoq uchun avval ota-onalarga bolaning ijobiy fazilatlarini to‘g‘risida fikr, mulohazalarini bilib oladi va bolaning uyidagi hayotini qanday tashkil etish kerakligi, unga nimalarni o‘qib va hikoya qilib berish mumkinligi, bolaning kun tartibi, uni oila mehnatida qat-nashtirish, kattalarga hurmat ruhida tarbiyalash kabi ta‘lim-tarbiya ishlari mazmuni va usullari bo‘yicha tavsiyalar beradi. Albatta, tarbiyachining oila bilan olib boradigan ishida bolaning yoshi, imkoniyatlari, o‘ziga xos xususiyatlari e‘tiborga olinadi.

Tarbiyachining ota-onalarga beradigan tavsiya va maslahatlari ishonarli bo‘lishi uchun ota-onalar yoki oilaning boshqa a‘zolari mak-tabgacha ta‘lim muassasasiga taklif qilinadi. Bunda ota-onalar bolaning navbatchilik vazifasini qanday bajarayotganini yoki sayrga chiqishdan avval u

qanday kiyinayotganini ko‘radilar va bolalarining uquv va imkoniyatlari ga ishonch hosil qiladilar. Oilaga borishning maqsad va mazmuni tarbiyachining rejasi va hiso-botida, kundalik daftarida aks ettirilishi kerak. Tarbiyachi har bir bolaning oilasiga yiligi kamida 2 marta borishi kerak. Ota-onalar bilan olib boriladigan ishlarning mazmuni rang-barang boiib, unda ayrim masalalar birgalikda muhokama qilinishi taqozo etadi. Masalan:

- bolalami tarbiyalashda oilaning roli, ota-onalarning vazifasi to‘g‘ri-sidagi qonunlar, bolalarni maktabga tayyorlash haqida;
- maktabgacha tarbiya muassasalarining yillik ish rejasi to‘g‘risida;
- ota-onalar jamoatchiligining ishi haqidagi masalalar shular jumla-sidandir.

Bu masalalarni jamoa bo‘lib muhokama qilish uchun ota-onalarning guruhi va umumiy majlislari, maslahatlar, konferensiyalar, ota-onalar kechalari kabi ish shakllari jamoa ish shakllariga kiradi.

BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA BOLALARNING FIKRLASH QOBILIYATLARINI RIVOJLANTIRISH

Kurbaniyozova Mashxura Zafarovna

Xorazm viloyati Gurlan tumani

24-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang'ich sinf matematika darslarida bolalarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish usullari haqida ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: o'qituvchi, o'quvchi, innovatsiya, fikrlash qobiliyati, bilim.

Hozirgi paytda maktablarda boshlang'ich sinflarda matematika o'qitishning asosiy vazifalaridan biri-o'quvchilarni har tomonlama yetuk va bilimdon insonlar qilib tarbiyalash hisoblanadi. Bunda ularda matematika bo'yicha bilimlar berish bilan birga ularga o'rganilayotgan bilimlarni asosli va puxta bo'lishini ta'minlash, ularni qo'llay olish ko'nikma va malakalarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa matematika darslarida fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish hamda ularni kelgusida olingan bilimlarni ongli hayotiy faoliyatda muvaffaqiyatli qo'llashlari uchun zarur ko'nikma va malakalarni shakllantirish boshlang'ich matematik ta'limning asosiy vazifalariga aylanishi lozim. Zero, yoshlikda olingan bilim, toshga o'yilgan naqsh kabidir.

Masalalar bolalarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirishning foydali vositasi bo'lib odatda o'z ichiga ayrim bilimlarni oladi. Bu bilimlarni qidirish masala yechuvchidan analiz va sintezga mustaqil murojaat qilish faktlarni taqqoslash, umumlashtirish va hokazolarni talab qiladi. Bilishning bu usullarini o'rgatish matematika o'qitishning muhim maqsadlaridan biri hisoblanadi. Masalalarni yechishda predmetga bo'lgan qiziqish rivojlanadi, umuman mustaqillik erkinlik, talabchanlik, mehnatsevarlik, maqsadga intilishlik rivojlanadi. O'quvchilarga tarbiya berishda ham hayotiy masalalar fikr doiralarni kengaytirishga yordam beradi. Masalalar ustida ishlash sistemali ravishda va rejali asosda o'quvchilarning xususiy malakalarini takomillashtirishga olib keladi. O'quvchilar hali o'qish malakasiga ega bo'lmagan dastlabki vaqtlarda ularni o'qituvchi o'qib beradigan masala matnini tinglashga shartning muhim elementlarini tovush chiqarib ajratishga o'rganish kerak shundan keyin masala shartini yaxshiroq o'zlashtirish maqsadida, har bir o'quvchi masala matnini tinglashga va masalani mustaqil o'qib chiqishi zarur. Buning uchun ularga masalani oldin ovoz chiqarmay o'qishni so'ngira esa tovush chiqarib ifodali o'qishni taklif qilish kerak. Boshlang'ich sinflarda masalalarni o'rganish yangi tushunchalarni shakllantirish, soddalarni yechishdan murakkablarni yechishga o'tish yordamida amalga oshiriladi.

Masala ustida ishlash uning mazmunini o'zlashtirishdan boshlanadi. Masala mazmunini yaxshi tushunish uchun o'quvchilarni har biriga uning matnini eshittiribgina qolmay, balki uni mustaqil o'qib chiqishlari ham kerak. Agar masala sharti bosh qotiradigan bo'lsa o'quvchilarga masala mazmunini mustaqil o'ylab ko'rishlari uchun bir-uch minut vaqt berish maqsadiga muvofiqdir. Masala matni ustida ishlaganda o'quvchilarning diqqat e'tiborini avvalo masala matnidagi har bir so'z va har bir son mazmuniga qaratish lozim, masalada tasvirlanayotgan manzarani joyni tasavvur qilishiga yordam berish kerak, masala matn ustida og'zaki ishlagandan keyin masala mazmuni matematik atamalar tiliga o'tkazish va uning matematik tuzilishini qisqa yozuv (sxema, chizma, jadval) shakllarida ifodalash kerak. O'quvchilarda ikkinchi sinfda birinchi sinfdagi kabi yangi masalalar bilan tanishtirishda yoki murakkab masalarni yechishda to'la predmet ko'rsatmalikda sekin-asta to'liq bo'lmagan ko'rsatmalikka o'tiladi. Masala sharti murakkab berilganlar orasidagi bog'lanishlarni tahlil qilish qiyin bo'lganda shunigdek yangi tipdagi masalalarni yechishda qisqa yozishdan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Bu munosabatlar bir xil ko'rsatma materiallar yordamida o'rgatiladi. Didaktik materiallar bilan ish ko'riladi, bolalar ushbu ko'rinishdagi amaliy mashqlarni bajarishadi:

1. "3 ta kvadrat qo'ying, ularga yana 2 ta kvadratni yaqinlashtiring" kvadratlar qancha bo'ladi?
2. Qanday bildingiz?
3. Kvadratlar ko'paydimi yoki kamaydimi?

Shundan keyin syujetli rasmlar bo'yicha ishlashga o'tish mumkin. Rasmlar bo'yicha ham didaktik o'yinlar puxtalash uchun beriladi. Bilimlarni tekshirishda masala o'quvchi taffakurini rivojlantirish haqida fikr yuritish kerakli amallarni to'g'ri tanlash hisoblash ko'nikmalari haqida fikr yuritish imkonini beradi. Har bir masalada shart va savol bo'ladi. Masala shartida berilgan

sonlar orasidagi va berilgan sonlar bilan izlanayotgan son orasidagi bog'lanish ko'rsatiladi, bu bog'lanishlar tegishli arifmetik amallarni tanlashni belgilab beradi. Masala. Avtobusda 7 ta yo'lovchi bor edi. Avtobus bir to'xtagandan keyin undagi yo'lovchilar soni ikkkita ortdi. Avtobus to'xtagandan keyin undagi yo'lovchilar qancha bo'lgan? Bunda o'quvchi avtobusni rasmni ko'radi yoki uni xayoliga keltiradi. Undagi odamlar joylashuvi, to'xtagan vaqtida chiqqan odamlarni tasavvur etib, mantiqan fikrlab masalani yechimini topishga harakat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ahmedov M. .Abdurahmonova N. Jumayev M.E. Birinchi sinf matematika darsligi metodik qo'llanma. Toshkent. 2009 yil.
2. ziyonet.uz

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA JISMONIY TARBIYA DARSLARINI TASHKIL ETISHDA QO‘LLANADIGAN QIZIQARLI USUL VA O‘YINLAR

Kuspanova Fariza Shamsiddinovna

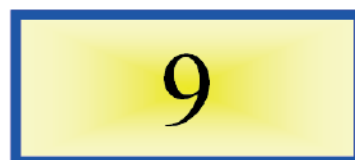
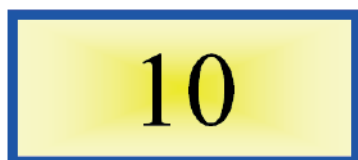
Navoiy viloyati Zarafshon shahar 6-maktab
boshlang‘ich ta’lim va jismoniy tarbiya fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu tavsiyada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini jismoniy tarbiya darslariga qiziqtirish usul va o‘yinlari yoritilgan.

Kalit so‘zlar: raqam bilan chaqirish, mantiqiy topshiriqlar, estafetalar....

Mamlakatimiz mustaqillikka erishgandan so‘ng ta’lim sohasini tubdan isloh qilishga juda katta e’tibor qaratildi. Shu yo‘lda ko‘plab qonunlar, qarorlar, nizom va dasturlar hayotga tadbiiq etildi. Maktab ishi uchun eng muhim hujjatlardan biri bo‘lgan “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi”ning milliy modelidagi bosh muddao – bu komil inson tarbiyasi, mustaqil fikrlovchi ijodkor shaxsni tarbiyalash masalasidir. O‘quvchilarning shakllanib borayotgan bilim, ko‘nikma va malakalarni quyida ko‘rsatilgan usul va o‘yinlar, dars ishlanmasi mustahkamlashga xizmat qiladi.

“Raqam bilan chaqirish” usuli. Bunda o‘quvchilarga o‘zlari yoqtirgan futbolchilarining raqamlarini tanlash va o‘sha raqamni o‘zlariga olish imkoni beriladi. Dars davomida o‘quvchilar o‘sha raqamlar bilan aytiladi.

“MANTIQUIY TOPSHIRIQLAR” USULI.

1. Maktabga 1-smenada o‘qiydigan o‘quvchi yo‘lda 1-smenadagi 2ta o‘rtog‘i bilan uchrashib qoldi. Hammasi bo‘lib maktabga nechta o‘quvchi ketyapti? (1 ta)
2. 7 ta sham yoqishgandi, 2 tasi o‘chib qoldi. Nechta sham qoldi? (2 ta)
3. Yo‘lkada 6 ta chumchuq bor edi. Ularning yoniga yana 8 tasi uchib keldi. Shu payt paydo bo‘lgan mushuk ulardan 1tasini ushlab oldi. Nechta chumchuq qoldi? (Hammasi uchdi)
4. Yerdamas yurish ishim
Daraxtdir mening jismim
Shoxiga qo‘shib bir dum
Shunda jismim bilarsiz
O‘ynab xursand bo‘larsiz. (shaxmat)
5. Nimani o‘ng qo‘l bilan ushlash mumkin, lekin chap qo‘l bilan ushlash mumkin emas? (chap qo‘l tirsagi)

“Ko‘zboyloqchi” o‘yini.

Bu o‘yinda o‘quvchilarning ko‘zlari yopilib, mevalar qo‘llariga beriladi. Ular shaklga qarab nomini topishi kerak bo‘ladi.

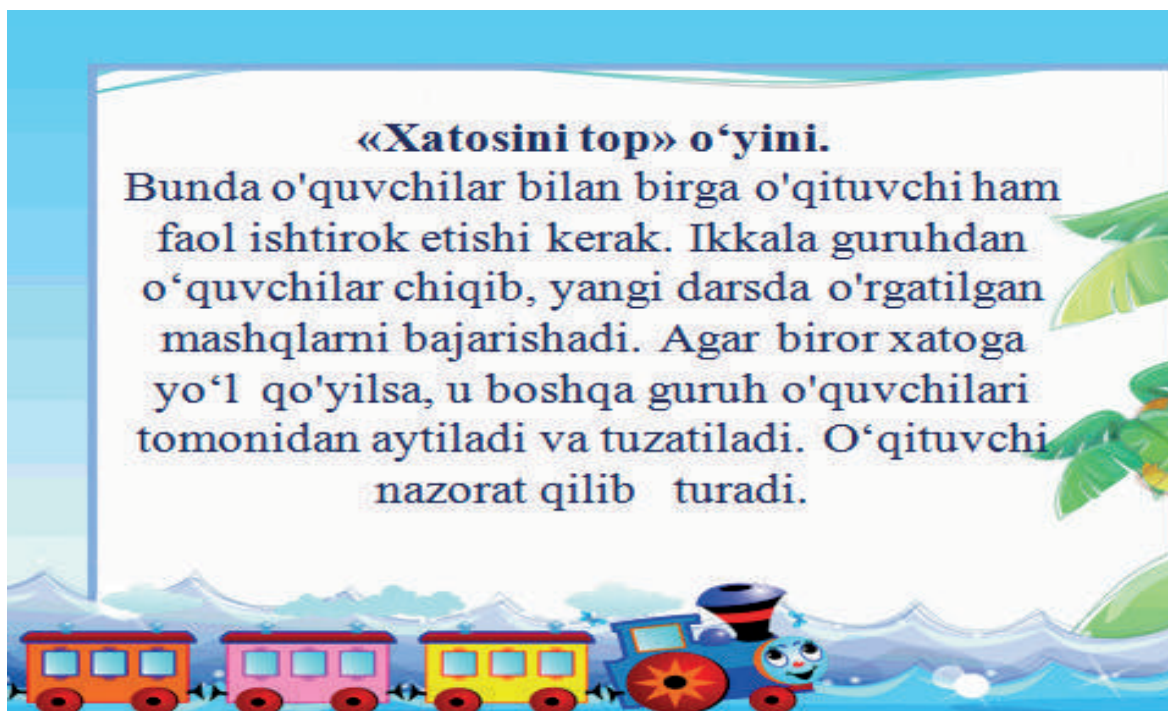

“Stul ustiga xaltacha” estafetasi: O‘yin qoidasi. Ushbu estafetali o‘yinda o‘quvchilar ikki guruhga (jamoaga) bo‘linadi. 10-15 metr uzoqlikka esa stulcha qo‘yiladi. Har ikki jamoa uchun bir donadan maxsus xaltacha beriladi.

Estafeta sharti. 1-o‘quvchi ushbu xaltachani tezlik bilan borib stulcha ustiga qo‘yib qaytadi va 2-o‘quvchining qo‘liga kelib uradi. 2-o‘quvchi esa 1-o‘quvchi qo‘yib kelgan xaltachani olib kelib 3-o‘quvchiga tutqazadi. O‘yin shu tarzda davom ettiriladi. O‘yinni birinchi bo‘lib yakunlagan jamoa g‘olib deb topiladi.

Estafetadan erishiladigan natija: Ushbu estafeta orqali o‘quvchilarning qisqa masofalarga yugurish salohiyati aniqlanib, ushbu estafeta orqali o‘quvchilar yugurish tezligini baholab borish.

“Quyuncha” estafetasi: O‘yin qoidasi. Ushbu estafetali o‘yinda o‘quvchilar ikki guruhga (jamoaga) bo‘linadi. Har ikki jamoa uchun 10-15-metr uzoqlikda to‘p qo‘yiladi.

Estafeta sharti. O‘quvchilar o‘qituvchining buyr‘ug‘idan so‘ng huddi quyondek, sakrab-sakrab borib, qo‘yilgan to‘plarni aylanib, ortga qaytayotganda esa tezlik bilan yugurib qaytadi va sherigining qo‘liga uradi. O‘yin shu tarzda davom ettiriladi. Estafetani birinchi bo‘lib yakunlagan jamoa g‘olib deb topiladi.

Estafetadan erishiladigan natija: Ushbu estafeta orqali o‘quvchilarning joyidan turib uzunlikka sakrash salohiyati va imkoniyati aniqlanib, o‘quvchilarni shu estafeta orqali baholab borish.

Xullas, biz pedagoglar katta mas‘uliyatni sezgan holda o‘z ishimizga jiddiy yondashmog‘imiz lozim. Shu sababli har bir darslarni innovatsion texnologiyalardan foydalangan holda tashkil etish maqsadga muvofiqdir. Chunki, o‘quvchilarning asosiy vaqti maktablarda ta‘lim-tarbiya olish bilan o‘tadi. Kelajakka qadam ham aynan maktab davridan boshlanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. T.S.Usmonxo‘jayev ”Jismoniy tarbiya va sport mashg‘ulotlari” Toshkent. “O‘qituvchi ”-2005
2. Internet saytlari: -ziyoNet .uz, kitob.uz, multimediya .uz

YOSHLAR TARBIYASIDAGI PSIXOLOGIK O'ZGARISHLAR

Madaminova Saida Qutlimuratovna-
Qoraqalpog'iston Respublikasi
Chimboy tumani 40-sonli maktabning
amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Maqolada mehnat bilan ta'lim faoliyatining bir xil ahamiyat kasb etishi, ijtimoiy hayotda faol qatnashish, xarakterining o'zgarishi, yigit va qizlarda ilmiy dunyoqarash, barqaror e'tiqodning shakllanishi, yuksak insoniy his-tuyg'uning vujudga kelishiga, bilimni o'zlashtirishga ijodiy yondoshish va ta'lim - tarbiya berishda o'qituvchi va ota-onaning munosabati muhim o'rin tutishi haqida ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: yoshlar, tarbiya, psixologik o'zgarishlar, oila, o'qituvchi, ota-ona, bola

Mamlakatimizning kelajagi va ertangi kuni bugun farzandlarimizning qanday tarbiya olayotganligiga bog'liq. Shu bois ham O'zbekiston Respublikasi Prezidenti va hukumati tomonidan xalq ta'limi sohasiga juda katta e'tibor berilmoqda. Su bois, yurtning istiqboli, kelajakning poydevori bo'lgan barkamol avlodni yetishtirish bugungi kundagi eng dolzarb masalalardan biridir. Shu jarayonda tarbiya masalasiga alohida e'tibor berish zarur. Tarbiya jarayonidagi og'ishlarning aksariyat qismi yoshlarning voyaga yetmagan davrida sodir bo'ladi. Bu davr ularning o'tish davri hisoblanib bola bu yoshda, yani 15-18 yoshlarda tashqi ta'sirlarga tez beriluvchan va o'zgaruvchan xarakterda bo'ladi. Voyaga yetmagan yoshlarni tarbiyalashdagi eng asosiy vazifalardan biri avvalo ularning ichki va tashqi dunyosini o'rganishdan boshlanadi.

Hozir ko'pchilik psixologlar 15–18 yoshni qamrab oladigan davrni ilk o'spirinlik davri deb atashni ma'qul ko'rmoqdalar, bu umumta'lim maktabining 8–10 sinf yoshiga to'g'ri keladi. Bu davrda o'quvchi jismonan baquvvat, o'qishni tugatgach mu'staqil mehnat qilaoladigan, oliy maktabda o'zini sinab ko'radigan imkoniyatga ega bo'ladi. Mazkur davrning yana bir xususiyati – mehnat bilan ta'lim faoliyatining bir xil ahamiyat kasb etishidan iborat. Ijtimoiy hayotda faol qatnashish, ta'lim xarakterining o'zgarishi, yigit va qizlarda ilmiy dunyoqarash, barqaror e'tiqodning shakllanishiga, yuksak insoniy his-tuyg'uning vujudga kelishiga, bilimni o'zlashtirishga ijodiy yondoshuvning kuchayishiga olib keladi.

Oila–tarbiya o'chog'i. Uning poydevori nechog'lik mustahkam bo'lsa farzand tarbiyasi va uning xu'lq atvorida namoyon bo'ladi. Inson bolasi ilk tarbiyani oila atalmish muqaddas qo'rg'ondan oladi, ota va ona bolaning maktabgacha davrga yetguniga qadar o'zlari yuvib taraydi va tarbiyalaydi, keyinchalik esa bog'cha yoshida, maktab yoshida ustozlari bilan hamkorlikda ta'lim - tarbiya ishlarini olib boradi. Bolaga pedagogik ta'lim - tarbiya berishda o'qituvchi va ota-onaning munosabati muhim o'rin tutadi, ayniqsa tarbiya berish voyaga yetmagan yosh davrda murakkab jarayonlarda kechadi. Bu davrda ularning qarovsiz qolishi, ota-ona va o'qituvchi nazoratidan chetda qolishi ularni turli yo'llarga kirib ketishiga sabab bo'ladi.

Jamiatimizdagi yoshlarni tarbiyalashda optimal uslub va vositalardan foydalanishimiz lozim. Tarbiyaning vazifalari keng va ko'p qirralidir. Ta'limning asosiy vazifasi o'quvchilarni bilim, ko'nikma va malakalar bilan qurollantirish bo'lsa, tarbiya yosh avlodda jamiyatimizda qabul qilingan odob-axloq qoidalariga mos keladigan e'tiqodni, axloqiy malaka va ko'nikmalarni, ehtiyoj va intilishlarni tarkib toptirishdan iborat. Tarbiya bilan shug'ullanadigan har bir tarbiyachi birinchi navbatda o'z faoliyatini va unda ko'zda tutilgan maqsadni aniq tasavvur eta olishi, bu maqsadning muhimligini tushunishi lozim.

Ba'zi bir oilalarda ota-onalar ham farzandlarini katta bo'lib qoldi- degan fikr bilan ularni moddiy jihatdan juda ortig'i bilan ta'minlab yuboradi. Ayniqsa hozirda zamonaviy texnologiyalar asrida ularning uyali telefonlar orqali ham tarbiyasi buzilib, qaltis yo'llarga kirib ketmoqda. Bularning asosiy sababi nimada? Bunga kim aybdor? Bu yerda kim dastlab xatoga yo'l qo'ydi?- degan savollar albatta tug'iladi. Albatta bunga barchamiz, kun-u, tun tinim bilmay, farzandi uchun eng yaxshi narsalarni eng totli ne'matlarni axtarish ilinjida tinimsiz mehnat qilayotgan ota-onani ayblaymiz, sababi bularning barchasi nazoratsiz qolganligida, shuning uchun ham bola tarbiyasida maktab, mahalla hamkorligi vazifasida ish yuritish prinsipi yo'lga qo'yilgan.

Demak, yoshlarni bu davrda ko'proq mustaqil ishlashga o'rgatish ularning ota-onalari va mahalla bilan hamkorlikda ish yuritish lozim. Masalan, ular uchun mahallalarda har xil sport

o'yingohlarini zamonaviy uskunalar yordamida jihozlash, maktablarda esa o'qituvchilar har xil to'garaklar tashkillashtirib ularni jalb qilish kerak. Shu jumladan, voyaga yetmagan yoshlarning ongini, tafakkurini yanada shakllantirish dunyoqarshini kengaytirish hamda ularning savodxonligini oshirish uchun ma'naviyat va ma'rifat ishlarini jonlantirish bugungi kunning eng dolzarb masalalaridan biri.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Davletshin M.G. va b. Yosh davrlari va pedagogik psixologiya. T.: 2004
2. G'oziev E. Umumiy psixologiya. 1-2 tom. T., Fan, 2002
3. Nishanova Z.T., Tulyaganova SH.T., Ubaydullaev A.X. «O'smirlik davrida qo'rquv holatining namoyon bo'lishi». T.TDPU, 2009.

О‘QUVCHI SHAXSINI FAOLLASHTIRISH UCHUN TA’LIM TEKNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH

Madrahimova Nigora Fazlitdinovna

Namangan shahar 40-sonli umumiy o‘rta
ta’lim maktabi I toifali boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi
Telefon: +998913567125

Annotatsiya: Maqola ta’lim samaradorligini oshirishda o‘quvchi shaxsini faollashtirish muammosiga bag‘ishlangan. Unda shaxsga qaratilgan ta’lim texnologiyalarining ilmiy-metodik asoslari yoritilgan. Shuningdek, muammoli vaziyatlarni qo‘llash orqali o‘quvchi shaxsini faollashtirish metodikasi namunasi keltirilgan.

Kalit so‘zlar. Ta’lim jarayoni samaradorligi, o‘quvchi faoliyatini faollashtirish, muammoli vaziyat, muammoli dars, aqliy faoliyat.

Respublikamizning hozirgi davrdagi ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish tamoyillari jahondagi taraqqiy etgan mamlakatlar qatoridan munosib o‘rin olish uchun ma’naviy salohiyatimizni va iqtisodiy qudratimizni yanada oshirish, ularni XXI asr ilmiy-texnika taraqqiyoti talablariga javob beradigan tarzda qayta qurishni talab qiladi. Bugungi kunda, xalqimiz farovonligining muttasil oshib borishini ta’minlash maqsadida amalga oshirilayotgan islohotlarning tub mohiyati teran anglaydigan, bu jarayonlarda bevosita ishtirok etadigan har tomonlama yetuk, zamonaviy va kasbiy bilim sirlarini chuqur egallagan barkamol avlodni tarbiyalash mamlakatimizning kelgusida rivojlanishi va taraqqiyot yo‘lidagi asosiy omillardan hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o‘z ma’ruzalarida “...Mamlakatimiz aholisining yarmidan ko‘pi yoshlar ekanini inobatga olsak, bu boradagi siyosat, mustaqil fikrlaydigan, zamonaviy bilim va kasblarni puxta egallagan barkamol avlodni tarbiyalash ishlari “Yoshlarga oid davlat siyosati to‘g‘risida”gi Qonun talablari asosida qat’iy davom ettiriladi”, – deb ta’kidlaganlar. Amalga oshirilayotgan o‘zgarishlar o‘ziga kelayotgan yosh avlodni tarbiyalash, ularga ta’lim berish jarayonini sifat jihatidan takomillashtirishni talab qilmoqda. Ilmiy texnik taraqqiyot jadallik bilan rivojlanayotgan hozirgi davrda, mehnat bozorida raqobatbardosh, mustaqil fikrlaydigan kadrlar tayyorlash uchun o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatini o‘stirish muhim ahamiyatga ega va bu rivojlangan mamlakatlar tajribasida isbotlangan. Ta’lim jarayoniga yangi o‘qitish texnologiyalari va faol metodlarini qo‘llash orqali bo‘lajak kadrlarning ijodiy fikrlash, mustaqil qaror qabul qilish, yangi bilimlarni mustaqil egallash qobiliyatini rivojlantirishga erishish mumkin. Chunki bozor iqtisodiyoti sharoitida faqat mustaqil fikrlash qobiliyatiga ega bo‘lgan shaxsgina o‘z muammolarini o‘zi mustaqil hal qila oladi va jamiyatda o‘z mavqeiga ega bo‘ladi. Bunday qobiliyat esa ta’lim muassasalarida shakllantiriladi. O‘quvchi shaxsida mustaqil fikrni shakllantirish uchun pedagogik ilmiy tadqiqotlar chuqur tahlil etildi va quyidagilar aniqlandi:

– o‘quvchilar faoliyatini faollashtirish texnologiyalari bo‘yicha olib borilgan pedagogik tadqiqotlarda, pedagogik jarayonda shaxsni ko‘zda tutishga asoslangan pedagogik texnologiya (Sh.A. Amonashvili texnologiyasi);

– o‘quv materialini sxemalar va modellar ishorasi asosida o‘qitishni jadallashtirish texnologiyasi (V.F.Shatalov texnologiyasi);

– o‘quv jarayonini samarali boshqarish va tashkil etish asosiga qurilgan texnologiya (S.N.Lisenkova texnologiyasi va N.P.Guzikning o‘qitish tizimini rejalashtirish texnologiyasi);

– o‘qitishni individuallashtirish texnologiyasi (Inge Unt, A.S.Granitskaya va V.D.Shadrikovlar texnologiyasi);

– o‘qitishni dasturlash texnologiyasi (V.P.Bespalko).

Shalva Aleksandrovich Amonashvili taniqli pedagogik olim va amaliyotchidir. U o‘zining tajriba maktabida hamkorlik pedagogikasi, shaxsiy yondashuv, til va matematika o‘qitishning metodikasini ishlab chiqib, hayotga tatbiq etdi. Uning asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- bolaning shaxsiy xislatlarini namoyon qilish orqali oliyjanob insonning shakllanishi, rivojlanishi va tarbiyalanishiga imkon tug‘dirmoq;

- bolaning qalbini ulug‘lamoq;

- bilim olishga bo‘lgan ishtiyoqini rivojlantirish va shakllantirish;

- bilim, malaka olishi uchun sharoit yaratish;

- ideal tarbiya – bu o‘z-o‘zini tarbiyalamoq.

Sh.A. Amonashvili o‘zining texnologiyasini amalga oshirish uchun quyidagi metodika va metodik usullardan foydalandi:

- insonparvarlik;
- shaxsiy yondashuv;
- muloqot mahorati;
- oila pedagogikasining qo‘shimcha imkoniyati;
- o‘quv faoliyati.

O‘qitishni jadallashtirish texnologiyasiga asos solganlardan biri Viktor Shatalov o‘qitishning an‘anaviy sinf-dars usulining katta imkoniyatlarini ko‘rsatib berdi. Uning maqsadi:

- bilim, malaka va ko‘nikmalarni shakllantirish;
- har qanday individual xususiyatlarga ega bo‘lgan barcha bolalarni o‘qitish;
- o‘qitishni tezlashtirish.

Bunda asosiy tamoyillar sifatida quyidagilar keltirilgan: Ko‘p marta takrorlash, majburiy bosqichma-bosqich nazorat, qiyinchilikning yuqori darajasi, katta bloklarda o‘rganish, faoliyatning dinamik qolipi, xatti-harakatning tayanchi, va uning mo‘ljaldagi asosini qo‘llash;

- shaxsni ko‘zda tutish asosida yondashish;
- insonparvarlik;
- zo‘rma zo‘raki o‘qitmaslik;
- o‘quv vaziyatlarining konfliktsizligi, har bir o‘quvchining muvaffaqiyatlaridan boxabarlik, tuzatish (yo‘lga solish), o‘sish va yutuqlarga istiqbolni ochish;

- o‘qitish va tarbiyani bog‘lash.

S.N.Lisenkovaning metodikasi asosan materialni o‘zlashtirish uch bosqichda kechadi. Ya‘ni:

1. Kelgusida o‘zlashtirilishi lozim bo‘lgan bilimlarni oldindan kichik hajmlarda berib borish.
2. Yangi tushunchalarni aniqlashtirish, ularni umumlashtirish va qo‘llash.
3. Fikrlash usullari va o‘quv xatti-harakatlarining ravonligini rivojlantirish.

Ta‘lim jarayoni samaradorligini, o‘quvchi faolligini oshirishda muammoli o‘qitish metodini qo‘llash ko‘proq samara beradi. Muammoli ta‘lim – bu mantiqiy fikrlash operatsiyasi (tahlil, umumlashtirish) va o‘quvchilarning izlanishli faoliyati qonuniyatlarini (muammoli vaziyat, bilishga qiziqish, ehtiyoj) hisobga olib tuzilgan ta‘lim va o‘qitishning ilgari ma‘lum bo‘lgan usullarini qo‘llash qoidalarining yangi tizimidir. Shuning uchun, ham muammoli ta‘lim ko‘proq o‘quvchi fikrlash qobiliyatining rivojlanishini ta‘minlaydi. Didaktikaning barcha yutuqlarini istisno qilmay, balki ulardan foydalangan holda muammoli ta‘lim ilmiy bilim va tushunchalarni, dunyoqarashni shakllantirish, shaxs va uning intellektual faolligini har tomonlama rivojlanishini ta‘minlaydi. Muammoli vaziyatlarni qo‘llashga qaratilgan mashg‘ulotda muammoli vaziyat bo‘lishi nazarda tutiladi va an‘anaviy darsning hamma bosqichlarini o‘z ichiga oladi: o‘tgan mavzuni takrorlash, dars maqsadini qo‘yish, yangi o‘quv materialini tayyorlash va taqdim etish, avval o‘rganilgan materiallarga bog‘lab mustahkamlash, mashg‘ulotni yakunlab, uyga vazifa berish kabilar. Muammoli mashg‘ulotlarda yangi o‘rganilayotgan qonun-qoidaga oid faktlar to‘plash, ularni bir-biri bilan taqqoslash va tahlil qilish, bilimlarni o‘rganish va mustahkamlash jarayoni parallel ravishda olib boriladi.

Ta‘lim jarayonida o‘quvchilarning mustaqil fikrlay olish qobiliyatlariga qarab muammoli vaziyatlarni yuzaga keltirish va uni hal etishning to‘rt xil darajasi mavjud:

- o‘qituvchi tomonidan o‘quv materialini muammoli bayon etish;
- muammoli vaziyatni yuzaga keltirish, uni o‘quvchilar bilan hamkorlikda hal etish;
- keltirilgan muammoli vaziyatni o‘quvchilarni mustaqil faoliyatlari davomida hal etish;
- o‘qituvchidan olgan ma‘lumot asosida o‘quvchilar tomonidan muammoli vaziyatni yuzaga keltirish va hal etish.

Ta‘lim jarayonida muammoli o‘qitish samarali, maqsadga muvofiq bo‘lishi uchun uni o‘quv jarayoni, o‘quv-tarbiya ishlari asosining bir qismiga aylantirish zarur. Muammoli ta‘lim yordamida o‘quvchilarda o‘quv muammosini berilgan masalalarini yechishga tadqiqiy yondashish ko‘nikmalarini, mustaqil tarzda o‘rganish mahoratini shakllantirishni tarbiyalaydi. Umumta‘lim maktablarida ta‘lim jarayonida muammoli vaziyatlarni qo‘llash faol shaxslarni tarbiyalash maqsadi etib qo‘yilsa, unda quyidagi vazifalarni amalga oshirish kerak bo‘ladi:

- o‘quvchilarni faol bilish jarayoniga undash;
- o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga o‘rgatish;

- ijodiy fikrni rivojlantirish;
- muammolarning yechimini topish ko‘nikma va malakalarini shakllantirish.

Ta’lim jarayonida muammoli vaziyat yaratar ekan o‘qituvchi o‘z faoliyatini oldindan rejalashtirishi, vaqtni to‘g‘ri taqsimlashi muhim ahamiyatga egadir. O‘qituvchi muammoli vaziyatni yaratadi, mantiqiy fikrlar tadbirlarini tashkil etadi, tadqiqot faoliyatlari qonuniyatlarini shakllantirish orqali bilish faoliyatini jonlantiradi. O‘quvchi bu jarayonda muammoli vaziyatni tahlil qilishi, vaziyatga taalluqli voqea – hodisalarni umumlashtirishi, intellektual mashaqqatlarni hal qilishi va xulosa chiqarish orqali bilishga bo‘lgan qiziqishini namoyon etishi mumkin.

O‘quvchining faolligini oshirish orqali erkin fikrlashni shakllantirish mumkin. Muammoli vaziyatlar didaktik maqsadlarni amalga oshirishga xizmat qilar ekan, har bir o‘qituvchi muammoli vaziyatni yaratish ko‘nikmasiga ega bo‘lish bilan bir qatorda, o‘quvchida kreativ fikrlash ko‘nikmasini shakllantirishi lozim. Kreativ fikrlash esa kelgusida buyuk ixtirochilarni shakllanishiga xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. “Buyuk kelajagimizni mard va olijanob xalqimiz bilan birga quramiz”. – T.: O‘zbekiston, NMIU, 2017. – 486 b.
2. Avliyoqulov N.X., Musayeva N.N. Pedagogik texnologiyalar ilmiy asoslari. // Kasb-hunar ta’limi, 2007. – №3. – B.3-4.
3. Alixonov S., Hakimov R., Sotimboyeva Z. Dars jarayonida muammoli ta’lim masalalari // Kasb-hunar ta’limi, 2006. – №5. – B.8-9.
4. Olimov Q.T. Shaxsga yo‘naltirilgan o‘qitish texnologiyalari // Kasb-hunar ta’limi. – T., 2007. – №3. – 5 b.

BOSHLANG‘ICH ADABIY TA‘LIMDA NASRIY VA SHE‘RIY ASARLAR USTIDA ISHLASHDAGI O‘ZIGA XOSLIKLAR

Mahmatqulova Muborak Xonto‘rayevna

Tuproqqal‘a tumani 20 - maktab
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang‘ich adabiy ta‘limda nasriy va she‘riy asarlar ustida ishlashdagi o‘ziga xosliklar haqida yoritilgan.

Kalit so‘zlar: ilmiy nazariy, she‘riy asar, masal, maqol, hikoya, doston.

Boshlang‘ich sinflar adabiy ta‘limi o‘qish darslarida badiiy asarlar janriy xususiyatlariga ko‘ra o‘rganish ilmiy-nazariy jihatdan bo‘lmasa-da, amaliy tomondan turli asarlar misolida amalga oshiriladi. “O‘qish kitobi” darsliklariga, asosan, hikoya, she‘r, ertak, masal, maqol, doston, rivoyat topishmoq va tez aytish kabi janrlardagi asarlar kiritilgan. Bulardan tashqari, ilmiy-ommabop matnlar ham o‘qitiladi. Turli janrdagi badiiy asarlar qurilishi, uslubi jihatidan o‘ziga xos xususiyatlarga ega bo‘lib, ularning o‘quvchilarga ta‘siri ham har xil bo‘ladi. Masalan, she‘riy asarlar matni ertak va hikoya matnidani, ilmiy-ommabop maqola matni masal janriga taalluqli asarlar matnidani tubdan farq qiladi. Topishmoqlar predmet, voqea-hodisalar o‘rtasidagi o‘xshashlikni taqqoslash orqali o‘zlashtirilsa, maqollar mazmuni hayotiy misollar vositasida sharhlashni taqozo etadi. Shunga ko‘ra, turli janrdagi badiiy asarlarni o‘qishda o‘qituvchidan unga mos usullar tanlash talab etiladi.

Boshlang‘ich adabiy ta‘limda xalq og‘zaki ijodiga xos bo‘lgan **ertak** janrining bolalar tomonidan yaxshi qabul qilinib, qiziqib o‘qilishining sabablaridan biri tilining ta‘sirchanligi, o‘tkirliigi, ma‘nodorligi va so‘zlashuv tiliga yaqinligidadir. Ertaklarning ko‘pchiligida real hayot tasviri sarguzasht elementlari bilan qo‘shilib ketadi. Ertakning o‘tkir, maroqli syujeti, voqealar rivojidadagi favqulodda ajoyib vaziyatlar o‘quvchilarni maftun qiladi, undagi mard, kuchli, topqir, dovyurak, chaqqon qahramonlar, ertakning g‘oyaviy yo‘nalishi, unda ezgulik-yaxshilikning doimo g‘alaba qilishi bolalarni o‘ziga tortadi. Ertaklarning qabul qilingan bayon uslubi, bir xil so‘z va iboralarning qayta-qayta takrorlanib turishi, ohangdorligi, tilining ta‘sirchanligi, ifoda vositalarining jonliligi ularning qiziqarliligiga asos bo‘ladi. Ertak qahramonlari, ko‘pincha, rahmdil, saxiy, adolatli hamda ularning aksi bo‘lgan yovuz, baxil va ochko‘z kishilar timsoli bo‘ladi. Ertakning pedagogik qiymati shundan iboratki, o‘quvchilar unda to‘g‘rilik, halollik g‘alaba qilganidan, kambag‘al kishilar qiyinchilikdan qutilganidan, ya‘ni yaxshilik, ezgulik ro‘yobga chiqqanidan va yomonlik, yovuzlik mahkumlikka uchraganidan quvonadilar. Ular hayotda ham doimo shunday bo‘lishini istaydilar.

Boshlang‘ich adabiy ta‘limda ertaklar ustida ishlashda bolalarni ertakni o‘qishgagina emas, balki uni aytib berishga o‘rgatish ham muhimdir. Ertak aytish og‘zaki nutqni o‘stiradi, bolalar nutqini yangi so‘z va iboralar bilan boyitadi. Ertaklarda keltirilgan maqollar ustida ishlash, ularda ilgari surilayotgan g‘oyalarning ertak matniga qanchalik monandligiga e‘tibor qaratish va buni bolalar ongiga etkazish, ularni yod oldirish yo‘li bilan bog‘lanishli nutqni o‘stirish, nutqning ta‘sirchanligini oshirishga xizmat qilishi mumkin.

O‘qish darslarida ertaklar matni bilan ishlash jarayonida unda qo‘llangan badiiy vositalar: jonlantirish, metafora, mubolag‘a singari nazariy tushunchalar ustida ishlash ham muhim ahamiyat kasb etadi. Yuqoridagi barcha fikrlarni hisobga olganda, ertak o‘rganish darslarining qurilishini quyidagicha belgilash mumkin:

1. Ertak bilan tanishtirish:

- a) o‘quvchilarni ertakni idrok etishga tayyorlash;
- b) o‘qituvchining ertakni ifodali o‘qishi, yoddan aytib berishi.

2. Ertakni o‘quvchilar qay darajada idrok etganliklarini aniqlash maqsadida qisqacha suhbat o‘tkazish.

3. Ertakni qismlarga bo‘lib o‘qish va tahlil qilish, undagi ayrim tasviriy vositalar, ma‘nodosh so‘zlarni topish, lug‘at ishi (ayrim so‘zlar ma‘nosini tushuntirish).

4. Ertakni aytib berishga tayyorlanish (ichda o‘qish) va hk.

Boshlang‘ich adabiy ta‘limda **hikoya** janriga mansub kichik hajmli badiiy asarlarda odamlar hayotida yuz berishi mumkin bo‘lgan ma‘lum voqea-hodisalar, hayotning muhim jihatlari

umumlashtirib tasvirlanadi. Hikoyalarda, odatda biror kishi hayotida bo‘lgan bir epizod tasvir ob’ekti qilib olinadi. Hikoyalarning mazmun-mohiyati ertaklardagiga nisbatan hayotiyroqdir. Hikoya mazmunan ham, shaklan ham boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uchun mos janr hisoblanadi. Kichik yoshdagi o‘quvchilarni qahramonlarning xatti-harakati, tashqi ko‘rinishi, portret tasviri, voqea-hodisalari haqidagi hikoyalar ko‘proq qiziqtiradi. Bolalarni hikoya matni bilan tanishtirish uning syujetini tushuntirishga bog‘lab olib boriladi. Boshlang‘ich sinflarning dastlabki bosqichida hikoya ustida ishlashga bag‘ishlangan izohli o‘qish darslarida o‘qilgan hikoyalar mazmunini ochish, lug‘at ustida ishlash, o‘qilgan matnni qayta hikoyalash kabilar asosiy ish turlaridan hisoblanadi. Hikoya mazmuni odatda savol va topshiriqlar asosida tahlil qilinadi. Savol va topshiriqlardan: hikoya mazmunini tahlil qilish; dalil, mulohaza hamda xulosalarni taqqoslash; voqea-hodisa va xatti-harakatlar o‘rtasidagi bog‘lanishlarni aniqlash hamda umumlashtirish; o‘quvchilarni mustaqil fikrlash va erkin faoliyatga yo‘naltirish; o‘z ma‘naviy kamoloti yo‘lida o‘zining ishtirokini ta‘minlash; ularga kashf etish lazzatini tuydirish va shu asnoda badiiy asarlar o‘qishga qiziqish uyg‘otish maqsadida foydalaniladi.

Boshlang‘ich adabiy ta‘limning o‘qish darslarida hikoyalarni o‘qishda o‘quvchilar tushunmaydigan so‘z va iboralar ma‘nosini tushuntirib berish ham muhim ish turlaridan biri sanaladi. Aks holda, o‘quvchilar hikoya mazmunini to‘liq o‘zlashtirmay qolishlari mumkin. Bu, o‘z navbatida, matnning didaktik tahlili samaradorligiga ham putr etkizadi. Boshlang‘ich ta‘limning dastlabki bosqichida hikoyalar ustida ishlashda ularning mazmunini tahlil qilish asnosida o‘quvchilar nutqini o‘stirish markaziy o‘rin egallaydi. Hikoya o‘qib bo‘lingach, o‘quvchilar uning mazmuni haqida o‘ylashlari, taassurotlarini tiniqlashtirib olishlari, o‘z mulohazalarini aytishga tayyorlanishlari uchun ma’lum vaqt berish taqozo etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sayidaxmedov N.S. Oliy pedagogik ta‘limda integral texnologiyalar.
2. Yo‘ldoshev J. Xorijda ta‘lim. Integratsiyalashgan va maxsus kurslar.
3. O‘.AsqarovaG. G.Egamberdieva Boshlang‘ich ta‘limda integratsiya.

**BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI MATEMATIK SAVODXONLIGINI
XALQARO BAHOLASH DASTURLARI ASOSIDA O'QITISH.**

Mamatova Maxsuda Ikromjonovna

Namangan viloyati Norin tumani

27-maktab boshlang'ich ta'lim fani o'qituvchisi

Tel: +99894 4391279 maxsuda@gmail.com

ANNOTASIYA: Hozirgi kunda butun dunyoda xalqaro baholash dasturi mavjud. Bu dasturga ko'ra PISA, PIRLS, TALISlar kiritiladi. Bu dasturlar haqida qisqacha ma'lumotlar berib o'tilgan
TAYANCH SO'ZLAR: o'qish savodxonligi, PISA, TALIS, PIRLS,

O'qish savodxonligi 2000-yilda PISA xalqaro baholash tadqiqotining 1-bosqichida asosiy yo'nalish edi. 4-bosqichda PISA-2009 xalqaro baholash tadqiqotida yana ustuvor yo'nalish hisoblanib, qisman qaytadan yangi baholash vositalari va konsepsiyasini ishlab chiqishni talab etdi. 2018-yil PISA tadqiqotining 7-bosqichida o'qish savodxonligini baholash uchinchi marotaba diqqat markazida bo'ldi. Yangi bosqichda vositalarni qo'llashda jiddiy o'zgarishlar ro'y berdi. Konsepsiyani qayta ko'rib chiqish zamonaviy o'qish savodxonligi nazariyasiga asoslanadi, hamda zamonaviy hayotda o'qish sharoitini hisobga olib, o'quvchilar keng mazmundagi ma'lumotlarni qabul qilishadi va ulardan keng foydalanishadi. Biz shiddat bilan o'zgarayotgan, son jihatidan va turli xil yozma materiallar bo'lgan sari ko'payib borayotgani hamda ko'plab insonlar ushbu materiallarni mutlaqo yangi va murakkab usullar bilan qo'llayotgan dunyoda yashayapmiz. Hozirda jamoatchilik tomonidan o'qish savodxonligining rivojlanayotganligi jamiyat va madaniyat sohasidagi o'zgarishlar bilan hamohang ekanligi anglab tan olinmoqda. O'qish malakasi, individual rivojlanish, ta'lim faoliyatidagi yutuqlar, jamoatchilikdagi faollik uchun zarur. Chunki ushbu faoliyatlar 20 yil avval zamonaviy qarashlardan farq qilar edi. Albatta, bu 20 yildan so'ng yanada ko'proq o'zgarishi mumkin.

TALIS-(The Teaching and Learning International Survey - rahbar va o'qituvchilarning ta'lim muassasalarida o'qitish va ta'lim olish muhitini hamda o'qituvchilarning ish sharoitlarini o'rganish) Ushbu tadqiqot birinchi bor 2008-yilda 24 davlat ishtirokida o'tkazilgan. Ikkinchi davra 2013-yilda o'tkazilgan bo'lib, unda 34 davlat ishtirok etgan. Rossiya Federatsiyasi ham shu yilda ushbu tadqiqotda qatnashgan. 2018-yilda esa 46 mamlakat TALIS tadqiqoti ishtirokchisiga aylandi. Shuni ta'kidlash lozimki, TALIS yagona so'rovlar hamjamiyati bo'lib, ta'lim dargohidagi o'quv muhiti va o'qituvchilarning ish joylaridagi shart-sharoitlarni o'rganishga e'tibor qaratadi.

PIRLS - (inglizcha –Progress in International Reading Literacy Study –matnni o'qish va tushunish darajasini aniqlovchi xalqaro tadqiqot) mazkur xalqaro tadqiqotning maqsadi turli xil ta'lim tizimidan iborat bo'lgan davlatlarniboshlang'ich maktab o'quvchilarining matnni o'qish va qabul qilish bo'yicha tayyorgarligi hamda o'quvchilarning har xil yutuqlarga erishishga sabab bo'luvchi ta'lim tizimidagi o'ziga xos xususiyatlarni aniqlash va baholashdan iborat. Albatta bunday tadqiqot xalq ta'limi sohasidagi ishchilar, olimlar, metodistlar, o'qituvchilar, otaonalar va jamoat vakillari uchun katta ahamiyatga egadir.

PIRLStadqiqotlari Xalqaro ta'lim institutlari assotsiatsiyasi (IEA) tomonidan muvofiqlashtiriladi. PIRLS loyihasi to'rtinchi sinf o'quvchilarining o'qish qobiliyatini rivojlantirish darajasini aniqlash bo'yicha yetakchi xalqaro tadqiqotlar orasida. Xalqaro ekspertlar ta'kidlashicha, boshlang'ich maktabda maktab o'quvchilarining keyingi tarbiyasida muvaffaqiyat qozonish uchun poydevor qo'yilgan.

Shunday ekan bizning oldimizdagi bosh maqsadimiz o'quvchilarimizning xalqaro baholash dasturi asosida o'qitishimiz kerakligini har bir pedagog tushunib anglab yetishi lozimligini ko'rsatadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida o'z ko'nikma va malakalarini nazorat qilish va ob'yektiv tarzda baholay olishga oid mas'uliyat ham shallangan bo'lishi kerak. O'quvchining o'zi berilgan o'quv materialni modellashtira olish ko'nikmasiga ega bo'lishi zarur. Bu jarayonda o'quvchining o'zi mustaqil tarzda har qanday sxema model bo'la olmasligini tushunib yetishi kerak, bir so'z bilan aytganda unda faraz qila olish ko'nikmasi hosil bo'lishi kerak. Kichik maktab yoshida o'qishga, o'rganishga yo'naltirilgan faoliyat yetakchi mavqega ega bo'ladi. Shu bilan bir qatorda kichik maktab yoshidagi o'quvchilarning rivojlanishida o'yin, sport, ijodiy faoliyat ham muhim o'rin tutadi. Lekin o'qish o'rganish, yani ta'limiy faoliyat, boshqa barcha faoliyat

turlarini muayyan bir maqsadga-bolani mujassam rivojlantirish maqsadiga yo‘naltirishi lozim. Jumladan, nutq va savodxonlikni rivojlantirishga, jismoniy taraqqiyotni taminlashga va boshqalar. Ayni shu rivojlantiruvchi ta’lim jarayoni o‘quvchining ongini, tafakkurini rivojlantirishga hamda uning shaxsiy taraqqiyotiga keng imkoniyat yaratadi. Matematikani o‘qitish sistemasida masalalar yechish samarali mashq qilish turlaridan biridir. Masalalar yechish avvalo bolalarda mukammal matematik tushunchalarni shakllantirishi, ularning o‘quv dasturida belgilab berilgan nazariy bilimlarni o‘zlashtirishlarida muhim ahamiyatga ega. Masalan : O‘quvchida 14 ta rangli va 2 ta oddiy qalam bor. O‘quvchida hammasi bo‘lib nechta oddiy qalam bor?

Berilgan : Yechish : 14 ta rangli qalam $14 + 2 = 14$ ta 2 ta oddiy qalam

Jami qalam nechta? Javob: 14 ta

Bu masala orqali o‘quvchilarda ayirish haqida tushunchani shakllantirish, mustahkamlash va yig‘indini topishga doir bilimlar hosil bo‘ladi. Masalalar yechish orqali o‘quvchilarda yangi bilim vujudga keladi va mavjud bilimlar tatbiq qilinadi, shu orqali mustahkamlanadi. Masalan, bilimlarning shakllanishida nazariyani amaliyot bilan o‘qitishni turmush bilan bog‘liq olib borish imkonini beradi. Masala yechish orqali xarid qilingan narsaning narxini, kvartira ta’irlashning bahosi, poyezdga kechikmaslik uchun uydan qachon chiqish kerak, degan turli xildagi amaliy hisoblashlarni hal qilib beradi. Ustaxonada ko‘ylaklar va shuncha kostyum tikildi. Har bir ko‘ylakka 3 metr, har bir kostyumga 4 metr material ketadi, agar ko‘ylaklar uchun 24 metr material ketgan bo‘lsa, kostyumlar uchun qancha material ketgan. Masala tahlilini quyidagi jadval orqali izohlaymiz. Masala tahlili masala savolidagi berilganlarga qarab boradi:

1. Masalada nimani bilish talab qilinadi? (kostyumga ketgan materialni)
2. Buni birdaniga bilib bo‘ladimi? (yo‘q)
3. Nega? (nechta kostyum tikilganini bilmaymiz)
4. Nechta kostyum tikilganini bilib bo‘ladimi? (bo‘ladi)
5. Qanday qilib? (nechta ko‘ylak tikilgan bo‘lsa shuncha kostyum tikilgan) Nechta ko‘ylak tikilgan? (24 m materialning har 3 m dan bitta ko‘ylak tikilgan bo‘lsa, $24:3=8$ ta ko‘ylak tikilgan).
6. Kostyum ham 8 ta bo‘lsa, har bir kostyumga 4 m dan material ketsa jami necha m material ketgan. ($8*4=32$ m)
7. Masala savoliga javob berdikmi? (ha)

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Xalqaro baholash dasturi haqidagi jurnallar
2. Jumayev M. va b.q. “Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi” T -2005 y 312 b
3. Mardanova F.I. “Matematikadan test topshiriqlari” 4-sinf T-O‘qit 2007-y

BOSHLANG'ICH SINFLARDA ERTAK O'QITISHNING AHAMIYATI VA UNING BOLALAR NUTQINI O'STIRISHDAGI ROLI

Mirahmedova Marguba Azamjonovna

Namangan viloyati Norin tumani
27- maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada boshlang'ich sinf o'quvchilariga ertak o'qitish orqali o'quvchilarning og'zaki nutqini o'stirishda asar qahramonlarining roli tahlil qilingan, ertakdagi obrazlar orqali o'quvchilarda yaxshi qahramonlarga hurmat, yomon qahramonlarga nisbatan nafrat tuyg'ulari shakllanishi tasvirlangan.

Kalit so'zlar: ertak, asar, qahramon, voqea, nutq, bolalar, boshlang'ich sinf, o'quvchi, syujet, ezgulik, yovuzlik, tavsif, xalq og'zaki ijodi.

Katta yoshdagi odamlarning bolalikdan qolgan eng yorqin xotiralari beixtiyor ertaklar, ertak qahramonlari, ertak syujetlari bilan bog'lanib ketadi. Chunki ota bobolarimiz, ota-onalarimiz azaldan farzandlariga ertaklar, she'rlar, hikoyalar aytib berib, undagi ijobiy xususiyatlar bilan tarbiyalab kelishgan. Bolalar yoshligidan boshlab bu janr bilan tanish bo'lganligi sababli ertaklardagi voqealar, qahramonlar bola xotirasida butun umrga muhrlanib qoladi. Shu yo'sinda bebaho xalq og'zaki ijodi namunalarimiz unitilmasdan avloddan avlodga meros bo'lib xalqimiz orasida saqlanib qoladi. Ertaklar bolalarni faqatgina tarbiyalab qolmasdan, bolalar lug'at boyligini, so'zlarni nutqda to'g'ri qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

Xalq og'zaki ijodida ertak janrining bolalar tomonidan yaxshi qabul qilinib, qiziqib o'qilishining sabablaridan biri ertak tilining ta'sirchanligi, o'tkirligi, ma'nodorligi va xalq tiliga yaqinligidir. Ertaklarning ko'pchiligida real hayot tasviri sarguzasht elementlar bilan qo'shib ketadi. Ertakning o'tkir, maroqli sujeti, voqea rivojida favqulodda ajoyib vaziyat bolalarni maftun qiladi, undagi mard, kuchli, topqir, dovyurak, chaqqon qahramonlar, ertakning g'oyaviy yo'nalishi, unda ezgulik kuchining yaxshilikning doimo g'alaba qilishi bolalarni o'ziga tortadi. Ertakda qabul qilingan hikoya qilish shakli bir xil so'z va iboralarning qayta-qayta takrorlanib turishi, ohangdorligi, tilining ta'sirchanligi, ifoda vositalarining jonliligi, bolalar uchun juda qiziqarliligidir. Ertakda qatnashuvchilar ko'pincha rahmdil, saxiy, adolatli hamda ularning aksi bo'lgan yovuz, baxil, ochko'z kishilar timsoli bo'ladi.

Ertakning pedagogik qiymati shundaki, o'quvchilar unda to'g'rilik, halollik g'alaba qilganidan, kambag'al kishilar qiyinchilikdan qutilganidan, ya'ni yaxshilik, ezgulik ro'yobga chiqqanidan va yomonlik, yovuzlik mahkumlikka uchraganidan quvonadilar. Ular hayotda ham doimo shunday bo'lishini istaydilar. Masalan, „Halollik“ ertagida asosiy fikr kambag'allarga yordam ko'rsatish, o'z mehnati bilan hayot kechirish bo'lib, bu hatto butun xalq istagi ekanligi g'oyasi ilgari surilgan bo'lsa, „Hiylagarning jazosi“ ertagida esa soddadilning to'g'riligi hiylagarning makri ustidan g'olib kelishi, xiyonat jazosiz qolmasligi g'oyasi ilgari surilgan. Har ikki ertak ham to'g'riso'zlikning g'alabasi bilan yakunlanadi. Bunday g'alaba maishiy ertaklardan tashqari, sehrli ertaklarda ham ifodalangan.

Boshlang'ich sinflarda hayvonlar haqidagi ertaklar ko'proq o'qitiladi. „Bo'rining tabib bo'lgani haqida ertak“ (A.Obidjon), „Ko'zacha bilan tulki“ kabi ertaklar aniq hayotiy hikoyalar tarzida o'qitiladi va tahlil qilinadi. Ertak matni ustida ishlashda tanlab o'qish, savollarga javob berish, o'quvchilarning o'zlari ertak mazmuniga oid savollar tuzib, javob berishlari, reja tuzish, qayta hikoyalash, ijodiy davom ettirish, ertak aytish, qahramonlarni grafik tasvirlash kabi ish turlaridan foydalaniladi. Bunday ertaklarda hayvonlarning odatlari tahlil qilinadi, ammo ularni kishilar xarakteriga taqqoslash tavsiya qilinmaydi.

Maktab tajribasidan ma'lumki, kichik yoshdagi o'quvchilar ertakdagi hayvonlar gapirmasligini, tulki va turna bir-birini mehmonga bormasligini yaxshi biladilar, ammo ertaklar dunyosini hayotiy hikoya kabi qabul qiladilar. Ertakni o'qib tahlil qilganda, barcha ishlar matnning mazmunini yaxshi idrok etishga, sujet rivojini, qatnashuvchi personajlarning xatti-harakati, o'zaro munosabatlarini to'g'ri tasavvur etishga yo'naltiriladi. Bunda tanlab o'qish va qayta hikoyalashning ahamiyati katta. Masalan, „Odobli bo'lish osonmi?“ (A. Obidjon) ertagining mazmunini o'zlashtirish uchun quyidagi topshiriqlardan foydalanish mumkin:

1. Sichqonchani onasi bilan qilgan suhbatini o'qing. Sichqonchani „Odobli bo'lish uchun

nimalar qilish kerak?” degan savoliga onasi qanday javob qaytarganligini soʻzlab bering.

2. Sichqonchani mushuk bilan uchrashgan holati aks ettirilgan oʻrinni topib oʻqing. Nima uchun „Shum Baroq” koʻzidagi yovuzlik birdaniga soʻnadi?

3. Echki nima uchun Sichqonchani „Kam boʻlma” deb duo qiladi? Shu oʻrinni topib oʻqing.

Ertakni tahlil qilishning oxirgi bosqichida „Ertakning sizga juda yoqqan joyini topib oʻqing”, „Nima uchun aynan shu joyi yoqqanini ayting”, „Hayotingizda ertakdagi voqealarga oʻxshash voqealar boʻlganmi?” kabi savol-topshiriqlar yordamida oʻquvchilarning ertak xulosasini tushunishlariga erishiladi.

Boshlangʻich sinf oʻquvchilari hayvonlar haqidagi ertaklardan tashqari, „*Davlat*”, „*Ilm afzal*”, „*Hiylagarning jazosi*”, „*Hunarsiz kishi oʻlimga yaqin*” kabi maishiy ertaklarni ham oʻqiydilar. Bunday ertaklarda xalq oʻz hayotini hikoya qiladi, shu sababli oʻquvchilar ertakni oʻqigach, oʻtmishdagi xalq hayotini, oʻy-fikrlari va orzu-istaklarini bilib oladilar. Bunday ertaklarni tahlil qilish badiiy hikoya tarzida uyushtiriladi. Bolalar oʻqituvchi rahbarligida ertakda qatnashuvchilarning xulq-atvori, ayrim hatti-harakatlarini baholaydilar, ularning bir-birlariga boʻlgan munosabatlarini aytadilar va shular asosida ayrim obrazlar haqida xulosalar chiqaradilar, ertak rejasini tuzadilar, ertakni rollarga boʻlib oʻqiydilar.

„*Davlat*” ertagi oddiy turmushga tegishli hodisalarni tasvirlovchi ertakdir. Ertakni oʻqishga tayyorlash uchun ota-bobolarimiz atrofimizdagi tabiatni, borliqni qanday tasavvur etishlari haqida suhbat oʻtkaziladi. Bunday suhbat ertakdagi badiiy obrazlarni, ularning oʻzaro munosabatlarini, xulq-atvorlari, xarakterlarini toʻgʻri tushunishga yordam beradi. „*Davlat*” ertagi matni ustida ishlash jarayonida oʻquvchilar „*Dehqonning xonadoni qanday hayot kechirar ekan?*”, „*Nima uchun Davlat dehqonning xonadonidan ketishni istamaydi?*” kabi savollarga javob topish orqali ertak qahramonlarini baholaydilar, ahil va inoq boʻlib, halol mehnat qilish lozim degan xulosaga keladilar.

Ertak ustida ishlashda bolalarni ertakni oʻqishgagina etnas, balki uni aytib berishga oʻrgatish ham muhimdir. Ertak aytish ogʻzaki nutqni oʻstiradi, bolalar nutqini yangi soʻz va iboralar bilan boyitadi. Oʻquvchilarni 1-sinfdayoq ertak tilidan erkin foydalanishga oʻrgatish uchun ertak bilan birinchi tanishtirishda uni oʻqituvchi aytib berishi mumkin. Oʻquvchi ertak mazmunini oʻzlashtirib olgandan soʻng, uning tili ustida ishlashga alohida ahamiyat qaratishi zarur. Ertak mazmunini qayta hikoyalashda, qahramonlarga tavsif berishda oʻquvchilarning oʻz nutqida til vositalaridan oʻrinli foydalanish talab qilinadi. Til vositalaridan foydalanish uchun talab va vaziyat, ehtiyoj yaratish zarur.

Ertak tilida shunday soʻz va iboralar borki, ular bolaga oʻzgacha taʼsir koʻrsatadi. Masalan, „Yoʻlbars, Tulki va Boʻri” ertagida „Togʻ echkisi siz *ulugʻimizniki* boʻlsin”, „Quyon siz *podshohimizning* ertalabki *nonushtangiz* boʻlsin”, „Kiyik kechqurungi *taomingiz*, qoʻy kunduzgi *xoʻragingiz* boʻlsin” kabi gaplar tarkibidagi ajratib koʻrsatilgan soʻzlarga oʻquvchilar diqqati qaratilib, ertakni soʻzlab berayotganda ulardan nutqda foydalanishlariga erishish zarur.

Ertaklarda keltirilgan maqollar ustida ishlash, ularda ilgari surilayotgan gʻoyalarni bolalar ongiga yetkazish, yod oldirish yoʻli bilan bogʻlanishli nutqni oʻstirish, nutqning taʼsirchanligini oshirish lozim. Masalan, „*Rostgoʻy bola*” ertagida bola oʻz rostgoʻyligi bilan podshoga maʼqul boʻlganligi hikoya qilingan.

Bolalar nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirish, jamoa oldida oʻz fikrini toʻgʻri ifodalashga oʻrgatish maqsadida oʻqituvchi rahbarligida sinfda yoki tadbirlarda sahnali koʻrinish sifatida ushbu ertakni olib chiqish mumkin. Bu albatta qiziquvchan, aktiv va harakatchan boshlangʻich taʼlim bolalari ruhiyatiga, aqliy faoliyatiga ijobiy taʼsir oʻtkazadi. Yuqorida atab oʻtilganidek, ertaklarning bolalar bilim olishida, koʻngildagidek yaxshi tarbiyalanishida, nutqiy kompetensiyalarini rivojlantirishda alohida oʻrin egallaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Ernazarov Gʻ. Boshlangʻich sinflarda ona tili oʻqitish metodikasi. Toshkent: Ilm ziyo, 2012.
2. Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. Oʻzbek xalq ogʻzaki poetik ijodi. – Toshkent, „Oʻqituvchi”, 1990.
3. Jumaboyev M. „Bolalar adabiyoti va folklor”. –T.,Oʻqituvchi, 1990.
4. Madayev O., Sobitova T. Xalq ogʻzaki poetik ijodi. –Toshkent: „Sharq” nashriyot-matbaa aksiyadorlik kompaniyasi bosh tahririyati, 2003.

BOSHLANG‘ICH TA‘LIMDA QIZIQARLI MATEMATIK BOSHQOTIRMALAR VA ULARNING AHAMIYATI

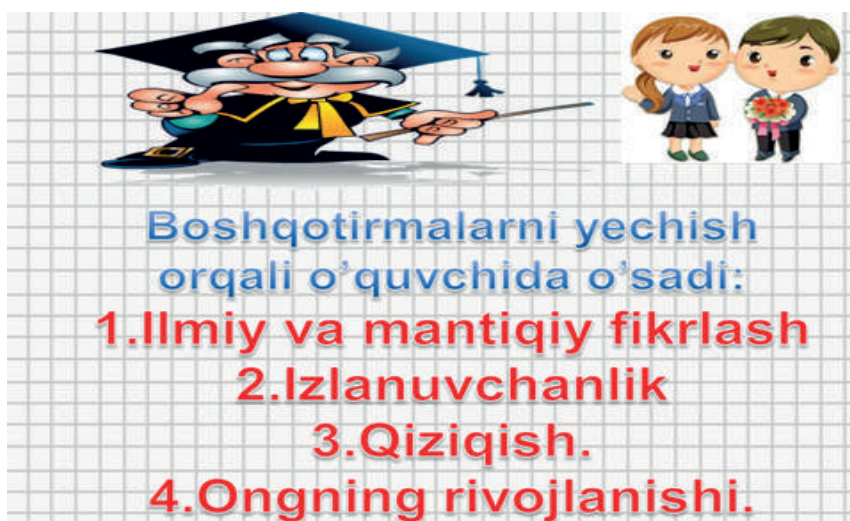
Munsizbayeva Dina Amandikovna

Navoiy viloyati Zarafshon shahar 4-maktab
boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur uslubiy tavsiyada boshlang‘ich sinflarda qiziqarli matematik boshqotirmalar va ularning ahamiyati xususida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: boshqotirma, qiziqarli masalalar, yarimta qovun, sinchkovlik...

Bugungi kunda O‘zbekistonning jahon miqyosida munosib o‘rin egallashi uchun ma‘naviy, siyosiy, iqtisodiy yo‘nalishlarda g‘oyat muhim va murakkab ishlar amalga oshirilmoqda. Bugun biz tarixiy bir davrda -xalqimiz o‘z oldiga ezgu va ulug‘ maqsadlar qo‘yib, tinch-osoyishta hayot kechirayotgan, avvalombor o‘z kuch va imkoniyatlariga tayanib, demokratik davlat va fuqorolik jamiyati qurish yo‘lida ulkan natijalarni qo‘lga kiritayotgan bir zamonda yashamoqdamiz. Boshlang‘ich ta‘lim ta‘limda asosiy poydevor bo‘lib, bunda o‘quvchilarni mantiqiy fikrlashga undashda boshqotirmalarning ahamiyati katta.

Quyida boshlang‘ich sinflarda matematika fanidan boshqotirmalarni taqdim etishni joiz topdim.

1. Yarimta qovun qani?

Dehqon bozorga qovun olib keldi. Birinchi kelgan xaridorga hamma qovunlarning yarimini va yana yarimta, ikkinchi xaridorga qolgan qovunlarning yarimini va yana yarimta, uchinchi xaridorga qolgan qovunlarning yarimini va yana yarimta berdi. Shundan so‘ng o‘ziga hech vaqo qolmadi.

Savol: dehqon bozorga nechta qovun olib kelgan? **Javob:** 7 ta

Cho'pon suruvni ko'zdan kechirgach, qassobdan 20ta qo'yni 7kunda toq sonda so'yib berishni iltimos qilibdi.U rozi bo'libdi.

Savol: ayting-chi, qassob bu ishni uddalaydimi?

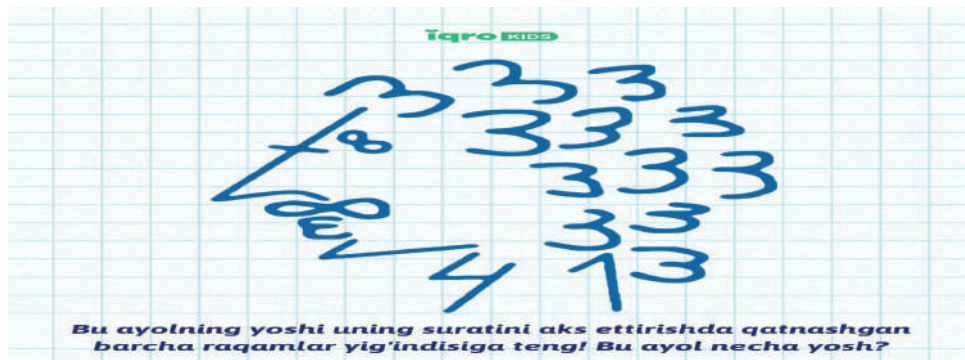
Javob: bajara olmaydi, chunki 7ta toq sonning yigindisi juft bo'lmaydi.

3.Fil. Bitta fil qulog'ining yuzasi 10000 kv.sm. 12 ta bir xil fil qulog'ining perimetri necha kv.sm?

4.Anor. Ayol bozorga bir savat anor qolib keldi.Birinchi xaridorga barcha anorlarning yarmini va yana bitta, ikkinchi xaridorga qolgan anorlarning yarmini va yana bitta anor sotganidan keyin 3ta anor qoldi.

Savol: dastlab savatda nechta anor bo'lgan? **Javob:** 38 ta

X harfi eng kamida qanday raqamni ifodalashi mumkin?

$$\begin{array}{r} NNN \\ + UUX \\ \hline XXX \\ \hline 2005 \end{array}$$

Javobi
X=8

Biz o'z taqdirimizni o'z qo'limizga olib, azaliy qadriyatlarimizga suyanib taraqqiy topgan davlatlar tajribasini hisobga olgan holda mana shunday intilishlar bilan yashayotganimiz, ilm-fan, texnika sohasida erishayotgan yutuqlarimizni xalqaro hamjamiyat tan olgan-bunday imkoniyatlarni barchasini aynan mustaqillik berganini hammamiz chuqur anglaymiz.

Foydalaniladigan adabiyotlar

1. Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi 187-sonli qarori. «Umumiy oʻrta taʼlimining davlat taʼlim standarti» toʻgʻrisida.
2. Internet saytlari: -ziyoNet .uz, kitob.uz, multimediya .uz

ОНА ТИЛИ ДАРSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH METODIKASI

Erkinova Nodira Ma'murjon qizi

Andijon davlat universiteti

Filologiya fakulteti 3-bosqich talabasi

Telefon: + 998 33 003 73 04

Anotatsiya: ushbu maqolada maktabda ona tili darslarida, balki boshqa darslarda ham foydalansa bo'ladigan va mavzuni o'zlashtirishga yordam beradigan didaktik o'yinlar haqida ma'lumotlar berilgan va namunalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: tinch o'yinlar, aralash turdagi o'yinlar, harakatli o'yinlar, “Hikoya”, “U kim bu nima?”, “Davom ettir”, “So'z o'yini”, “Qarmoq” kabi o'yinlar.

Maktab ostonasiga ilk qadam qo'yib boshlang'ich sinfga qabul qilingan bolaning faoliyatida o'yin asosiy o'rinni egallaydi. O'yin ularning eng sevimli mashg'uloti bo'lib, ular har qanday mashg'ulotni o'yin bilan uyg'unlashtirishga harakat qiladilar. Ayniqsa, qiyin o'zlashtiruvchi o'quvchilarning bilish imkoniyatlarini oshirishga bunday o'yinlar samarali ta'sir ko'rsatadi. Ular o'yin orqali bilimlarni egallashda qiynalmaydilar. Quyida maktab darslarida foydalaniladigan o'yinlarga misollar keltiramiz.

“Hikoya” o'yinida o'qituvchi doskaga bir nechta so'z yozib qo'yadi. O'quvchilar mustaqil ravishda shu so'zlar ishtirokida hikoya tuzadilar. Hikoya tuzish jarayonida o'quvchilarning lug'at boyligi ortishi bilan birgalikda, gaplarni to'g'ri tuzish, tovushlarni to'g'ri tashkil qilish va mustaqil fikrlash malakasi shakllanadi.

“U kim, bu nima?” o'yinida stol ustiga bir qancha predmetlar terib qo'yiladi. O'qituvchi shu predmetlardan birortasini ta'riflaydi. O'quvchilar shu belgilar asosida gap nima haqida borayotganligini topadilar. Bu o'yinning afzallik tomoni shundaki, undan dars davomida o'quvchilar diqqatini jamlash, qo'llarga dam berish maqsadida yoki yangi tovushlar bilan tanishtirish, ona tili darslarida yangi mavzuni bayon qilish jarayonida ham foydalanish mumkin. 1-variant. U shar shaklida. Uni katta-katta sportchilarimiz ham stadionlarda o'ynaydilar. Yosh bolalar ham uni sevib o'ynaydilar. (Javob: “Koptok”)

“Davom ettir” o'yinida o'qituvchi hikoyani boshlab beradi. O'quvchilar uni davom ettiradilar. Bunda o'quvchilarda ijodkorlik qobiliyati rivojlanib, bayon yoki insho kabi ijodiy ishlar yozish malakasi rivojlanadi va so'z boyligi ortadi. Bundan tashqari, ularda mustaqillik, o'z kuchiga ishonish hissi rivojlanadi. “Davom ettir” o'yinidan ona tili, o'qish darslarida yoki darsdan tashqari mashg'ulotlarda foydalanish mumkin.

1-variant. “Umida barvaqt maktabga ketayotganida yo'lda...”.

2-variant. “Biz sinfimizdagi barcha o'quvchilar hayvonot bog'iga bordik...”.

Aralash tipdagi o'yinlarga quyidagilar kiradi: “Nima yo'qolib qoldi”, “Kun va tun”, “Qarmoq”, “Meni tushun”, “Iztopar”, “So'z o'yini”, “Xat kimniki?”.

“Qarmoq” o'yini. Bu o'yindan barcha darslarda qo'shimcha savollar berish yoki turli ertaklarda foydalanish mumkin. Baliqchalar shaklidagi qog'ozchalarga savollar yoziladi va bir chetiga temir qistirg'ichlar qistiriladi. Qarmoq shaklidagi tayoqchalarning uchiga ip va ipning uchiga magnit bo'lakchasi bog'lab qo'yiladi. O'quvchilar bu “qarmoqlar” vositasida “baliqchalar”dan birini tutib olishlari va undagi savolga javob berishlari lozim bo'ladi.

“So'z o'yini”. O'quvchilar guruhlariga yoki qatorlarga ajratiladi. Har bir guruh boshidagi o'quvchiga har xil harf yozilgan qog'oz tarqatiladi. O'yin boshlangunga qadar guruh ishtirokchilari qog'ozga qanday harf yozilganligini ko'rmasliklari lozim. O'qituvchi buyruq berishi bilan oq, boshlovchi o'quvchilar qog'ozni o'nglab qarab, unda yozilgan harfni ko'radilar va shu harf bilan boshlanadigan so'z topib turgan o'quvchiga uzatadilar. Guruh yoki qator oxiridagi o'quvchi oxiri tugagach, qog'ozni o'qituvchiga keltirib topshiradi. O'yinni birinchi bo'lib tugatgan va so'zlarni to'g'ri yozgan o'quvchilar guruhi g'olib sanaladi.

Xulosa qilib aytganda, didaktik o'yinlar boshlang'ich sinflar va yuqori sinflarda ta'limning samarali bo'lishiga o'quvchilarning o'quv bilish faoliyatini muvaffaqiyatli boshqarishga ham katta yordam beradi, ya'ni didaktik o'yinlar vositasida nazariy bilimlar oson egallanadi, o'quvchilarning qiziqishlari ortadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

- 1.N.Azizxo'jayeva. pedagogik texnologiya va pedagogik mahorat. – Toshkent. 2003.
- 2.Sh.Bo'ronova. Ona tili darslarida interfaol metodlardan foydalanish. – Toshkent. 2004.
- 3.R.Mavlonova va boshq. Pedagogika. – Toshkent. 2011.

О‘QUVCHILARNI DARS VA DARS DAN TASHQARI MASHG‘ULOTLARDA VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASH

Narziyeva Husniya Yusupovna

Bozorova Iqbol Rajabovna

Isayeva Ra‘no Fayzulloyevna

Karimova Laylo Nasulloyevna

Buxoro viloyati Vobkent tumani

32-son umumiy o‘rta ta‘lim maktabi o‘qituvchilari

Annotatsiya: Ushbu maqolada o‘quvchilarni dars va darsdan tashqari mashg‘ulotlarda vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, o‘quvchilarga vatanparvarlik ruhini singdirish yo‘llari haqida mulohaza yuritilgan.

Kalit so‘zlar. vatan, muhabbat, e‘tiqod, dars, mashg‘ulot, ta‘lim, tarbiya, mehnat.

Vatan insonning ruhiyati, turmush tarzi, ongi va tafakkuri, o‘tmishi, buguni va kelajagi mujassam bo‘lgan tushunchadir. Vatan ostonadan, o‘zi tug‘ilib o‘sgan go‘shadan boshlanadi. Shuning uchun bola o‘zi yashab, nafas olib turgan xonadonida ulg‘ayib voyaga yetishishida muhtasham va qudratli makon bo‘lgan ona zaminiga mehr-muhabbat va sadoqati abadiy bo‘lmog‘i zarur.

Prezidentimiz Shavkat Mirziyoyev quyidagi so‘zlarini bir esga olaylik *“Bukilmas iroda va jasorat namunasini amalda namoyon etib, o‘z hayotini aziz vatanimizning har tomonlama ravnaq topishi, bugungi tinch va osoyishta kunlar uchun jonini fido qilgan ajdodlarning muqaddas xotirasini yod etib, ezgu ishlarni davom ettirish, safimizda yurgan keksalarni e‘zozlash-odamiylikning eng oliy mezonini va bizga tinchlik, omonlik kerak, deb yashayotgan bag‘rikeng va olijanob xalqimizga xos azaliy qadriyatdir”*.

Mamlakatimiz kelajagi bo‘lgan yoshlarni barkamol insonlar qilib tarbiyalashda ta‘lim-tarbiyaning uzluksizligini ta‘minlash va uni tizim shaklida tashkil etish asosiy masalalardan biridir. Shuningdek, umumta‘lim maktablariga tashkil etiladigan darsdan va sinfdan tashqari mashg‘ulotlarga e‘tiborni kuchaytirish bilan ham ta‘lim-tarbiya jarayonining uzviyligiga erishiladi. Darsdan va sinfdan tashqari ta‘lim-tarbiyaviy ishlarning vazifasi faqat o‘quvchilarni band qilish emas, balki ancha murakkab, ya‘ni ularning darslarda olgan bilimlarini mustahkamlash, milliy qadriyatlarimizga nisbatan qiziqishini uyg‘otish, qolaversa, ularning hayotini zavq va shavqqa to‘ldirishdan iboratdir.

Huddi dars jarayonida bo‘lgani kabi tarbiyaviy ishlarni tashkil qilishda ham sinf o‘qituvchisining vazifasi mas‘uliyatli va ahamiyatlidir. Bu mas‘uliyat ulardan doimiy ravishda o‘z ustida ishlash, ijodiy mehnatni talab qiladi.

O‘quvchilar kundalik ishlarining davomi sifatida sinfdan tashqari tarbiyaviy ishlarda bevosita turli mazmundagi suhbatlar, savol-javoblarda qatnashadi, kechalarni tashkil qilishda ishtirok etadi, rollarni bajaradi, tinglaydi, qolaversa, bular orqali bilimi va ma‘naviy dunyosi boyib boradi. Ayniqsa, ular bugungi kunda o‘quvchilarning milliy merosimizga nisbatan qiziqishlarini o‘stirish maqsadida tashkil qilinadi. Har qanday sinfdan tashqari mashg‘ulot oldiga turli tarbiyaviy vazifalarni qo‘yishi shart. Ularning har biri o‘ziga hos belgilar, bir-biridan farq qiluvchi shakllar, vositalar, ijodiy mehnatni talab qiladi.

Maktablarda tashkil etilgan har bitta tadbirlar o‘quvchilarni birdamlikka, sinfiga, maktabiga, yashayotgan o‘lkasiga bo‘lgan ishonch xis tuyg‘ularini yanada oshishiga sabab bo‘ladi. Yana ularda vatanparvarlik xis tuyg‘ularini oshishiga, hamda ushbu tashkil etilgan tadbirlar bevosita o‘quvchilarda vatanga bo‘lgan muhabbat, e‘tiqodni shakllantirishga xizmat qiladi.

O‘quvchilarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda uyushtiriladigan sinfdan va maktabdan tashqari tarbiyaviy tadbirlar ma‘lum talablarga javob berishi lozim. Ya‘ni:

- tarbiyaviy tadbirning rejali, maqsadli, izchil, sistemali o‘tkazilishi;
- tarbiyaviy tadbirni hamkorlik pedagogikasi asosida tashkil etish;
- o‘quvchi yoshlarni, psixologik va fiziologik xususiyatlarini hisobga olish;
- tarbiyaviy tadbirlarning o‘quvchilarning qiziqishi, mayli, intilishlariga javob berishi;
- hayotiy muammolarning yechimini topishga yo‘naltirilganligi;
- ta‘lim jarayonida olingan ahloqiy-ma‘naviy bilim, malaka va ko‘nikmalarni mustahkamlash, to‘ldirish va rivojlantirish.

Umumta’lim maktablarida sinfdan tashqari tadbirlar quyidagi bosqichlarda amalga oshiriladi:

1. Tadbirni rejalashtirish.
2. Tadbir yuzasidan o`quvchilarga tushuncha berish.
3. Tadbirni tashkil qilish jarayonida sinf o`quvchilarining barchasi ishtirok etishini ta’minlash.
4. O`quvchilarning imkoniyatlari darajasidan kelib chiqqan holda ishlarni taqsimlash.
5. Tadbirni amalga oshirish.
6. Tadbir natijalarini tahlil qilish va baholash.

Bosqichlarning har biri o`qituvchi tomonidan oldindan chuqur o`rganilgan bo`lishi lozim. Yuqoridagi vazifalarni amalga oshirish uchun yordam beradigan quyidagi metodik tavsiyalarni bayon qilamiz:

1. O`quvchilarning sinfdan tashqari tadbirlariga rahbarlik qilishda, avvalo milliy qadriyatlar, ularning ahamiyatliligi, ijtimoiy xarakteriga e’tibor berish kerak.

2. Yaxshi ishtirok etgan o`quvchilarni sinf va maktab jamoasi oldida rag`batlantirish

3. Darsdan tashqari tadbirlar orqali o`quvchi shaxsidagi ahloqiy sifatlarni rivojlantirish yo`llarini izlash.

4. Sinfdan tashqari mashg`ulotlarga rahbarlik qilish jarayonida ba’zi o`quvchilarda mavjud salbiy xususiyatlarni bartaraf qilib borish.

O`quvchilarda vatanga bo`lgan muhabbat va e’tiqodni shakllantirish uzoq davom etadigan murakkab jarayondir. Vatanga bo`lgan muhabbat, vatanparvarlik tushunchalari xalqimizning o`tmish tarixi va bugungi kunda amalga oshirayotgan olamshumul ishlarining o`ziga xos talqinini o`quvchilarning ongiga ularning o`zlashtirish xususiyatlarini hisobga olgan holda yetkazish orqaligina shakllanishi mumkin. Bu ishlarni amalga oshirishda sinfda va sinfdan tashqari darslarning o`rni beqiyos bo`ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aminov B., Rasulov T. Vatan yurakdagi javohir. T.:O`qituvchi, 1996.
2. R.A.Mavlonova, N. X. Rahmonqulova. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. T. 2014.
3. Internet materiallari.

О‘QUVCHI YOSHLARGA KESKIN VAZIYATDA YORDAM BERISH

Narzullayeva Dilnoza Ibragim qizi

Samarqand viloyati Pastdarg‘om tumani
80-umumta’lim maktabi amalyotchi psixologi
Telefon: +998 90 806 49 96

ANNOTATSIYA

Hozirgi kunda o‘quvchi yoshlarda ruhiy tushkunlik holatlari ko‘plab uchrab turubdi. Buning natijasida salbiy voqealar guvohi bo‘lmoqdamiz. Maqola aynan o‘quvchi yoshlar keskin vaziyatlarga tushib qolganda qanday yordam berish masalalarini ochib beradi.

KALIT SO‘ZLAR: psixik, o‘smirlik, art-terapevtik, noverbal, verbal, metod, sezgi.

Ruhiy tushkunlik vaziyatiga tushib qolgan bola bilan ishlashni rejalashtirib, psixolog o‘z oldiga quyidagi maqsadlarni qo‘yishi mumkin:

- bolani qo‘rquv, tortinish, umidsizlik holatidan qutqarish;
- har bir bola uchun odatiy psixologik holatni (ruhiy tushkunlik vaziyatigacha bo‘lgan holatini) tiklash;
- yordam ko‘rsatish tashqi manbalarini jalb qilish va bolaning ichki resurslarini kuchaytirish;
- bolaga (o‘smirga) aniq bir tanglik mazmuni va o‘z hayoti xususiyatlari o‘rtasidagi o‘zaro bog‘liqlikni tushunishi uchun imkoniyatlar yaratish;
- bolani kuchli tanglik holatidan chiqishiga va keyingi hayotida tanglik vaziyatlarini bartaraf qilishiga yordam beradigan yangi ko‘rsatmalarni, xulq usullarini shakllantirish, shuningdek, kop-ing mexanizmlarini rivojlantirish.

Tanglik holatiga tushib qolgan bolaga psixologik yordam ko‘rsatish asosini amalga oshirishda uning sezgilari va kechinmalari bilan ishlashni tashkil qiladi. Mana shu sababli psixologning bola bilan aloqalari muhim ahamiyatga ega bo‘ladi. Shuning uchun aloqa o‘rnatish va uni ta‘minlab turishga yordam beradigan har qanday mumkin bo‘lgan vositalardan foydalanish zarur. Tanglik holatlarida psixolog himoya va qo‘llab-quvvatlash vazifasini bajaradi. Bola hayotida aniq bir tanglik holatining o‘rni va ahamiyatini tushunish, bola xavfli deb tushunadigan omillarning ta‘sirini yumshatish maqsadida nima ishlar qilish mumkinligini bilish uchun bola haqida iloji boricha ko‘proq axborotlar to‘plash muhim. Bolaga o‘zining hissiyotlarini va ehtiyojlarini ifoda etishi (o‘yin, tana bilan bog‘liq, shuningdek, art-terapevtik metodlar yordamida) va hayajonlarining noverbal hamda verbal darajalari o‘rtasida bog‘liqlikni yo‘lga qo‘yishga yordam berish muhim¹.

Ishlarning tartibli tuzilishi aniq vaqt va amallar doirasi bolaga ishonch bag‘ishlaydi. Bola faqatgina yaqin uchrashuv qayerda va qachon bo‘lishini emas,

balki uchrashuvlar orasidagi vaqt davomida psixologni qanday qilib va qachon topishi mumkinligini bilishi ham juda muhim.

Tanglik holatidagi o‘quvchi bola bilan ishlash yo‘llari ishlab chiqilayotganda quyidagi tamoyillar va qoidalarga amal qilish muhim hisoblanadi. Tanglik holati kechiktirib bo‘lmaydigan muammo sifatida qaralishi kerak (tana jarohatlari mavjud bo‘lganida va psixik holati buzilgan hollarda – kechiktirib bo‘lmaydigan tibbiyot nuqtai nazaridan yordam ko‘rsatish kerak bo‘lgan muammo sifatida qaraladi). Tibbiyot xodimlari tartibidan bolaga malakali ixtisoslashgan yordam ko‘rsata oladigan ishonchli shaxslarga ega bo‘lish muhim. Yordamchi kasb mutaxassisleri shifokor-mutaxassis yetib kelgunicha tezkor tibbiy yordam ko‘rsatish bo‘yicha harakatlar to‘plamini bilishlari kerak. Bolaning holati mos emas. Tanglik vaziyatidagi psixik holatida bo‘lgan (intoksikatsiya, turli darajadagi sezgilari buzilishi, psixik buzilishlar, suitsid xavfi va shu kabilar) yoki og‘ir jismoniy holatdagi (jismoniy zo‘rlash oqibatlar, og‘ir somatik kasalliklar va shu kabilar) bolani darhol tibbiy ko‘rikdan o‘tkazish kerak. Bola (o‘smir) o‘zini yana-da himoyalangan his qilishi va bemalol ishlay olishi uchun psixolog hamda bola yakka qolishlari mumkin bo‘lgan alohida qulay, shuningdek, shinam xona bo‘lishi kerak. Tanglik holatida bo‘lgan bola bilan muloqotda bo‘lishning asosiy tamoyili — bola bilan nimalar sodir bo‘layotganligini tinglash, xotirjam va tushungan

¹ Tanglik vaziyatida qolgan bolaga psixologik yordam ko‘rsatish. Tuзуvчилар: Таджиева С.Х., Сабирова Д.Ф.Т.: РБИММ, 2011
й. 45-69 бетлар

holatda munosabatda bo‘lish. Hech kimni baholash va ayblash mumkin emas. Kichik bolalar va jismoniy jabrlangan bolalar bilan ishlashda ular his qilayotgan qo‘rquv hissi shunday vaziyatlarga tushib qolgan har qanday insonlar uchun oddiy va xos holat ekanligini ularga tushuntirish zarur. Jabrlangan bolalar zo‘rlangan bo‘lsalar bolaning aybdorlik hissiga huquqlarini tan olish, shu bilan birga zo‘ravonlikka qarshilik qilish imkoniyatlari juda cheklangan bo‘lganligiga ularni ishontirish kerak. Bola bilan ishlayotganda uning xulqi harakatlarini diqqat bilan kuzatish, bolani tushunish va unga yordam ko‘rsatish uchun muhim bo‘lgan barcha holatlarni o‘zi uchun belgilab borish, shu bilan bir vaqtda shu holatni hech sezdirmaslik zarur. Bolani hozirgi holatda u xavfsiz sharoitda ekanligiga, u himoya ostida bo‘lishiga ishontirish zarur. Bolada hech ham yolg‘iz qolmasligi, unga ishonchli hamrohlikni ta’minlash, psixolog yonida, doim birga ekanligi hissini paydo qilish kerak. Tanglik vaziyatda bola bilan olib boriladigan psixologik ishlar albatta quyidagi bir necha bosqichlardan iborat bo‘lishi kerak:

- ishga tayyorgarlik ko‘rish;
- ishning taxminiy rejasini tuzish;
- bola bilan aloqa o‘rnatish, u bilan birga sodir bo‘lgan hodisani o‘rganib chiqish;
- bolaning tanglik vaziyatini boshdan kechirishi tashqi belgilarini va xususiyatlarini tahlil qilish:

- uning jismoniy (somatik) holatini;
- uning kayfiyatini;
- uning xulqi va umumiy psixologik holatini.

Bolaning psixologik rivojlanishi xususiyatlarini tashxis qilish:

- bola shaxsining idrok etish doirasini;
- emotsional-shaxsiy munosabatlarini;
- xarakteri va psixik chetlanishlariga e’tibor berish.

Birinchi navbatda quyidagi savollarga javob berib psixolog mutaxassis aniq bir vaziyatga nisbatan o‘z munosabatini baholashi zarur:

- Men o‘zinga ishonamanmi?
- Men hozir tanglik vaziyati bilan ishlashga qodirmanmi?
- Qanday yo‘l bilan bolani qo‘llab-quvvatlashim mumkin? Qanday qilib uni himoya qilishim mumkin?
- Bola haqida nimalarni bilishim zarur? Undan yana qanday ma’lumotlarni olishim zarur? Bolaga nima foydali bo‘lishi mumkin?
- Bola uchun u olgan jarohat holatlarini ochish qanday oqibatlariga olib kelishi mumkin?
- Qanday qilib bola bilan suhbatlashish uchun xotirjam va to‘la ishonchli muhitni yaratishim mumkin?

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, o‘quvchi bilan maslahatni sinfda yoki rasmiy xonadan ko‘ra o‘yinlar yoki relaksatsion xonada o‘tkazgan yaxshi. Bu boladagi keskinlikni yo‘qotishga, o‘zini yanada xavfsizroq va vaziyat nazorat ostida deb his qilishiga yordam beradi.

О‘QISH DARSLARIDA ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALARNI QO‘LLASH

**Narzullayeva Zilola Samad qizi,
Gadayeva Yulduz Ne‘matovna**

Navoiy viloyati Karmana tuman
18-umumta’lim maktab boshlang’ich
ta’lim fani o‘qituvchilari

Annotatsiya: Maqolada o‘qish fanlarini tashkil etish, o‘qish fanidan zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashning ta’lim sifatiga ta’siri. Dars jarayonida zamonaviy yondoshuvlar orqali o‘qish darslariga ta’lim texnologiyalarini tadbiq etish masalalari o‘rganilgan.

Kalit so‘zlar: texnologiya, ta’lim, dars, faollik, amaliy faoliyat, innovatsiya, zamonaviy texnologiya.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar ta’lim jarayonining ta’sirchanligini oshiradi, o‘quvchilarning mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o‘quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o‘zlashtirish, ulardan amaliyotda ekin foydalanish ko‘nikma va malakalarini shakllantiradi.

Shuni unutmasligimiz kerakki, kelajagimiz poydevori bilim dargohlarida yaratiladi, boshqacha aytganda xalqimizning ertangi kuni qanday bo‘lishi farzandlarimizning bugun qanday ta’lim va tarbiya olishga bog‘liq. Buning uchun har qaysi ota – ona, ustoz va murabbiy har bir bola timsolida avvalo shaxsni ko‘rish zarur. Ana shu oddiy talabdan chiqqan holda farzandlarimizni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo‘lgan ongli yashaydigan komil insonlar etib voyaga yetkazish ta’lim- tarbiya sohasining asosiy maqsadi va vazifasi bo‘lishi lozim, deb qabul qilishimiz kerak.

Hozirgi kunda ta’lim jarayonida interfaol o‘yinlar, innovatsion texnologiyalarni o‘quv jarayonida qo‘llashga bo‘lgan qiziqish kuchaymoqda. Bu zamonaviy texnologiyala o‘quvchilarni egallamoqchi bo‘lgan bilimlarini o‘zlari qidirib topishga, mustaqil fikrlashga o‘rgatadi, ta’lim jarayonida o‘quvchi asosiy figuraga aylanadi. Har bir dars, mavzu, o‘quv predmetining o‘ziga xos texnologiyasi bo‘lib, dars jarayonida o‘qituvchi tomonidan bo‘lajak dars uchun tayyorlanadigan texnologik xarita muhim ahamiyatga ega, chunki bu xaritada dars jarayoni yaxlit aks ettirilgan bo‘lib, darsning maqsadi, vazifasi, usullari ko‘rsatilgan bo‘ladi va o‘qituvchini kengaytirilgan dars ishlanmasidan xalos etadi.

O‘qish darslari zahirida bolalarning aqliy, axloqiy tarbiyalariga, muomala odoblariga, nutqlarning ravon, nafis, ifodali bo‘lishiga, o‘quvchilar ruhiy faoliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. O‘quvchilarning ruhan tetik, qalban jasur, jismonan sog‘lom bo‘lib o‘sishlariga erishiladi.

Darhaqiqat, ilg‘or pedagogik texnologiyalar ta’lim jarayoni unumdorligini oshiradi, o‘quvchilarning mustaqil fikrlash jarayonini shakllantiradi, o‘quvchilarda bilimga ishtiyoq va qiziqishni oshiradi, bilimlarni mustahkam o‘zlashtirish, ulardan amaliyotga erkin foydalanish ko‘nikma va malakalarini shakllantiradi.

Ta’lim samaradorligini oshirish, davlat ta’lim standartlarining bajarilishini ta’minlash, ta’limning sifat ko‘rsatkichini kafolatlashda zamonaviy metodlardan unumli foydalanilmoqda.

Zamonaviy texnologiyalardan o‘quv jarayonida qo‘llash jahon amaliyotiga keng tarqalmoqda. O‘qituvchi va o‘quvchilarni faollashtiradigan, o‘zi va o‘rganuvchi uchun qulay bo‘lgan yo‘llarni, usul va uslublarni, o‘qitishni izlaydi, zamonaviy pedagogik texnologiyaga suyanib, o‘quv jarayonini samaradorligini oshiradi. O‘quvchilarni mustaqil fikrlashga o‘rgatib o‘quv jarayonining yuqori sifat va samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Zamonaviy texnologiyalardan foydalanib, darslar olib borilganda an’anaviy darslardan farqi shuki, bu darsda o‘quvchiga erkinlik muhitini yaratib berib, unga o‘z fikrini erkin bayon etishga imkon yaratib berishdir. O‘quvchiga hech qanday tayziq o‘tkazmasdan, uni shaxsiyatiga tegmasdan savollar berish orqali do‘stona munosabatda o‘quv muhiti yaratiladi.

O‘qish inson hayotida muhim ahamiyatga ega. O‘qishni bilmagan odamning ko‘zi ojiz kishidan farqi yo‘q. O‘qish faoliyati boshlang‘ich sinflarda barcha fanlarda amalga oshiriladi, lekin o‘qishga o‘rgatish o‘qish darslarining asosiy vazifasidir. Kichik yoshdagi o‘quvchini o‘qishga o‘rgatishda ularning umumiy rivojlanishi, psixologiyasini hisobga olish zarur.[3.29] O‘quv materiallarining hajmini oshirib yuborish, tinmay bir maromdagi o‘qishni tashkil etish bolani o‘qish mashg‘ulotlaridan bezdiradi.

O‘quvchilarni qiziqarli topshiriqlar didaktik o‘yinlar asosida o‘qishga o‘yin tusini beradi. Bola o‘ynab charchamaganidek, o‘ylab charchaganini sezmaydi. 1-4-sinfda o‘qish darslari biz qancha vazifalarni bajaradi

Boshlang‘ich sinflarda o‘qish darslarini o‘tishda ilg‘or pedagogik texnologiyalardan foydalanish o‘quvchilardagi qobiliyatni yanada yorqinroq ko‘rinishga, o‘stirishga va rivojlantirishga xizmat qiladi.

Adabiyotlar ro‘yxati:

1. Qosimova K., Matjonov S., G‘ulomova X. Ona tili o‘qitish metodikasi. (Darslik) Toshkent, Noshir, 2009
2. Abdurazzoqov A. 2-sinf o‘qish darslarida muammoli vaziyat yaratish. Til va o‘qish ta’limi. 2003 №34. B. 161
3. Aliyev A. O‘quvchilarning ijodkorlik qobiliyati. –T.: O‘qituvchi, 2016. 68 b

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA INGLIZ TILIDAN QO‘SHIMCHA MASHG‘ULOTLARDA QO‘LLANADIGAN USUL VA O‘YINLAR

Nazarov Qo‘chqor Musurmonovich
Navoiy viloyati Zarafshon shahar 4-maktab
ingliz tili fani o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu tavsiyada boshlang‘ich sinflarda ingliz tilidan qo‘shimcha mashg‘ulotlarda qo‘llanadigan usul va o‘yinlar haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar: read, puzzle, pictures, questions, school, library, classroom ...

Ma‘lumki, ingliz tili darslarini zamon talabiga mos keluvchi ta‘limning chinakamiga farqlay olishga hamda barcha o‘quvchilar uchun o‘ziga mos keluvchi yo‘nalishda ta‘lim jarayonini davom ettirishga yordam beruvchi ajoyib yo‘lboshchidir. Quyida keltirilgan tavsiyalar hamda ma‘lumotlar jamlanmasi 1-sinf o‘quvchilari uchun juda foydaliligi bilan birga ularga keying kasbiy hamda ilmiy jabhalarda foydalanishda hamda boshlang‘ich sinflarda ingliz tilidan qo‘shimcha mashg‘ulotlarda qo‘l keladi.

1. Read the text.

Hello. My name is Malika. I study at school. My school is big. There are 10 classrooms in our school. Our classroom is large and bright. There is a library in our school. It is not big but there are a lot of books there.

2. Match the words and pictures.

School, canteen, staff room, gym, library, classroom.

3. Make up sentences. Use There is / there are

e.g. There is a library in our school.

Revision lessons.

		M						
		O						
2	*	N	*	*	*			
3	*	D	*	*	*	*	*	*
	4	A	*	*	*	*	*	*
		Y						

Y	D	C	A	T	J
G	O	O	S	E	N
H	G	W	P	F	K
R	A	B	B	I	T
L	P	Z	M	S	G
D	U	C	K	H	H

Do the puzzle.

1									
2									
3									
4									
5									
6									
7									
8									
9									
10									

Questions:

1. The first day of the week.
2. It is domestic animal. It is big. It is brown. It says neigh.
3. My brother likes playing _____ games.
4. Rus tili-?
5. It is wild animal. It has got stripes. It eats grass. It is black and white.
6. I like _____ TV.
7. Red + yellow is _____.
8. It is vegetable. It is green.
9. It is fruit. It is yellow.
10. It is wild animal. It is green. It is dangerous.

M	S	H	A	R	Q	O	B
T	O	R	T	O	I	S	E
P	B	S	N	A	K	E	A
L	I	O	N	R	A	B	R
F	R	O	G	D	E	E	R
S	D	K	W	O	L	F	O

M	O	T	H	E	R	C	R	O	C	O	D	I	L	E	B	E	A	R	Z
B	R	O	T	H	E	R	A	M	U	L	B	E	R	R	Y	R	O	S	E
L	I	B	R	A	R	Y	I	S	R	B	L	A	C	K		A	Q	P	B
I	W	A	R	M	R	O	N	U	T	O	S	T	O	N	E	C	S	R	R
V	A	S	E	T	V	H	S	N	A	O	U	T	R	E	E	A	X	I	A
I	T	O	A	R	M	O	N	D	I	K	N	M	U	S	I	C	Z	N	S
N	O	Y	S	A	V	T	O	A	N	C	O	P	Y	B	O	O	K	G	P
G	S	T	O	I	V	E	W	Y	W	I	N	D	O	W	E	R	I	C	O
R	E	E	N	N	X	U	O	T	R	G	R	E	V	I	W	N	N	H	O
O	L	D	O	O	B	L	L	U	U	C	N	E	F	L	O	M	G	E	N
O	E	D	V	P	C	H	F	E	S	B	N	T	U	L	I	P	B	R	E
M	V	Y	B	E	A	R	U	S	S	I	A	N	G	O	R	I	E	R	M
K	E	F	J	A	Y	E	L	D	E	N	G	L	I	W	B	G	A	Y	A
I	N	U	A	R	T	N	L	A	P	P	L	E	S	H	O	G	R	U	N
T	C	H	E	N	W	O	L	Y	S	I	S	T	E	R	A	R	D	A	D

Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinflarda ingliz tili darslarida ko‘proq pedagogdan mahorat talab etiladi. Boshlang‘ich sinflarda interfaol usullar asosida tashkil etilgan dars albatta o‘z samarasini beradi.

References

1. <https://infourok.ru/prezentaciya-distance-learning-pros-and-cons-1901837.html>
2. https://en.wikipedia.org/wiki/Distance_education

BOSHLANG'ICH TA'LIM TIZIMINI SIFAT SAMARADORLIGINI OSHIRISH VA INGLIZ TILI FANINI SAMARALI O'QITISHDA ZAMONAVIY PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANISHNING O'RNI.

Nazirova Mashhura Ortiqovna

Andijon viloyati Andijon tumani

44-umumiy o'rta ta'lim maktabi o'qituvchisi

Annotatsiya: ushbu maqolada boshlang'ich ta'limda o'quvchilarga ingliz tilini samarali o'qitishda darslarni zamonaviy pedagogik texnologiyalar orqali tashkil etish haqida bayon etilgan.

Kalit so'zlar: o'quv-tarbiya, axborot kommunikatsiya texnologiyalari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, interfaol metodlar.

Zamonamizning jadal rivojlanishida axborot kommunikatsiya texnologiyalari ko'p sohalarda o'z imkoniyatlarini namoyon qilmoqda. Bu o'z navbatida ta'lim jarayoniga bevosita bog'lanib, ta'lim jarayonini yangicha yondashuv asosida tashkil etishni taqazo qilmoqda. So'ngi yillarda chet tillarini o'rganishga qiziqish sezilarli darajada oshdi. Bu borada yosh avlodni davr talabiga mos ravishda shakllanishida zamonaviy pedagogik texnologiyalar, darsning bosqichlarini AKT dan foydalangan holda tashkillashtirish chet tili o'qituvchilaridan kata e'tibor talab qilmoqda. Ta'lim sohasini yanada rivojlantirish borasida davlatimiz chet tilini rivojlantirishga qaratilgan bir qator farmon, chora-tadbirlarni ham amalga oshirmoqda. Bunga 2012-yildagi qabul qilingan “Chet tillarni o'rganish tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida”gi PQ-1875 sonli qaror misol bo'la oladi. Bunga yana qo'shimcha sifatida Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 11-avgustdagi “Ta'lim muassasalarida chet tillarini o'qitishning sifatini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida”gi 610-qarori ijrosi doirasida dars jarayonida turli xil interfaol metodlarga asoslanib ta'lim texnologiyalarini qo'llash an'anaga aylanmoqda.

Ta'lim texnologiyalari, bu ta'lim jarayonida zamonaviy axborot texnologiyalaridan unumli foydalanishdir. Shuningdek, ta'lim jarayoniga zamonaviy innovatsion ta'lim texnologiyalarini olib kirish orqali ta'lim sifati va samaradorligini oshirish mumkin. Xususan, chet tilini o'rganishda bunday axborot kommunikatsion texnologiyalardan foydalanishning bir qancha afzalliklari mavjuddir. Elektron darsliklar, mashqlar o'quvchilarda nutqiy ko'nikmalarni shakllantirishga katta yordam bermoqda. Tallaffuzga oid mashqlarning mavjudligi ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarining so'zlarni esda saqlash, ularni qo'llash bilan bog'liq ko'nikmalarni shakllantirishda o'z ta'sirini ko'rsatmoqda. O'quvchilarning chet tilini o'rganishga bo'lgan ishtiyoqlarini, qiziqishlarini oshirish uchun chet tili darslarida turli innovatsion metodlar, texnik vositalardan foydalanish zamon talabiga aylanmoqda. Yana shunday metodlardan biri bu dars jarayonida va qo'shimcha mashg'ulotlarda rolli o'yinlardan foydalanishdir. Rolli o'yinlar kundalik real hayotimizdagi voqea-hodisalarni chet tilida qo'llay olishdir. Bu metod darsda qulay va do'stona muhit yaratishga yordam beradi. O'quvchilarda motivatsiya yaratishda asosiy rol o'ynaydi.

Hayotiy rolli o'yinlar dars jarayonida til muhitini yaratadi, o'quvchilarga erkin o'z fikrlarini ifoda etish imkoniyatlarini beradi. Rolli o'yinlarda ishtirok etishda o'quvchilar erkinlikka, o'z xissiy holatlarini ifoda etishga o'rganadilar. Talaffuz jarayonlaridagi bir biridagi leksik, grammatik jihatdan xatolarini tinglashadi va uni to'g'rilash orqali bu kabi kamchilikka yo'l qo'ymaslikka erishadilar. Rolli o'yinlarni dars jarayonidagi ahamiyati juda kata bo'lib, u barcha o'quvchilarni faol ishtirok etishlarini ta'minlaydi va bu bilan quvnoq muhit tashkil etishga erishiladi.

“Last Man Standing” (Oxirgi qolgan odam). Bu o'yin o'quvchilardan tezkorlikni talab etadi. Bu o'yinda o'quvchilar birgalikda ishtirok etadilar. O'yinni tashkillashtirish uchun koptok kerak bo'ladi. O'quvchilar aylana shaklida turib oladilar. Biror bir mavzu tanlanadi. Masalan, furnitures (uy jihozlari), professions (kasblar), School subjects (maktab fanlari) va hokazo. To'pni biror o'quvchiga ulotqirish orqali o'yin boshlanadi. To'pni olgan o'quvchi mavzuga doir bir so'z aytadi va boshqa bir o'quvchiga to'pni ulotqiradi. O'yin shu tariqa davom etadi. Bu o'yinning afzalliklari bir vaqtning o'zida javob berayotgan o'quvchidan tashqari qolgan o'quvchilar so'z o'ylayotgan bo'lishadi. Bu o'yin o'quvchilarda bilimdonlik va chaqqonlikni oshirishga yordam beradi.

“Interview” o'yini. Bu o'yin judayam qiziqarli va barcha o'quvchini qamrab oladi. Bunda o'quvchilar faoliyatini dastlab juftlikda, keyin esa butun sinf bilan tashkillashtirish yaxshi natija beradi. Bunda o'quvchilar bir birlariga o'zlarini qiziqtirgan savollarini berishi va javoblar olishi

mumkin.

“THERE IS /THERE ARE” konstruksiyasi.

O'yin uchun 15 daqiqa vaqt ajratiladi. O'yinning maqsadi, o'tilgan darsdagi so'z va iboralarni hamda There is/There are ... konstruksiyasini mustahkamlash va nutqda qo'llash ko'nikmalarini rivojlantirishdir. O'yin jarayonida o'quvchilar 3 guruhga ajratiladi va ularga o'tilgan mavzular yuzasidan rasmlar tarqatiladi. har bir jamoa There is/There are konstruksiyasini qo'llab xonada nimalar borligi haqida yozadilar. Doskaga jadval chiziladi va jamoalarning ballari jadvalga qayd etib boriladi. Qaysi jamoa gaplarni tez va xatosiz tuzsa, shu jamoa g'olib bo'ladi.

Keyingi yillarda O'zbekiston umumiy o'rta ta'lim maktablarida, maktabgacha ta'lim muassasalarida chet tili o'qitishda sinfdan tashqari ishlar sifatida to'garak faoliyat ko'rsatmoqda. To'garaklar o'quvchilarning qiziqishlariga qarab turli xil bo'lishi mumkin. Maktabgacha ta'lim va boshlang'ich sinf o'quvchilarida nutqiy faoliyat turini rivojlantirishda ertak qahramonlarini gavdalandirish juda ham qiziqarli hamda samarali vosita hisoblanadi. Boshlang'ich sinf o'quvchilarning yosh xususiyatidan kelib chiqqan holda, ularga o'zlariga ma'lum bo'lgan ertak qahramonlarini gavdalandirish orqali ulardagi og'zaki nutq ko'nikmasini samarali oshirish mumkin. “Turnip” (“Sholg'om”), “The Little Red Riding Hood” (“Qizil qalpoqcha”), “The Old Man and his three sons” (“Chol va uning uch o'g'li”) va hokazo, kabi ertaklarni ijro etish ularda chet tilini o'rganishga ishtiyoqini oshiradi. O'quvchilarning individual xususiyatlarini o'stirishda to'garak ishlarning o'rni katta.

Xulosa qilib aytganda, bugungi kunda davlatimiz tomonidan yosh avlodni to'la-to'kis puxta bilim olishlari uchun ta'lim sohasida barcha shart sharoitlar yetarli darajada yaratilmoqda. Chet tili o'qitish darslarida o'qitishning yangi ilg'or pedagogik texnologiya usullaridan foydalangan holda tashkil etish asosida o'quvchilar mantiqiy, mustaqil fikrlay olishlariga imkon yaratiladi. Rolli o'yinlar, talaffuzga doir mashqlar, axborot kommunikatsion texnologiyalari orqali qo'llanilgan materiallar o'quvchida bilim o'rganishga bo'lgan qiziqishni oshiradi. Bu esa ularni bilimini oshirish bilan bir qatorda ta'lim sifatini ham yaxshilaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar.

1. “Chet tili o'qitishni mukammallashtirishning qo'shimcha chora tadbirlari” 1875-qarori. Xalq so'zi gazetasi 12-dekabr, 2012-yil.
2. J. Jalolov “Chet tili o'qitish metodikasi”. Toshkent 2012.
3. D.S.Djuzbayeva “Ingliz tilini o'yinlar yordamida o'rganamiz” o'quv qo'llanma. Toshkent 2015.
4. Z. Vahobjonova “Chet tillarini o'qitishda lingvo-didaktik o'yinlar”
5. www.library.ziynet.uz

О‘QUVCHI-YOSHLARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHDA ILG‘OR XALQARO TAJRIBALARDAN FOYDALANISH

Niyazov Akmal Erkinovich

O‘zbekiston Respublikasi Jamoat xavfsizligi
universiteti 3-bosqich kursati.

+998934751188

Akmal@bk.ru

Anatatsiya: O‘quvchi-yoshlarni vatanparvarlik ruhida tarbiyalashda ilg‘or xalqaro tajribalar, O‘zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, “Mudofaa to‘g‘risida”gi, “Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to‘g‘risida”gi, “Ta’lim to‘g‘risida”gi, Qonunlari, “Kadrlar tayyorlash Milliy dasturi”, Vazirlar Mahkamasining “O‘zbekiston Respublikasi fuqarolari safarbarlik chaqiruv rezervidagi xizmatini tashkil qilish to‘g‘risida”gi, Qarori, harbiy tizimni isloh qilish borasidagi davlat siyosati, Respublika Prezidenti Sh.Mirziyoyevning bu boradagi yondashuvlari, Sharq mutafakkirlari, shuningdek, pedagog olimlarning qarashlari, ta’lim tizimi mohiyatini yorituvchi me’yoriy hujjatlar, pedagogik va psixologik ta’limot hamda nazariyalar tashkil etadi.

Kalit so‘zlar: Tarbiya, moddiy-texnik baza, burch, texnika, rivojlantirish, texnologiya.

O‘zbekistonda harbiy sohada amalga oshirilayotgan islohatlarning mazmun mohiyati va uning mamlakatimiz mudofaa qobiliyatini mustaxkamlashdagi ahamiyatiga doir O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy majlisga qilgan murojaatida quydagi vazifalarni belgilab bedilar. Qurolli Kuchlarni zamonaviy qurol-aslaha va harbiy texnikalar bilan ta’minlash uchun harbiy-sanoat kompleksini shakllantirish va rivojlantirish Davlat dasturini qabul qilish. Vazifani sifatli va o‘z vaqtida bajarish maqsadida:

1) Harbiy-sanoat kompleksini shakllantirish va rivojlantirish Davlat dasturini loyihaga kiritish uchun takliflarni ishlab chiqish.

2) «Harbiy-texnik hamkorlik sohasida tashqi iqtisodiy faoliyatni tashkillashtirish to‘g‘risida»gi O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Qarorining loyihasiga kiritish uchun takliflarni ishlab chiqish.

- O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlarini zamonaviy qurol-aslaha, harbiy texnika va harbiy-texnik anjom turlari bilan butlash kompleks chora-tadbirlari bo‘yicha takliflar ishlab chiqish.

- Kelgusida yaqin va uzoq xorijiy davlatlar bilan, avvalo, qo‘shni davlatlar, shuningdek halqaro tashkilotlar bilan ikki tomonlama, ko‘p tomonlama harbiy va harbiy-texnikaviy hamkorlikni yanada rivojlantirish va chuqurlashtirish.

- O‘zbekiston Respublikasi Qurolli Kuchlari Akademiyasi vakillarini O‘R MV bo‘linmalari va Rossiya, AQSH, Xitoy, Qozog‘iston, Buyuk Britaniya, Frantsiya va Turkiya mudofaa tashkilotlari o‘rtasidagi hamkorlikdagi taktik o‘quvlarda (treninglarda) ishtirok etishi.

O‘R QK Akademiyasi vakillarini NATO, KXSHT, SHHT doirasida o‘tkaziladigan o‘quvlarda kuzatuvchi sifatida ishtirok etishlari.

NATOga a‘zo davlatlar, RF, XXR, Koreya Respublikasi, Belorussiya, Qozog‘iston, Ozarbayjon, Hindiston, Pokiston mutaxassislari tomonidan (jumladan, uzoq muddat asosida) O‘R QK Akademiyasida mashg‘ulotlar o‘tkazilishini, shu jumladan zamonaviy informatsion tizimlarni qo‘llash orqali tashkillashtirish. O‘R MV harbiy xizmatchilarini RF, AQSH, XXR, GFR, Buyuk Britaniya, Frantsiya, Italiya, Turkiya, Koreya Respublikasi, Hindiston va Pokiston OHTMning o‘quv markazlarida tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishlarini tashkillashtirish bo‘yicha takliflarni ishlab chiqish.

O‘R QK Akademiyasi vakillarini O‘R Qurolli Kuchlari jamoalarini turli xalqaro armiya musobaqalarida, shu jumladan harbiy-sport bellashuvlarida ishtirok etishlari uchun tayyorlashda qatnashishlarini aytib o‘tdilar.

Harbiy-vatanparvarlik ma’naviy fazilatlar sirasida muhim o‘ringa ega. Ushbu fazilat birinchi o‘rinda insonning Vatan oldidagi burchini his etishini, uning manfaatlarini himoya qilishda shaxsiy jonbozlik, fidoyilik ko‘rsatishini, kerak bo‘lsa qahramonlikka tayyorligini anglatadi. Harbiy-vatanparvarlik ruhidagi tarbiya - tarbiyaviy ishlarning tarkibiy qismi bo‘lib, yosh avlodda Vatanni asrashda zarur bo‘ladigan yuqori mudofaa xissini, siyosiy, axloqiy, psixologik sifatlarni shakllantirish, harbiy-texnik bilimlarni egallash, shaxsning jismoniy takomillashuvi

jarayonidir. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalash - yoshlarda Vatanga muxabbat va sadoqat tuyg'ularini shakllantirish, ularni o'z fukarolik burchi va konstitutsion majburiyatlarini bajarishga, davlat va jamiyat manfaatlarini himoya qilishga qodir shaxslar etib tarbiyalashga karatilgan davlat va nodavlat tashkilotlari, oila, maxalla, ta'lim-tarbiya institutlarining maqsadli, tizimli va muvofiqlashtirilgan faoliyatidir. Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashdan ko'zlangan maksad - yoshlarda Vatanga sadokat bilan xizmat kilish, yurt tinchligini asrash, Vatan ravnaqi uchun faol bo'lishga undaydigan ijtimoiy, ma'naviy-axloqiy fazilatlarini qaror toptirish, mamlakatimizning barcha sohalari uchun jonkuyar, halol, o'z kasbiga sadoqatli va yetuk kadrlar zahirasini shakllantirishdan iborat.

Yoshlarni harbiy-vatanparvarlik ruhida tarbiyalashning maqsadidan kelib chiqqan holda quyidagi vazifalar belgilanadi:

1. yoshlarni O'zbekiston Respublikasi, uning xalqi va Prezidentiga sadoqat, yuksak vatanparvarlik fazilatlarini shakllantirish;

2. yoshlarning faol hayotiy pozitsiyasi va qat'iy e'tikodini, Vatan taqdiri uchun mas'uliyatini kuchaytirish, ularning turli ko'rinishdagi axborot- psixologik hurujlarga nisbatan mafkuraviy immunitetini mustahkamlash;

-yoshlarda Vatan ozodligi yo'lida jasorat ko'rsatgan buyuk ajdodlarimiz hamda O'zbekiston mustakilligini himoya qilish uchun jon fido etgan milliy qaxramonlarimiz bilan faxrlanish, ularga munosib bo'lish tuyg'usini shakllantirish;

- yoshlarga buyuk tariximiz, milliy urf-odat, an'ana va qadriyatlarning hayotimizdagi o'rni va ahamiyatini chuqur tushuntirish, ular qalbida milliy g'urur va iftixor tuyg'ularini kuchaytirish;

- yoshlarning qalbi va ongiga jonajon Vatanimizni himoya qilish har bir fuqaroning muqaddas burchi ekanligi, Vatan chaqirig'iga asosan uni himoya qilishga doim shay turish, yurt uchun fidoyi bo'lish lozimligini chuqur singdirish;

- yoshlarga Vatanimizning mustakilligi, yurtimiz barkarorligi va xavfsizligini, xalkimizning tinch va osuda hayotini himoyalashda milliy armiyamizning o'rni va ahamiyatini, jangovar salohiyatini keng tushuntirish;

- bugungi kunda amalga oshirilayotgan yoshlarga oid davlat siyosatining mohiyatini, yosh avlod vakillariga ko'rsatilayotgan e'tibor, ularning intellektual salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun yaratilayotgan shart- sharoitlarni aniq misollar bilan yoshlar ongiga singirib borish;

- yoshlarning ongu shuuriga o'z sohasining yetuk mutaxassisi bo'lishlikni, egallagan kasbiga sadoqati va fidoyiligi bilan Vatan ravnaki va yurt taraqqiyotiga salmoqli hissa qo'shish tushunchalarini yetkazish.

Harbiy-vatanparvarlikning mazmuni, uning maqsad va vazifalari bilan belgilanib, jamiyat tarakkiyotiga boglikdir. Barcha soxalardagi tarakkiyot insonning xayot mazmuni, kadriyatlarini, maksad va intilishlariga, o'z navbatida Vatanga va milliy madaniyatga bo'lgan munosabatlariga ta'sir kursatadi.

Harbiy-vatanparvarlik tarbiyasining asosiy mazmunini:

3. Vatanini himoya qilishda O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining Konstitutsion burchini tushuntirish;

4. mamlakat mudofaasini kelgusida kuchaytirish masalalari bo'yicha Hukumat qarorlari bilan tanishtirish;

5. davlatning Qurolli Kuchlari bilan hal qilinadigan masalalar, ularning vazifasi va xususiyatlarini tushuntirish;

6. O'zbekiston Respublikasining "Umumiy harbiy majburiyat va harbiy xizmat to'g'risi"gi qonuni, Mudofaa doktrinasi, Harbiy qasamyod va Umumharbiy nizomlarning taalluqli qismini o'rgatish;

7. yoshlarni harbiy xizmatga tayyorlashning maqsad va vazifalari, asl mohiyatini tushuntirish;

8. ajdodlar merosi, buyuk, mard va jasur ota-bobolarimizning jangovar an'ana va udumlarini targ'ibot qilish kabilar ochib beradi.

Harbiy vatanparvarlik tarbiyasi o'zida quyidagi omillarni qamrab oladi:

- jismoniy tayyorgarlikka ega bo'lish;
- harbiy texnika va o'q otish qurollaridan foydalana olish;
- birinchi tibbiy yordam ko'rsatish bilimlariga ega bo'lish;
- harbiy mashq va usullarni qo'llay olish;
- fuqarolik burchi, majburiyati va mas'uliyati anglash va ularga amal qilish;

- mamlakatning strategik maqsadini bilish;
- milliy tarixni bilish va u bilan g'ururlanish;
- milliy qaxramonlar faoliyatidan xabardor bo'lish;
- milliy manfaatlarni mazmun va mohiyatini bilish kabilardir.

Foydalanilgan adabiyotlar.

- 1.Sh.M.Mirziyoyev “Erkin va farovan, demokratik O‘zbekiston davlatini birgalikda barpo etamiz” Toshkent – “O‘zbekiston” 2016-yil.
- 2.O‘zbekiston Respublikasining «Ta’lim to‘g‘risida »gi va «Kadrlar tayyorlash milliy dasturi to‘g‘risida»gi qonuni (2020-yil 24 sentiyabr).
- 3.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining pedagog kadrlarni tayyorlash, xalq ta’limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Qarori (2019-yil 8 oktiyabr PF-5847 son).
- 4.A.Sotiboldiyev, A. Karimjonov «Xarbiy pedagogika» «Toshkent» 2004 y.
- 5.Harbiy psixologiya “O‘zbekiston Respublikasi Mudofaa Vazirligi “Toshkent” Fanlar akademiyasi nashryoti 2004-yil.

USING VOCABULARY ENHANCING GAMES IN ENGLISH CLASS

Primqulova Feruza

Sardoba district of Syrdarya region

4th- grade English teacher

ABSTRACT: This article is about modern information technology in the process of learning English. The object of the article is the modern process of teaching English. The article discusses the role of internet resources in teaching and creating language learning materials.

KEY WORDS: “enjoying playing games”, Hide Guessing, Word Puzzle, Guessing Game, Lucky Turn Plate for Learning Colors, “Relay Race” for the Vocabulary, Role Playing

As already stated, “enjoying playing games” is the natural character of children. If pupils have already mastered the basic meaning of the vocabulary in the text books, they can try to revise these words through some different kinds of games in order to make a boring revision lesson more exciting. Students may feel it is relaxing to learn English words by taking part in different kinds of games in class. Raising students’ interest can make vocabulary teaching more effective. Games can be designed in accordance with the different ages and aptitudes of pupils. For the young learners, games can more clearly be designed to address cooperative learning methods (Blachowicz, Fisher, Watts-taffe & Ogle, 2006).

Guessing Game . Teachers can hold a “guessing game” (e.g., students can put many different kinds of toys on a desk or table. One of the students is required to come to the blackboard without looking at the word representing one of the objects that the teacher writes on the board behind them. All the other students will try to do some pantomiming or gesturing as clues for the student whose back is to the board. The student at the blackboard is trying to guess what the word is. If the word is guessed correctly, all the students in the class are required to spell aloud the word.) This direct and visual teaching method will create an involved and interested class.

Hide Guessing . Recognizing the general curiosity of children, a teacher recognizes that primary students are interested in things that they do not know but have a chance to guess. The teacher can hide something behind his or her back, asking all the students to guess what it is. Pupils can be asked to use all the vocabulary words they have learned to guess what the target of word is. Then the correct spelling would need to be recited by the correct guesser. This activity works well with younger learners with whom very concrete vocabulary is generally used. If the word is a verb or a more abstract concept, the teacher might have to do a pantomime for students to guess. This activity could be used with older students in small groups where they would create the gestures or pantomime necessary to offer clues to other class members when it is their turn to perform before the class. A teacher can give some clues telling the student what the basic category of the vocabulary word is. Also, a teacher can read some of the words, silently mouthing the vocabulary. Students can then try to guess what the word is, based on the shape of the teacher’s mouth and this can also be done to reinforce spelling.

Word Puzzle . The teacher can also design a “Word Puzzle,” which is also called a “Word Cross”, asking the students to cooperate in groups to find and circle the words that the puzzle contains. This game is appropriate for pupils who study at the school. This game might work better with pairs than a group so that both students have easy access to the puzzle. The teacher might also place several versions of the word in the puzzle, with only one of them being the correct spelling. The students must circle only the word with the correct spelling. A group of students might cooperatively create their own puzzle, using vocabulary from a story they had read. Each group’s puzzle can then be exchanged with another group for that group to solve. Good problem-solving activities of the puzzle type include some or all of the features for effective second -language learning activities, that is, contextualization (such as using words from a story the class had shared), visualization (such as being able to isolate visually the letters constituting an appropriate vocabulary word), diversification, and personalization (Nuessel, F.1994).

Lucky Turn Plate for Learning Colors . When we are learning vocabulary words representing colors, we can design a “lucky turn plate” with different colors on it. Before the teacher spins the turn plate, he or she can begin to ask each team, “What color will it be? Can you guess?”. The teams begin to raise their hands. One team guesses “red,” another team guesses “green,” another

“blue,” and so on. When the teacher is spinning the “lucky turn plate,” the team which guesses correctly will be given a point. Based on the teaching method of elicitation, children aged 6-8 are always very sensitive to colors, and they are very interested in learning the different words for colors. If they are required to anticipate what the color might be, they will be given the chance to express the vocabulary words of colors as frequently as possible in order to review these words in an active way. Again, this activity is geared toward the very young, beginning learner. To increase the complexity a little and to put the color word in a linguistic environment, the group might be asked to name an object that is the color of the correctly “guessed” word. For example, a group might have to tell the teacher, in English, that “apples are red”, or the “Roses are red, “ or “Ahmad’s dress is red”.

“Relay Race” for the Vocabulary . Many teachers are afraid of teaching contents that are too difficult for primary school students. However, when the students are interviewed, they often reflect that the work was too easy for them (Gersten, R. 1996). So teachers must try to adjust and create varied activities in order to make the teaching task be more challenging on a day-to-day basis. In other words, a single game or activity often loses its interest for students after playing it once or twice. It is the teacher who must continually modify and adjust such games to maintain student interest and involvement. An example of this might be a teacher’s designing a teaching game or “Relay Race” to make pupils cooperate in groups by applying vocabulary words based on the words given to them by the previous group. Students are divided into groups A and B group.

Each group is required to write down a word on the blackboard. The next student should write down another word which begins with the last letter of the previous word. And the words in each group should not be repeated. And finally, the group which can write down the most words with the least mistakes in the limited time will be the winner.

Role Playing . Teaching vocabulary can also be based on dialogues. Teachers can introduce some of the words which provide both definitional and contextual information about the words to be learned by making up a dialogue for students so that students can understand a further meaning and usage of the words (Blachowicz, Fisher, Watts-Taffe & Ogle, 2006). For example, in a class, the teacher could ask a group to design how to begin the new lesson with an interesting dialogue between teacher and students:

References:

1. Muslimov NA, Usmonbaeva M.H., Sayfurov D.M., To’raev A.B./ Innovative educational technologies/ Sano standart, 2015.
2. Nuessel, F. (1994). Recreational Problem-Solving Activities for Teaching Vocabulary in Elementary and Intermediate. *Hispania*, 77 (1).p. 110-122
3. Richards, J.C., & Rodgers, T.S. Approaches and Methods in Language Teaching. Cambridge: Cambridge University Press. 2014

МАКТАБДА О‘QUVCHILAR МА’NAVİY-МА’RIFIY FAOLLIGINI OSHIRISH – IJTIMOIY ZARURIYAT SIFATIDA

Quryazova Yulduz Do‘shanovna

Xiva tumanidagi 6-son umumiy o‘rta ta‘lim maktabining
Ma‘naviy - Ma‘rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosari

Kurbonboyeva Feruza Ruzmatovna.

Xiva tumanidagi 23-son umumiy o‘rta ta‘lim maktabining
Ma‘naviy - Ma‘rifiy ishlar bo‘yicha direktor o‘rinbosari

Annotatsiya: Ushbu maqolada maktabda o‘quvchilar o‘rtasida so‘rovnomalar orqali bola tarbiyasiga ta‘sir ko‘rsatuvchi pedagogik, ma‘naviy-ma‘rifiy, psixologik shart-sharoitlarni o‘rganish va milliy mentalitetimizga mos keladigan tarbiya uslubini tanlash haqida so‘z yuritilgan.

Kalit so‘zlar. Ma‘rifiy faollik, ma‘naviy faollik, madaniyat, pedagogik, ko‘nikma.

Yosh avlodning har tomonlama kamol topishi jamiyat taraqqiyotini ta‘minlovchi asosiy omil bo‘lishi bilan bir qatorda uning shaxs sifatida ma‘naviy –ma‘rifiy faollashuvida ham etakchi o‘rin tutadi. O‘quvchi shaxsining ma‘naviy –ma‘rifiy faolligi quyidagi ikki jihatga ko‘ra muhim ahamiyatga ega: birinchidan, shaxsning jamiyatda o‘z o‘rnini topishi uchun zamin yaratadi, ikkinchidan esa, uning bilimi, kuch-quvvati, imkoniyati hamda iqtidori jamiyat rivoji yo‘lida mehnat qilishga yo‘naltiriladi. Manbalarning tahlili shuni ko‘rsatadiki, demokratik jamiyatda o‘quvchilar ma‘naviy –ma‘rifiy faolligi o‘z-o‘zidan yuzaga kelmaydi, balki muntazam tarzda maqsadli ravishda olib borilgan pedagogik faoliyat natijasida shakllantiriladi. O‘quvchiyoshlarga nazariy-amaliy bilimlarni berish, ularda ma‘naviy –ma‘rifiy faollik ko‘nikma va malakalarini hosil qilish pedagogika nazariyasi va amaliyoti uchun ham o‘ziga xos ahamiyatga ega ekanligi bilan dolzarblik kasb etadi.

Bizning maktabdagi kuzatishlarimizda maktab o‘quvchilarini, fuqarolik pozitsiyasi, shaxsiy nuqtai nazar, fuqarolik mas‘uliyati, vatanparvarlik, burchga sadoqat, fidoyilik kabi tushunchalarga yondashib, shaxsga yo‘naltirilgan ta‘lim texnologiyalari asosida bo‘ljak o‘qituvchilarda fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning tashkiliy metodik asoslarini takomillashtirish bo‘yicha taklif va tavsiyalar ishlab chiqildi.

Bizning olib brogan ma‘naviy-ma‘rifiy ishlarimizda quyidagi shartlar kichik maktab yoshidagi o‘quvchilarning ma‘naviy –ma‘rifiy faolligini shakllantirish jarayoni samaradorligini ta‘minlash uchun etarli asos bo‘la oladi degan xulosaga keldik. YA‘ni:

– kichik yoshdagi o‘quvchilarning ma‘naviy –ma‘rifiy faolligini yaxlit tarbiya jarayonining hal qiluvchi, yakunlovchi bosqichi sifatida tadqiq etish;

– 1-4 sinf o‘quvchilarida ma‘naviy –ma‘rifiy faollikni shakllantirish mazmuni, shakllari va metodlarini aniqlash;

– kichik yoshdagi maktab o‘quvchilarida ma‘naviy –ma‘rifiy faollikni shakllantirish yo‘llari hamda ishlab chiqilgan tizim samaradorligini o‘rganish va ishonarli dalillar vositasida asoslab berish;

– jamiyatda sog‘lom ma‘naviy –ma‘rifiy muhitning qaror topganligi;

– fuqarolar ma‘naviy-axloqiy etukligini ta‘minlash masalasining davlat siyosati darajasiga ko‘tarilganligi;

– ta‘lim-tarbiya ishlarining muayyan maqsad asosida tizimli, uzluksiz va izchil olib borilayotganligi;

– tarbiyaviy ta‘sir kuchiga ega sub‘ektlar imkoniyatlarining yagona ma‘naviy;

– ma‘rifiy maqsadni amalga oshirilishiga yo‘naltirilganligi;

– boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini ma‘naviy –ma‘rifiy faollik ruhida tarbiyalashda o‘qituvchilar uchun uslubiy qo‘llanma ishlab chiqish;

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Рахманова, М. К. (2019). Ёшларнинг маънавий тарбиясида қадимги Ўрта Осиё маънавий-маданий меросининг аҳамияти. “Глобаллашув шароитида ватанпарварлик тарбиясининг маънавий-маърифий технологиялари” республика илмий-амалий конференцияси, 206-209.
2. Akramov A.A. SHaxsga yo‘naltirilgan ta’lim texnologiyalari asosida bo‘lajak o‘qituvchilarda fuqarolik pozitsiyasini rivojlantirishning tashkiliy-metodik asoslarini takomillashtirish: Ped.f.n. ... dis. – T.: TDPU, 2016.

SHAXSNING O'ZLIGINI ANGLASHI HAQIDA AYRIM QARASHLAR

Ro'zimova Matluba O'ktamovna

Tuproqqal'a tumani XTB qarashli

1-IDUM amaliyotchi psixologi

Annotatsiya: Ushbu maqolada shaxsning o'zligini anglashi haqida, o'zini o'zi anglashning psixologik mohiyatini talqin qilishdagi qarashlar haqida so'z boradi.

Kalit so'zlar: shaxs, o'zligini anglash, qarash, yondashuv, konsepsiya, xususiyat.

Hozirgi davrda inson omili komil inson ta'limotining bosh maqsadiga aylangani uchun uning xususiyatlari, fazilatlari, xislatlari, xosiyatlari, sifatleri, ichki imkoniyatlari, gender farqlari, iste'dod alomatlari odamda qancha erta ro'yobga chiqarilsa, taraqqiyotni yuzaga keltiruvchi super shaxslarni shakllantirish shunchalik tezlashadi. Psixolog E.G'ozievning konsepsiyasiga binoan, inson kamoloti quyidagi bosqichlarni bosib o'tishi joiz: murtaklik – odam – inson – shaxs – sub'ekt – komil inson. Olimning ta'kidlashicha, murtaklik – bu embrional davr, odam (falsafiy individ), inson (qatorga qo'shilish davri), shaxs (jismoniy, ijtimoiy, ma'naviy mezon bo'yicha), sub'ekt (shaxsiy g'oya, maqsadga intilish, uzluksiz motivlar kurashi xususiyat darajasida ekanligi), komil inson (jismoniy, axloqiy, aqliy yuksak ko'rsatkichlari; o'ta onglilik, antisipatsiya, refleksiya; “Men” bilan “Biz”ning o'rin almashishi qat'iyiligi va boshqalar) o'ziga xoslikka ega bo'lgan betakror, alloma, daho zot ifodasidir.

Bizningcha, inson komillik sari qancha tezkor harakat qilsa, u kamolotni shunchalik ertaroq egallaydi, natijada taraqqiyotni jadallashtirishga o'zining munosib hissasini qo'shadi. Shuni ta'kidlab o'tishimiz kerakki, komillik shaxs qurshab turgan voqelikni adekvat aks ettirish imkoniyatida, faol, mustaqil faoliyatida, psixika shakllari takomillashib borishida, individuallikni namoyon etish orqali, rivojlanishdan ilgarilab ketish natijasida asta-sekin shakllana boradi. Ko'p funksiyali ijtimoiy turmushda faoliyat, muomala, xulq-atvor maqsadga muvofiq takomillashishida irodaviy sifatlar, xatti-harakatlar, irodaviy zo'r berish hal qiluvchi psixologik ahamiyat kasb etadi.

Psixologiya fanida o'zini o'zi anglashning psixologik mohiyatini talqin qilishda ikki xil qarash, yondashish vujudga kelgan bo'lib, ular o'zaro qiyoslanganda bir-biridan katta farqqa ega. Birinchi yondashuv tavsifiga qaraganda, o'zini o'zi anglash – bu o'z yo'nalishini o'zgartirgan ongning aynan o'zidir. SHuning uchun u shaxs ongining maxsus ko'rinishidan boshqa narsa emas. Mazkur muammoga ikkinchi yondashuv ong va o'zini o'zi anglash jismonan real hamda haq-huquqqa ega (yuridik) shaxsga taalluqli xususiyatlardan biri bo'lib, ular uning turmushi va faoliyatini “qurol” sifatida ta'minlab turuvchi ruhiy jarayondir.

Birinchi yondashuv talqiniga qaraganda, o'zini o'zi anglash hodisasi vujudga kelishining bosh sababi – bu inson bilan jamiyat o'rtasidagi munosabat nomutanosibligi hisoblanadi. Inson muayyan jamiyatda, ijtimoiy muhitda istiqomat qilar ekan, odatda, shu muhit qonun-qoidalariga, tartib-intizomlariga rioya qilishga majbur. U ana shularning negizida faoliyatini, xulq-atvorini, shaxslararo munosabatini boshqaradi. O'z xulq-atvorini, faoliyatini, munosabatini boshqarish ularni yuzaga keltiruvchi ehtiyoj, xohish, motiv, mayl, maqsad, qiziqish kabilarni ham idora qilishdir. Bunday mazmundagi o'zini o'zi anglash va uning regulatsiyasi ehtiyojning ongda ifodasini ham, o'zaro munosabatini ham tartibga solishni taqozo etadi. Hodisa paydo bo'lishining bosh sababi ham, yo'nalish ob'ekti ham ongdir. Boshqacha so'z bilan aytganda, ongning ichki barqarorligi, barqarorlikning ichki muvofiqligini shakllantiradi.

Ikkinchi yondashuv namoyandasi S.L.Rubinshteyn ruhiy faoliyatning maxsus vaziyatdagi ob'ektiv shart-sharoitlari sifatida odamlarning turmush (yashash) sharoiti yotadi, deb yozadi. Aks ettirishning sharti haqida gap ketganda, odamning turlicha namoyon bo'lishining umumiy shartlari ichidan xuddi mana shu in'ikos etish faoliyatining maxsus shartini ajratib olishimiz zarur bo'ladidi, deb uqtiradi muallif. O'zini o'zi anglashning vujudga kelishini ta'minlovchi maxsus shartni aniqlash uning sub'ekti to'g'risidagi masalani hal qilishni, uning uchun yo'l-yo'riqlar, oqilona usullarga asoslanuvchi yechimni talab qiladi.

Psixologik ma'lumotlarga qaraganda, shaxs o'zini o'zi anglashi uchun xuddi shu o'zini o'zi anglashning sub'ekti bo'lishi lozim. SHaxsda o'zini o'zi anglashga nisbatan ichki xohish va intilish sifatidagi ruhiy holatlar, hodisalar vujudga kelishi shart. Bu borada shunga o'xshash ruhiy holatlarning qachon va qay yo'sinda, qanday sharoitlarda namoyon bo'lishini aniqlash joiz. Bizning-

cha, bunday masalaning ko'ndalang turishi o'zini o'zi anglashni tadqiq etishda alohida ahamiyat kasb etadi.

O'zini o'zi anglash jarayonida ruhiyat (psixika) bilan ijtimoiylashuv (sotsializatsiya) o'rtasida muttasil o'zaro munosabatlar vujudga keladi. Munosabatlarning o'zaro muvofiqligi yoki nomuvofiqligi ta'sirida “Men”likning xususiyati va uning mohiyati ro'yobga chiqadi. SHuning uchun insonda o'zini o'zi anglash maqsadga muvofiq tarkib topmas ekan, oldiga qo'yilgan vazifalarni sifatli bajara olmaydi. Irodaviy zo'r berish maqsad ob'ektiga yo'naltirilmasa, o'zini o'zi anglash muvaffaqiyati to'g'risida mulohaza yuritish ham mumkin emas. O'smirlarda o'zini anglashning rivojlanishi ularning o'z xatti-harakatlarini anglashdan boshlanadi (oldin ayrim qiliqlarini, undan so'ng barcha xatti-harakatlarini butunligicha anglashlaridan boshlanadi), undan so'ng o'zlarining sifatlarini, xarakterlarini va o'z qobiliyatlarini anglashdan boshlanadi. Dastlabki paytlarda o'smirlarni o'zini anglashi asosida u haqida boshqa odamlarning kattalarning (o'qituvchilar, ota-onalarning), jamoaning va o'rtoqlarining mulohazalari yotadi.

Kichik yoshdagi o'smir o'ziga go'yo atrofda odamlarning ko'zi bilan qaraydi. Yosh ulg'ayishi bilan o'z shaxsini mustaqil tahlil qilish va baholash holatlari boshlanadi. O'tkazilgan tadqiqotlardan ma'lum bo'lishicha, o'smir shaxsining hamma sifatlarini ham bir vaqtning o'zida anglay boshlamaydi. Dastavval ta'lim faoliyatini bajarish bilan bog'lik bo'lgan sifatlar (mehnatsevarlik, matonat, diqqatlilik, tirishqoqlik) anglana boshlanadi. Undan so'ng boshqa kishilarga bo'lgan munosabatlarni ifodalovchi sifatlar (o'rtoqlik hissi, mehribonlik, vazminlik, qaysarlik xissi) anglanadi. Undan ham keyin o'z-o'ziga nisbatan bo'lgan munosabatlarni ifodalovchi sifatlar (kamtarlik, takabburlik) anglanadi. Nihoyat shaxsning ko'p tomonlama munosabatlarini ifodalovchi murakkab sifatlar, burch hissi, qadr-qimmat va vijdon xissi, maqsadga intilish xissi anglanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mamatov M.M. Inson xarakteri va uning shakllanishi.
2. G'oziev E.G'. Komil insonning psixologik tavsifi. T: “Universitet”, 2006.
3. G'oziev E.G'. va boshq. Psixologiya metodologiyasi. T.: 2002,
4. G'oziev E.G'. Psixologiya muammolari. T.: “Universitet”, 1999.

IQTISODIY BILIM ASOSLARI FANLARIDA O‘QUVCHILARGA TEJAMKORLIK TARBIYASINI SINGDIRISH

Ruzmetov Dilshod Ibragimovich

Xorazm viloyati Urganch shahar
19-IDUM ning iqtisod fani o‘qituvchisi

Anotatsiya: Ushbu maqolada o‘quvchilarni uy rozgorda, maktabda ishlatiladigan buymlardan oqilona tejab foydalanishni o‘rgatish usullari misollar yordamida keltirib o‘tilgan

Iqtisodiy tarbiya umuminsoniy tarbiyaning asosiy qismlaridan biri ekanligi tasodifiy hol emas. Umumiy ta’lim maktabini isloh qilishning asosiy yo‘nalishlarida iqtisodiy tarbiyaning muhimligi bekorga qayd etilmagan. Xususan iqtisodiy tarbiya har bir o‘quvchida unga topshirilgan ishga xo‘jalik nuqtai nazaridan munosabatda bo‘lishni ham, intizomga ongli munosabatda bo‘lishga ham, xalq boyligiga tejamkorlik munosabatida bo‘lishni ham shakllantirishda bizga yordam beradi.

Tejamkorlik tarbiyasi ekologik tarbiya bilan chambarchas olib borilishi kerak. Bolalarga tabiatdan, uning boylıklaridan isrof qilinmasdan, tejamkorlik bilan munosabatda bo‘lishda ma’suliyatli bo‘lishni, tabiat boylıkları chegaralanganligi, ulardan oqilona foydalanish kerakligini har doim ta’kidlab borishimiz kerak.

O‘quvchilarni daftarni har bir varog‘ini tejab ishlatishga, darslik va kitoblarni, maktab kutubxonasidagi kitoblarni ham ehtiyot qilishga o‘rgatish kerak. Bunda bir varoq qog‘oz tayyorlanguncha qancha mehnat, qancha resurs kerak bo‘lishini aytib o‘tish zarur. Bir tonna makulatura 25 ming dona daftar tayyorlashga yetadi, bu esa xalqaro bozorda neftdan to‘rt barobar qimmat. Qog‘oz ishlab chiqarishda 60 kilogramm makulatura bir tup daraxtning o‘rnini bosadi. Mana shu bir tup daraxt voyaga yetishi uchun esa chorak yoki yarim asr kerak bo‘ladi.

Yoki bir burda nonni tayyorlash uchun qancha–qancha insonlarning mehnati singishi, qanchadan–qancha resurslardan foydalanilishini aytib o‘tish ham kifoya.

Ba’zan o‘quvchilar o‘qituvchilardan, bekorga yonib turgan bitta chiroq o‘chirilib qo‘yilsa, nima foyda beradi. Axir chiroq o‘chirilganmi, yo‘qmi, elektr stansiya baribir ishlab, elektr energiya ishlab chiqaraveradi-ku, deb so‘rab qoladilar. Shunda o‘quvchilarga shunday tushuntirish kerak: har bir elektr stansiyada bir qancha bloklar bo‘ladi, har bir blok ma’lum miqdorda elektr energiya ishlab chiqaradi. Kechqurun qorong‘u tushganda elektr stansiyaning har bir bloki ishga tushiriladi. Uylarda esa chiroq yoqiladi, televizor, konditsoner va boshqalar ishlatiladi, ko‘chalar yoritiladi. Bu vaqtda energiya ko‘p sarflanadi, hamma energiya bloklari to‘liq quvvat bilan ishlaydi. Kechqurun soat 22-23larga borib tejamkor kishilar keraksiz xonalardagi chiroqlarni o‘chirib qo‘yadilar. Elektr stansiyadagi operatorlar asboblari yordamida elektr energiya iste’molini kamayganini aniqlaydi va bir energiya blokini to‘xtatadi. Yana bir necha soatdan keyin odamlarning ko‘pchiligi uyquga yotib, chiroqlarni butunlay o‘chiradi, operator esa yana bir blokni o‘chiradi. Bu vaqtda, agar stansiya issiqlik stansiyasi bo‘lsa, ko‘p moqdorda yoqilg‘i tejaladi, energiya bloklari qismlari yeyilmaydi, energiya bloki xizmatchilari dam oladilar. Bu esa davlat uchun katta iqtisod hisoblanadi.

Darslar davomida mana shunday aniq statistik ma’lumot berilsa, bolalarda tejamkorlik hissi yanada kuchayadi.

Tejamkorlik dastavval ahloqiy tushuncha, undan keyin iqtisodiy tushunchadur. Shuning uchun darslar davomida tejamkorlik tarbiyasini doimo mavzularga bog‘lab bolalarga singdirib borishimiz lozim.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. <http://uza.uz/uz/business/tejamkorlik-farovonlik-omili-20.11.2009-10356>
2. <http://n.tarix.uz/milliy-ananalar/ozbek-xalq-maqollari/tejamkorlik-va-isrofgarchilik/>
3. http://www.ziyouz.com/index.php?option=com_content&task=view&id=2657
4. <http://library.ziyouz.com/ru/book/12206>

BOSHLANG'ICH SINIF MATEMATIKA DARSLARIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN SAMARALI FOYDALANISH

Sabirova Sharofat Saliyevna

Xorazm viloyati Gurlan tumani

24-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: Maqolada boshlang'ich sinflarda matematika darsida o'yinli texnologiyalardan samarali foydalanish usullari va o'yinli texnologiyalardan bir nechta misollar keltirib o'tilgan.

Kalit so'zlar: o'qituvchi, o'quvchi, innovatsiya, yangi pedagogik texnologiya, didaktik topshiriq, jimjitlik o'yini, o'yinli texnologiyalar, pedagogik mahorat.

Agar matematika go'zal bo'lmaganda edi, ehtimol matematikaning o'zi ham mavjud bo'lmasdi. Aks holda qanday kuch, insoniyatning buyuk daholarini bu qiyin fanga torta olardi. (Chaykovskiy)

O'quvchilarni darsga qiziqtirish bu - pedagogning o'z mahoratiga bog'liq. O'quvchilar hayotida o'yin katta rol o'ynaydi. O'yin bolalarning ongi va qalbga singib ketgan. Yosh o'quvchilar 45 daqiqa o'rnidan qimirlamay darsni tinglab, o'qituvchi bergan topshiriqlarni bajarish juda murakkabdir. O'yin sinfda o'tilgan o'quv faoliyatining ma'lum darajada mustahkamlashidir. Tajribada shu narsa ko'rsatganki, o'yin kichik maktab yoshidagi o'quvchi bolalarning zarur ehtiyojidir. O'yin bolalar uchun ovitish, xursandchilik, rohatlanish, hordiq chiqarish kabilarni beradi. O'yin muayyan ta'limiy maqsadlarga erishuvchi, ya'ni o'tilgan o'quv materialini aniqlashga, mustahkamlashga va uni chuqurlashtirishga qaratilgan boladi.

O'yin faoliyati g'olib yoki mag'lub tushunchalardan iborat bo'lib dars jarayonida qo'llanilganda bola g'olib bo'lish uchun kurashadi va ana shu kurash natijasida berilgan axborotni diqqat bilan tinglab bilimlarni osongina egallab oladi. Bir vaqtning o'zida bu bilimlarni hayotda qo'llab ko'radi.

Misol tariqasida “33ta 33” didaktik o'yinida bola ko'paytirish jadvalini yaxshi yodlagan bo'lishi va diqqatini ishga solgan holda ishtirok etishi kerak bo'ladi.

O'yin sharti sinf o'quvchilari sonlarni tartib bilan aytganda 3 raqami ishtirok etgan sonlar va 3 ga bo'linadigan sonlar aytilmay o'rniga qarsak chalinadi. (1,2, qarsak, 4,5,qarsak vah.). Sanoq 33 soniga qadar davom etadi sanoqda adashgan o'quvchi o'yindan chiqib ketadi va sanoq qayta boshlanadi.

Didaktik o'yinlar asosida tashkil qilingan darslarda integratsiya ya'ni fanlararo bog'lanish yaqol ko'zga tashlanadi. Matematika darsida “Sayohat dars” didaktik o'yinini misol qilib oladigan bo'lsak, matematika darsini bir vaqtning o'zida ona tili va tabiat fanlari bilan bog'lash mumkin.

Didaktik topshiriq: berilgan misollarni to'g'ri va aniq yechish xatolar ustida ishlay olish.

O'yin topshirig'i: O'quvchilarning matematikaga bo'lgan qiziqishini oshirish. Ona Vatanimiz O'zbekistonning qadimiy shaharlari haqida bilim berib atoqli otlarning yozilishiga e'tibor qaratish orqali ona tili fani bilan bog'lash. Vatanga muhabbat ruhida tarbiyalash.

O'yin shart, magnit doskaga aeroport maketi chizilgan surat osib qo'yilgan. Suratda qadimiy shaharlarimiz nomlari yozib qo'yilgan bo'ladi. Sinf o'quvchilari soniga mos chiptalar tayyorlangan bo'lib chiptalarning orqa tomonida misollar berilgan bo'ladi, old tomonida yo'nalishlar yozilgan bo'ladi. Masalan, Buxoro-Toshkent, Buxoro-Xiva singari. O'quvchilar misollarni to'g'ri yechsa, berilgan yo'nalish bo'yicha sayohatga chiqadi. Ya'ni o'rinidan turib poyezdcha ko'rinishida saflanib sinf bo'ylab yuradi. Videoproyektor ekranida qadimiy shaharlarning video tasviri ko'rsatiladi. Samalyot aeroportga qo'ngach, o'quvchilardan chiptalarga diqqat bilan qarash talab etiladi. O'quvchilar chiptadagi xatolikni topishlari kerak ya'ni bitta chiptada joy nomi kichik harf bilan yozilgan bo'lib ushbu xatoni topgan o'quvchidan atoqli otlar qoidasi so'raladi.

Didaktik o'yinlarda “Jimjitlik” o'yini.

O'qituvchi: “Jimjitlik” o'yinini o'ynaymiz. Men sizlarga hozir har xil narsalarni ko'rsataman. Siz ularning sonini topishingiz kerak bo'ladi. Endi men sizlarga narsalarni ko'rsataman. Sizlar ovoz chiqarmasdan sanab, qancha bo'lganligini barmoqlaringiz bilan ko'rsatasiz. O'qituvchi 4 ta qo'g'irchoqni ko'rsatganda bolalarning hammasi to'rtta barmog'ini ko'rsatadi. Sinfda jimjitlik bolalarning hammasi butun diqqat e'tiborlari topshiriqni bajarishga qaratilgan. O'qituvchi: Endi kvadratlarni sanang deydi-da taxtachaga ketma- ket kvadratlarni qo'yadi. Bolalar sanashadi va barmog'ini ko'rsatishadi. Bu borada bolalarning birinchi o'nlik haqidagi bilimlarining taxmini

darajasi aniqlanadi, qancha narsa ko'rsatilsa, o'shani barmoq bilan sanab ko'rsatish malakasi mustahkamlanadi.

Xulosa qilib aytganda, maqolada keltirilgan ta'limiy o'yinlar o'quvchilarning darsda faolligini oshirish va bilimlarini boyitish uchun xizmat qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azixova N.N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – O'.: TDPU, “Nizomiy”, 2003

2. ziyonet.uz

PSIXOLOGIK TRENINGLARNI O'ZIGA XOS JIHATLARI

Sagatova Malohat Murodovna

Jizzax shahar 3-umumiy o'rta ta'lim
maktabi psixologi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada psixologik treninglarni o'ziga xos jihatlari yoritilgan bo'lib, unda psixologik trening tushunchasiga izoh berilgan. Shuningdek psixologik treninglarning o'ziga xos jihatlari alohida to'xtalib o'tilgan. Hamda umumta'lim maktab o'quvchilari o'rtasida psixologik treninglarni muntazam tashkil etish borasida tavsiyalar ham ishlab chiqilgan.

KALIT SO'ZLAR: zamonaviy psixologiya, psixologik treninglar, ijtimoiy psixologik vaziyat, shaxs, hayotiy muammolar, ruhiy zo'rqlash, shaxs barkamolligi, umumta'lim maktab o'quvchilari.

Zamonaviy psixologiya sohasi muammolaridan biri jamiyatga, davlatga har tomonlama barkamol shaxslarni tarbiyalash va jamiyatda o'z o'rnini topishga ko'maklashish, malakalarini rivojlantirish hisoblanadi. Bu boradagi ishlarni amalga oshirishda albatta, psixologik treningni o'ziga xos o'rnini mavjud bo'lib, hozirda mutaxassislar fanning imkoniyatlaridan keng foydalanib kelmoqdalar desak, mubolag'a bo'lmaydi. Natijada, shaxslararo munosabatlar orasida muloqot uslubining o'zgarishi, muayyan kasbiy sohalaridagi bilim, ko'nikma va malakalarning ortishi, rahbar, menejer, tadbirkor, kadrlar menejeri, psixolog, murabbiyning faoliyati kabilarda, ayniqsa, shiddatli sharoitlarda juda murakkab faoliyat turlarida yoshlarning peshqadamligi fanning asl mohiyatini tahlil qilishga imkoniyat yaratadi.

Shuningdek, bugungi globallashuv davri shaxslarida muloqotga bo'lgan (ishlab chiqarish, ta'lim-tarbiya jarayoni, oilaviy munosabatlar, emotsional sferaning barqarorligini ta'minlash kabilarda) ehtiyojlarning kundan-kunga oshib borishi, ular o'rtasida yuzaga keladigan turli nizoli vaziyatlarni bartaraf etish jarayonida albatta psixologik treninglarning imkoniyatlarini kengligi ham hech kimga sir emas. Psixologik adabiyotlarni tahlil qilganimizda treningga oid turli qarashlarni, amaliy tavsiyalarni uchratamiz. Xo'sh trening o'zi nima? Treningni tashkil qilishdan maqsad nima? Trening shaxs barkamolligini shakllantirib bera oladimi? kabi savollarga duch kelamiz. Avvalo, trening - bu odamning muloqot uslubini o'zgartirishga, uyg'unlashtirishga, kerakli ko'nikmalarni singdirishga va boshqa odamlar bilan o'zaro munosabatlarida namoyon bo'ladigan yoki ong osti xarakterga ega bo'lgan 6 qarama-qarshiliklarni hal qilishga qaratilgan yorqin, hissiy jihatdan jadal o'quv faoliyat turi deb ta'kidlasak ham xato bo'lmaydi. Trening - bu turli faoliyat sohalarida keng qo'llaniladigan juda mashhur va keng tarqalgan o'qitish shaklidir. Kasbiy muvaffaqiyat ko'plab tarkibiy qismlardan iborat, shu bilan birga, trening texnologiyasi odamning kayfiyatini, muayyan faoliyat turiga bo'lgan munosabatini o'zgartirishga, o'z-o'zini tarbiyalash va o'zini rivojlantirish zarurligini anglashga yordam beradigan o'quv shakllardan biridir. Hozirgi davrda insonlarni eng tabiiy bo'lgan muloqotga ehtiyoji, uning sirlaridan xabardor bo'lish, o'zgalarga samarali ta'sir eta olishga intilishining kuchayishi, bo'lajak kadrlarni kelgusi faoliyatlarini samarali amalga oshirishga tayyorlash, shuningdek, rahbar kadrlarni samarali boshqarish usuliga o'rgatish kabi masalalarni echimini topish borasidagi ishlardan biri - bu ijtimoiy psixologiyaning asosiy sohasi bo'lgan psixologik treninglarni tashkil etishdir. Umumta'lim maktablarda o'quvchilar o'rtasida psixologik treninglarni muntazam tashkil etib borish maqsadga muvofiqdir. Chunki psixologik treninglar o'quvchilarni mustaqil hayotga tayyorlashda insoniy munosabatlarga o'rgatadi. Psixologiya sohasida olib borilgan ilmiy tadqiqotlar keyingi yillar mobaynida bu fanna yangiliklar bilan boyitdi, psixologiya sohasini anchagina rivojlanishiga turtki bo'ldi. Shuningdek, psixologiya sohasining alohida yo'nalishlari sifatida trening tarmog'i ham rivojlandi. Fan sifatida rivojlanayotgan psixologik trening va uni o'tkazish uslubiyoti mazmun jihatdan ta'lim va tarbiya sohasida treninglarning qanday tartibda tashkil etilishi va o'tkazilishi borasidagi masalalarni yoritishga ham bag'ishlanadi.

Shuni alohida qayd etish lozimki, trening jarayonida muammolarni yechish ham, bu boradagi bilim, ko'nikma va malakalarni hosil qilish ham trenerdan shaxs psixologiyasi va shaxs individual psixologiyasi bilan ishlashni taqozo etadi. Shuning uchun psixologiyada bunday treninglar psixologik treninglar deb ataladi.

Hozirgi davrda odamlar orasida, jumladan, umumta'lim maktab o'quvchilari o'rtasida

ruhiy zo‘riqish hollari ko‘p uchramoqda. Buning natijasida ta’lim-tarbiya jarayonida vujudga kelayotgan muammolar ko‘pchilikni, ayniqsa keng jamoatchilikni, shuningdek, aynan psixolog mutaxassislarni ham tashvishga solayotganligi bejiz emas. Aytish mumkinki, bunday holatlar turli darajadagi zo‘riqishlar natijasida vujudga kelmoqda.

IPT(ijtimoiy psixologik trening)-bu turli ijtimoiy faoliyat sohaslariga shaxsni tayyorlashdan iborat bo‘lib. Bunda asosiy e’tibor shaxs yoki yaxlit guruhning muloqot yoki kommunikativ faoliyati sohasidagi bilimdonlik darajasini maqsadga muvofiq tarzda oshirish jarayonini aks ettirishdir.

Ijtimoiy psixologik trening aniq talab va ehtiyojlardan kelib chiqib, shaxsning kommunikativ bilimdonligi darajasining qisqa fursatlarda maqsadga qaratilgan tarzda shakillanishga imkon beradi.

Treningning tabiiy va maxsus tarzda uyushtirilgan turlari haqida fikr yuritish mumkin. Maxsus tarzda uyushtirilgan treningda alohida vaziyatlar va o‘yin ishtirokchilarining shaxsiy ehtiyojlari, ularda individual shakillanishi zarur bo‘lgan sifatlar katta rol o‘ynaydi va shaxs ataylab u yoki bu ijtimoiy psixologik vaziyatga o‘zgalar tomonidan yo‘naltiriladi.

Trening mashg‘ulotlari uchun maxsus vaziyat, aniq maqsad, shaxsiy ehtiyojlar hamda mashg‘ulotlarni o‘tkazuvchi shaxs yoki boshlovchi zarur.

Mashg‘ulotlarning muvaffaqiyati ayrim tamoyillarga aniq bo‘ysunishni taqozo etadi. *Birinchidan*, mashg‘ulotga yozilgan shaxslardan ijtimoiy faollik talab etiladi. *Ikkinchidan*, 1-guruh a’zolaridan doimiy izlanuvchanlik, muayyan joyda vaziyat hamda rollarini tahlil qilgan holda uning mohiyatni tushunish u yoki bu rolga kirishga to‘g‘ri keladi, trening tafakkur va qarashlarning egiluvchan, vaziyatlarga mos bo‘lishini talab etadi. *Uchinchidan*, guruh a’zolarining munosabati va rolining talablaridan kelib chiqqan holda har bir ishtirokchi aynan shu rolga mos harakatni real xulqda mustahkamlash va boshqalar ta’sirida uni ongli ravishda qabul qilishi zarur. *To‘rtinchidan*, har bir mashg‘ulot va muloqot sheriklarining maksimal tarzda hurmat qilishlariga asoslanmog‘i kerak.

Ijtimoiy psixologik bilimdonlik shaxslararo samarali muomalaning muhim omilidir. Shaxslararo munosabat muloqotga kirishuvchilarning o‘zaro bir- birlarini tushunishga olib kelsa, bunday o‘zaro munosabatlar samarali hisoblanadi.

Kishilarni muloqot jarayonida bilimdonlikka o‘rgatishda ijtimoiy psixologik trening (IPT) dan foydalanish samaralidir. Ijtimoiy psixologik trening muloqot jarayoniga odamlarni psixologik jihatdan hozirlash, ularda zarur kommunikativ malakalarni maxsus dasturlar doirasida qisqa fursatda shakllantirishdir. Eng muhimi ijtimoiy psixologik trening mobaynida odamlarning muloqot borasidagi bilimdonligi ortadi.

Demak, shaxsni eskicha streotiplardan, ya’ni fikrlarni tanqidsiz qabul qilish, tinglash va takrorlash bilan bog‘liq turg‘un qarashlardan holi bo‘lish, erkin fikr yuritish va o‘z fikr mulohazalarini bayon etishga, o‘z erkini his qilishga, shaxslararo vaziyatlarda muloqot kompetentlik darajasini shakllantira olsak, shaxs psixologiyasi va munosabatlarida yangicha holat yuzaga keladi. Bunda ijtimoiy psixologik treninglar, ya’ni samarali muloqot va muomala usullari hamda maromlarini keng qo‘llash katta amaliy ahamiyat kasb etadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI

- 1.Ahmedov M.H. Ijtimoiy psixologik treningdan praktikum. Farg‘ona 2003.
- 2.Adizova G.M. Treningning metodik asoslari Toshkent -TDPU. 2002.
- 3.Большаков В.Ю. Психотренинг. Социодинамика, игры, упражнения. - СПб., 1994. - 316с.
- 4.Ван Менте М. Эффективный тренинг с помощью ролевых игр. — СПб.: Питер, 2001.
- 5.Вахнина В. В., Дебольский М. Г., Дулов А. В. Индивидуальная воспитательная работа в образовательных учреждениях МВД России с использованием методов практической психологии: Методическое пособие — М.: ЦИ-НМОКП МВД России, 2000.

SAVOD O'RGATISH DAVRIDA DIDAKTIK O'YINLARDAN FOYDALANISH

Saidova Laylo Ulug'bekovna

Xorazm viloyati Gurlan tumani

24-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Annotatsiya: maqolada savod o'rgatish davrida didaktik o'yinlarning ahamiyati va ulardan samarali foydalanish haqida ma'lumotlar berilgan

Kalit so'zlar: savod o'rgatish, didaktik o'yin, tajriba, o'qituvchi, so'z o'yini, harflardan so'z yasash, bog'inga bo'lish o'yini, dars

Boshlang'ich sinflarda o'quvchilarning kelajakdagi taraqqiyotini belgilab beruvchi ruhiy, ta'limiy asoslar qo'yiladi. Savod o'rgatishning tayyorgarlik davri bola maktabga ilk qadam qo'ygan kundan boshlanadi. Alifbe davrigacha bolada maktab ta'limiga moslashish ko'nikmalari shakllana boshlaydi.

Hozirgi vaqtda salohiyatli va tajribali o'qituvchilar ta'lim jarayonini didaktik o'yinlar bilan uyg'unlashtirib samarali natijalarga erishib kelmoqdalar. Ma'lumki, o'qituvchi didaktik o'yinlarni darslarda qo'llash uchun juda ko'p izlanishi zarur. Savodga o'rgatish davrida qo'llaniladigan ba'zi didaktik o'yin mashg'ulotlaridan namunalar keltiramiz:

Mazkur didaktik o'yinni alifbegacha davr va alifbe davrida qo'llash mumkin.

So'z o'yini.

O'quvchilarga bir so'z o'qib eshittiriladi. Masalan, “Gul” so'zi. Alifbe davrida bu so'zni sinf xattaxtasiga yozib qo'yish mumkin. So'ngra so'zdagi har bir harfga alohida so'zlar topish kerak bo'ladi.

“Gul” so'zidagi G,U,L harflari uchun o'quvchilar: G-gilos, U-uzum, L-limon so'zlarini topadilar. O'qituvchi mazkur so'zlar ishtirokida gap tuzish topshirig'ini ham berishi mumkin. Bu orqali o'quvchilar fikrlash qobiliyatlari rivojlanadi.

Harflardan so'z yasash.

Birinchi ustunda **u, b, m, o, l;**

Ikkinchi ustunda **y, l, o, i** kabi so'zlari yozish mumkin. Bu harflardan foydalanib, o'quvchilar so'zlar tuzishi kerak.

Masalan: uy,bol, ol,oy,mol singari. Bunday mashg'ulotlar bolalarning aqliy faolligini rivojlantiradi, mantiqiy va mustaqil fikrlashga o'rgatadi.

Bog'inga bo'lish o'yini.

Bu o'yinni musobaqa tarzda guruhlariga bo'lib o'tkazilsa, o'quvchilarda qiziqish uyg'otadi va bo'g'inga bo'lish bo'yicha berilgan so'zlar xotirada uzoq vaqt saqlanadi. O'quvchilarga dastlab bir, ikki va uch bo'g'inli so'zlar aralash tarzda beriladi ular jadvalga joylab chiqishi kerak bo'ladi. Bu jadvallar tayyor holda o'quvchilarga tarqatiladi.

t/r	Bir bo'g'inli	Ikki bo'g'inli	Uch bo'g'inli
1	bilim	bolalar	aql
2	maktab	birinchi	kitob
3	gul	Suv	oy
4	mevazor	gilos	Bog'bon
5	uchuvchi	olma	ayiq

Savod o'rgatish davri darslarini didaktik o'yinlar asosida tashkil etish dars samaradorligini oshiruvchi omil bo'lib xizmat qiladi va o'quvchilarni darsga bo'lgan qiziqishini orttiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxo'jayeva N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogok mahorat.- Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006.

2. Matnazarova K. O'qitishning faol metodlari// Boshlang'ich ta'lim, 2009.

3. ziyonet.uz

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA PEDAGOGIK MAHORAT

Samanova Flora Shuxrat qizi

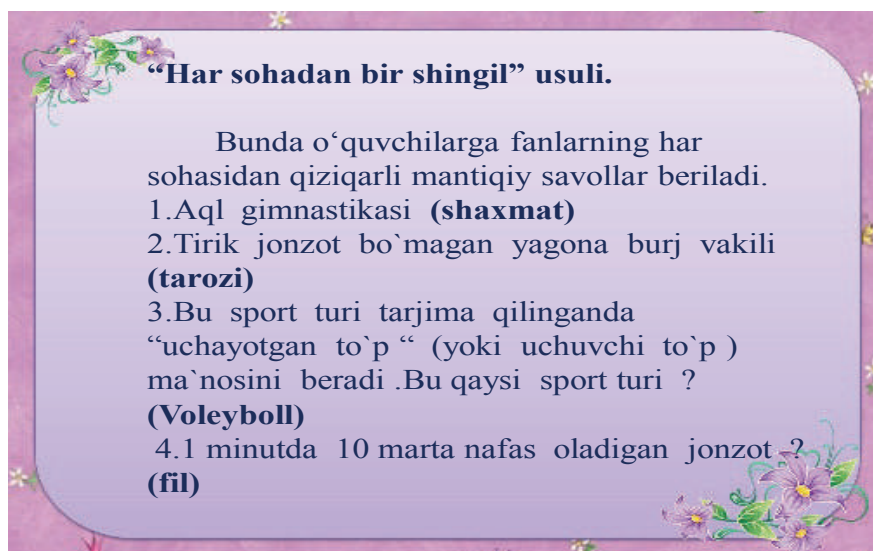
Navoiy viloyati Zarafshon shahar
4-maktab boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu tavsiyada boshlang‘ich ta’limda pedagogning mahoratini ko‘rsatuvchi usullar haqida so‘z boradi.

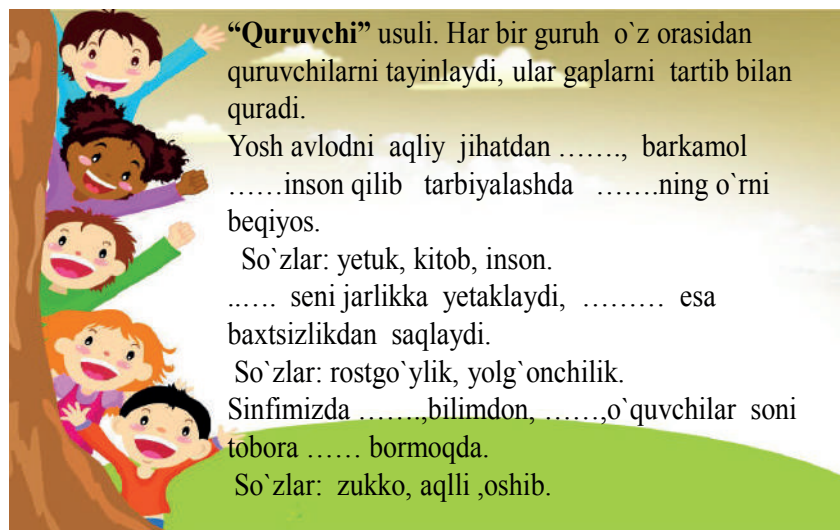
Kalit so‘zlar: pedagogik mahorat, har sohadan bir shingil, quruvchi, mahorat...

Bugungi kunda davlatimiz tomonidan ta’limga qaratilayotgan e’tibor barcha o‘qituvchilarning o‘z ustida ishlashi, tinmay izlanish olib borishi hamda o‘quv jarayonini zamon talablari darajasida, ilmiy asosda tashkil etishlari uchun zaruriy sharoitlarni yaratib berish bilan bir qatorda, ta’lim sohasiga yosh mutaxassislarning kelib qo‘shilishiga imkoniyat yaratmoqda, bu esa o‘z navbatida ta’lim muassasasi rahbarlari oldiga yanada yangi vazifalar qo‘yadi.

Har bir o‘qituvchi o‘z pedagogik faoliyatini turli xil sharoitlarda va jamoalarda insonlar ta’sirida amalga oshiradi. O‘qituvchining faoliyatiga ta’lim muassasidagi bugungi sharoithamda jamiyat uchun foydali va zarur maqsadlarli amalga oshirishda shaxs rivojiga va shakllanishiga kuchli tasir qiladigan odamlar guruhi bo‘lgan pedagogik jamodagi shakllangan ta’limiy muhit o‘z hukmini o‘tkazadi.

Jamoa jamiyatning bir bo‘lagi sifatida uning barcha xususiyatlarini qamrab oladi. Foyaviy, siyosiy, iqtisodiy, axloqiy-ma’naviy va boshka jabhalar shular jumlasidandir.

Pedagogik faoliyatda amalga oshirilgan ko'p yillik ish tajribalari va kuzatishlar, o'qituvchi hamisha o'z ustida ishlashi, bilim, ko'nikma va malakalarni takomillashtirib borishi kerakligini ko'rsatmoqda.

“Zinama-zina” Sadoqatli do'st mavzusida

“Mozaika” o'yin texnologiyasi

• Chin do'st topishingiz uchun haqiqiy do'st bo'lishingiz kerak. Chin do'stlikning “oltin qoidalari”:

- O'zaro, ular birbirini aytadilar.
- haqorat kamsitmaydilar, xafa hurmat bo'ladi kayfiyatini
- qilmaydilar bir-birining tushunadilar, qiyin damlarda qilmaydilar, yordamga keladilar bo'ladilar; do'stining ko'ngliga ozor yetkazmay ishonchli kamchiliklarini

"Sen topqirmi, men topqir" usuli.

So'zlar	Fe'l yasovchi qo'shimcha
Shar...	-la
Soz...	-lan
Shod...	-sira
Bir...	-illa
Viz...	-lash
Tinch...	-ulla

O'qituvchi pedagogik mahoratining kundan-kunga o'sib borishi, o'quv jara'ida yangi pedagogik va axborot texnologiyalarini qo'llay olishini kuchayishi, uning pedagogik faoliyatida amalga oshadi. O'qituvchi faoliyatining qanchalik samarali ekanligini, odatda, uning mahoratini

kuzatish, o`taётган darslarini tahlil qilish orqali bilish mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Golish L.V., Fayzullayeva D.M. Pedagogik texnologiyalarni loyihalashtirish va rejalashtirish. T., “Iqtisodiyot”, 2012.
2. “Umumta’lim fanlari metodikasi” jurnali, 1-, 2-, 3-, 4-sonlar, 2018.

PYTHON DASTURLASH TILINING TA'LIM JARAYONIDAGI O'RNI

Saxanova Liza Jamixatovna,

Informatika o'qitish metodikasi,

Nukus davlat pedagogika instituti

Seytimbetov Dauletyar Mambetyarovich,

Dasturiy injiniring va matematik modellashirish,

Toshkent axborot texnologiyalari universiteti Nukus filiali

Mazkur maqolada Python dasturlash tilining afzalliklari, kutubxonlari va uning ta'lim jarayonidagi o'rni haqida ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Python, dasturlash tili, ta'lim, python kutubxonasi

O'qitishda kompetensiyali yondashuv g'oyalari hayotga tatbiq etish zamonaviy ta'lim tizimining eng muhim vazifalaridan biridir. O'qituvchilar tomonidan ishlab chiqilgan kurslarning intensivligini hisobga olgan holda, kompyuterga yo'naltirilgan fanlarning o'zaro ta'siri mazmunini shakllantirishda axborot texnologiyalari sohasidagi eng muhim tendentsiyalari bo'lgan fan va texnologiya, iqtisodiyot, davlat va jamiyat sohalarini hisobga olish juda muhimdir. Ushbu yondashuv "Axborot texnologiyalari" bilim sohasi mutaxassisliklari uchun mos keladi. Dasturiy injiniring mutaxassisligida tahsil oladigan talabalarda dasturlash tillarini o'rganish katta rol o'ynaydi. Shubhasiz, dasturlash tillaridan foydalanish bilan bog'liq kompetensiyalar shakllantirish eng muhim o'rinni egallaydi.

Tarixiy nuqtai nazardan dasturiy ta'minotni ishlab chiquvchilar tomonidan foydalanadigan dasturlash tillariga bo'lgan ehtiyojlarining o'zgarishi vaqt o'tishi bilan sezilarli darajada o'zgargan. Buni MyBroadband sayti tomonidan taqdim etilgan TIOBE Index materiallaridan ko'rinadi. Dasturiy ta'minotni ishlab chiquvchilar tomonidan foydalanadigan dasturlash tillari reytinglarining o'zgarishi 1 rasmda keltirilgan.

Programming Language	2022	2017	2012	2007	2002	1997	1992	1987
C	1	2	2	2	2	1	1	1
Python	2	5	8	7	12	28	-	-
Java	3	1	1	1	1	14	-	-
C++	4	3	3	3	3	2	2	4
C#	5	4	4	8	14	-	-	-
Visual Basic	6	15	-	-	-	-	-	-
JavaScript	7	7	10	9	9	21	-	-
Assembly language	8	10	-	-	-	-	-	-
PHP	9	6	5	5	8	-	-	-
SQL	10	-	-	-	34	-	-	-
Fortran	20	27	26	21	24	16	3	7
Prolog	24	34	42	27	25	19	14	3
Lisp	31	31	13	14	10	9	11	2
(Visual) Basic	-	-	7	4	4	3	7	5

1 rasm. Keyingi 10 yildagi dasturlash tillarining reytingi

Reytinglar butun dunyo bo'ylab malakali muhandislarlarning, tegishli kurslar va mumkin bo'lgan vakantsiyalar soniga asoslangan. Reytinglarni hisoblab chiqish uchun Google, Bing, Yahoo kabi mashhur qidiruv tizimlaridan va wikipedia, Amazon, YouTube va Baidu kabi mashhur tizimlardan foydalaniladi.

Barcha yangi axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi o'liy o'quv yurtlariga yangi kompetensiyalarni shakllantirish uchun kurslarining o'quv dasturidagi nafaqat nazariy ma'lumotlarini, balki amaliy ma'lumotlarini ham rivojlantirish talablarini qo'yadi. Dasturlash tillarining "mashhurligi" ni baholaydigan veb-resurslar mavjud, bu veb-resurslar aslida ma'lum bir dasturlash tiliga bo'lgan ehtiyoj darajasi va foydalanish darajasi yo'rdamida reytingni shakllantiradi. Ushbu reytingni baholaydigan veb-resurslar ma'lumotlariga qaraganda birinchi uchlikni Java, Python va C++ dasturlash tillari egallagan.

1 jadval. Dasturlash tillarining har hil sohalarda qo'llanilishi

№	Dasturlash tili	Web dasturlash	Mobil ilovalar ishlab chiqish	Big Data	Machine Learning	Sun'iy intellekt
1	Java	+	+		+	
2	Python	+		+	+	+
3	JavaScript	+	+			
4	C++		+			
5	C		+			
6	C#	+	+			
7	PHP	+				

Ushbu jadvaldan ko'rinib turibdiki, Python eng ko'p sohada foydalaniladigan til hisoblanadi. Tajribalar shuni ko'rsatadiki, turli fanlar bo'yicha ta'lim dasturlarini tuzishda qaysi dasturlash tillaridan foydalanishni o'qituvchilar o'zlari belgilaydi. O'tkazilgan har hil tadqiqotlar asosida quyidagi tavsiyalarni hisobga olgan holda kurslarni quyidagicha shakllantirish taklif etilgan:

2 jadval. AT kurslari uchun tavsiya etilgan dasturlash tillari:

#	Kurs nomi	Tavsiya qilinadigan dasturlash tili						
		Java	Python	JavaScript	C++	C	C#	PHP
1	Algoritmlar va dasturlash		+		+	+		
2	Dasturiy ta'minot injeniringi	+	+		+	+		
3	Ma'lumotlar tuzulmasi	+	+		+	+		+
4	Kompyuter grafikasi	+		+			+	
5	Sun'iy intellekt tizimlari		+					
6	Axborot xavfsizligi		+					
7	Kompyuter tarmoqlari		+					
8	Dasturlash texnologiyasi	+	+		+			

Python tilining eng muhim afzalliklaridan biri turli xil muammolarni hal qilish uchun turli xil kutubxonalarining mavjudligi hisoblanadi. Kutubxonalariga misol sifatida quyidagilarni keltirish mumkin:

CherryPy – obyektga yo'naltirilgan veb-freymvork;

Cocos2d – interfaol ilovalar va o'yinlar yaratishga mo'ljallangan kross-platformali freymvork;

Django – web ilovalarni yaratishga mo'ljallangan freymvork;

Pygame – kompyuter o'yinlari va multimediali ilovalar yaratishga mo'ljallangan kutubxonalar to'plami va hokazo.

Bundan tashqari, Python dasturlash tilini quyidagi bir qator IDE(dasturlash muhiti)larida ishlatish mumkin: Boa Constructor, Eclipse+PyDev, Eric, Geany, IDLE, Komodo, NetBeans, PyCharm, PyScripter, Spyder, SPE, Visual Studio + PTVS, Atom, Visual Studio Code.

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, Python dasturlash tili kutubxonalarini yuqorida keltirilgan sohalarga tegishli mutaxassisliklari ta'lim yo'nalishlarida ta'lim dasturida keltirilgan dasturlashga oid fanlaridan tashqari quyidagi fanlarida o'rganish taklif etiladi: Ma'lumotlar bazasi, Kompyuter grafikasi, Web dasturlash, Big Data, Kompyuterda modellash, Sun'iy intellekt tizimlari, Ma'lumotlarni tahlili va hokazo.

Foydalanilgan adabiyotlar va internet saytlari

1. Very Long Term History. WEB–sayt (Elektron resurs): URL: <https://www.tiobe.com/tiobe-index/>

2. Библиотеки Python. WEB–sayt (Elektron resurs): URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%9A%D0%B0%D1%82%D0%B5%D0%B3%D0%BE%D1%80%D0%B8%D1%8F:%D0%91%D0%B8%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BE%D1%82%D0%B5%D0%BA%D0%B8_Python

3. Десятка лучших библиотек для программирования на Python. WEB–sayt (Elektron resurs): URL: <https://techrocks.ru/2017/09/27/top-ten-libraries-for-python-programming/>

BOSHLANG'ICH SINFLARDA SO'Z TURKUMLARINI O'RGANISH METODIKASI

Sharopova Zuxro Sharifovna

Buxoro viloyati G'ijduvon tumani
4-makab boshlang'ich sinf o'qituvchisi
(+998916460876)

Annotatsiya: So'z turkumlari ustida ishlash metodikasining lingvistik asosi so'zlamning leksik-grammatik, morfologik va sintaktik belgilariga ko'ra turli guruhlariga ajratilishi, ya'ni so'z turkumlari haqidagi ilm hisoblanadi.

Kalit so'zlar: Metodika, leksik-grammatik, sintaksis, morfologiya, grammatika, tahlil, kompetensiya.

So'zlarni leksik-grammatik turkumlarga ajratishda uch belgiga: 1) leksik ma'nosi (nimani ifodalashi, ya'ni shaxs, narsa, harakat yoki holat, belgi kabilarning umumlashtirilgan ma'nolari), 2) morfologik (so'zning turli shakllari tizimi) va 3) sintaktik (turli morfologik shakllarning sintaktik vazifa bajarishi) belgilariga asoslaniladi. Demak, so'z turkumlari ustida ishlash o'quvchilarning muayyan guruhdagi so'zlamning umumlashtirilgan ma'nolarini, kishilarning aloqa vositasi sifatidagi rolini tushunib olishlariga qaratilishi zarur.

Boshlang'ich sinf o'quvchilari so'z turkumlari (ot, sifat, son, olmosh, fe'l) bilan umumiy tanishtirilgandan so'ng har bir leksik-grammatik guruh alohida o'rganiladi. Bu so'z turkumlarini o'rganishning boshlang'ich bosqichidayoq ularni taqqoslashga qulay sharoit yaratadi va shakllantiriladigan grammatik tushunchaning asosiy tomonlarini aniqroq ajratishga imkon beradi. Boshlang'ich sinf o'quvchilari ot, sifat, son, fe'lining quyidagi xususiyatlarini bilib oladilar:

- 1) so'z nimani bildirishi (shaxs, narsa, belgi, miqdor va tartib, harakat yoki holat);
- 2) qanday so'roqlarga javob bo'lishi;
- 3) o'zgarish-o'zgarmasligi, qanday doimiy kategoriyalari mavjudligi;
- 4) gapda, asosan, qanday bo'lak vazifasida kelishi.

O'quvchilar mana shu o'rgangan belgilari asosida so'z turkumlarini taqqoslaydilar. Ular nimani o'rganganlariga qarab, har bir so'z turkumining grammatik belgilari haqidagi bilimlari asta kengaya va chuqurlasha boradi. Dasturga ko'ra, boshlang'ich sinfda so'zlar dastlab javob bo'ladigan morfologik so'roqlariga qarab guruhlanadi. 3-sinfda “So'z turkumi” tushunchasi shakllantiriladi. O'quvchilar har bir so'z turkumiga xos ayrim belgilar (so'z turkumlarining umumlashtirilgan leksik ma'nolari, otlaming birlik va ko'plikda qo'llanishi, bo'lishli va bo'lishsiz fe'llar, ot, sifat, son va fe'ning gapdagi vazifasi) bilan tanishtiriladi. 4-sinfda so'z turkumlarining morfologik-sintaktik xususiyatlari

haqidagi bilim chuqurlashtiriladi: o'quvchilar otlaming egalik va kelishiklar bilan o'zgarishini, sifat va sonning gapdagi vazifasini, kishilik olmoshlari va ularning kelishiklar bilan turlanishini, fe'llarda shaxs-son va zamonni o'rganadilar.

O'quvchilarda so'z turkumlarini bilish ko'nikmasi ularning belgilari yig'indisini egallashlari asosida shakllantiriladi. Masalan, gul, guldor, gulladi so'zlarining qaysi so'z turkumiga kirishini bilish uchun 2-sinf o'quvchisi quyidagicha fikr yuritadi: nima? — gul, bu so'z narsani bildiriyapti, ko'plikda qo'llanadi gullar, bu ot; guldor so'zi qanday? so'rog'iga javob bo'lyapti, narsaning belgisini bildiriyapti, bu — sifat; gulladi so'zi nima qildi? so'rog'iga javob bo'lyapti, narsaning harakatini bildiriyapti, bo'lishsiz shaklda qo'llanadi — gullamadi, bu - fe'l.

Boshlang'ich sinflar dasturi o'quvchilarni so'z turkumlari mustaqil va yordamchi so'z turkumlariga bo'linishi bilan maxsus tanishtirishni ko'zda tutmaydi, ammo o'qituvchi bolalarni so'z turkumlarining belgilari bilan amaliy tanishtiradi.

So'z turkumlarini o'rganishdagi asosiy vazifa o'quvchilarning og'zaki va yozma nutqini o'stirish, lug'atini yangi ot, sifat, son, fe'llar bilan boyitish, o'quvchilar shu vaqtgacha foydalanib kelayotgan so'zlamning ma'nosini aniq tushunishiga erishish, bog'lanishli nutqda u yoki bu so'zdan o'rinli foydalanish malakasini o'stirish hisoblanadi. Bu vazifalarni muvaffaqiyatli hal qilish uchun so'z turkumlarini o'rganish jarayonida sinonim, antonimlar (atamalar berilmaydi) ustida muntazam

ish olib boriladi, o'quvchilar ko'p ma'noli so'zlar, ularning o'z va ko'chma ma'noda ishlatilishi bilan tanishtiriladi. Bunda ta'limni o'quvchilarning shaxsiy tajribalari, bevosita ko'rganlari, radiodan eshitganlari, kitobdan bilib olganlari bilan bog'lash muhim ahamiyatga ega.

O'quvchilarda kuzatish, muhim narsalarni sezish ko'nikmalarini shakllantirish, atrof-muhit haqidagi bilimlarini boyitish bilan bir vaqtda ularning nutqini o'stirish vazifasi ham amalga oshiriladi.

Boshlang'ich sinflarda ot yaxlit holda o'rganiladi va uni o'rganish o'quvchilar shu so'z turkumining belgilarini, vazifasini o'zlashtirishiga, shuningdek, ularda kelishik qo'shimchalarini to'g'ri yozish ko'nikmasini shakllantirishga qaratiladi.

Xulosa: O'quvchilarga so'z turkumlarini o'rgatish jarayoni faqatgina ona tili darslarida emas balki barcha darslarda amalga oshirib boriladi. Chunki, boshlang'ich sinf o'quvchilari ir darsda tez zerikib qoladilar. O'qish va tabiiy fan darslarida ham so'z turkumlari bilan tanishtirib borish juda yaxshi natija beradi.

Masalan: o'qilgan asar qahramoniga kim? So'rog'i, joy nomiga esa qayer? So'rog'i berib o'tilsa maqsadga muvofiq bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- 1.K.Qosimova, S.Matchonov, X.G'ulomova “Ona tili o'qitish metodikasi”
2. Internet ma'lumotlari

TA'LIM JARAYONIDA INTERNET TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH AFZALLIKLARI

Shodmonova Visola

Navoiy viloyati Navoiy shahar 5-IDUM texnologiya
fani o'qituvchisi

Saloxidinova Gulrux

Navoiy viloyati Navoiy shahar 5-IDUM rus tili
fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ta'lim jarayonida internet texnologiyalaridan foydalanish, axborot texnologiyalarining umumta'lim maktablari ta'lim-tarbiyasidagi o'rni haqida fikr yuritilgan.

Kalit so'zlar: multimediya va internet texnologiyalari, kompyuter, kibernetika, informatika, avtomatlashtirish....

Kun sayin barcha sohalar amaliyotiga jadal kirib borayotgan axborot texnologiyalarini umumta'lim maktablari ta'lim jarayoniga ham tatbiq etish bugun dolzarb masalalardan biridir. Butun jahon miqyosidagi axborot tarmog'i har qanday sohada axborotning hajmi va tezligidan qat'iy nazar, uni istagan miqdorda qabul qilish uchun taqdim eta oladi. Multimediya va internet texnologiyalarining paydo bo'lishi axborot texnologiyalarining umumta'lim maktablari ta'lim-tarbiya va muloqot jarayonlarida samarali vosita sifatida foydalanishga keng yo'l ochib berdi. Axborot texnologiyalarining barkamol shaxsni rivojlantirish, uning mustaqil kasb tanlashi va kasbiy jihatdan o'z-o'zini shakllantirish, kasbiy mahoratini o'stirishda tutayotgan o'rni va ta'siri ortib borayotganligini inkor etib bo'lmaydi. Umumiy ta'lim maktablaridagi ta'lim jarayonida axborot texnologiyalari vositasida o'qituvchi va o'quvchilar oldida quyidagi imkoniyatlar ochiladi:

- axborot yig'ishning yangi usullarini va ularni qo'llashni bilib oladilar; - bolalarning fikrlash doirasi kengayadi, bilim olishga qiziqishlari ortadi;
- mustaqil ishlashning roli ortadi, samaradorligi yaxshilanadi;
- bolani aqliy jihatdan rivojlantirishga, hissiy-estetik doirasini kengaytirishga, ijobiy qobiliyatlarini o'stirishga yordam beradi. Kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanib, ta'lim sohasida, o'quv faoliyatida va o'quvchilar ijodiy tafakkurini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratiladi. Axborot texnologiyalari ta'limni amalga oshirish jarayonida hayot bilan uyg'unlashtirishga imkon beradi. Axborot texnologiyalarini qo'llashda o'quvchi shaxsining butun imkoniyatlarini amalga oshirish, kompyuter vositalari orqali bolaning bilishga oid, axloqiy, ijodiy, muloqot qilish va estetikaviy imkoniyatlarini, qobiliyatlarini ro'yobga chiqarishga intilish lozim.

Kompyuterning imkoniyatlari juda katta, biroq bizning fikrimizcha, pedagogik maqsadlarda u yetarli darajada foydalanilmayapti. Elektron darsliklarni tuzish uchun o'quv materialini tayyorlashda, modellashtiruvchi turdagi kompyuter tizimlari bilan o'quv ishlarining ssenariylarini, masalalar va mashqlar, test topshiriqlari tuzishda kiritiladi. Ular bir yo'la bir necha fan sohalariga informatika, matematika, kibernetika, psixologiya, pedagogika kabi fanlarga oid ma'lumotlarni birlashtiradi. Biroq bu uyg'unlikda psixologik-pedagogik asos yetakchi o'rin tutadi.

Kompyuter vositalarini o'quv-tarbiya jarayonining turli bosqichlarida qo'llashni tavsiya qilamiz:

- o'quvchilarga o'quv materiallarini taqdim etishda;
- kompyuter bilan interfaol o'zaro birgalashib, harakat qilish jarayonida;
- o'quv materialini o'zlashtirishda;
- o'zlashtirilgan bilimlar, malakalar va ko'nikmalarni takrorlash va mustahkamlashda;
- o'qitishda erishilgan natijalarni oraliq va yakuniy nazorat qilish va o'z-o'zini nazorat qilish bosqichida.

Oqilona tuzilgan kompyuterli o'qitish dasturlari axborotni o'quvchi tomonidan o'zlashtirilishining mustaqil faoliyatini rag'batlantirishga imkon beradi. **“Maktab pedagogik jarayonida kompyuter o'qituvchi, ishchi qurol, o'qitish obyekti, hamkorlik qiluvchi jamoa, bo'sh vaqt (o'yin) muhiti xizmatlarini bajarishi mumkin” (G. K. Selefko).**

Kompyuter o'qituvchi sifatida o'qituvchini va kitobni qisman yoki to'liq o'rnini bosadigan o'quv axboroti manbai; yangi sifat darajasidagi ko'rgazmali vosita; individual va axborot muhiti; trenajyor; o'quvchilar bilimni tashxislash va nazorat qilishning vositasi vazifalarini bajaradi. Ishchi qurol sifatida esa matnlarni tayyorlash va ularni saqlash redaktori; grafikaviy redaktor va katta imkoniyatlarga ega hisoblash mashinasi vazifalarini bajaradi. Biz o'qituvchilar uchun eng keragi o'qitish obyekti sifatidagi xizmatini kompyuter-dasturlashtirish; dasturli mahsulotlarni tayyorlash; turli axborot

muhitlarini qo'llash mobaynida bajaradi.

Odatdagi darsda o'qituvchi dars mavzusi mazmunini bayon qiladi, o'quvchilar esa tinglab, ko'rib, eslab qoladilar, kerakli yozuvlarni daftarlariga yozadilar. Ular har qanday ma'lumotni tayyor holda qabul qiladilar.

Interfaol usullardan foydalanganda esa ular savollar berib, o'z fikrlarini bildiradilar, o'quv materialining tushunarsiz qismlarini batafsilroq anglab olishga intiladilar, bahslashadilar, o'zlari to'g'risida xulosalarga va yechimlarga keladilar. Aynan mana shu jarayonda biz o'qituvchilarga AKT yordamga keladi. Interfaol dars o'qituvchi boshchiligi bilan amalga oshiriladigan an'anaviy o'qitish usullarining va yakka tartibdagi kompyuterli o'qitishning yaxshi tomonlarini birlashtiradi. Kompyuter o'qituvchining faol yordamchisiga aylanadi. Kompyuter slaydlaridan foydalanish evaziga interfaol darslar bilishga taqdim etiladigan axborot mazmuni bilan birga, ta'sirchanligi bilan ajralib turadi. Dars mavzusini bayon qilishda o'qituvchi slaydlardagi axborotni kerak joylarda taqdim etib boradi. Rasmlar, grafiklar, jadvallar, diagrammalar, formulalar ovoz jo'rligida, multiplikatsiya elementlari hamkorligida taqdim etilib, o'qituvchining izohlari bilan beriladi.

Internet texnologiyalaridan foydalanib o'tilgan dars o'quvchini qiziqishlarini oshirish bilan birga mustaqil o'qish malakalarini shakllantirish – kelajakda o'z sohasining yetuk mutaxassisi bo'lishlariga zamin yaratadi, albatta.

Foydalaniladigan adabiyotlar:

1. “Ta’limda AKT” Navoiy- 2021
2. “Internetdan foydalanish afzalliklari” 2021 yil
3. Ziyonet.uz

МАКТАБДА GEOGRAFIYA FANINI O'QITISHDA SYUJETLI - ROLLI O'YINLAR INTERFAOL METODIDAN FOYDALANISH

Sobirova Gulorom

4-idum

Rasulova Dilnavoz

Qo'shko'pir tuman 8- o'rta ta'lim
maktabning geografiya fani o'qituvchilari

Annotatsiya: Ushbu maqola umumta'lim maktablarda geografiya fanini o'qitishda interfaol metodlarning o'rni haqida bayon qiladi. Bunday metodlardan foydalanib dars jarayoni olib borilganda o'quvchilarning fanga bo'lgan qiziqishi yanada oshadi va ko'proq samara beradi.

Kalit so'z: ta'lim, fan, o'qitish, metod, zamonaviy, maqsad, dars, markaz.

Hozirgi vaqtda ta'lim jarayonida o'qitishning zamonaviy metodlari keng qo'llanilmoqda. O'qitishning zamonaviy metodlarini qo'llash o'qitish jarayonida yuqori samaradorlikka erishishga olib keladi. Ta'lim metodlarini tanlashda har bir darsning didaktik vazifasidan kelib chiqib, tanlash maqsadga muvofiq sanaladi.

Interfaol metodlardan foydalaniladigan o'quv jarayonida o'quvchilar tanqidiy fikrlashga, shart-sharoitlarini va tegishli axborotni tahlil qilish asosida murakkab muammolarni echishga, alternativ fikrlarni chamalab ko'rishga va asosli ravishda qarorlar qabul qilishga, bahslarda ishtirok etishga, boshqalar bilan muloqot qilishga o'rganadilar. Buning uchun darslarda individual, juftli va guruhli ishlar tashkil etiladi, izlanuvchi loyihalar, rolli o'yinlar, ijodiy ishlar qo'llaniladi, hujjatlar va axborotning turli manbalari bilan ish olib boriladi.

Interfaol metodlar yuqorida aytib o'tilganidek, ta'lim oluvchilarni faollashtiruvchi va mustaqil fikrlashga undovchi, ta'lim jarayonining markazida ta'lim oluvchi bo'lgan metodlar tushuniladi. Bu metodlar qo'llanilganda ta'lim beruvchi ta'lim oluvchini faol ishtirok etishga chorlaydi. Ta'lim oluvchi butun jarayon davomida ishtirok etadi.

Yoshlarga ta'lim va tarbiya berish jarayonida o'quvchilarning ijodiy fikrlashi, mustaqil bilim egallash ko'nikmalarini rivojlantirish va o'zlarida mujassamlashgan bilim, ko'nikma va malakalarini yangi vaziyatlarda qo'llash orqali yangi bilimlarni o'zlashtirishda syujetli-rolli o'yinlar muhim rol o'ynaydi.

Mazkur o'quv fanini o'qitishda kundalik hayotda ro'y berishi mumkin bo'lgan hodisalar va ularning oldini olish yo'llarini o'rganish uchun sun'iy ravishda vujudga keltirilgan muammolarni o'quvchilarning o'zlaridagi bilim zahiralari tayangan holda, hamkorlikda, bosqichma-bosqich hal etish jarayonida yangi bilimlarni egallashga qaratilgan didaktik o'yinlarni syujetli rolli o'yinlar deb atash lozim. Bunda o'yin syujeti kundalik hayot yoki jamiyatdan olinadi. Ba'zan mazkur muammolar uyg'unlashtiriladi.

O'qituvchi syujetli rolli o'yinni o'tkazish uchun quyidagilarni amalga oshirishi zarur:

1. Dars davomida yechimi topilishi kerak bo'lgan muammolarga oid ma'lumotlarni to'plashi;
2. Dars ssenariysini o'quvchilar bilan hamkorlikda tuzishi;
3. Rollar va vazifalarni o'quvchilar o'rtasida taqsimlashi;
4. Muammoni hal etish yo'llarini belgilashi lozim.

Buning uchun o'quvchilar 4 ta kichik guruhlariga ajratiladi. Muhokama qilib chiqish uchun barcha guruhlariga bitta topshiriq beriladi.

Har bir kichik guruh topshiriq ustida alohida ishlaydi. So'ngra birinchi bilan ikkinchi va uchinchi bilan to'rtinchi guruhlar muammo ustida birgalikda muhokama yuritishadi. Oxir oqibatda barcha kichik guruhlar birlashib, butun yaxlit guruh bo'lib qo'yilgan muammo yechimini hal etishning turli yo'llarini, variantlarini muhokama qilishadi. Bunday muhokama jarayonida o'quvchilarning qo'yilgan muammo yuzasidan bilimlari chuqurlashib, oydinlashib, boyib, keng qamrovli bo'lib boradi.

Foydalanilgan geografiyalar

1. O.U. Avlayev, S.N. Jo'rayeva, S.P. Mirzayeva "Ta'lim metodlari" o'quv-uslubiy qo'llanma, "Navro'z" nashriyoti, Toshkent – 2017
2. Avliyakov N.X., Musaeva N.N. Modulli o'qitish texnologiyalari. – T.: Fan va texnologiyalar nashriyoti, 2007.

STEAM – YONDASHUVINING O'ZIGA XOSLIGI

Sobirova Zuhra Romonberdiyevna

Bog'ot tumani 27-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (94) 652 73 03

zuhrasobirova7303@inbox.uz

Tajaddinova Ra'no Djumaniyazovna

Gurlan tumani 14-son maktab o'qituvchisi

Telefon: +998 (94) 310 40 43

r.tajaddinova_4043@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqolada STEAM dasturining mazmun-mohiyati hamda, STEAM yondashuvi asosida maktablarda darsdan va sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etish yuzasidan ma'lumotlar berilgan.

Kalit so'zlar: STEAM, S-fan, T-texnologiya, E - muhandislik, A - san'at, M – matematika, Ijodiy fikrlash, Muhandislik yondashuv, Tanqidiy fikrlash, Dizayn asoslarini.

Bugungi kunda STEAM-ta'lim dunyodagi asosiy tendensiyalardan biri sifatida rivojlanmoqda va amaliyot yondashuvni qo'llashda beshta sohani yagona o'quv sxemasiga integratsiyalashga asoslangan. Bunday ta'limning shartlari uning uzluksizligi va bolalarning guruhlarda o'zaro muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirish bo'lib, bunad ular fikrlarni to'plashi va fikrlar almashadi.

STEAM yondashuvi tufayli o'quvchilar tabiatni tushunib, dunyoni muntazam o'rganishadi va shu bilan qiziqishlarini, muhandislik fikrlash uslubini, tanqidiy vaziyatlardan chiqish qobiliyatini, jamoaviy ish qobiliyatini rivojlantirish va liderlik, o'z-o'zini namoyon qilish asoslarini o'rganishadi, o'z navbatida, o'quvchilar rivojlanishining tubdan yangi darajasini ta'minlaydi.

STEAM (S-fan, T-texnologiya, E - muhandislik, A - san'at, M - matematika) ilm-fan, texnologiya, muhandislik, san'at va matematikani birlashtiruvchi zamonaviy yondashuv.

O'z-o'ziga ishonchni shakllantirish. Bu yondashuvda o'quvchilar o'z qo'llari bilan yaratgan ko'priklar va yo'llar, samolyotlar va avtomobillarni "ishga tushirib", suv osti va havo tuzilmalarini "rivojlantirib", sinovdan o'tkazib, har safar ular maqsadga yaqinlashib borishadi. Yaxshi natija bermagan "mahsulot"ni qayta-qayta sinovdan o'tkazib, takomillashtirib borishadi. Natijada barcha muammolarni o'zi hal qilish, maqsadga erishish bolalar uchun ilhom, g'alaba, adrenalin va quvonch olib keladi. Har bir g'alaba, o'zlarining qobiliyatlariga ko'proq ishonch uyg'otadi.

Faol muloqot va jamoaviy ish. STEAM dasturlari ham faol muloqot va guruh ishi bilan ajralib turadi. Muhokama bosqichida ular fikr bildirishga qo'rqqanlikka o'rganadilar. Ko'pincha, stol atrofida o'tirmaydi, o'zlarining dizaynlari asosidagi "mahsulot"larni sinovdan o'tkazadi va rivojlantiradi. Ular hamma vaqt hamkorlikni ta'minlaydigan jamoada tarbiyachilar va ularning do'stlari bilan muloqot qilish bilan band bo'lishadi.

Texnik fanlar bo'yicha qiziqishlarni rivojlantirish. STEAM ta'limi vazifasi qiziqishning rivojlanishi uchun dastlabki shart-sharoitlarni yaratishdir. Bolalar uchun tabiat fanlari va texnik fanlar bo'yicha, qilgan ishni yaxshi ko'rish, qiziqishni rivojlantirish uchun asosdir. STEAM – bolalar uchun juda qiziqarli va dinamik bo'lib, bolalarning zerikishlariga to'sqinlik qiladi. Ular vaqt o'tayotganini sezmaydilar, lekin ham charchamaydilar.

STEAM yondashuvi asosida maktablarda darsdan va sinfdan tashqari mashg'ulotlarni tashkil etish orqali o'quvchilarning bo'sh vaqtlarini ijobiy tashkil etish, o'quv fanlariga bo'lgan qiziqishlarini o'ttirish, kasbga yo'naltirish, o'zlashtirishlariga ijobiy ta'sir etadi.

Ta'limda bu yangi yondashuv qanday paydo bo'ldi?

Bu nazariya va amaliyotni birlashtirishning mantiqiy natijasidir. STEAM Amerikada ishlab chiqilgan. Ba'zi maktablar o'zlarining bitiruvchilarining kareralarini rivojlantirishga e'tibor berishdi va fan, texnologiya, muhandislik va matematika kabi fanlarni birlashtirishga qaror qilishdi, shuning uchun STEM tashkil etildi. (Fan, texnika, muhandislik va matematika). Keyinchalik unga san'at qo'shildi va STEAM tashkil etildi. O'qituvchilar, bu fanlarni yoki bu fanlarga oid bilimlarga ega bo'lish, maktab o'quvchilarini kelajakda yuqori malakali mutaxassislar bo'lishiga yordam beradi deb hisoblaydilar. Natijada o'quvchilar yaxshi bilim egallash va bilimlarini qo'llashga harakat qiladilar.

G'oyalar haqiqatga aylanadi. Agar biz an'anaviy ta'limning asosiy maqsadi bu bilimlarni o'rgatish va ishlatish bo'lsa, demak, STEAM yondashuvi olingan bilimlarni haqiqiy hayotga mahorat bilan qo'llashni o'rgatishdir. Bu maktab o'quvchilariga faqatgina ba'zi g'oyalarga ega bo'lishni emas, balki ularni haqiqatda ishlatish va amalga oshirish imkonini beradi. Haqiqatda ishlatilishi mumkin bo'lgan bilimlar haqiqatda qimmatlidir.

STEAM yondashuvining eng mashhur namunasi Massachusetts Texnologiyalar Instituti (MIT). Bu mashhur universitetining shiori “Mind and hand” – “Aql va qo'l” dir. Massachusetts Texnologiya instituti STEAM kurslarini ishlab chiqdi va hatto ba'zi o'quv yurtlarida STEAM ta'lim markazlari yaratildi.

STEAM yondashuvi o'rganish va ta'limga bo'lgan munosabatimizni o'zgartiradi

Xulosa qilib aytmochimanki, o'rta maktabda STEAM yondashuvi bolalarga tajribalar o'tkazish, dizayn modellarini yaratish, mustaqil musiqa va kino yaratish, o'z g'oyalarini haqiqatga aylantirish va yakuniy mahsulotni yaratishni rag'batlantiradi. Ushbu ta'lim yondashuvi bolalarga nazariy va amaliy ko'nikmalarni samarali tarzda birlashtirishga imkon beradi va oliy ta'limda o'qishni yanada osonlashtiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yhati

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining “Xalq ta'limini boshqarish tizimini takomillashtirish bo'yicha qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida”gi 05.09.2018 yildagi № PF-5538 Farmoni.

2. O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Umumiy o'rta va o'rta maxsus, kasb-hunar ta'limining Davlat ta'lim standartlarini tasdiqlash to'g'risida”gi 6 aprel 2018 yil 187-son Qarori.

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA “BOSHLANG'ICH TA'LIM”NING IMKONIYATLARI

Subanova Nilufar

Sam DU Maktabgacha
va boshlang'ich ta'lim fakulteti
4- bosqich talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada bugungi kunda boshlang'ich sinflarda boshlang'ich ta'limning zamonaviy imkohiyatlari, boshlang'ich sinfdagi egallanishi zarur bilimlarni o'quvchilar ongiga singdirish, mana shu o'rinda o'quvchilarda zaruriy bilim, ko'nikma va malakalarni shakllantirishda o'qituvchining o'rni haqida so'z borgan. Bunda albatta tajribali va mahoratli o'qituvchilarning ham hisssasi juda katta ekanligi qayd etilgan.

Kalit so'zlar: Tajriba, mahorat, didaktik o'yinlar, dars muloqot, ko'nikma, malaka, o'quvchi, o'qituvchi.

Ta'limning quyi bosqichi boshlang'ich ta'lim ekanligini e'tiborga olsak, bu bosqichda mavjud o'quv materialini o'quvchiga to'laonli yetkazish o'quvchilarda zaruriy ko'nikma va bilimlarni hosil qilish o'qituvchidan o'ziga hos mahorat talab etadi. Imkon qadar mavzuni soda ko'rinishda tushuntirish yo'llarini izlab topish o'qituvchidan ijodkorlikni, izlanuvchanlikni taqozo etadi. Tajribali o'qituvchi bu jarayonda o'zining bilimi va malakasiga tayanib o'zgacha tushuntirish yo'llarini qo'llab an'anaviy usullardan qochadi. Bunga erishish uchun u har bir saboq olayotgan o'quvchisini kuzatadi, qiziqishlari iqtidori, intilishlari, bilan muntazam bilan muntazam tanishib boradi. Shu kabi yumushlar samarasi tufayli o'qituvchida muayyan metod va usullarni yaratish hamda qo'llash haqida fikr- xulosa yuzaga keladi. O'z amaliy faoliyatida joriy etishga intiladi. Bu fikrlarimiz ta'lim berish jarayoniga ma'lum tajriba to'plagan, malakali o'qituvchilarga taaluqlidir. Xo'sh endigina boshlang'ich ta'limda faoliyatini boshlagan, yetarlicha bilim pedagogik tajriba va usullardan holi bo'lgan yosh o'qituvchilar ishni qanday boshlamog'i va qanday pedagogik texnologiyalarga tayanishlari kerak? To'g'ri bu jarayonda ular birinchi navbatda o'zlari bilan ishlayotgan malakali o'qituvchilardan uslubiy yordam va maslahatlar olinadi. Ulardan olingan yo'l- yo'riq va maslahatlar yosh o'qituvchiga dalda va ko'mak bo'lishiga shubha yo'q. Biroq bunda yana bir nozik jihat borki, u doimo yosh o'qituvchi diqqat markazida bo'lishi zarur. Gap shundaki, har bir sinfdagi o'quvchilarning dunyoqarashi, saviyasi, qiziqishlari, intilishlari har xil bo'ladi. Buni e'tiborga olmasdan bir sinfga qo'llangan mashg'ulot shaklini ikkinchisiga qo'llash hamisha ham ijobiy natija beravermaydi. O'qituvchi ana shu jihatlarni unutmasligi kerak. Ana shu jihatning o'ziyoq ma'lum usul va metodlarni ko'r - ko'rona qo'llab bo'lmasligini bildiradi. Demak, hamkasblardan o'zlashtirilgan usul va metodlar tanqidiy va tanqidiy yondashuvlar asosida joriy etilishi lozim.

Bugun ta'lim jarayonida mustahkam bilim berishga nafi tegadigan har qanday yangilik va usullarni dadillik jur'at bilan joriy etish payti keldi. Zero, davlatimiz rahbari Sh. Mirziyoyev ta'lim sohasiga bag'ishlangan har bir yig'ilishda ta'qidlanganidek, “maktabda o'qitish metodikasi o'zgarmasa, ta'lim sifati ham, mazmuni ham, muhim ham o'zgarmaydi”. Dasturiy xarakterga ega bo'lgan bu fikrlarning amaldagi ijrosini ta'minlash esa, har birimizdan chuqur mas'uliyat, mustahkam iroda talab qiladi. Respublika miqiyosida bu sohada qanday ishlar rejalashtirilgan, muammolar ko'lami qay darajada? Bu kabi savollarning javobi uchun nafaqat ta'lim tizimiga mas'ullar, balki jamiyatimizning har bir ongli fuqarosi javobgar.

Tan olish kerak, ta'lim tizimida olib borilayotgan islohotlar sekinlik bilan amalga oshirilayotgan bo'lsa-da, kelgusida ulkan natija yutruqlarning poydevori bo'lishi shubhasiz. Amaliy ishlarni, yutuqlarni ommalashtirish odatda islohotlarning tezlashuvida muhim omildir. Demak, respublika miqiyosida amalga oshirilayotgan o'zgarishlar haqidagi ma'lumotlarni bir joyda jamlash, monitoring olib borish, tanqidiy va tahliliy fikrlarga xolislik bilan munosabat bildirish masalasida xalq talimi tizimi mas'ullariga yaqindan yordam berib kelayotgan “Boshlang'ich ta'lim” jurnali faoliyati, aniqrog'i unda nashr qilinayotgan uslubiy tavsiya va tajribalar, dars ishlanmalari, zamonaviy texnologiyalarning qo'llanishi va samaradorligi tahliliy ko'rinishda taqdim etilgan maqolalar tahsinga loyiqdir. Jurnal maqola qabul qilish e'lon qilish bilan kifoyalanmasdan, unda ko'tarilgan muammoning dolzarbligi, yechimi yuzasidan havola qilingan tahliliy fikrlarga alohida e'tibor qaratmoqda. Maqolalar saralanmoqda, turli – tuman nominatsiyalar bo'yicha

g`olib mualliflar taqdirlanmoqda. Aytish mumkinki, jurnalda havola etilgan metodik tavsiyalar, usullar avvalo maqola muallifi tomonidan o`z amaliy faoliyatida sinovdan o`tkazilgan hamda hamkasblarining e`tirofiga sazovor bo`lganligi sababli maqola tarzida jurnalda e`lon qilingan. Jurnal mas`ul xodimlarining nazaridan o`tib ularga ma`qul bo`lganini, nashrga ruhsat berilgan. Demoqchimizki bunday yuqori saviyada yozilgan va muammo yechimi tahliliy ko`rinishda taqdim etilgan maqolalar mamlakatimizning har bir hududidagi ta`lim muassasasiga yetib borishi, o`rganilishi va dadillik bilan jarayonga olib kirilishi zarur. Shu o`rinda ayrim maqolalarni tavsiya etishni o`rinli deb hisoblaymiz.” Zamonaviy o`qitish texnologiyalaridan fodalanishning o`zigz xosligi” ( 2020- yil 9- son, 12- bet ) , “ O`quvchilarda ijodiy tafakkurni shakllantirish usullari” (2020- yil 9- son, 24- bet), “ O`qish darslarida qayta hikoyalash”( 2020- yil 4- son, 6- bet) , “ Bugungi kun o`qtuvchisi qanday bo`lishi kerak? (2020- yil 9- son, 4- bet).

Qisqasi boshlang`ich ta`lim jurnali o`z nomiga, g`oyaviy maqsadiga mos holda faoliyat yuritib ta`limning eng mas`uliyatli davri talablariga mos maqolalarni e`lon qilish orqali tizimdagi islohotlar rivojiga sezilarli hissa qo`shib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh. “O`qituvchi va murabbiylar – yangi O`zbekistonni barpo etishda katta kuch, tayanch va suyanchimizdir” nomli murojaat. “ Boshlang`ich ta`lim “ jurnali 2020 – yil 10 – son, 3- bet.

2.” Boshlang`ich ta`lim “ jurnali, 2019- 2020 -2021 – yillardagi barcha sonlari.

DRAMALARÍ

- “Qırıq qız”
- “Ömirbek laqqı”
- “Máñgi bulaq”
- “Ájiniyaz” librettosi (opera janrında saxnalastırıldı)

POEMALARÍ

- “Akatsiya güllegen jerde”
- “Eski fontan ertegi”
- “Aktrisanıñ ıǵbalı”
- “Gilemshi hayal haqqında haqıyqatlıq”
- “Joldas muǵallım”
- “Shetkeridegi xata”
- “Qırıq qız”
- “Dala ármanları”
- “Tumaris”
- “Búlbúl uyası”
- “Poseydonnıñ ǵázebi”
- «Watan topıraǵı» (qıssa)

GÚRRİÑLERİ

- «Seydan ǵarrınıñ gewishi»
- «Ǵarrı tuttaǵı gúz»

Qaraqalpaqstan Respublikası gimniniñ avtorı.

Ádebiy laqabı Ayaziy

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. G.Esemuratov «Íbrayım Yusupovtıñ poeziyası». Nókis, 1976.
2. П.Ульяшов «Ветер земных дорог». Nókis, 1989.
3. Q.Orazimbetov «Házirgi qaraqalpaq lirikasında kórkemlik izleniwshilik». Nókis, 1992.
4. J.Narimbetov «Sahra gúli». Nókis, 2001.
5. J.Esenov «Poeziya juldızı». Nókis, 2003.
6. J.Bazarbaev «Danalıǵı gózzalıqqa ulasqan shayır». Nókis, 2008

ТА’ЛИМ ЖАРAYONIDA WEB – DIZAYN VA MASHUP TEXNOLOGIYASI QO’LLASH

Tajaddinov Rashid Djumaniyazovich

Gurlan tumani 14-son maktab o’qituvchisi

Telefon: +998 (94) 235 86 60

td.rashid_scool14@inbox.uz

Annotatsiya: Ushbu maqola internetda web-sayt tuzish, web-dizayn, Mashup texnologiyasi va ularni ta’lim jarayonida qo’llash haqida.

Kalit so’zlar: Web-sayt, web-dizayn, Mashup, internet, portal, texnologiya.

Har bir web-sayt o’zining ma’lumotlar hajmi, tuzilish strukturasi va dizayniga egadir. Bunday saytlarni tuzishda turli usullar mavjud bo’lib ular o’zlarining imkoniyatlari va qulayliklari bilan boshqalaridan ajralib turadi. Bugungi kunda web – saytlarni tuzish va kontentlarni boshqarishda ikki usulni alohida takidlab o’tish mumkin. Ulardan biri hozirda judayam ommalashgan Portal texnologiyasi, ikkinchi texnologiya bu web – dizayn sohasidagi yangi va ancha istiqbolli Mashup texnologiyadir.

Bugungi kunda web-saytlarni tuzishda ananaviy va keng tarqalgan texnologiya bu - Portal texnologiyasidir. Bu texnologiyaning rivojlanishi uchun juda ko’p izlanishlar amalga oshirilgan. Bu izlanishlar natijasida Portal texnologiyasining keng yoyilishiga erishildi. Shunga qaramay web – sayt yaratishning Portal modeli bir qancha kamchiliklarga ega.

Portal texnologiyasida web-sayt tuzish va uni Internetga joylashtirish uchun ko’p vaqt va mablag’ talab etiladi. Masalan, biror tashkilotning web – saytini tuzish uchun ushbu sohada yetarlicha bilimga ega bo’lgan mutaxassisga murojaat etish kerak. U web – saytni ma’lum muddatda tayyor holatga keltiradi, uni Internetga joylashtiradi, bu orada ancha vaqt, mehnat va mablag’ sarflanadi. Saytni Internetga joylashtirgandan keyin uni boshqaruvchi administrator kerak bo’ladi, buning uchun yangi ishchi kuchi kerak bo’ladi, agar sayt judayam murakkab bo’lsa bu ishlarni bir shaxs emas, balki guruh bo’lib amalga oshiriladi. Bu guruhning har bir a’zosini oylik maosh bilan ta’minlash kerak bo’ladi. Portal texnologiyada tuzilgan web – saytlarni o’zgartirish ham murakkab jarayon hisoblanadi, bundan tashqari ushbu saytdagi ma’lumotlarni yangilab turish zarur. Mana shu kamchiliklarni bartaraf etish uchun Mashup texnologiyasini qo’llash kerak bo’ladi. Xo’sh bu qanday texnologiya? Uning afzalliklari nimadan iborat? Eng avvalo Mashup haqida umumiy ma’lumotlarni bilib olish kerak. Mashup bir qancha manbaalardan ma’lumotlarni bir ilovaga joylashtirish va ularni boshqarishni ta’minlovchi texnologiyadir. Mashupda qo’llaniladigan kontentlar boshqa saytlar va internet xizmatlaridan ochiq interfeys yoki amaliy dasturlash interfeysi - ADI (ingliz tilidan API – Application Programming Interface) orqali olinadi. Shu o’rinda yopiq interfeysdan foydalanish Mashup bo’lmashligini eslatib o’tish joiz. Boshqa usullarda kontentlarni olish web-fidlar ya’ni RSS yoki HTML-sahifa parsing bo’lishi mumkin.

Mashupni tuzish uchun alohida administratorlar talab etilmaydi, uni web – texnologiyalaridan xabari bor oddiy foydalanuvchi ham tuzishi mumkin. Buning uchun mashup dasturiy ta’minoti (masalan, IBM Mashup Center) qo’llaniladi. Ushbu dasturiy ta’minot yordamida foydalanuvchilar o’zi uchun qulay bo’lgan ko’rinish va o’zi uchun kerakli bo’lgan ma’lumotlarni o’zida jamlagan web-sayt tuzishlari mumkin. Agar mashup texnologiyani biznes faoliyatiga joriy etilsa, katta natijalarga erishish mumkin. Mashup texnologiyaning yutuqlarini quyidagilarda ko’rish mumkin:

1. Mashup joriy ilovalardan ko’p marta foydalanish imkonini beradi.
2. Tezkor amaliy ishlov berishni ta’minlaydi.
3. Saytni yaratishga ketadigan vaqt va mehnatni tejaydi.
4. Mashupni hosil qilish axborot texnologiyalari sohasida xususan web -dizayn bo’yicha chuqur bilim va ko’nikma talab etmaydi.
5. Saytni tuzish jarayonida tuzuvchi hech qanday kodlar yozmaydi.
6. Saytni tuzish va unga ishlov berish jarayonida sarflanadigan mablag’ni tejaydi.
7. Mashup – saytlarida yangilash doimiy va qisqa muddatlar ichida amalga oshirib turadi.
8. Har bir saytning takrorlanmas o’ziga xos dizayn va kontentlarga ega bo’lishi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro’yhati

1. T.X.Xolmatov, N.I.Taylakov, U.A.Nazarov Informatika va xisoblash texnikasi
2. Internet malumotlari

PRESCHOOL LEARNERS

Uralova Dilfuza Saidalievna,

Senior teacher at the Department of Foreign Languages

Kuchkarova Gulkhayet Ilkhomovna,

student Gulistan State University

Phone: +998916219662

dilfuzauralova@inbox.ru

gulkhayot@mail.ru

Abstract

Teaching English to young children in preschool, the first grade of systematic education, is critical for developing positive attitudes toward English. The purpose of this study is to look into the attitudes and interests of young children in English classes.

Keywords: Methods, activities, useful, to provide, learning.

Easy Ways of Teaching English for Preschool Learners

Introduction.

Preschool age is especially favorable for the beginning of learning a foreign language: children of this age are particularly sensitive to linguistic phenomena. They easily and firmly memorize a small amount of language material and reproduce well. At preschool age, when teaching English to children, there is a gradual development of the foundations of communicative competence, which at an early stage of learning English includes the following aspects:

- the ability to correctly pronounce English words after the teacher, that is, the gradual formation of auditory attention;
- the ability to answer the teacher when he asks something in English;
- the ability to understand and do what the teacher says, or to repeat after the teacher.

It is necessary to create in the child a positive psychological attitude to foreign speech, and the way to create such a positive motivation is the game.

The game is both a form of organization and a method of conducting classes in which children accumulate a certain stock of English words. The ability to rely on gaming activity allows you to provide a natural motivation for speaking in English, to make even elementary statements interesting.

Research Method

This article aims to demonstrate easy ways to teach preschool learners. The research was carried out at a kindergarten that serves twenty children, fifteen of whom are aged five, and five of whom are aged six. The study was conducted in order to check how children remember words in English and how they react to games to learn English and choose the best method for kids.

For the study, the author used the following methods:

- theoretical analysis of literature and Internet sources;
- observation;
- survey.

Running head: PRESCHOOL LEARNERS

Theoretical literature analysis aims to identify the relevance of the proposed study and the extent to which it has been studied by other scientists, as well as the research methods. Observation entails gathering data without asking questions. Because the researcher, or observer, must add their judgment to the data, this method is more subjective. A survey is a research method that lists a set of structured questions to which respondents provide answers.

Result

Role-playing games help to learn words well and make learning more motivated, children themselves will want to speak in order to play a role. Children act in certain roles, various life situations are played out, for example, seller-buyer, doctor-patient, etc. The main purpose of role-playing in the classroom is to teach students to communicate freely in a foreign language. On the one hand, there is a replenishment of the vocabulary, new words are remembered faster. On the other hand, it becomes possible to apply the previously studied material in practice and “wake up” the “passive” vocabulary by transferring it to the “active” one. After all, the more often we speak

a foreign language, the easier it is for us to “extract” the necessary words from memory. Thanks to such tasks, it becomes easier for students to speak on their own and perceive foreign speech “by ear”. Getting used to the role, they adapt to real situations that can occur in life. Role-playing games develop creativity and liberate, and broaden the horizons of students by means of studying and practicing various topics. These tasks are aimed at interacting with each other, communicating, and solving problems and tasks, that is, they are taught to work together.

For example, the children are divided into pairs. One of them acts as a trainer, the second animal. The first participant says who it is and what it can do. The second one shows. Then they change. Similar to the previous game. One volunteer from the class comes to the blackboard and shows some action and others have to guess. In addition, there is competition in role-playing and it effectively influences children because when they compete with each other they try to study even better, better than others, and this motivates them. Of course, each child is unique, but when they compete they want to be better than others. Thus, each child will improve their skills.

Conclusion

The purpose of this research was to identify effective ways for teaching English to kids. Based on the analysis conveyed, it can be concluded that there are multiple ways of teaching, but through the research it can be said that the games are the best way for the improvement kid’s skills, especially speaking skills. Future exploration into teaching techniques could be useful for finding further techniques. The amount of this could improve children’s language skills.

References

1. ESL English for Preschoolers: How to Teach English as a Foreign Language to Preschool and Kindergarten Children Kindle Edition by Michael Bednarski, March 23, 2016
2. Techniques & Principles in Language Teaching by Diane Larsen-Freeman and Marti Anderson, third edition, 2011
3. The Cambridge Encyclopedia of the English Language, 3rd Edition by David Crystal, University of Wales, 2019
4. Astafieva M.D. Prazdniki dlya detei, izuchaushykh angliyskiy yazik- M.: Mozaika-SynteZ, 2009.
5. National and Kapodistrian University of Athens, Bessie Dendrinos. Bessie Dendrinos. “ELT Methods and Practices. Teaching English to Young Learners”. Edition: 1.0. Athens 2015. Available at: <http://opencourses.uoa.gr/courses/ENL4>
6. Cameron, L., 2001, Teaching languages to Young Learners.
7. www.englishmyway.co.uk/topics/131/243
8. British Council, Volunteer Materials, ESOL Nexus, 2015
9. <https://www.ixl.com/ela/grade-26>. Hasanova, D. (2007a).

BOSHLANG'ICH SINIF O'QISH DARSLARINI ILG'OR PEDAGOGIK TEKNOLOGIYALARDAN FOYDALANIB O'QITISH

Xalliyeva Muyassar Gulimmatovna

Xorazm viloyati Gurlan tumani

24-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Baxt belgisi — bilim. (O'zbek xalq maqoli)

Boshlang'ich sinf o'quvchilari uchun dars mashg'ulotlari zerikarli bo'lmasligi uchun, ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanish eng samarali usul hisoblanadi. Murg'ak qalblarga dars mashg'ulotlarini qiziqarli o'tish hozirgi zamon talabi hisoblanadi. O'qish darslarining ta'limiy maqsadi: o'quvchilarni ifodali o'qish, mazmunini so'zlab berish ko'nikmalarini shakllantirish hisoblanadi. Rivojlantiruvchi maqsadi: o'quvchilarda og'zaki va yozma nutqni, mantiqiy fikrlash ko'nikmalarini rivojlantirishdir.

Quyida mavzularni ilg'or pedagogik texnologiyalardan foydalanib o'qitishga misollar keltiramiz.

Abdurahmon Akbarning «Kuz» she'rini o'rganishda, «Ha-yo'q» o'yinidan foydalanamiz:

kuzda paxta teriladimi? (ha)

kuzda qaldirg'ochlar uchib keladimi? (yo'q)

kuzda yig'im-terim ishlari boshlanadimi? (ha)

kuzda havo soviy boshlaydimi? (ha)

kuzda yangi yil bayrami bo'ladimi? (yo'q)

kuzda sumalak pishiriladimi? (yo'q)

kuzda hosil bayrami bo'ladimi? (ha)

kuzda daraxtlar kurtak ochadimi? (yo'q)

Malik Murodovning «Mehrjon sayli» matni «Bo'g'inlar tilsimi» o'yini orqali ifodalash:

«Bo'g'inlar tilsimi» o'yinida, qovun navlarini bo'g'inlar soni o'sishi tartibida o'quvchilar topadi.

masalan: ikki bo'g'inli: ko'kcha, qirqma,

uch bo'g'inli: ananas, oqurug', arqoniy, qoraqand, bo'rikalla, ko'kturnasin.

«Bebaho boylik» hikoyasini «So'zlar juftligi» mashqi orqali mustahkamlash:

Bunda o'quvchilarga juftlashib ketgan so'zlarni topish vazifa qilib beriladi va u so'zlarni ajratib ko'rsatish kerak bo'ladi.

bonabibora = bobo + nabira

qimboymatlilik = qimmatli + boylik

dehbeqontobboy = dehqonboy + betob

uvanumliqt = unumli + vaqt

O'quvchilarni guruhlariga bo'lib bellashuv tashkil etganda «Tez javob ber» o'yini o'tkazish samaraliroqdir. Buning uchun o'quvchilar guruhlariga bo'linib, har bir guruhdan bir nafar vakil berilgan savollarga tezlik bilan javob berishi kerak bo'ladi:

Savollar:

1. Nima hamma tilda ham gapiradi? (aks sado)

2. Qilichdan o'tkir nima? (Ko'z)

3. Ko'prik ustida ketayotgan odam oyog'ining tagida nima bor? (oyoq kiyimining tag charmi)

4. Dengiz ostida qanday tosh bo'lmaydi? (Quruq tosh)

5. Qora mushuk qay vaqt uyga osongina kira oladi? (eshik ochiq bo'lsa)

6. Nimaning besh barmog'i bor-u, birorta ham tirnog'i yo'q? (Qo'lqop)

7. Yuqoridan pastga qarab o'sadigan narsa nima? (sumalak)

8. Hayvonlardan birining nomini ikki tomondan o'qilsa ham o'zgarmaydi. Bu hayvonning nomi nima? (Kiyik)

9. Yomg'ir yog'ib turganda, qarg'a qanday daraxtga qo'nadi? (Ho'l daraxtga qo'nadi)

10. Bir joyda yonib turgan sakkiz lampochkadan uchta o'chsa, nechta lampochka qoladi? (Sakkizta lampochka qoladi, chunki uch lampochka singani yo'q)

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. 3-sinf o'qituvchilari uchun ilg'or pedagogik va axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini amaliyotga joriy etish bo'yicha metodik qo'llanma. 2016

2. www.ziynet.uz

DARS JARAYONIDA ZAMONAVIY TA'LIM TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH MUAMMOLARI VA YECHIMLAR

Xolboyeva Malika Bo'riboynova

Navoiy viloyati Navoiy shahar
5-IDUM biologiya fani o'qituvchisi

Raxmonova San'toy

Navoiy viloyati Navoiy shahar
5-IDUM tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy ta'lim texnologiyalaridan foydalanish muammolari va ushbu muammolarni bartaraf etish uchun o'qituvchilar qo'llagan usullar haqida fikrlar aks etgan.

Kalit so'zlar: noan'anaviy ta'lim texnologiyalari, innovatsion ta'lim, interaktiv ta'lim, tanqidiy fikrlash.....

Yangi O'zbekistonda ta'lim tizimida olib borilayotgan tub islohotlar noan'anaviy ta'lim texnologiyalarining roli ortib borayotgani bilan tavsiflanadi. O'quvchilar tomonidan ularning yordami bilan bilimlarni o'zlashtirish an'anaviy texnologiyalarga qaraganda ancha tez. Ushbu texnologiyalar bilimlarni rivojlantirish, egallash va tarqatish xarakterini o'zgartiradi, o'rganilayotgan fanlarning mazmunini chuqurlashtirish va kengaytirish, uni tezda yangilash, samaraliroq o'qitish usullarini qo'llash, shuningdek, har bir kishi uchun ta'lim olish imkoniyatini sezilarli darajada kengaytirish imkonini beradi. Kompetensiyaga asoslangan yondashuv bilan darslarni tashkil etish o'quvchilarning tobora faol ishtirok etishi asosida bir qator fanlarni o'qitish uslublarida sezilarli o'zgarishlarni nazarda tutadi.

Maktab ta'limida innovatsion ta'lim texnologiyalari deganda fanning zamonaviy yutuqlari va axborot texnologiyalaridan foydalanishga asoslangan usullar tushuniladi. Innovatsion ta'lim interaktiv ta'lim olish imkonini beradi; o'quvchilarning o'rganilayotgan fanga qiziqishini oshirish; o'rganishni kundalik hayot amaliyotiga yaqinlashtirish; samarali muloqot ko'nikmalarini rivojlantirish; tez o'zgaruvchan turmush sharoitlariga moslashish; psixologik stressga chidamlilikni oshirish; fanga oid yangi bilimlarni olish usullarini o'rgatishni o'z ichiga olgani bilan xarakterlanadi.

Hozirgi vaqtda pedagogik texnologiyalar adabiyotlarida bilimlarni o'zlashtirishning barcha tomonlarini qamrab oluvchi, tahlil qilish, rejalashtirish, baholash va muammolarni hal qilish bo'yicha faoliyatni tashkil etishning faol usullari, g'oyalari, vositalarini o'z ichiga olgan murakkab integral jarayon sifatida ta'riflanadi. Texnologiyalarni ishlab chiqishda o'quvchilarni faollikka undaydigan faoliyat turlarini o'quv jarayoniga kiritish kerak. Harakatlar rivojlanishiga imkon qadar ko'proq hissa qo'shish, turli vaziyatlarda qarorlar tanlashga yordam berish, ma'lumotlar bilan ishlash, farazlarni ilgari surish, jarayonlar va hodisalarni tekshirish, mulohazalarni bildirish – o'quvchini faollikka undash jarayonlaridir. Biz har bir darsda o'quvchiga shunday imkoniyatlar yaratib berishimiz kerak. Faqat bu holatdagina ta'lim maqsadlari majmuasiga muvaffaqiyatli erishiladi. Bu esa o'z-o'zidan darsda biroz shovqin muhit bo'lishiga sabab bo'ladi. Bunday holat dars mashg'ulotlarini tashkil etishning an'anaviy tinch va innovatsion jihatdan murakkabroq, ammo samaraliroq usulidan birini tanlashga har bir o'qituvchini majbur qiladi, albatta. Bu qarama-qarshilikni o'qituvchining o'z faoliyatini rag'batlantirish orqali bartaraf etish kerak. Va bu, ehtimol, zamonaviy ta'lim texnologiyalarini joriy etishdagi asosiy qiyinchilikdir. Fikrimizcha, didaktik innovatsiyalarni o'zlashtirish yo'lida o'qituvchi, birinchi navbatda, kasbiy va shaxsiy xarakterdagi qiyinchiliklarga duch keladi. Zamonaviy o'qitish texnologiyalarini o'zlashtirishning nozik tomonlaridan biri shunda.

Yana bir muammo o'qitishning zamonaviy maqsadlari kasbiy yo'nalishiga muvofiq, o'qituvchi ko'rgazmali qo'llanmalar, tarqatmalar tarqatish shaklida yangi uslubiy material yaratishi kerak. Bu ko'p kuch, vaqt va, xususan, moddiy xarajatlarni talab qiladi. Hozirgacha maktab o'quv dasturlarida faol o'qitish usullaridan (o'yin mashg'ulotlari, ishbilarmonlik o'yinlari, aniq vaziyatlarni tahlil qilish, muammoli topshiriqlar va boshqalar) foydalanish asosida darslarni tayyorlash uchun zarur bo'lgan o'quv-uslubiy qo'llanma va tarqatmalar mavjud emas. Shuning uchun har bir o'qituvchi topshiriq tanlashga, undan darsda foydalanishning maqsadga muvofiqligi va samaradorligiga

oqilona yondashishgan holda o‘zi tayyorlashi kerak.

Ayrim mavzularni yoritish va mustahkamlashda faqat sinf taxtasidan foydalanib, o‘quvchilarni faollashtirish ham mumkin degan fikrdamiz. Masalan, tanqidiy fikrlashni rivojlantiradigan quyidagi usullarda:

1. “Klaster qabulxonasi” usuli
2. “Jadval” usuli
3. Ta’limiy “Aqliy hujum” usuli
4. “Zigzag” usuli
5. “G‘oyalar savati” usuli
6. Nazorat savollari usuli
7. Qabul “Bilaman .. / bilmoqchiman ... / bilib oldim ...”
8. Rol loyihasi
14. Ha - yo‘q, yoki “So‘roq qabulxonasi” usullari

Ushbu usullar pedagogikada tubdan yangilik emas. Va bu usullarini qo‘llash uchun haqiqiy hayotdan olingan, o‘quvchi uchun tanish va ahamiyatli bo‘lgan muammo talab qilinadi, uni hal qilish uchun o‘quvchi o‘rgangan va hali o‘zlashtirishga ulgurmagan yangi bilimlarni o‘rganishi lozim bo‘ladi. Bu jarayonda o‘qituvchi ma’lumot manbalarini taklif qilishi yoki mustaqil izlanish uchun o‘quvchilarning fikrlarini to‘g‘ri yo‘naltirishi kerak bo‘ladi. Buning natijasida o‘quvchilar mustaqil va birgalikdagi sa’y-harakatlarda, zarur bilimlarni, ba’zan turli sohalarda qo‘llash orqali, haqiqiy va aniq natijaga erishishadi. Barkamol avlodni tarbiyalashdek mashaqqatli ish bizning zimmamizda ekan, bu ishga mas’uliyat bilan yondashib, komil inson tarbiyasi uchun bor bilim va imkoniyatlarimizdan foydalanaylik.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ochilov M. “Yangi pedagogik texnologiyalar” – Qarshi. Nasaf. 2000
3. Ziyonet.uz va internet ma’lumotlaridan foydalanildi.

O'QUVCHILARNI MUSTAQIL ISH VA FAOLIYATGA TAYYORLASHDA O'QITUVCHILARNING O'RNI VA ROLINI BARQARORLASHTIRISH

Xoldorova Muhayyo Ruslanbekovna
Alimdjonova Mahfuza Hamidovna

Qoqon XTB ga qarashli 31-maktab o'qituvchilari

Annotatsiya: ushbu ishda o'quvchilar mustaqil ishini tashkil etishda o'qituvchining rahbarligi, nazorati ostida muayyan o'quv ishlarini mustaqil bajarish uchun zarur bilim, ko'nikma, malakalarni shakllantirish va rivojlantirish maqsadi ko'zlanadi.

Аннотация: Целью данной работы является формирование и развитие знаний, умений и навыков, необходимых для самостоятельной работы студентов под руководством и контролем преподавателя при организации самостоятельной работы.

Abstract: The purpose of this work is the formation and development of knowledge, skills and abilities necessary for independent work of students under the guidance and supervision of a teacher in the organization of independent work.

Hozirda mamlakatimizda ta'lim-tarbiya tizmini tubdan isloh qilishga alohida ahamiyat qaratilib shaxsning har bir harakati ma'lum maqsadga qaratilgan va biror natija kutilayotganligi bilan ahamiyatlidir.

Ma'lumki, mustaqil ishning asosiy maqsadi o'qituvchining rahbarligi va nazorati ostida o'quvchilarda muayyan o'quv ishlarini mustaqil ravishda bajarish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalarni shakllantirish va rivojlantirishdir.

Bizningcha, o'quvchi mustaqil ta'lim topshiriqlarini bajarsa, o'z faoliyati natijasidan qoniqish hissini tuysa va maqsad manfaatli bo'lsagina, keyingina topshiriqlarni bajarishga turtki bo'ladi. Buning uchun esa, o'quvchilarning individual xususiyatlari va intellektual imkoniyatlari inobatga olingan holda, mustaqil ta'lim topshiriqlari tabaqalashtirilgan tarzda tuzilishi maqsadga muvofiqdir.

O'quvchilar mustaqil ishini tashkil etishda o'qituvchining rahbarligi, nazorati ostida muayyan o'quv ishlarini mustaqil bajarish uchun zarur bilim, ko'nikma, malakalarni shakllantirish va rivojlantirish maqsadi ko'zlanadi.

Jahon pedagogikasining taniqli namoyandalaridan biri rus pedagogi K.D.Ushinskiy "Tarbiyachi o'z shogirdlarining mustaqil ishlashiga ko'proq imkoniyat yaratib bermog'I lozim, o'quvchini xulosalar bilan qurollantirishdan ko'ra uning o'ziga to'g'ri xulosalar chiqarishni o'rgatmog'i maquldir" degan fikrni ilgari surgan edi.

Dars va darsdan tashqari mashg'ulotlar jarayonida o'quvchilarni mustaqil ta'limga yo'naltirish maqsadga muvofiq hisoblanadi. Mustaqil ish o'quvchilarning dars davomida olgan bilim, ko'nikma va malakalarini mustahkamlashda katta yordam beradi. Ularda ma'lum darajada mehnat sarf qilib, o'tilgan mavzuni takrorlashni talab qiladi, bilimlarni xotirada uzoq muddat saqlab qolish ko'nikmalarini shakllantirib, zarur bo'lganda ulardan foydalanish imkoniyatlarini hosil qiladi.

Mustaqil ish jarayonida o'quvchilarda faollik, tashabbuskorlik, ijodkorlik kabi sifatlar tarkib topadi. Ayniqsa, boshlang'ich sinf o'quvchilarida ushbu ko'nikmalarni tarkib toptirish, bolalardagi uddaburonlik va tashabbuskorlikni shakllantiradi. Shuningdek, barcha fanlar bo'yicha boshlangan ishni oxiriga yetkaza olish ko'nikmalari shakllanadi.

Shu sababli o'qituvchi dars jarayonida va darsdan tashqari o'qish mashg'ulotlarida tashkilotchi sifatida ish tutib, o'quvchilarning bilim faoliyati ayniqsa, mustaqil ishlash faolligini ta'minlovchi usullardan mohirona foydalanish lozim. Chunki o'quvchilarning mustaqil ishlarini uyushtirmay turib, ularda hech qanday malaka va ko'nikmalarni hosil qilib bo'lmaydi.

Mustaqil ishlashda egallangan bilim uzoq vaqt sedan chiqmaydi, bilim sifatli bo'ladi. Bugungi sifatli bilim ertangi yuksak mehnat samarasini tashkil etadi.

O'quvchilarni mustaqil ishga o'rgatish uchun mustaqil ishning turli usullaridan keng foydalanish lozim:

1. Darsliklar bilan ishlash;
2. Mavzuga oid ma'lumotlarni mustaqil o'qib chiqish, o'rganish, matn tuzish, savollarga javob berish, mashq va masalalar yechish, javoblari to'g'ri yoki noto'g'riligini tekshirish (ota-ona ko'magida);
3. Qiziqarli masala, didaktik o'yinlar tashkil etish, tarqatmali materaillardan foydalanish va

hokazolar (o'qituvchi ko'magida).

Mustaqil ish o'quvchidan o'z fikri, bilimini maktab va turmush tajribasiga tatbiq etsih istagini ham ko'zg'atadi. Aqliy faoliyatga moyillik tug'diradi. Mehnatga muhabbatni tarbiyalaydi. Shuningdek, mustaqil ishni bajarish bilan o'quvchilarning psixologik qobiliyatlari – diqqat, xotira, fikrlashi o'sadi, u oz' oldiga qo'yilgan maqsadiga erishishda qat'iylik ko'rsatish kabi fazilatlar shakllanadi.

Shuning uchun ham pedagogik jarayonda o'quvchining ongli mehnat qilish, aqliy qobiliyatini o'stirish, mustaqil ish malakalarini o'stirish eng murakkab va dolzarb masala bo'lib kelmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Z.K.Ismoilova va boshqalar. O'qitishning zamonaviy texnologiyalari. Toshkent.: 2010-yil.
2. www.uzedu.uz
3. <https://xabar.uz/xgu>

BOSHLANG'ICH TA'LIMDA RIVOJLANTIRUVCHI O'YINLAR VA ULARNING NUTQ O'STIRISHDAGI AHAMIYATI

Xusanova Maftuna

O'zbekiston tuman 15-maktab

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Toshboyeva Ro'zixon

Bag'dod tumani 41- maktab

Boshlang'ich sinf o'qituvchisi

Tolipova Shaxnoza

Qo'qon shahar 41-maktab o'qituvchisi

Annotatsiya

Yaxshi nutq bola shaxsini rivojlantirishning muhim shartidir. Bolaning nutqi qanchalik boy va to'g'ri bo'lsa, unga o'z fikrlarini aytish osonroq bo'ladi, uning atrofidagi dunyoni bilish imkoniyatlari qanchalik keng bo'lsa, uning aqliy rivojlanishi shunchalik faol amalga oshiriladi. Ammo bolaning nutqi tug'ma funktsiya emas. U o'sishi va rivojlanishi bilan birga asta-sekin rivojlanadi.

Kalit so'zlar: boshlang'ich sinf, o'yin, mashg'ulot, nutq o'stirish.

Nutq bolaning umumiy rivojlanishi bilan birgalikda shakllanishi va rivojlanishi kerak. Buning uchun dars mashg'ulotlari bolalar yoshini inobatga olgan holda o'yinlardan keng foydalanish lozim. O'yin - bu boshlang'ich sinf o'quvchilarining hayotidagi yetakchi faoliyati. O'yin jarayonida bolalarning aql-zakovati, psixikasi, muloqot qobiliyatlari va qobiliyatlari shakllanishi sodir bo'ladi. O'yin davomida bolalar atrofdagi dunyoni o'rganadilar, bir-biri bilan muloqot qilishni va kattalar bilan muloqot qilishni o'rganadilar. O'yin faoliyati jarayonida uning ishtirokchilari uchun syujetni “ixtiro qilish”, rollarni taqsimlash va o'zaro munosabatlar qoidalarini kelishish uchun noyob imkoniyat mavjud.

Yosh avlodni har tomonlama kamol toptirish jismonan sog'lom, baquvvat qilib tarbiyalash, ularning jismoniy, aqliy rivojlanishini, tafakkurini o'stirish vositalaridan biri rivojlantiruvchi o'yinlardir. Ya'ni rivojlantiruvchi o'yinlar o'quvchilarni jismonan chiniqtirish rivojlantirish bilan birga so'z, mazmun, ohang kabilarga ega buladi, badiiy so'zni o'rgatadi. Rivojlantiruvchi o'yinlar o'quvchi shaxsining har tomonlama rivojlanishini ta'minlaydi.

O'yinda o'quvchilar rivojlanishiga doir talab va ehtiyojlar qoniqtiriladi, hayotiy faollik, birdamlik va tetiklik, aql, idrok shakllanadi. Chunki o'yin mustaqil faoliyat bulib, o'quvchilar o'yinda o'z qobiliyatlari, birgalikda o'ynash, ahil va dustona munosabatda bo'lish, do'stlik, o'rtoqlik munosabatlarini shakllantiradi. Shu bois o'yin rivojlantiruvchi vosita hisoblanadi. O'yin mazmuni ta'lim – tarbiya beruvchi, o'quvchilar tasavvurlarini ifodalovchi, xarakatlarnig faol bo'lishi o'yin ijodiy, o'quvchilar nutqi, tafakkuri, nutq odobini rivojlantirish aks ettiradi.

Ayniqsa ijodiy o'yinlar, rasm-syujetli o'yinlar, harakatli o'yinlar, o'quvchilarni rivojlantiruvchi o'yinlar hisoblanadi. Ya'ni o'yinda o'quvchilarning darslarda olgan bilim va malakalari rivojlanadi. Masalan, o'quvchilar lug'atini boyitish, xotirasi va hozirjabobligini tarbiyalashga doir “O'xshaydi – o'xshaydi”, “Zarurini tanla”, “Ortiqcha so'zni top”, “To'g'ri ayt”, “Tez va to'g'ri fikrla” kabi o'yin mashqlar muhimdir.

O'g'il va qiz o'quvchilarning xulq – atvori, tasavvurini rivojlantiruvchi o'yinlar muhimdir. Masalan, boshlang'ich sinfda “ Nima etishmaydi?” didaktik o'yinida o'quvchilar 2 – 3 guruhga bo'linadilar. O'qituvchi stol ustiga bir nechta qo'g'irchoqlarni qo'yadi va o'quvchilarga Ra'no ismli qo'g'irchoqqa bahorgi, Kamila ismli qo'g'irchoqqa yozgi kiyim, Bahrom ismli qo'g'irchoqqa kuzgi, Botir ismli qo'g'irchoqqa qishgi kiyimlarni kiydirishni aytadi.

O'quvchilarning bir guruhi qo'g'irchoqlarni kiyintiradi, boshqa guruh ular faoliyatini kuzatadi. Ammo har bir qo'g'irchoq kiyimlaridan bittadan qutichada qoldiriladi. O'quvchilar qo'g'irchoqlarning kiyimlari, nomlari, kiyintirish jarayonidagi ishlar haqida so'zlab beradilar. “Kimga nima etishmaydi?” savoliga javob topadilar. Jumladan, bahorgi kiyimlarni kiygan Ra'no kamzul etishmaydi, yozgi kiyim kiygan qo'g'irchoqqa paypoq ortiqcha, Akmalga kastyum, Botirga qo'lqop etishmaydi kabi javoblar beradilar, etishmagan kiyimlarni topib kiydiradilar.

Darsning ikkinchi yarmida qo'g'irchoqlarga kiyim kiydirish jarayonini eslab kiyimlarning

nomi, kiyimlarning tartibini tushuntiradilar. Ushbu o‘yinlar o‘quvchilarning esdab qolish tafakkurini rivojlantiradi, aqliy faoliyatini, madaniy kiyinish malakalarini shakllantiradi, so‘z boyligini bog‘lanishli nutqini o‘stiradi. Fikrlashni rivojlantiruvchi o‘yinlarning ikkinchi turi amaliy intellektni rivojlantiruvchi o‘yinlar bo‘lib, ushbu o‘yinlar o‘quvchilarning o‘yin faoliyatini rivojlantirish o‘yinida o‘zaro faollik ko‘rsatish, ijodiy mustaqil fikrlashni, o‘yinda faol qatnashishi imkonini beradi ya’ni o‘quvchilar o‘yin uchun mavzu tanlash, o‘yinda faollik ko‘rsatish, o‘yin maqsadini aniq belgilash, ro‘llarni taqsimlash, o‘yin qoidalariga rioya qilishni talab qiladi. Shuningdek o‘yin uchun kerakli materiallarni tanlay bilish, uni tayyorlashga doir ayrim mehnat ko‘nikmalarini masalan, o‘z – o‘ziga xizmat qilish, o‘yinchoqlarnituzatish, mahkamlash, dasturxon tuzashkabi amaliy intellektni rivojlantiruvchi o‘yinlar muhimdir.

Shuni ham aytish mumkinki, rivojlantiruvchi o‘yinlar nutq o‘stirishning barcha bo‘limlar materiallarini o‘rganishda rivojlantiruvchi o‘yinlarning ahamiyati katta, chunki nutq o‘stirish vazifalari hilma – hil bo‘lib, har bir bulim materialini o‘yin orqali o‘rgatish o‘ziga hos xususiyatiga egadir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Мальцева Инна Ивановна. Интерактивная игра, как средство речевого развития дошкольника. [elektron resurs] <https://www.prodlenka.org/metodicheskie-razrabotki/465002-interaktivnaja-igra-kak-sredstvo-rechevogo-ra>
2. Минский Е. М. От игры к знаниям: развивающие и познавательные игры мл. школьников. Пособие для учителей. М.: Просвещение, 1982. 192 с.
3. Скаткин М. Н. Активизация познавательной деятельности учащихся в обучении. М., 1965. 183с.

BOSHLANG'ICH SINFLARDA “KICHIK GURUHLAR” USTIDA ISHLASHNI TASHKIL ETISH

Yunusova Zulfiya G'aniyevna

Furqat tumani 22-maktab o'qituvchisi BT

Usmonova Muqaddasxon Ortiqovna

Buvayda tumani 5-maktab BT o'qituvchisi

Ubaydullayeva Dilnoza

QDPI sirtqi ta'lim talabasi

Annotatsiya: Ta'limni tashkil etishning guruh shakli, frontal bilan solishtirganda, bolaning fikrlash va shaxsiyatini rivojlantirish, ikkinchi avlod standartlarida nazarda tutilgan intellektual, tadqiqot va kommunikativ ko'nikmalarga erishish uchun muhim afzalliklarga ega.

Kalit so'zlar: guruh, kichik guruhlar, ta'lim, tarbiya, boshlang'ich sinf

Guruhdagi birgalikdagi ish samarali bo'lishi va guruh o'z tadqiqot vazifasini bajarishi, birgalikdagi ish natijalarini butun sinfga taqdim etishi uchun o'qituvchi talabalarni guruh tadqiqotiga tayyorlash bilan bog'liq bir qator muammolarni hal qilishi kerak. va ularning jamoaviy ishlashi va tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantirish.

O'qituvchi birinchi navbatda guruhlar sonini va har bir guruhdagi o'quvchilar sonini aniqlashi kerak. O'qituvchilar tajribasiga ko'ra, kichik guruhning soni 4-5 kishidan, guruhlar soni esa 5 kishidan oshmasligi kerak. Odatda, har qanday masala muammoli vaziyatda, ya'ni faoliyatda qandaydir qiyinchilik jaryonida (iste'mol bilan uni qanoatlantirish imkoniyati orasidagi qarama-qarshilik) paydo bo'ladi. Agar ushbu qarama-qarshilikni o'quvchi sezsa va uni yo'qotishni xohlasa, u holda unda: noaniqlik, vaziyatni echish holati, faol fikriy faoliyatni keltiradigan muammoli holat paydo bo'ladi.

O'quvchilar muammoli vaziyatni, uning tarkibiy qismlarini va ular orasidagi bog'lanishlarni sinchkovlik bilan tahlil qiladilar. O'quvchi, muammoli vaziyatning tahlil qilingan shart va aloqalarini tartibga keltirib, ma'lumlarni noma'lumlardan ajratadigan masalani ifodalaydi. So'ngra, tilning belgisi tizimidan foydalanib, masalaning modelini tuzadi va shundan keyin, murakkab modeldan soddaga modelga o'tgan holda, uni echadi.

Shunday qilib, masala muammoli vaziyatni modellashtirish jarayonining natijasi sifatida paydo bo'lishi mumkin, lekin boshqa tomondan (masalalar to'plamidan, o'qituvchidan) mustaqil tuzilgan va berilgan bo'lishi mumkin. Masalani echish uchun o'quvchi uni egallashi, tushunishi - o'zini qilib olishi, qabul qilishi kerak. Buning uchun quyidagilar zarur:

- alohida shartlarning ifodalanishini o'zgartirish;
- bir xil so'z(ta'rif)larni boshqasi bilan almashtirish;
- masalaning alohida qismlari o'rnini almashtirish va hokazo.

Bu amallar masalani ancha soddalashtirishga yordam beradi. Boshqacha aytganda, masalani qabul qilishda o'quvchilar o'zining muammoli vaziyatini ko'radilar. Modellashtirish yordamida bir muammoli vaziyatdan boshqasiga o'tish uni sekin-asta echish imkoniyatini beradi.

1. O'quvchilar kichik guruh(jamoa)lar tarkiblarini shakllantiradilar.

2. Har bir jamoa o'z sardorini tayinlaydi. Sardor ishi: «Aqliy hujum» mobaynida aytilgan barcha g'oyalarni belgilaydi; g'oyalarni tanqid qilishga yo'l qo'ymaydi, aytilgan g'oya va fikrlarni guruhlariga ajratadi, kichik guruh ishini tashkil etadi. Mashg'ulot mavzusi bo'yicha ish tugagandan so'ng 10 daqiqagacha vaqt mobaynida o'z kichik guruhi ishining natijasini ma'ruza qiladi.

3. Har bir kichik guruh amaliy mashg'ulot mobaynida bitta mavzuni bajaradi. Kichik guruhlar o'zaro musobaqalashadilar.

4. Muhokama ketma-ketligi quyidagicha bo'lishi mumkin:

5. keysda olingan kirish axborotini muhokama qilish;
6. fikr almashish va muammo ustida ishlash rejasini tuzish;
7. muammo ustida ishlash (munozara);
8. muammo yechimini ishlab chiqish;
9. oxirgi yechimlarni qabul qilish bo'yicha munozara;
10. ma'ruza tayyorlash;
11. asoslangan qisqa ma'ruza.

Kichik guruhlarda ishlash mobaynida har bir ishtirokchiga quyidagi qoidalarga rioya etish tavsiya etiladi:

12. g'oyalar aytish va muhokamada faol qatnashish;
13. boshqa ishtirokchilarning fikrlarini chidam va toqat bilan eshitish;
14. boshqalarning aytayotgan fikrlarini bo'lmashlik, unga o'z fikrini to'liq bayon etishga imkoniyat berish;
15. ovoz chiqarib qaytarmaslik;
16. o'z nuqtai nazarini boshqalar qabul qilishlari uchun aniq bo'lmagan va noto'g'ri ma'lumotlarni manipulyatsiya qilmaslik;
17. har bir ishtirokchi bir xil huquqga ega ekanligini yoddan chiqarmaslik;
18. o'zining fikrini birovlariga majburlamaslik;
19. o'zining yakuniy (og'zaki yoki yozma) fikrni aniq shakllantirish.

Mavzular bo'yicha ishlarning natijalarini taqdim etish. Ishlarning natijalarini taqdim etish uchun bir varoqda xulosa ko'rinishidagi (matn grafiklar, jadvallar) matn tayyorlash taklif etiladi. Sardorning chiqishi 10 daqiqa chegarasida bo'lishi lozim, oldindan auditoriya taxtasiga ishning asosiy natijalari yoziladi. Kichik guruhdagi boshqa a'zolari ma'ruza tinglovchisi va sardorlarning opponentlari bo'ladilar. Sardorning ma'ruzasi muhokama etiladi. Mavzuning muhokamasi o'qituvchining yakuni bilan tugaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Шумакова Н.Б. Что важно знать об обучении в малых группах [Текст] // Развитие исследовательских умений младших школьников. – 2011. – С. 35-47.
2. Шумакова Н.Б. Особенности организации исследования в малых группах [Текст] // Урок–исследование в начальной школе. Русский язык. Литературное чтение. –2014. – С.34-43.

BIR ASRNING IKKI DAHOSI

Sharipova Zamira Bozarbayevna

Sadullayeva Dilnoza Azimovna

Urganchshahar 18-maktab o'qituvchisi

Telefon: +998912776535

Telefon: +998919192111

zsharipova1985@umil.uz

sadullayevadilnoza21@gmail.com

Annotatsiya: Ushbu maqola boshlang'ich sinflarda bir asrning ikki dahosi haqida tushuncha berish, sinf o'qituvchisini babiy ta'limning mazmuniga va uni o'qitishga mustaqil ongli yondasha oladigan o'zgalarni tajrisini nafaqat o'rganib olmasdan balki ular faoliyatini natijalarini ongli ravishda taxlil qilish.

Kalit so'zlar: adabiy ta'lim, adabiy tahlil va talqin, didaktik qoida, deduksiya, induksiya, pedagogic texnologiy.

Sir emaski, bugungi globallashuv davrida yoshlarni goh ko'ngilochar kompyuter o'yinlari, goh qiziqarli multfilmlar yoki sarguzashtnamo kitoblar shaklida kirib kelayotgan bo'hronlardan, dinu diyonatimiz, yashash tarzimiz, qarashlarimizga zid bo'lgan vahshiy g'oyalardan asrash masalasi kun tartibida turgan muhim mavzulardan biridir. Inson ongini asrash esa qalbni asrashdan boshlanadi. Buyuklardan biri aytganidek, qalb aynigan joyda butun vujud xastalikka yuz tutishi tabiiy. Xo'sh, qalbni qanday asrash mumkin? U ko'zga ko'rinmasa, shoirlar tasvirlab bergan mavhum suratlaridan boshqa shaklu shamoyili bo'lmasa?

Bu o'rinda bizga boy adabiyotimiz, uning umrboqiy mavzulari, inson kamolotiga doir o'lmas asarlar yordamga keladi. Xususan, o'zbek mumtoz adabiyoti tarixidagi ikki buyuk siymo – Alisher Navoiy hamda Zahiriddin Muhammad Bobur ijodini o'rganish orqali chinakam inson hayoti qanday bo'lishi kerakligi haqida yetarlicha tasavvurga ega bo'lish mumkin. Navoiy va Bobur asarlarining tub mohiyatiga yetish uchun ularni tushunib o'qish kerak bo'ladi. Ko'rinib turibdiki, jarayon o'z-o'zidan mumtoz adabiyotni o'qitish masalasiga borib taqaladi. Taassufki, haligacha maktab o'quvchilarining Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Bobur ijodi haqidagi tasavvurlari “G'urbatda g'arib” yoki “Tole' yo'q” deb boshlanuvchi ruboiylardan yoxud “Sher bilan Durroj” hikoyatidan nariga o'tgani yo'q. Aminmanki, qorako'z farzandlarimizga adabiyot fanidan saboq berayotgan muallimlarning mumtoz adabiyot borasidagi bilimlari ham talab darajasida emas. Holbuki, adabiyot muallimi mumtoz adabiyotimizda mavjud vaznlar, she'riy san'atlar haqida yetarlicha ma'lumotga ega bo'lishi, maktab darsligiga kiritilgan she'riy matnlar va rivoyatlarni tahlil qila olishi zarur. Bu borada sizning fikrlaringiz qanday?

– “Qalbni qanday asrash mumkin?” Bu juda jiddiy savol. Ruhshunoslik nuqtai nazaridan yondashsak, yosh kitobxonlar qalbini asrash yoki aniqrog'i, egallash uchun ularni mumtoz adabiyot namunalariga qiziqtirish kerak. Mening jahon adabiyoti haqidagi teleko'rsatuvlarimiz ancha qiziqarli ekanligiga havasim keladi. Biz navoiyshunos va boburshunoslar ham chiqishlarimizda qiziqarlilik bilan muhimlikni qorishtira olsak, bunga erishamiz. Quyidagi misol qiziqtirishga ikki asos beradi: birinchisi, hikoyaning o'zi qiziq, ikkinchisi, chala bilim xavfli ekanligidan ogohlantiradi. Mirzo Abdulqodir Bedil “Chala bilim bilimsizlikdan yomon”, degan. Maktabda

a'lo o'qish, bilimlarni asosli, har tomonlama teran egallash lozim. Alisher Navoiy “Lison ut-tayr” dostonida “Ko‘rlar va fil” hikoyasini keltirgan. Sanoiyning “Hadiqatul haqiqa va shariat ul-tariqa” (“Haqiqat bog‘lari...”) va Jaloliddin Rumiyning “Ma’naviy masnaviy”larida mazmuni keltirilgan bu hikoyatni daho shoirimiz o‘z dostoni orqali o‘zbek adabiyotiga olib kirdi.

– Alisher Navoiy hamda Zahiriddin Muhammad Bobur o‘zbek mumtoz adabiyotini yoritib turgan ikki yorug‘ yulduzdir. Ularning zamondosh bo‘lishi, bitta asrda yashashi Yaratganning buyuk hikmati bo‘lsa ajab emas. Ijodining ilk bosqichlarida Navoiy Bobur uchun uning o‘z ta’biricha aytganda, “naziri yo‘q ustod” vazifasini bajargan. Tarixiy kitoblar Alisher Navoiy va Zahiriddin Muhammad Boburning o‘zaro maktub yozishganlari haqida ma’lumot beradi. Boburning o‘zi ham “Boburnoma” asarida Navoiydan maktub olgani haqida yozar ekan, “Bu ikkinchi navbat Samarqandni olg‘onda Alisher tirik edi. Bir navbat manga kitobati ham kelib edi. Men ham bir kitobat yiborib edim, orqasida turkiy bayt aytib, bitib yiborib edim. Javob kelguncha tafriqa va g‘avg‘o bo‘ldi”, degan so‘zlarni keltiradi. Mazkur asarida Alisher Navoiy ijodi va shaxsiyati haqidagi fikrlarini ochiq-oydin yozgani, Navoiyning turkiy tilda bitgan g‘azallariga yuksak baho bergani ham uning Navoiyga bo‘lgan chuqur ehtiromidan dalolatdir. Forsiy devon ham tartib bergan. Forsiy nazmda “Foniy” taxallusini qo‘llagan. Ba’zi baytlari yomon emasdur. Biroq aksari sust va bo’shtobdir”. Umuman olganda, Boburni Alisher Navoiy asarlari haqida tanqidiy fikr bildirgan kam sonli ijodkorlardan biri deyish ham mumkin.

– Boburning Alisher Navoiyga nisbatan tanqidiy munosabati siri hozirgacha keng ommaga ma’lum emasligida biz olimlar ham aybdormiz. Ma’lum bir asarni baholashda ikki xil fikr bo‘ladi. Birinchisi, umum ilm ahli fikri. Ikkinchisi, shaxsiy fikr. Avvalo, Boburning ruboiy vaznidagi Navoiy xatolari haqidagi fikri bir jihatdan andishatalab. Kotib xatosini Bobur Navoiy xatosi deb hisoblagan. Aruzshunoslarimiz bu masalaga qiziqib, obdon tekshirib ko‘rganlar va Bobur xulosasiga qo‘shilmaganlar.

Foydalangan adabiyotlar:

1. *Алишер Навоий ҳамда Заҳириддин Муҳаммад Бобур ижоди 2000-йил*
2. www.boburnoma

BOLALAR NUTQINI O'STIRISHDA BOG'LANISHLI NUTQ TUZISHNING AHAMIYATI

Zokirova Ochaxon Turdaliyevna

Farg'ona viloyati Rishton tumani
1-son kasb-hunar maktabi o'qituvchisi.
Ochaxonzokirova@gmail.com
tel: 998911117245

Annotatsiya: Maktabgacha ta'lim tizimi bugungi kunda hukumatimiz tomonidan e'tibor berib rivojlanayotgan sohadir. Mamlakatimiz kelajagi bo'lgan bolalar tarbiyasi oila va maktabgacha ta'lim tashkilotlari zimmasidadir. Bolalar nutqini rivojlantirish kelajakda ularning teran fikrlashiga olib keladi. Shuning uchun bu sohada faoliyat yuritayotgan murabbiylar turli samarali usul va metodlardan foydalanishlari maqsadga muvofiqdir.

Ushbu maqolada bolalarning bog'lanishli nutqini rivojlantirishda eng muhim vazifalar sifatida ularning lug'atini boyitish va faollashtirish, nutqining grammatik tuzilishini, tovush madaniyatini, dialogik va monologik nutqni shakllantirish, badiiy adabiyot namunalariidan foydalanish hamda savod o'rgatishga tayyorgarlik kabilar yoritilgan.

Kalit so'zlar: bog'lanishli nutq, dialogik nutq, monologik nutq, tevarak-atrofni o'rganish, “Ilk qadam” dasturi.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti ta'lim tizimining eng muhim sohasi bo'lib barkamol avlod asosan ana shu bo'g'ida shakllanadi. Shunga ko'ra maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarni har tomonlama barkamol etib tarbiyalashda bog'lanishli nutqni rivojlantirish ham ta'limning eng muhim tarkibiy qismlaridan bo'lib hisoblanadi.

Maktabgacha ta'lim sohasida bolalarning nutqini rivojlantirish borasida muhim tadqiqotlar olib borilgani holda bog'lanishli nutqni rivojlantirish, ayniqsa, bu muammoning bolalarda eng samarali davr sanalgan maktabgacha tarbiya yoshidagi bolalarda tevarak-atrofni o'rganish jarayonida nutqini rivojlantirish muhim ahamiyatga egadir. Maktabgacha ta'lim yoshidagi bolalarning tevarak-atrofni o'rganishda bog'lanishli nutqini rivojlantirish eng zamonaviy texnologiyalarni qo'llash, fikr va jonli so'z, ona tilining hissiy estetik ma'no qirralarini anglab olish, uning go'zalligi, sofligi, boyligini his etish orqali amalga oshiriladi. Bizga ma'lumki, juda ko'p mashqlar sayr paytida uyushtiriladi. Masalan, sayr paytida bir bola eshak minib guruh bolalari yonidan o'tib qoladi. Bolalardan biri havas bilan qaraydi va o'z hayratini quyidagicha ifodalaydi: -“Vuy, ana u bola eshakda uchayapti”. Murabbiy tuzatadi: - eshakda uchilmaydi, eshakka miniladi. So'ng bolalardan so'raydi: yana nimaga miniladi? - velosipedga miniladi; - poezdga miniladi; - otga miniladi; - samolyotga miniladi; Boshqa bir bola tuzatadi: poezdga chiqiladi, samolyotda uchiladi. Bolalar sayr paytida baland binolar oldidan o'tishlari mumkin. Shunda quruvchilik kasbi, qurilishda ishlatiladigan g'isht, ganch, qum, ohak va boshqa qurilish materiallari, quruvchilik kasbi -ganchkorlik, g'isht teruvchi, suvoqchi; binolarning balandligi, go'zalligi va hokazolar haqida jumlar tuzadilar, Gulzorlar, bog'larga sayohatlar davomida tarbiyachi samolyotlar, poezdpar, gullar, favvoralar haqida suhbatlar uyushtirishi mumkin. Suhbatlarda predmetlarning rangi, tusi, soni, katta-kichikligi, turi, o'xshash va farqli tomonlari haqida ham mashq qilib boriladi. “Nima shirin?”, “nima uchadi?”, “tushirib qoldirilgan so'zlarni toping”, “men boshlayman, siz davom ettiring” kabi mashqlar ham grammatik jihatdan jumalarni to'g'ri tuzishga yo'llaydi. Nutqning tovush madaniyatini shakllantirish bolalarning bog'lanishli nutqini rivojlantirishda muhimdir. Bolalar ko'pincha s-z, p-f, t-d, p-b. u-u, x-x, k-r tovushlarini to'g'ri talaffuz qila olmaydilar. Nutq jarayonida ketappan - ketayapman, Hojaxon -Shohjahon, Yustam - Rustam, qaga - qarg'a kabi talaffuz etishda yo'l qo'yadigan xatoliklarning oldini olish, ya'ni to'g'ri talaffuz etishga yo'llash, ovoz balandligiga, tovush sur'atiga e'tibor berish metodik jihatdan muhim ahamiyatga ega. Ba'zi bolalar o'zidan kichiklarni jerkib, ovozi ko'tarib muomala qiladilar. Shunda ular talaffuziga e'tibor qaratish, nutq madaniyatiga, me'yorda so'zlab, muomala qilishga o'rgatish zarur. Chunki bolalikda tarkib topgan muomala madaniyati inson umrining oxirigacha muhrlanib qoladi. Samimiy muomala me'yori, hatto muomalada ko'z qarashlari, boshqalar oldida o'zini tuta bilish -muomala madaniyatining oddiy talablaridir.

So'zlashuv (dialogik) nutqni shakllantirish, bog'lanishli nutqni tarkib toptirishda eng muhim

talablardan sanaladi. Soʻzlashuv nutqi bolaning lugat boyligiga bogʻliq boʻladi. Bunda bola oʻziga murojaat qilganlarida suhbatdoshini eshita olish, tushunish, savollarga toʻgʻri javob bera olish bilan birga, soʻzlashuv madaniyatini egallay borishi ham taqozo etiladi. Bolalar bilan suhbat jarayonida koʻproq yoʻnaltiruvchi savollar beriladi. Masalan, tabiatga sayohat paytida: - Hozir yilning qaysi fasli? - Bahorda tabiatda qanday oʻzgarishlar yuz beradi? - Bahorda qanday qushlar uchib keladi? kabi savollarning berilishi bolalarning dialogik nutqining rivojlanishiga yordam beradi. “Ovchilar va quyonlar”, “Oqsoq boʻri va qoʻylar”, “Nimaning pati?” kabi oʻyinlardagi savol-javoblar ham bolalarning dialogik nutqini rivojlantiradi. Tarbiyachi bolalarga “nimaning pati?” deb savol beradi. Bolalar javob beradilar: -oʻrdakniki, -qargʻaniki, -burgutniki Qushning nomini takror aytgan bola biror shartni bajaradi: oʻyinga tushadi, sheʼr aytadi yoki qoʻshiq kuylaydi. Bolalarning bogʻlanishli nutqini rivojlantirishda monologik nutq; (hikoya qilib berish) ayniqsa, muhim ahamiyat kasb etadi. Monologik nutqda yuqorida sanab oʻtilgan bogʻlanishli nutq talablarining barchasi jamlangan boʻladi. Bolalarning monologik nutqining shakllanishi ularni maktabga tayyorlashning asosiy shartlaridan biridir. Zero, bogʻlanishli nutq bolalar tafakkurini va unga bogʻliq boʻlgan zehnni oʻtkirlash, zukkolik kabi xislatlarni ham tarkib toptiradi.

Bolalarda hikoya qilish koʻnikmasi uning lugʻat boyligi, jumla tuzish malakasi bilan ham ahamiyatlidir. Maktabgacha yoshdagi bolalarga muayyan mavzular boʻyicha ertaklar, rasmlar asosida hikoya tuzish topshirigʻi ham berilishi mumkin. Bunday topshiriq ustida ishlash orqali ularda mustaqillik, ijodiy faollik rivojlantiriladi. “Bizning oila”, “Bahor fasli”, “Yoz – oʻtar soz”, “Qaldirgʻochlar uchib keldi”, “Qoʻgʻirchoq teatrida”, “Qish”, “Qor”, “Qorboboning sovgʻasi”, “Qushlar bizning doʻstimiz”, “Mening toʻtilarim”, “Hayvonot bogida”, “Ertaklar mamlakatida”, “Sirkda”, “Qoʻgʻirchoqlarim -ovunchoqlarim”, “Uch ayiq”, “Quyonlar”, “Qovoqpolvon” va boshqa mavzularda hikoya tuzishni tavsiya etish bolalarni nihoyatda qiziqtiradi. Hikoya qilish bolalarning jummalarni grammatik jihatdan toʻgʻri tuzish, tovushlarni, qoʻshimchalarni toʻgʻri talaffuz etish, yoshiga mos darajada tasviriy vositalardan toʻgʻri foydalana olishiga yordam berib boriladi. Kattalarning mehnat jarayonini kuzatish, tabiatga, ishlab chiqarish korxonalariga, dars, choʻl, dalalarga sayohatlar asosida hikoyalar tuzishni tavsiya etish ham bolalarning bogʻlanishli nutqini rivojlantirishda eng qulay usullar sanaladi.

“Ilk qadam” dasturiga binoan muayyan mavzular boʻyicha mustaqil jumlar tuzish, ona tili-ga xos tovush, soʻzlarni toʻgʻri talaffuz qilish, nutqning taʼsirchanligiga erishish, rasmlar asosida hikoya tuzish, kichik hajmli badiiy asarlarni qayta hikoya qilib berish, manzarali rasmlar asosida hikoyalar tuzish talab etiladi. Lekin, kuzatishlar bu talablarning toʻliq bajarilmayotganini koʻrsatadi. Vaholangki, bolalarning bogʻlanishli nutqini rivojlantirishda badiiy adabiyotning imkoniyatlari kattadir. Maktabgacha tarbiya tashkiloti tarbiyalanuvchilari badiiy adabiyotning eng yorqin namunalari bilan har kuni tanishtirilib boriladi. Hikoyatlar, rivoyatlar, ertaklar, maqollar, topishmoqlar, tez aytishlar va qoʻshiqlar ular nutqining ifodaliligini taʼminlab qoʻya qolmaydi, balki soʻz zaxirasini ham boyitadi, adabiy til imkoniyatlaridan bahramand qiladi, mavzularni toʻldirishga va mashgʻulotlarni yanada boyitishga yordam beradi. Bolalarda bogʻlanishli nutqni rivojlantirish ularni savodxonlikka oʻrgatish bilan davom ettiriladi. Bu jarayon eshitganini anglab olishga koʻnikma hosil qilish, oʻz fikrini ifodali, aniq, tushunarli, grammatik jihatdan toʻgʻri ifodalay olish bilan bogʻliq boʻladi. Demak, yuqoridagilardan xulosa qilib aytganda, bolalarning bogʻlanishli nutqini rivojlantirishda ularni oʻrab olgan tevarak-atrof, mehnat jarayoni, badiiy adabiyot asosiy manba boʻlib hisoblanadi.

Shuningdek, Ona-Vatan haqidagi tushunchalar, buyuk siymolar, anʼanaviy bayramlar, oʻzbek xalqining urf-odatlar, marosimlari, mashhur sarkardalar haqidagi hikoyalar, rivoyatlar, xalq amaliy sanʼati namunalari, transport va aloqa vositalari, kundalik buyumlar ham bolalarning bogʻlanishli nutqini rivojlantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bolalarning bogʻlanishli nutqini rivojlantirishda eng muhim vazifalar sifatida ularning lugʻatini boyitish va faollashtirish, nutqining grammatik tuzilishini, tovush madaniyatini, dialogik va monologik nutqni shakllantirish, badiiy adabiyot namunalari bilan foydalanish hamda savod oʻrgatishga tayyorgarlik kabilarni kiritish mumkin. Bolalarning tevarak-atrofini oʻrganishda bogʻlanishli nutqini rivojlantirishda umumiy masalalar bilan bir qatorda, ikkinchi darajali masalalarni ham ajratib olish va shu asosda uning asosiy yoʻnalishlari hamda oʻziga xos xususiyatlarini ishlab chiqish ilm-fan oldidagi dolzarb masalalardandir. Shuning uchun ham maktabgacha yoshdagi bolalarning tevarak-atrofini oʻrganishda bogʻlanishli nutqini rivojlantirish mazmuni va tashkiliy-metodik xususiyatlarini belgilab olish eng muhim vazifalardan hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. F.Qodirova, R.Qodirova “ Bolalar nutqini rivojlantirish nazariyasi va metodikasi” Toshkent. 2006
2. L.Mo'minova “Maktabgacha yoshdagi bolalarni savodga o'rgatish dasturi” Toshkent 1996.
3. Q. Shodiyeva “Maktabgacha yoshdagi bolalarni to'g'ri talaffuzga o'rgatish” Toshkent. 1990.
4. “Ilk qadam” Davlat o'quv dasturi. Toshkent. 2018
5. Internet tarmog'i ma'lumotlari.

ТЕХНОЛОГИЯ ПРОЕКТНОГО ОБУЧЕНИЯ

Башмакова Эльмира Ринатовна,
Учитель начальных классов
Высшей категории,
СОШУИОП №1, г.Навои

Аннотация: В данной статье рассматриваются такие понятия, как «технология», «устная речь», «проектное обучение», «говорение» и т.д. Также изучается технология проектного обучения учащихся на уроках в начальной школе.

Ключевые слова: технология, проектный метод

Чаще всего можно услышать не о проектном обучении, а о проектном методе. Этот метод более четко оформился в США к 1919 году. В мире он получил широкое распространение после издания брошюры В.Х. Килпатрика «Метод проектов.» Метод проектов привлек внимание русских педагогов еще в начале XX в. Идеи проектного обучения возникли в России практически параллельно с разработками американских педагогов. Под руководством педагога С.Т. Шацкого в 1905 году была организована небольшая группа сотрудников, пытавшаяся активно использовать проектные методы в практике преподавания. Вместе с тем в зарубежной школе он активно и весьма успешно развивался. В США, Великобритании, Бельгии, Израиле, Финляндии, Германии, Италии, Бразилии, Нидерландах и многих других странах идеи гуманистического подхода к образованию Дж. Дьюи, его метод проектов нашли широкое распространение и приобрели большую популярность в силу рационального сочетания теоретических знаний и их практического применения для решения конкретных проблем окружающей действительности в совместной деятельности школьников.

Под проектным методом имеется в виду система действий педагога и учащихся по разработке проекта педагога рассматривают проектное обучение как развивающее, базирующееся на последовательном выполнении комплексных учебных проектов с информационными паузами для усвоения базовых теоретических знаний. Цель проектного обучения состоит в том, чтобы создать условия, при которых учащиеся: самостоятельно и охотно приобретают недостающие знания из разных источников; учатся пользоваться приобретенными знаниями для решения познавательных и практических задач; приобретают коммуникативные умения, работая в различных группах; развивают у себя исследовательские умения (умения выявления проблем, сбора информации, наблюдения, проведения эксперимента, анализа, построения гипотез, обобщения); развивают системное мышление.

Исходные теоретические позиции проектного обучения:

- 1) в центре внимания – ученик, содействие развитию его творческих способностей;
- 2) индивидуальный темп работы над проектом обеспечивает выход каждого ученика на свой уровень развития;
- 3) комплексный подход в разработке учебных проектов способствует сбалансированному развитию основных физиологических и психических функций ученика;
- 4) глубокое, осознанное усвоение базовых знаний обеспечивается за счет универсального их использования в разных ситуациях.

Классификация учебных проектов (по Э.У. Коллингсу):

- Проекты игр – различные игры, народные танцы, драматические постановки и т.п. Цель – участие детей в групповой деятельности.
- Повествовательные проекты – целью которых, являлось получить удовольствие от рассказов в самой разнообразной форме – устной, письменной, вокальной (песня), музыкальной (игра на рояле) и т.п.
- Конструктивные проекты – создание конкретного, полезного продукта: изготовление кроличьей ловушки, строительство сцены для школьного театра и др.

Список литературы:

1. Алтунина И. Р. Особенности развития детей // Психологическая наука и образование, № 3, 2006.

ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯНИНГ ТАСНИФИ, ҚОНУНИЯТЛАРИ, ТАМОЙИЛЛАРИ ВА МЕЗОНЛАРИ

Жўраев Зайниддин
Кўкон давлат педагогика
институты талабаси

Аннотация

Таълим технологиясининг марказий муаммоси – таълим олувчи шахсини ривожлантириш орқали таълим мақсадига эришишни таъминлашдан иборат. Ушбу мақолада педагогик технологиянинг таснифи, қонуниятлари ва тамойиллари очиб берилган.

Калит сўзлар: таълим технологияси, тамойил, қонуният, мақсад, педагогика, педагогик технология

Айни вақтда Республика ижтимоий ҳаётига шиддатли тезликда ахборотлар оқими кириб келмоқда ва кенг кўламни қамраб олмоқда. Ахборотларни тезкор суръатда қабул қилиб олиш, уларни таҳлил этиш, қайта ишлаш, назарий жиҳатдан умумлаштириш, хулосалаш ҳамда талабага етказиб беришни йўлга қўйиш таълим тизими олдида турган долзарб муаммолардан бири ҳисобланади. Таълим-тарбия жараёнига педагогик технологияни тадбиқ этиш юқорида қайд этилган долзарб муаммони ижобий ҳал этишга хизмат қилади.

Технология (юнон. “techne” – маҳорат, санъат, “logos” – тушунча, таълимот) – муайян (ишлаб чиқариш, ижтимоий, иқтисодий ва б.) жараёнларнинг юксак маҳорат, санъат даражасида ташкил этилиши

Таълим технологияси (ингл. “an educational technology”) – таълим (ўқитиш) жараёнининг юксак маҳорат, санъат даражасида ташкил этилиши

Таълим технологияси – таълим мақсадига эришиш жараёнининг умумий мазмуни, яъни, аввалдан лойишлалаштирилган таълим жараёнини яхлит тизим асосида, босқичма-босқич амалга ошириш, аниқ мақсадга эришиш йўлида муайян метод, усул ва воситалар тизимини ишлаб чиқиш, улардан самарали, унумли фойдаланиш ҳамда таълим жараёнини юқори даражада бошқариш

Таълим методи – ўқув жараёнининг мажмуавий вазифаларини ечишга йўналтирилган ўқитувчи ва талабаларнинг биргаликдаги фаолияти усули бўлса, таълим методикаси эса муайян ўқув предметини ўқитишнинг илмий асосланган метод, қоида ва усуллар тизими.

Ўқитувчининг самарали фаолият кўрсатишга ундовчи дарснинг методик ишланмасини пухта ишлаб чиқишдан фарқли ўлароқ, таълим технологияси талабалар фаолиятига нисбатан йўналтирилган бўлиб, у талабаларнинг шахсий ҳамда ўқитувчи билан биргаликдаги фаолиятларини инобатга олган ҳолда, ўқув материалларини мустақил ўзлаштиришлари учун зарур шарт-шароитларни яратишга хизмат қилади.

Таълим технологиясининг марказий муаммоси – таълим олувчи шахсини ривожлантириш орқали таълим мақсадига эришишни таъминлашдан иборат.

Педагогик технология назарияси ўтган асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб асосланиб келинаётган бўлсада, айнан “педагогик технология” тушунчасига нисбатан турлича ёндашувлар мавжуд. Хусусан, педагог олим В.П.Беспалько педагогик технологияни “амалиётга тадбиқ қилинадиган муайян педагогик тизим лойиҳаси” дея таърифлайди ҳамда асосий диққатни ўқув-педагогик жараёни олдиндан лойиҳалашга қаратади.

Педагогик технология – таълим шакллари тақомиллаштириш вазифасини кўзлаган ўқитиш ва бошқаларни ўзлаштиришнинг барча жараёнларини техника ва инсон омилларида, уларнинг биргаликдаги ҳаракатлари воситасида яратиш, тадбиқ этиш ва аниқлашнинг изчил методи (ЮНЕСКО).

Ўз моҳиятига кўра педагогик технология вақт тақсимотига мувофиқ дастурланиб, илмий жиҳатдан асосланган шамда кутилган натижага эришишни таъминловчи педагогик жараённинг барча босқич ва қисмларининг вазифалари аниқ белгиланган тизимни ифодалайди.

Таълим тизимини технологиялаштириш ғояси ўтган асрнинг бошларида Ғарбий Европа ва АҚШда таълим тизимини ислоҳ қилиш, таълим самарадорлигини ошириш, шахснинг ижтимоийлашувини таъминлаш учун муайян шарт-шароитни яратиш борасидаги иж-

тимой ҳаракат юзага келган даврда илк бора ўртага ташланди. Мазкур ғоя 30-йилларда таълим жараёнига “педагогик техника” (“таълим техникаси”) тушунчасининг олиб кирилиши билан асосланди. Ушбу даврларда яратилган махсус адабиётларда “педагогик (таълим) техника(си)” тушунчаси “ўқув машғулотларини аниқ ва самарали ташкил этишга кўмаклашувчи усул ва воситалар йиғиндиси” тарзида талқин этилди ҳамда ўқув жараёнига ўқув ва лаборатория жихозларининг олиб кирилиши, улардан самарали, унумли фойдаланиш, материал мазмунини кўрсатмали қуроллар ёрдамида тушунтириш каби ҳолатлар таълим самарадорлигини оширишга ёрдам берувчи етакчи омиллардир дея баҳоланди.

XX асрнинг 50-йилларида таълим жараёнида техник воситаларни қўллаш “таълим технологияси” йўналишини белгилаб берувчи омил дея эътироф этилди, асосий эътибор талабалар аудиториясини кенгайтириш техник воситалардан фойдаланиш эвазига амалга оширилиши, техник воситаларнинг имкониятларини янада такомиллаштириш, уларнинг ахборот сифимини кенгайтириш, ахборотларни узатиш хизматини сифатли ташкил этиш, таълим олишни индивидуаллаштириш каби масалаларга қаратилди. Бу борада олиб борилган тадқиқотларнинг объекти, таянч нуқтаси сифатида техник воситалар имкониятлари, уларни такомиллаштириш жараёни қабул қилинди, шунингдек, ўқув жараёнини “технологиялаштириш”нинг ташкилий жиҳатларини ўрганишга алоҳида урғу берилди.

60-йилларнинг бошларида таълимни дастурлаш асосида таълим жараёнини ташкил этиш “технология” тушунчасининг моҳиятини очиб берувчи омил сифатида кўрила бошланди. Дастурий таълим талабаларга муайян билимларни алоҳида қисм ҳолида эмас, балки изчил, яхлит тарзда берилишини назарда тутди. Таълим жараёнини яхлит, мақбул дастурга мувофиқ ташкил этиш таклифи илк бора АҚШда фаолият юрита бошлаган “Дастурий таълим ва ўргатувчи машиналар бўйича бирлашган Қўмита” томонидан илгари сурилган.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Аверьянов П.Ф., Чиж А.Г., Исламова Е.А. Приоритеты модернизации образования. Фундаментальные исследования. – 2008. – № 8 – С. 66-67
2. Модернизация образования [электрон ресурс] // <http://www.gov.karelia.ru/Leader/Gossovet/d14.html>.
3. Н.А. Муслимов ва бошқ. “Педагогнинг инновацион фаолиятини ривожлантириш” Тошкент - 2019

ФАНЛАРНИ ЎҚИТИШДА ИНТЕРФАОЛ МЕТОДЛАРДАН ФОЙДАЛАНИШ.

Исмоилова Зебо Тураевна
Бухоро вилояти Қоракўл тумани
19- умумтаълим мактабининг
Информатика фани ўқитувчиси
Тел: 998946575685

Аннотация: Ушбу мақола бугунги кунда фанларни ўқитишда долзарб бўлган янги методлардан фойдаланиш, уларни таълим жараёнида қўллаш ҳақида батафсил маълумот берилган. Хусусан замонавий технологиялардан фойдаланган ҳолда дарс жараёнини қизиқарли ҳамда ўқувчи ёшлар учун тушунарли ўтиш ширлари баён этилган.

Калим сўзлар: Информатика, компьютер, телевидение, радио, нусха кўчирувчи қурилма, слайд, видео ва аудио магнитофон, замонавий технология, case-study, график органайзерлар, стратегиялар.

Барча соҳалар сингари педагогика соҳасига ҳам сўнгги йилларда турли ахборот воситалари (компьютер, телевидение, радио, нусха кўчирувчи қурилма, слайд, видео ва аудио магнитофонлар) ёрдамида таълим жараёни ташкил этилишига алоҳида эътибор қаратилмоқда. Ўқитувчилар олдида ўқитишда турли ахборот воситаларидан ўринли, мақсадли, самарали фойдаланиш вазифаси туради. Шу сабабли ўқувчи ва тингловчиларга мавзу баёни тушунарли ва қизиқарли бўлиши учун, уларни дарс давомида зериктириб қўймаслик учун турли методлар орқали дарс жараёнини олиб бориш керак. Ҳозирги кунда дарс жараёнини оқилона ташкил қилиниши, таълим берувчи томонидан таълим олувчиларнинг қизиқишини орттириш, фаоллигини муносиб рағбатлантириб бориш, кичик гуруҳларда ишлаш талаб этилади. Интерфаол методлар деганда аввало таълим олувчиларни фаоллаштирувчи ва мустақил фикрлашга ундовчи, таълим жараёнинг марказида таълим олувчи методлар тушунилади. Ушбу методлар қўлланилганда ўқувчилар бутун дарс давомида фаол қатнашишлари мумкин.

“CASE-STUDY” методи шундай методлардан биридир. “Case-study” (инглизча “case” – воқеа, ҳодиса, “study” – ўрганиш, ўқиш, ўқимоқ сўзларининг бирикувидан ҳосил қилинган.) бўлиб, метод аниқ, реал ёки сунъий яратилган вазиятларни ўрганиш, таҳлил этиш ва ижтимоий аҳамиятга эга натижаларга эришишга асосланган таълим методидир. Мазкур метод ўқувчиларга аниқ, реал ёки сунъий яратилган муаммоли вазиятни таҳлил қилиш орқали ўқитувчи томонидан ўқувчиларга билимларни тайёр ҳолда етказиш ёки ечимларни бериш эмас, балки уларни ҳал этишнинг энг мақбул вариантларини топиш кўникмаларини шакллантиришга хизмат қилади. Яъни, ўқувчиларни бевосита ҳар қандай мазмунга эга муаммоли вазиятни ўрганиш ва таҳлил қилишга, унинг ечимини топиш учун мустақил изланишга ҳамда аниқ ёки муқобил қарорлар қабул қилишга ўргатади. Агар у ўқув жараёнида маълум бир мақсадга эришиш йўли сифатида қўлланилса, метод характериға эга бўлади, бирор-бир жараёнини тадқиқ этишда босқичма-босқич, маълум бир алгоритм асосида амалга оширилса, технологик жиҳатни ўзида акс эттиради.

Технология негизида муайян муаммоли вазиятни ҳал қилиш жараёнининг умумий моҳиятини акс эттирувчи элементлар ётади. Булар куйидагилар:

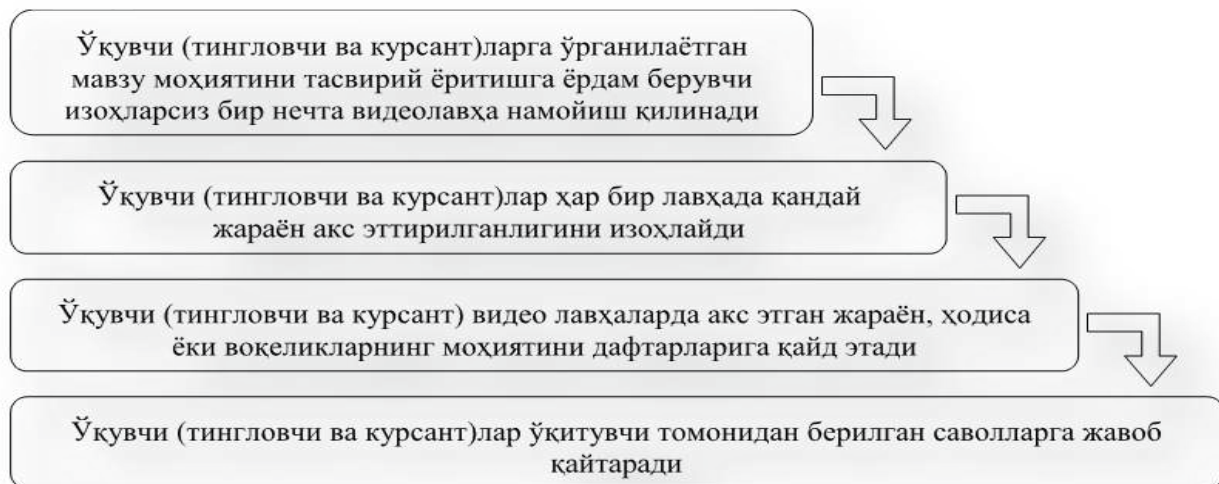

муаммони ҳал қилиш юзасидан олиб борилаётган илмий изланишнинг усул ва воситалари, ахборотларни тўплаш, уларни ўрганиш усул ва воситалари, илмий таҳлилнинг усул ва воситалари, ўқитувчи ва ўқувчи ўртасидаги таълимий алоқанинг усул ва воситалари, ўқув натижалари ва бошқалар киради. Фанларни ўқитиш жараёнида интерфаол методлардан

фойдаланиш ўзига хос хусусиятга эга. Улар ўқувчиларни фикрлаш доирасини кенгайтиради, уларнинг ижодкорлик қобилиятини оширади. Методларни, таълим стратегияларни, График органайзерларни биргаликда қўллаш дарс жараёнини мукамал олиб боришга хизмат қилади. Бу ўқитувчи билан биргаликда ўқувчидан ҳам юқори малака ва билим талаб қилади.

Информатика дарсларида энг сўнгги замонавий методлардан фойдаланиш, замонавий инновацион технологиялар орқали уларни баён қилиш муҳим рол ўйнайди. «**Видео топишмоқ**» стратегиясидан фойдаланиш худди шундай методлардан биридир. У қуйидагича амалга ошади:

Видео лавҳалар намойиш қилинган, ўқувчилардан лавҳада қандай жараён, ҳодиса ёки воқелик акс этганлиги ҳақида қисқа савол жавоб бўлади. Уларда қисқа жараён орқали мавзунини тушуна олиш қобилиятларини шакллантирилади. . Видео топишмоқнинг жавобини топиш орқали ўқувчилар ўрганиладиган янги мавзу ҳақида тасаввурга эга бўладилар ва уни амалиётда қўўллаш оладилар. Сабаби ҳар бир ўқувчининг мавзунини қабул қилиш йўллари турличадир. Баъзилари савол жавоб орқали бўлса, баъзилари кўриш орқали қабул қилишади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Букатов В.М. Педагогические таинства дидактических игр. – М., 2003.
2. Психолого-педагогическое сопровождение реализации инновационных образовательных программ / Под ред. Ю.П.Зинченко, И.А.Володарской. – М.,
3. Панфилова А.П. Инновационные педагогические технологии. Активное обучение: Учебное пособие.

ЗАМАНАУИ ТЕХНОЛОГИЯЛАРДАН ТИИМДІ ПАЙДАЛАНУ АРҚЫЛЫ ОҚУШЫЛАРДЫҢ ШЫҒАРМАШЫЛЫҚ ҚАБІЛЕТІН ДАМУ ЖОЛДАРЫ

Кезенбаев Дархан Абдимуратович,
№25 мектептің қазақ тілі пәнінің мұғалімі
Науаи облысы Канымек ауданы

Аңдатпа: қазақ тілі сабақтарында оқыту технологияларының маңыздылығы, оқушылардың шығармашылық қабілеттерін арттыру, пәнге қызығуын, ынтасын арттыратын әлеуметтік, танымдық мотивтердің қалыптасуына жол ашу, алған білімдерін практикалық іскерлік – дағдыға айналдыру.

Ж.Аймауытов айтқандай: «Сабақ беру – жай ғана шеберлік емес, ол жаңадан жаңаны табатын өнер» десек, бүгінгі оқыту жүйесінде әр түрлі жаңа технологияларды пайдалану тәжірибеге еніп, нәтижелер беруде. Қазіргі оқытудың басты талабы – сабақтың сапасын арттыра отырып сабақ түрлері мен әдістерін танымдылық, білімділік деңгейге жеткізу болса, мақсаты – білім мазмұнын жаңартумен қатар, оқытудың жаңа әдіс – тәсілдері мен әр түрлі құралдарын қолданудың тиімділігін арттыруды талап етеді. Жаңа заман мұғалімі өз білімін қолданумен қатар өз шәкірттеріне зерттеушілік, ізденушілік әрекеттерін де меңгертуі керек. Бүгінгі күнде сабақта қолданатын түрлі әдіс – тәсілдердің тиімді жолдарын мұғалім өз еркімен таңдайды. Әрбір ұстаз өз оқушыларының талантты да талапты, дарынды да дара болғанын қалайды. Осыған жетуге тырысып, оны шешу жолдарын іздейді. «Білім алу – батылдық, оны толықтыру – даналық, ал шебер қолдана білу – өнер» деген халқымыздың қанатты сөзі сындарлы тәсіл теориясымен астасып жатыр десек, оқушылардың шығармашылық және танымдық ерекшеліктерін анықтау мақсатында олардың ерекше қабілеттерін айқындау жолдарын анықтау керек деп ойлаймын. Осыған сай оқушылардың қабілеттері арнайы тапсырмалар нәтижесі бойынша және оқушылардың қабілетіне байланысты анықталуы мүмкін. Мәселен:

- Шығармашылық қабілеті;
- Танымдық, зерттеушілік қабілеті;
- Табиғи дарын;
- Мәнерлеп оқу қабілеті;

Бұдан соң оқушылардың бойындағы ерекшеліктерді дамыту барысында әр оқушының өз қабілетіне сай тапсырмалар мен мынадай жұмыстар жүргізуге болады:

- жалпы қабылданған бағдарламамен шектелмеу;
- оқушылардың оқыған тақырыбына тереңірек үңілуіне тосқауыл жасамау;
- білмегенін меңгерту, жіберген кемшіліктерін түзетуге мүмкіндік беру;
- өз ойын еркін жеткізе білуге үйрету.

Осы талаптарды орындаған жағдайда ғана білімді, талапты, өз ойын еркін жүзеге асыра алатын, шығармашылық қабілеті дамыған оқушы қалыптасады. Сол үшін сабақ барысында оқушыны жетістікке жеткізуде қандай әдіс – тәсілдерді қолдануға болатынын анықтап, іс – тәжірибеге енгізудің жолдарын қарастыруды жөн көрдім. Бұл ретте сыни тұрғыдан ойлау стратегиясы мен күзиреттілікті қалыптастыру амалдары сияқты технологиялардың маңызы зор деп ойлаймын. Жоғарыда айтқанымдай сын тұрғысынан ойлау технологиясы ерекше шешім қабылдауға түрткі болып, оқушыны салыстыру арқылы шығармашылық қабілетінің шыңдалуына жетелейді. Мысалы оқытушы «Жыл мезгілдері» тақырыбын өткенде оқушы өз ойын айтады және сөйлемдер құрастырып, сөйлемдерден шағын әңгіме құрастырады. Ал осы құрастырған шығармасын кітаптағы әңгімемен салыстырады. Олардың айырмашылықтары мен ұқсастықтарын анықтайды.

Тілдік күзиреттілік технологиясы бойынша оқушы өз ойын ортаға салады, орындайтын тапсырмаларының мақсатын, топтар арасында өз қызметін анықтап, жұмыс істеу кезеңдерін жоспарлап, бірінші нәтижеге қол жеткізу уақытын белгілейді. Өз зерттеулерін жүргізе отырып алған нәтиже туралы есеп береді, бір-бірін тыңдай отырып толықтырады, жұмыстары арқылы өзін – өзі, бірін – бірі бағалайды. Бұл оқушының өзіне талап қоя алуын, қойған мақсатына жетуін, топтаса жұмыс істеу дағдыларын, шығармашылық қабілетінің артуын қалыптастырады. Солай екен оқушылардың білім алу кезіндегі

шығармашыл белсенділігі, өз беттерімен білімді игеру дәрежелері мектеп өміріндегі басты мәселе болып қала береді. Қазақ тілі мен әдебиеті сабақтарында жаңа технологияларды қолдану арқылы оқушылардың таным белсенділігін арттыру, қазіргі қоғам талабына сай ой – өрісін дамыту, шығармашылығын кеңейту, дамыту, терең білімді, бәсекеге қабілетті тұлғаны жасау, заман сұранысына сай ізденімпаз тұлғаны қалыптастыру үшін мұғалім сабақтың жүргізілу жүйесін жетілдіріп, сабақтың сапасы мен тиімділігін арттырып, өзгерістер енгізуге барлық күш – жігерін жұмсауы тиіс.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Садуақасова Ж.Н. Жаңа педагогикалық технологиялар арқылы болашақ мұғалімдердің кәсіби бағыттылығын қалыптастыру «Қазақ тілі мен әдебиеті» журналы 2014 ж.
2. Бұзаубақова К. Ж. «Жаңа педагогикалық технологиялар» Тараз 2003 ж.
3. Инновациялық технологиялар арқылы функционалдық сауаттылықты көтерейік Қазақстан мектебі. 2014, № 9, 17-19 б.

ТАЪЛИМ ТИЗИМИНИ МОДЕРНИЗАЦИЯЛАШНИНГ УСТУВОР ЙЎНАЛИШЛАРИ

Мамажоновна Гулжаҳон

Бағдод тумани 15-мактаб ўқитувчиси

Имомназарова Зилола

Учкўприк тумани 32-мактаб ўқитувчиси

Сафарова Маҳлиё

Қўқон ДПИ 2-курс талабаси

Аннотация

Сийёсатда, иқтисодда, ҳўжаликни ташкил этиш структурасида, маъмурий тузилма шаклларида юзага келаётган жиддий ўзгаришлар таълим тизимини модернизация қилишни тақозо этди ва унинг келгуси йиллардаги устувор вазифаларини белгилаб берди. Ушбу мақолада таълимни модернизация қилишнинг асосий масалалари таҳлили қилинган.

Таянчтушунчалар: модернизациялаш, таълимжараёнини модернизациялаш, технология, педагогик технология, технологиялаштириш, таълим жараёнини технологиялаштириш, тарбия жараёнини технологиялаштириш, инновация, новация, инновацион таълим технологиялари, инновацион жараён, таълимий инновацион жараён, таълимий инновацион жараён босқичлари.

Ҳозирги вақтда таълимнинг концептуал асослари, бизнинг фикримизча, қуйидагилардан иборат бўлиши керак: таълимнинг устуворлигини англаш, ижтимоий ва касбий йўналтирилганлик, таълимнинг узлуксизлиги, узлуксизлиги ва инсонпарварлик қиймати. Ўзбекистон шароитида таълим мақсади ғояси сўнгги йилларда сезиларли ўзгаришларга дуч келди. 80-йилларнинг охирида университет дипломининг мавжудлиги нуфузли ижтимоий қатламга мансублигидан, маълум имтиёзлар мавжудлигидан далолат берар эди. Бу моддий ресурслар, вақт ва кучнинг самарали сармояси эди. Таълим асосан ижтимоий зинапоянинг кўтарилишини белгилаб берди. Кейинчалик бу тенденция деярли йўқолди. Ёшлар ҳаётда, айниқса, моддий жиҳатдан муваффақиятга эришишда юқори даражадаги билим муҳим рол ўйнамаслигини англаб етди [1]. Бироқ, бугунги кунда таълимга бўлган муносабат яна аҳамиятли бўлди. Ривожланаётган интеллектуал мулк бозори тизими таълимнинг ролини оширишда муҳим рол ўйнади. Бозор тизими мутахассисларга қўйиладиган касбий талаблар даражасини сезиларли даражада оширди, бу эса таълим тизимининг уларнинг тақдим этилаётган таълим хизматлари сифатига мос келишини таъминлаш бўйича аниқ мажбуриятларини келтириб чиқарди.

Илм-фан, техника, ишлаб чиқариш ва технологиянинг жадал ривожланиши жамият ҳаётининг барча соҳаларида тараққиётининг янги истикболларини очиб берди. Инсониятнинг давлат ва жамият қурилишига доир асрий тажрибалари ижтимоий муносабатларни янги ҳаёт шартлари асосида тартибга солиш борасидаги илғор ёндашувларнинг қарор топтирилишига олиб келди. Мазкур ёндашувларнинг моҳияти сўнгги йилларда умумий тарзда “модернизациялаш” тушунчаси ёрдамида ифодаланиб келинмоқда. Хўш, “модернизация” тушунчаси луғавий жиҳатдан қандай маънони англатади? Ушбу тушунча негизида қандай ҳолат тавсифланади?

Модернизация (ингл. “modern” – замонавий, илғор, янгиланган) – объектнинг янги талаблар ва меъёрлар, техник кўрсатмалар, сифат кўрсаткичларига мос равишда янгиланиши саналади

Педагог-ўқитувчи инновацион фаолиятининг ривожланиши—бу таълимдаги стратегик йўналишлардан биридир.

Таълимда педагогик кадрларни инновацион фаолиятга тайёрлаш муаммоси юзага келди. Рўй бераётган инновацион жараёнлар таълим методологияси ва психологик тадқиқотларда ёритилди. Фандаги инновацияларга концептуаль ёндошиш методологияда (Ю.В.Громыко, В.И.Слободчиков, П.Г.Шедровицкий ва б.); психологияда (Л.С.Выготский, В.В.Давидов, Н.Ф.Талызина ва б.); умумий педагогикада (М.В.Кларин, М.М.Поташник, А.И.Пригожин, Н.Р.Юсуфбекова, К.Ангеловски, Ю.Воглайд, К.Роджерс ва б.) тавсифланган.

Илмий-педагогик адабиётларда ўқитувчиларни инновацион фаолиятга тайёрлаш тажри-

баси қатор олимлар томонидан умумлаштирилган.

Одатда модернизация жараёнида машиналар, дастгоҳлар, ишлаб чиқариш қуроллари ҳамда технологик жараёнлар янгиланади. Бироқ, илм-фан, техника, ишлаб чиқариш ва технологияларнинг ривож туфайли жамият ҳам ривожланишнинг муайян босқичидан янада такомиллашган босқичга ўтади. Фалсафий талқинда ифода этганда миқдор ўзгаришлари туб сифат ўзгаришларига айланади. М: ўрта асрларда аграр характер касб этган жамият илм-фан, техника, саноат ва ишлаб чиқаришнинг ривожланиши билан индустриал жамиятга айлани.

Ижтимоий модернизация жамиятнинг ижтимоий тизимдан очик фуқаролик жамиятига айланишини англатади. Ушбу турдаги модернизация негизда жамиятнинг ижтимоий қатламларида умумий ёки хусусий характердаги янгиланишлар содир бўлади. Жумладан, таълим соҳадаги янгиланишлар ҳам шулар жумласидандир.

Таълим тизимининг модернизацияси – жамиятнинг ижтимоий, иқтисодий ва маданий эҳтиёжларини, унинг малакали кадрларга, шахснинг эса сифатли таълим олиш бўлган талабини қондириш, таълим тизимини барқарор ривожланишини таъминлаш мақсадида мавжуд механизмнинг қайта ишлаб чиқилиши ёки такомиллаштирилишидир.

Мазкур модернизация шахсни ўқитиш ва тарбиялашга оид энг яхши анъаналарни сақлаб қолган ва бойитган ҳолда мажмуавий характер касб этиб, таълим тизимининг барча соҳаларини тўла қамраб олади ва жамиятда қарор топган малакали мутахассисларни тайёрлаш борасидаги эҳтиёжни қондиришга хизмат қилади [2].

Таълим тизимининг модернизациялашда қуйидаги устувор вазифалар ҳал қилинади:

- ҳар бир шахснинг тўлақонли таълим олишида бошқалар билан тенг ҳуқуқлилиги ва таълим олишнинг очиклигини таъминлаш;

- узлуксиз таълим тизимида янги сифат кўрсаткичларига эришиш;

- янги таълим ресурсларини жалб қилиш ва улардан самарали фойдаланиш асосида узлуксиз таълим тизимида самарали меъёрий-ҳуқуқий ва ташкилий-иқтисодий механизмларни шакллантириш;

- давлат ва жамиятнинг қўллаб-қувватлаши негизда таълим тизими ходимларининг ижтимоий мақоми ва касбий компетентлигини ривожлантириш;

- таълим тизимининг давлат ва жамоатчилик бошқарувига асосланганлик тамойилига мувофиқ таълим жараёни иштирокчилари – талабалар, педагоглар, ота-оналар ва таълим муассасаларининг ролини ошириш.

Барча давлатларда бўлгани каби Ўзбекистон шароитида ҳам таълим тизимини модернизациялашда давлат, жамият, маҳаллий ва ижтимоий ташкилотлар, юқори ҳамда қуйи бошқарув органларининг ўрни ва роли, улар ўртасидаги ўзаро бирлик, ҳамкорлик муҳим аҳамиятга эга.

Замонавий шароитда таълим тизимини модернизациялашнинг устувор йўналишлари қуйидагилар саналади:

- электрон ахборот-таълим ресурсларини яратиш;

- ўқитишнинг мавжуд ва янги технологик шакллари ўзаро мувофиқлаштириш;

- ўқув ҳамда мутахассислик фанлари асосларининг талабалар томонидан мустақиллик ўзлаштирилиши учун қулай педагогик ва технологик шарт-шароитларни вужудга келтириш.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Аверьянов П.Ф., Чиж А.Г., Исламова Е.А. Приоритеты модернизации образования. Фундаментальные исследования. – 2008. – № 8 – С. 66-67

2. Модернизация образования [электрон ресурс]

3. // <http://www.gov.karelia.ru/Leader/Gossoveto/d14.html>.

4. Н.А. Муслимов ва бошқ. “Педагогнинг инновацион фаолиятини ривожлантириш” Тошкент - 2019

ПЕДАГОГИК ТЕХНОЛОГИЯНИНГ АСОСИЙ ТАМОЙИЛЛАРИ

Мамажоновна Хулкаррой

Фурқат тумани 25-мактаб ўқитувчиси

Рахматуллаев Салимжон Саминович

Данғара туман 12-мактаб психологи

Жўраев Зайниддин

Қўқон ДПИ Жисмоний маданият факултети талабаси

Аннотация

Педагогик технология умумий дидактик тамойилларга эга бўлиши билан бирга, ўзига хос бўлган тамойилларга ҳам эга. Ушбу мақолада педагогик технологиянинг асосий тамойиллари ёритиб берилган.

Калит сўзлар: педагогик технология, педагогика, тамойил, дидактика, санъат, яхлитлик, асослилик.

Педагогика - бу санъат, деган фикр бор. Аммо, маълумки, санъат ҳар бир инсон учун эмас, балки фақат маълум қобилиятга эга бўлган ўз ишининг устаси учундир. Афсуски, ҳамма ўқитувчилар ҳам педагогик маҳоратга эга эмаслар, лекин “санъат сезгига, технология эса илмга асосланади” экан, ҳамма ҳам педагогик технологияни ўзлаштира олади [1, 3-б.]. Бу илмни пухта эгаллаш яхши ўқитувчи бўлиш демакдир. Педагогик технологиянинг асосий тамойиллари ва уларнинг моҳиятини билиш мазкур жараён ҳақида аниқ тасаввурга эга бўлиш имкониятини яратади.

Педагогик технология умумий дидактик тамойилларга эга бўлиши билан бирга, қуйидаги айнан ўзигагина хос бўлган тамойилларга ҳам эга:

1. Бир бутунлик, яхлитлик тамойили икки жиҳатни ўзида акс эттиради: 1) таълим, тарбия ҳамда шахс камолоти (тараққиёти) бирлиги; 2) педагогик технологиянинг муайян, қатъий тизимга эгаллиги, “тизимлилик” тушунчаси бу ўринда ҳам маълум ўқув фанини ўқитиш жараёнига, ҳам умумий таълим жараёнига хосликни англатади.

2. Асослилик (фундаментлик) тамойили фанларнинг ўрганиш объекти, ички моҳияти ва хусусиятларига кўра турли йўналиш (блок)ларга бўлиб ўрганиш афзалликларини ифода этади. Ўқув фанлари табиий, ижтимоий ва гуманитар фанлар тарзида туркумлаштирилган. Ҳар бир ўқув фани унинг учун “ядро”, “ўзак” саналувчи ахборотларга эга бўлиб, ушбу ахборотлар шахс томонидан фанлар асосларининг ўрганилиши, аниқ мутахассислик бўйича мустақил билим олиш, ўзлаштирилган билимларни кенгайтириб бориш йўлида таянч тушунчалар бўлиб хизмат қилади.

Бундай ёндашув маълум йўналиш бўйича мутахассисларни тайёрлаш жараёнида фанлараро алоқадорлик хусусиятидан фойдаланиш имконини ҳам беради. Ўқув фанларининг муайян йўналишлар тарзда бириктирилиши шахс хотирасига нисбатан зўриқишни камайтиради, шунингдек, фикрлаш қувватини оширади, тафаккурнинг юзага келшини таъминлайди.

XX асрнинг 80-йилларида таълим жараёнини ташкил этиш таълим олувчиларга мавжуд фанлар соҳалари бўйича оз-оздан маълумот (билим) беришдан иборат деб талқин этилган бўлса, 90-йилларда ушбу жараённинг ташкил этилиши ўзлаштирилган билимлар негизида муайян, аниқ фан бўйича янги маълумот (билим)ларга эга бўлиш учун қулай шароитни яратиш жараёни сифатида эътироф этилди.

3. Маданиятни англаш (маданий ҳаётнинг ривожланишига мувофиқлик) тамойили немис педагоги А.Дистервег томонидан XIX асрда истеъмолга киритилган бўлиб, бугунги кунга қадар ҳам ўз аҳамиятини йўқотмаган. Маданиятни англаш тамойили талабаларга ижтимоий жамиятнинг маданий тараққиёти даражасидан келиб чиқиб таълим берилишини назарда тутди. Ўтган асрда таълим самарадорлигини таъминловчи етакчи омил сифатида педагогнинг билим даражаси ва маҳорати эътироф этилган бўлса, бугунги кунда ўқитувчининг билими, салоҳияти ҳамда маҳоратининг юқори даражада бўлиши билангина муваффақиятларни қўлга киритиб бўлмаслиги барчага аён. Мазкур ўринда замонавий фан ва техника имкониятлари, хусусан, компьютер, мультимедия воситалари, шунингдек, жамиятнинг ижтимоий ва иқтисодий тараққиётининг эътиборга олиниши муҳим аҳамият касб этади.

4. Таълим мазмунини инсонпарварлаштириш ва инсонийлаштириш тамойили. Тилга олинган ҳар икки тушунча ҳам луғавий жиҳатдан (юнон. “humanus” – инсонийлик, “humanitas” – инсоният), бир ўзакка эга бўлса-да, уларнинг ҳар бири ўзига хос маъноларни ифодалайди.

5. Ўқитиб тадқиқ этиш, тадқиқ этиб ўқитиш тамойили. Ушбу тамойил қуйидаги икки жиҳатни ёритишга хизмат қилади: 1) таълим муассасаларининг ҳар бир ўқитувчиси ўз фани соҳасига талабаларни жалб қилган ҳолда тадқиқотларни олиб бориши лозим; 2) ўқитувчи таълим технологиясини ишлаб чиқади, уни амалиётда синаб кўради, кузатади ва тузатишлар киритади, яъни, у таълим жараёнини тадқиқ этади.

6. Таълимнинг узлуксизлиги тамойили таълим олувчиларнинг касбий сифатларга эга бўлишлари, мавжуд сифатларнинг ҳаётий фаолият давомида такомиллашиб боришини назарда тутати. Шахсга унинг бутун умри учун асқотиши мумкин бўлган билимларни бериш мумкин эмас, зеро, мавжуд билимлар ҳар беш-ўн йил мобайнида ўзгариб, мазмунан бойиб боради. Демак, мазкур тамойил ўқитувчининг ўз фаолиятида мустақил таълимни ташкил этишга эътибор бериши, педагог етакчилигини таъминлаган таълимдан талабаларнинг мустақил билим олишлари учун шарт-шароитлар яратиб бериши ифодалайди.

7. Фаолиятли ёндашув тамойили назария ва амалиётнинг дидактик боғлиқлигига асосланади. Дидактика назариясида билим тушунчаси қуйидаги икки хил маънода изоҳланади: а) таълим олувчилар ўзлаштириши лозим бўлган билимлар; б) улар томонидан ўзлаштирилиб, амалий фаолият жараёнида қўлланиладиган, шахсий тажрибага айланган билимлар.

Билимлар фаолият жараёнида мустаҳкамланади, шу сабабли талабаларда назарий билимларни амалда қўллай олиш иқтидорини тарбиялаш лозим. Амалиётдаги тадқиқига эга бўлмаган билимлар тез орада унутилиб юборилади.

Ўқитиш тизимида педагогик технологияларини самарали қўллаш педагогнинг касбий компетентлигига ҳам боғлиқ. Шу сабабли педагогик технологияларнинг самарадорлигини педагог томонидан уларнинг қўлланилишига кўра ҳам баҳолаш мумкин. Бунда қуйидаги мезонлар муҳим аҳамиятга эга.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Аксёнов К.В. Педагогические технологии в образовательном процессе военного вуза. Монография. – Ярославль, издательство ЯВФЭИ, 2005. – 148 с.
2. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии. – М.: Педагогика, 1989. – 192 с.
3. Н.А. Муслимов ва бошқ. “Педагогнинг инновацион фаолиятини ривожлантириш” Тошкент - 2019

ТАЪЛИМДА ИННОВАЦИОН ЖАРАЁНЛАРНИНГ КЕЧИШ БОСҚИЧЛАРИ

Мамажоновна Шахнозахон

Кўкон ДПИ ўқитувчиси

Тўйчиева Динорохон

Фуркат тумани 25-мактаб ўқитувчиси

Қурбонова Дилшунос

Кўкон ДПИ талабаси

Аннотация

Айни пайтда мамлакатимизда таълим соҳасидаги миллий сиёсатда жиддий ўзгаришлар амалга оширилмоқда. Бу шахсга йўналтирилган педагогика позициясига ўтиш билан боғлиқ. Замонавий мактабнинг вазифаларидан бири педагогик жараённинг барча иштирокчиларининг имкониятларини очиш, уларнинг ижодий қобилиятларини намоён қилиш имкониятини беришдир. Ушбу муаммоларни ҳал қилиш таълим жараёнларининг ўзгарувчанлигини амалга оширмасдан мумкин эмас, бу билан боғлиқ ҳолда чуқур илмий ва амалий тушунишни талаб қиладиган турли хил инновацион тип ва типдаги таълим муассасалари мавжуд. Ушбу мақолада таълимда инновацион жараёнларнинг босқичлари таҳлил қилинган.

Таянч тушунчалар: инновация, инновацион жараён, таълим жараёнини модернизациялаш, технология, педагогик технология, технологиялаштириш, таълим жараёнини технологиялаштириш, таълимий инновацион жараён, таълимий инновацион жараён босқичлари.

Замонавий ўзбек мактаби сўнгги йилларда миллий таълим тизимида амалга оширилган улкан ўзгаришларнинг натижасидир. Таълим тизимининг ривожланиши инновацияларнинг яратилиши, тарқатилиши ва ўзлаштирилиши туфайли юзага келади. Таълим соҳасидаги инновацион жараён - таълим тушунчалари, ўқув дастурлари мазмуни, метод ва усуллари, ўқитиш ва тарбиялаш усуллариининг янгиланиши ва ўзгариши. Таълимдаги инновацион жараённинг мақсади таълим тизимининг мавжуд анъанавий элементларини ёки уларнинг ўзаро муносабатларини тубдан ўзгартириш ва тизимнинг янги сифат ҳолатига эришишдир. Таълимда рўй бераётган ислохотлар чуқур ўзгаришлар таълим тизимининг демократиялашуви ва инсонпарварлашуви таълимни бошқариш тизимининг янгиланиши таълим сифатига бўлган объектив талаби педагогларни инновацион фаолиятга тайёрлаш зарурлигини кўрсатмоқда.

Шунингдек шахснинг педагогик фаолиятга йўналганлиги тўғрисида қатор олимлар ўз фикрларини билдиришган, жумладан, “Шахснинг педагогик касбга қизиқиши ва фаолиятнинг ушбу тури билан шуғулланишга бўлган иштиёқи”, “Болаларга бўлган муносабат, педагогик меҳнатга иштиёқ, педагогик кузатувчанлик қобилияти”. Демак, шахснинг педагогик фаолиятга йўналганлиги унинг дунёқараши, педагогик касбига қизиқиши, у билан шуғулланишга бўлган лаёқати билан белгиланади.

Ҳозирги вақтда таълимдаги инновацион ҳаракатларнинг хусусиятини ўрганмаган, таълим соҳасидаги инновацион фаолиятнинг моҳиятини тушунмайдиган, инновацион таълим технологияларини кенг эгалламаган ўқитувчини замонавий педагог, етук мутахассис деб ҳисоблаб бўлмайди.

Таълимдаги инновацион жараёнларнинг тадқиқ этишда инновациялар ва ўқитувчининг ижодий фаолиятига тегишли (янгиликни баҳолаш меъзонлари, анъаналар ва инновациялар, иновацион цикл хусусиятлари, ўқитувчининг инновацияларга бўлган муносабати ва ҳ.к.) назарий-методологик характердаги бир қатор муаммолар илгари сурилмоқда. Кўпинча олимлар ўз тадқиқотларида ўқитувчи (педагог)ларни инновацион фаолиятга тайёрлашнинг маълум бир аспекти билан шуғулланганлар:

Масалан:

- Таълим соҳасидаги янгиликларни татбиқ этиш муаммолари;
- Ўқитувчи (педагог)нинг инновацион фаолиятидаги тадқиқот компонентларининг ўрни;
- Ўқитувчининг инновацион фаолиятидаги ижтимоий-маданий муаммоларни, оммавий ва шахсий маданиятнинг бир-бирига ўтишини, индивидуал ва жамоа уйғунлигини ёритиб

бериши;

- Ўқитувчининг киритилган янгиликларга бўлган муносабатларининг асосий мотивларини, ўқув жараёнида педагогнинг янги технологияларни фойдаланиш тайёргарлиги ва мотивацион муаммолари;
- Ўқитувчининг инновацион фаолияти ва рефлексия ўртасидаги ўзаро алоқалари;
- Таълим тизимига педагогик инновацияларни тадбиқ этишнинг психологик муаммолари;
- Педагогик инновацияларнинг моҳияти, таркиби ва баҳолаш мезонларининг назарий-методологик асослари.

Педагогларни инновацион фаолиятга тайёрлаш бўйича тадқиқотлар ичида М.В.Клариннинг ишлари алоҳида ўринни эгаллайди. У ўз ишларида инновацион фаолиятни ижтимоий-маданий лойиҳаларни ишлаб чиқиш ва амалга ошириш орқали ташкил этилган узлуксиз таълимнинг зарурлиги билан боғлайди. Ушбу ёндошув шахснинг эркин танлаш имкониятига йўналганлигидадир, бунда ўқиш фаолияти етакчи ўринлардан бирини эгаллайди ва шахснинг ривожланишидаги муҳим, етакчи восита ва шахсни таълим жараёнига жалб этувчи усул бўлиши мумкин.

Таълим муассасалари инновацион фаолиятини ташкил этиш ва унинг мазмунидаги ўзгаришлар, инновацион йўналишдаги педагогларни тайёрлаш методологик ва технологик ўзгаришлар билан узвий боғлиқдир. Аммо бу жараён педагогларни инновацион фаолиятга тайёрлаш, мукаммаллаштириш бўйича тавсияларнинг йўқлиги сабабли стихияли характерга эга бўлиб қолмоқда.

Педагогнинг инновацион фаолиятига тайёргарлиги жараёни қуйидагича кечади, жумладан: мўлжалланган янгиликни ялпи ва унинг алоҳида босқичлари муваффақиятини башорат қилиш, янгиликни бошқа инновациялар билан қиёслаш, улардан самарадорини танлаб олиш, уларнинг энг аҳамиятли ва аниқлик даражасини белгилаш, янгиликни тадбиқ этишнинг муваффақиятлилиқ даражасини текшириш ва янгиликни тадбиқ этадиган ташкилотнинг инновацияни қабул қилиш қобилиятига баҳо бериш.

Ўқитувчини инновацион фаолиятга тайёрлаш икки йўналишда амалга оширилиши лозим:

- янгиликни идрок қилишга инновацион тайёргарликни шакллантириш;
- янгича ҳаракат қила олишга ўргатиш.

Т.М.Давиденко ҳар қандай педагогик инновацияни эгаллаш учун учта зарури шарт “тушуниш, рефлексия ва шахснинг тайёрлиги” бўлиши кераклигини таъкидлаган.

Инновацион фаолиятда педагог илғор, сермахсул ижодий шахс, кенг қамровли қизиқиш, ички дунёси бой, педагогик янгиликка ўч бўлиши лозим. Инновацион фаолият мотивацион, технологиклик ва рефлексиялик қисмлардан ташкил топади. Инновацион фаолиятни ташкил этишда талабаларнинг билиш фаолияти ва уни бошқариш алоҳида аҳамиятга эга.

Педагогларни инновацион фаолиятга тайёрлаш жараёнидаги муаммо ва тўсиқларни қуйидагича ҳолатларда кўришимиз мумкин:

1. Инновацион фаолият зарурлигини тушуниб етиш, янгиликларни таълим муассасасига киритиш бўйича ижодий фаолиятини жалб этишга тайергарлиги, инновациялар киритишга қаратилган ҳаракатлар натижа келтиришига ишончи.

2. Шахсий мақсадларининг инновацион фаолиятлар билан мослиги ва мувофиқлиги, ижодий муваффақиятсизликни сабоат билан енга олиши.

3. Педагогнинг инновацион фаолиятга йўналтириш учун янгиликни (инновация) идрок қилишга тайёрлаш ва янгича ҳаракат қила олиш кўникмасини шакллантириш.

Турли соҳаларда олиб борилаётган илмий – методик тадқиқотлар, албатта, зарур ва муҳимдир, аммо бўлажак педагог - ўқитувчиларни инновацион фаолиятга тайёрлашни қандай шаклда ташкил этиш ва бошқариш мумкинлиги тўғрисидаги муаммо барча педагог олимлар олдида ечимини кутиб турган асосий муаммолардан бири бўлиб қолмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Аверьянов П.Ф., Чиж А.Г., Исламова Е.А. Приоритеты модернизации образования. Фундаментальные исследования. – 2008. – № 8 – С. 66-67

2. Модернизация образования [электрон ресурс] // <http://www.gov.karelia.ru/Leader/Gossovet/d14.html>.

3. Н.А. Муслимов ва бошқ. “Педагогнинг инновацион фаолиятини ривожлантириш” Тошкент - 2019

ИГРОВЫЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ТЕХНОЛОГИИ

Мамараева Гульнара Маманазаровна,
Учитель начальных классов
Высшей категории,
СОШУИОП №1, г.Навои

Аннотация: В данной статье рассматриваются такие понятия, как «технология», «устная речь», «игровое обучение», «говорение» и т.д. Также изучается технология проектного обучения учащихся на уроках в начальной школе.

Ключевые слова: технология, игровые технологии

Игра - одно из замечательных явлений жизни, деятельность, как будто бесполезная и вместе с тем необходимая. Невольно чаруя и привлекая к себе как жизненное явление, игра оказалась весьма серьезной и трудной проблемой для научной мысли. Значение игры невозможно исчерпать и оценить развлекательно-рекреативными возможностями. В том и состоит ее феномен, что, являясь развлечением, отдыхом, она способна перерасти в обучение, в творчество, в терапию, в модель типа человеческих отношений и проявлений в труде. Понятие «игровые педагогические технологии» включает достаточно обширную группу методов и приемов организации педагогического процесса в форме различных педагогических игр. В отличие от игр вообще, педагогическая игра обладает существенным признаком - четко обучения и соответствующим ей педагогическим результатом, которые могут быть обоснованы в явном виде и характеризуются учебно-познавательной направленностью. Игровая форма занятий создается на уроках при помощи игровых приемов и ситуаций, выступающих как средство побуждения, стимулирования к учебной деятельности. Реализация игровых приемов и ситуаций при урочной форме занятий происходит по следующим основным направлениям:

- дидактическая цель ставится перед учащимися в форме игровой задачи;
- учебная деятельность подчиняется правилам игры;
- учебный материал используется в качестве ее средства;
- в учебную деятельность вводится элемент соревнования, который переводит дидактическую задачу в игровую;
- успешное выполнение дидактического задания связывается с игровым результатом.

Игра - школа профессиональной и семейной жизни, школа человеческих отношений. Но от обычной школы она отличается тем, что человек, обучаясь в ходе игры, и не подозревает о том, что чему-то учится. В обычной школе нетрудно указать источник знаний. Это - учитель - лицо обучающее. Процесс обучения может вестись в форме монолога (учитель объясняет, ученик слушает) и в форме диалога (либо ученик задает вопрос учителю, если он чего-то не понял и в состоянии свое понимание зафиксировать, либо учитель опрашивает учеников с целью контроля). В игре нет легко опознаваемого источника знаний, нет обучаемого лица. Процесс обучения развивается на языке действий, учатся и учат все участники игры в результате активных контактов друг с другом. Игровое обучение ненавязчиво. Игра большей частью добровольна и желанна.

Место и роль игровой технологии в учебном процессе, сочетание элементов игры и учение во многом зависят от понимания учителем функций педагогических игр. Функция игры - ее разнообразная полезность. У каждого вида игры своя полезность. Выделим наиболее важные функции игры как педагогического феномена культуры. Игровые формы обучения, как никакая другая технология, способствуют использованию различных способов мотивации. Обезличенный процесс обучения в игре приобретает личностные значения. Учащиеся примеряют социальные маски, погружаются в историческую обстановку и ощущают себя частью изучаемого исторического процесса. Ситуация успеха создает благоприятный эмоциональный фон для развития познавательного интереса. Неудача воспринимается не как личное поражение, а поражение в игре и стимулирует познавательную деятельность (реванш).

ТАЪЛИМ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИНИ ТЕХНОЛОГИЯЛАШТИРИШ АСОСЛАРИ

Махмудова Дилнозахон

Қўқон ДПИ ўқитувчиси

Абдуллаева Гулчехра Хасаналиевна

Бувайда тумани 5-мактаб БТ ўқитувчиси

Набиев Абдоржон Анваржон ўғли

Учкўприк тумани 20-мактаб ўқитувчиси

Аннотация

ЮНЕСКО ҳужжатларида таълим технологияси (анъанавий педагогикада бу тушунча умуман қабул қилинмаган) техник, инсон ресурслари ва уларнинг ўзаро таъсирини ҳисобга олган ҳолда таълим ва ўқитишнинг бутун таълим жараёнини яратиш, қўллаш ва белгилашнинг тизимли усули сифатида қаралади. Таълим жараёнининг ишлаб чиқариш қобилияти таълим жараёнини тўлиқ бошқариладиган қилишдир.

Калит сўзлар: таълим, таълимни технологиялаштириш, таълим технологияси, педагогик инновация

Таълим технологиялари муаммолари, педагогик инновацияларнинг катта тажрибаси, муаллифлик мактаблари ва инновацион ўқитувчилар доимий равишда умумлаштириш ва тизимлаштиришни талаб қилади. Мустақиллик йилларида Ўзбекистонда узлуксиз таълим тизимини такомиллаштириш йўлида олиб борилаётган ислохотнинг муҳим йўналиши сифатида таълим жараёнини технологиялаштиришдан эътироф этилди. Бу жараённинг самарадорлиги ўқитувчилар томонидан замонавий таълим технологияларини таълим амалиётида фаол қўлланилиши, шунингдек, ривожланган хорижий мамлакатлар таълими амалиётида қўлланилаётган замонавий технологиялардан хабардор бўлиш қуйидаги шартлар асосида таъминланди.

Таълим жараёнини технологиялаштириш педагогик фаолиятнинг муҳим кўриниши бўлиб, у қуйидаги босқичларда амалга оширилади. Педагогик вазифанинг ҳал этилишига ўқитувчи ва талаба фаолиятларининг мазмуни, воситаларини лойиҳалаш орқали эришади. Замонавий шароитда таълим жараёнини технологиялаштириш уни лойиҳалашга нисбатан янгича ёндашув, яъни, таълим жараёнини технологик структурасига мувофиқ ёритиш заруратини тақозо этади.

Ўқитувчи касбий фаолиятини ташкил этишда таълим жараёнини лойиҳалаш алоҳида аҳамиятга эга. Ҳар бир ўқув курсини ўрганиш алоҳида мавзу ва бўлимларни лойиҳалаш асосида амалга оширилади.

Таълим жараёнини лойиҳалаш – педагогик фаолият кўриниши бўлиб, у таълим жараёнининг технологик тузилма ҳамда ўқитиш натижасини кафолатловчи метод ва воситалар йиғиндисига эгаллиги билан тавсифланади.

Лойиҳалаш маҳсули таълим жараёнининг лойиҳаси саналади.

Педагогикамалиёт моҳиятини таҳлил этиш натижасида таълим жараёнини лойиҳалашнинг бир неча қонуниятлари ажратилди. Улар:

1) таълим жараёнининг лойиҳалаш самарадорлиги барча таркибий қисмлар (технологик бошқарув, восита, ахборот, ижтимоий-психологик муҳит)нинг лойиҳада мақсадга мувофиқ ёритилиши асосида таъминланади;

2) таълимнинг технологик воситалари талабаларнинг индивидуал хусусиятларига боғлиқ ҳолда танланади;

3) лойиҳалаш стратегиялари ўқитувчининг индивидуал услубига мувофиқ танланади;

4) лойиҳалаш сифати тесқари алоқа (ўқитувчи ва талаба ўртасидаги) қўламли, лойиҳалаш мазмуни, шунингдек, барча омиллар самарадорлигига боғлиқ.

Таълим муассасаларида таълим жараёнини лойиҳалаш икки даражада:

а) ўқитувчи фаолияти даражасида (таълим жараёнининг алоҳида қисмларини лойиҳалаш);

б) таълим менеждери фаолияти даражасида (таълим жараёнини яхлит лойиҳалаш) амалга оширилади.

Таълим жараёнини лойиҳалашда нафақат ҳар бир таркибий қисм, балки улар орасидаги алоқалар ҳам моделлаштирилади ҳамда лойиҳалаш қонуниятлари лойиҳалаш тамойиллари-

нинг назарий асосларини ишлаб чиқишга, педагогик фаолият амалиётида қўллашга замин тайёрлайди.

Моҳиятига кўра таълим жараёнини лойиҳалашнинг асосий тамойиллари қуйидагилардан иборат:

1. Марказлаштириш тамойили технологик жараёнда талабалар фаолияти моделини лойиҳалашнинг бош элементи сифатида ифодаланади.

2. Рефлексивлик тамойили субъектнинг ўзига, шахсий фаолиятига ва билимига баҳо бериши, ўзгаларнинг у ҳақидаги фикрлари ва улар ўртасидаги ҳамкорлик фаолиятига оид муносабатларни тавсифлайди.

3. Натижавийлик тамойили педагогик шарт-шароитларнинг қулайлиги, оз вақт ва куч сарфлаш эвазига самарали натижаларга эришишни тавсифлайди.

4. Қўп омиллилик тамойили. Ҳар бир таълим жараёни бир қатор объектив ва субъектив омиллар таъсирида амалга ошади.

5. Талаба шахсини таълим жараёнига мослаштириш тамойили. Бола мактаб остонасига қадам қўйганидан бошлаб унинг фаолият кўлами (ўз-ўзига хизмат, меҳнат, дам олиш тарзида) кенгайди.

6. Таълим жараёнида табиий ривожланиш ва ижтимоийлашув тамойили. Табиий жараёнлар моҳиятини билиш таълим жараёнини самарали, талабаларнинг ёш хусусиятлари, сензитив ривожланиш даврлари, ривожланишнинг кейинги босқичига ўтиш имкониятларини ҳисобга олган ҳолда ташкил этиш имконини беради.

“Педагогик технология” тушунчаси эса ўз моҳиятига кўра педагогик фаолиятнинг энг муҳим икки жиҳати, яъни, таълим ҳамда тарбия жараёнининг технологиялаштирилишини ифода этиши зарур. Баркамол шахсни шакллантириш муаммосининг ижтимоий зарурият сифатида эътироф этилаётганлигини назарда тутадиган бўлсак, таълим ва тарбия жараёнини ташкил этишга нисбатан янгича ёндашувни қарор топтириш, мазкур жараённи технологиялаштиришга эришиш муҳим педагогик вазифалардан бири саналади.

Таълим жараёнидан фарқли тарбия жараёнини технологиялаштиришда бу жараённинг самарасини қисқа муддат оралиғида кўра олиш имконияти йўқ. Тарбия жараёнининг ўзига хос хусусиятлари, талаба ва ўқитувчи ўртасида юзага келиш эҳтимоли бўлган зиддиятлар тарбиявий жараённи технологиялаштиришга нисбатан ижодий ва масъулиятли ёндошиш зарурлигини тақозо этади.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Аверьянов П.Ф., Чиж А.Г., Исламова Е.А. Приоритеты модернизации образования. Фундаментальные исследования. – 2008. – № 8 – С. 66-67

2. Модернизация образования [электрон ресурс] // <http://www.gov.karelia.ru/Leader/Gossovet/d14.html>.

3. Н.А. Муслимов ва бошқ. “Педагогнинг инновацион фаолиятини ривожлантириш” Тошкент - 2019

ПРИМЕНЕНИЕ ДИДАКТИЧЕСКИХ ИГР НА УРОКАХ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

Тураева Нодира Сулаймоновна,

Учитель начальных классов школы № 4, г.Навои

Аннотация. Данная статья посвящена дидактическим играм при обучении примерам учащимся начальных классов на уроках математики. Дидактические игры освещаются на основе экспериментов, которые включают в себя наглядность образования, речь учителя и движение детей.

Ключевые слова: дидактические, образовательные, воспитательные, учебные, дети, упражнение.

Обучение детей игре подразумевает определенную образовательную цель. Это также самая важная ценность игры. Формы и методы проведения игр отличаются от других видов обучения. Есть возможность повторения и изменения дидактических приемов игры, внесения в нее различных нововведений. Например, мы провели 5-7 игр «тишина» «со всем классом и с некоторыми детьми, повторяя их более 10 раз, «что изменилось?» игра по типу «» проводилась с 5 различными наглядными материалами. Это позволило добиться единообразия и твердости игровых навыков, а также умения слушать и соблюдать каждое правило игры.

Дидактические игры по своей форме во всех отношениях отличаются как от творческих игр, которые играют в основном в детском саду, так и от игр, которые сам воспитатель объясняет путем рассказывания историй и закрепления их в результате опроса воспитанников один за другим. Дидактические игры служат учебной задаче и проводятся на интересном, увлекательном, понятном уровне. Дети тренируются с душой и сердцем с целью победы, приучаются к тому, что каждое задание они выполняют обязательно, в результате чего у них повышается интерес к выполнению дидактических заданий. Дидактические игры помогают лучше понять цель каждого занятия, цели и задачи каждого упражнения.

Дидактические игры предполагают наглядность обучения, речь педагога и действия детей, в результате чего рождается единство в восприятии (зрительных, слуховых, кожных сенсорных признаках). Это побуждает детей обдумывать сказанное воспитателем и выражать сказанное, то есть сами выполнять правила дидактической игры. Особенности построения дидактических игр таким способом позволяют анализировать деятельность учащихся. Поэтому все дети во время игры двигаются с большим интересом.

Дидактические игры воздействуют на чувства ребенка, формируя в нем положительное отношение к учебе и любознательность. Дети с большим удовольствием принимают участие в игре. Они с нетерпением ждут начала игры, в их сознании невольно мелькает радостная картина завтрашнего учебного дня.

В каждой дидактической игре принимает участие большинство детей или учащихся целого класса. Например, в игре «круговые примеры» «все дети решают задачи, в»бензопиле «10 детей, в»лавочке «8-12 детей, а в»лестнице «все ученики решают задачи. Кроме того, даже если в процессе игры некоторые из детей не участвуют, они участвуют в игре жестами. Например, с закрытыми глазами слушают, кто сколько стучал, в играх типа «Лучший бухгалтер», кто точнее и быстрее «следят за тем, насколько правильно-неправильно товарищи решают пример. Это позволяет учителю иметь индивидуальный подход к деятельности учащихся. Стоит отметить, что в процессе проведения дидактических игр Дети учатся самостоятельно управлять собой.

В чем воспитательное значение дидактических игр?

Опыт показывает, что дидактические игры воспитывают сплоченность и дисциплинированность, в процессе игры у детей формируется правильное понимание окружающего мира. «Лавочник», «что я постучал?» В таких играх, как «» театр», «в детском саду», «в гостях» дети познают окружающий мир, качество предметов, меру веса, цену и т. д., В них закрепляются пространственные представления. Дидактические игры сближают воспитателя с детьми, воспитатель становится в глазах детей не только воспитателем, но и настоящим другом. Это исключает случаи кашля, особенно в первые дни. Таким образом,

игры формируют у детей положительное отношение к учителю и учебе.

Игры, проводимые во внеурочной деятельности, являются эффективным средством досуга детей. Такие игры, как «слоги», «счетчик», «интересные квадратики», эффективно используются на дополнительных занятиях. Дети охотно соглашаются остаться после занятий и быстро справляются с заданием.

В качестве дидактических игр школьник использует дидактические упражнения на каждом шагу. Разница между ними заключается в том, что в дидактической игре обязательно должны быть победители, тогда как при выполнении дидактических упражнений это требование не обязательно.

Сначала два ученика выходят из-за парты в первом ряду, быстро решают примеры и садятся в левый или правый ряд в зависимости от результатов. Затем эту игру повторяют и выполняют ученики, сидящие за партой в другом ряду. Эту работу можно выполнять как дидактическое упражнение. В это время обрабатываются только примеры, написанные слева или справа. Учитель медленно читает этот пример (30-15+13-8-40-2) таким образом, чтобы ученики могли выполнять его последовательно, затем определяет результат и записывает его на доске.

Встречаются и такие дети, которые сидят на уроке игриво и заставляют учителя делать выговоры до 10-15 раз за один урок. Однако в то время, когда проводится игра, поведение таких детей полностью меняется. Они сразу улавливают себя, даже не дожидаясь, пока воспитатель укажет правила игры, и самостоятельно выполняют правила. В процессе дидактических игр у детей воспитываются организованность, умение максимально экономить время.

Дидактические игры способствуют воспитанию творческой личности, так как повторение каждой игры требует нового подхода к выполнению задания. А необходимость ее решения порождает творческие поиски.

В дидактических играх воспитываются такие необходимые волевые качества, как усидчивость, настойчивость, умение доводить начатое дело до конца. Например, в игре «круговые примеры» необходимо решить все шесть примеров, иначе вы не сможете узнать, совпадает ли последнее число с первым. Вот почему он активизирует детей, и они не могут решить пример.

Вывод заключается в том, что дидактические игры сближают воспитателя с детьми, воспитатель становится в глазах детей не только воспитателем, но и настоящим другом. Это исключает случаи кашля, особенно в первые дни. Таким образом, игры формируют у детей положительное отношение к учителю и учебе.

Список литературы:

1. Х. Гуломова, Н. Юлдашева, У. Шерматова. Уроки родного языка в 4 классе. Т.: Учитель, 2003
2. Р. Икромова, Х. Гуломова, Н. Юлдашева, Д. Шодмонкулова. Родной язык (учебник для 4 класса). - Т.: Учитель, 2014.

РОЛЬ ПРОФЕССИИ В ЖИЗНИ ЧЕЛОВЕКА

Хадиев Ильнур Рафкатович

Хорезмская область город Ургенч школа

№3 учитель 1 категории по технологии

Бойназарова Севара Болтабоевна

и учитель 2 категории по технологии

Аннотация: На данной статье речь идёт о роли профессии в жизни человека о его необходимости в обществе.

Ключевые слова: Профессия, деформация, социальное положение, мотивация.

Выбор профессии в жизни каждого человека имеет огромное значение. Это выбор жизненного пути, выбор судьбы. Это выбор, который делает каждый в юношеском возрасте. Он имеет громадное значение для самого человека и важен для общества. Выбор профессии - та точка, где сходятся интересы личности и общества, где возможно и необходимо гармоничное сочетание личных и общих интересов. Но просто выбрать недостаточно. Главное, чтобы человек выбрал именно то, что ему нравится, чтобы он действительно получал самоудовлетворение и удовольствие от жизни. Конфуций говорил, что человек, который нашел любимую работу, всю жизнь не работает.

Итак, правильный выбор профессии - один из краеугольных камней личного человеческого счастья, без которого не может быть и счастья общего.

Целью данной работы было актуализация внимания на такой важной составляющей нашей жизни как профессия. Профессиональный путь человека, конечно, начинается с выбора самой профессии. Это первый этап профессионального развития. Каждый молодой человек начинает выбирать профессию в первую очередь из анализа собственных возможностей.

Еще сто пятьдесят лет назад все решали традиции: мужчина занимался тем, чем занимались его предки, женщины не работали вовсе. Как правило, наш современник самостоятельно принимает решение, кем быть. Впервые серьезно задумываться над выбором профессии мы начинаем в школе. В целом по итогам развития ребенка в школе его самоопределением должна быть готовность к выбору профессии, обдумывание, придумывание, проектирование вариантов профессиональных жизненных путей. В большинстве случаев мотивами выбора профессии становятся: ·Советы друзей (25% учащихся) ·Советы родителей (17% учащихся) ·Влияние СМИ (10% учащихся)·Случайные факторы, например близость учебного заведения к дому (9% учащихся) ·Интерес к профессии (оставшиеся 39%) По большей части успешны в выборе учащиеся, мотивирующие выбор интересом. Они же и более успешны в выбранном ими обучении и дальнейшей профессиональной деятельности. Этап выбора профессии в жизни проходит каждый и главное выбрать правильно. Для помощи в выборе существует профессиональная ориентация. Вообще выбор профессии это первый этап профессионального цикла, который должен пройти каждый человек. Следующий этап - получение образования и профессиональной подготовки. Затем начало самостоятельной работы и накопление опыта. После, продвижение по карьерной лестнице и дальнейшая профессионализация. Последний этап может и не быть, т.к. он в большей степени зависит от многих личностных качеств человека (мобильности, трудолюбия, коммуникабельности и т.д.).

Нужно заметить, что выбор профессии не является сиюминутным решением, это долгий процесс, который может начинаться еще в раннем детстве. Это процесс, формирующийся как бы из мелких, промежуточных решений жизни ребенка (какой кружок посещать, какие предметы наиболее интересны и т.д.). На это влияет и наследственность, способности. Немаловажную роль, конечно, играет воспитание.

Факторы принятия решения в выборе профессии были, и до сих пор остаются, предметом исследований и дискуссий в психологическом мире. Некоторые исследователи считают, что выбор профессии это заданное социальное явление - социальное самоопределение человека, определяемое социальными характеристиками профессии. Другие рассматривают этот выбор как выбор деятельности, где главным является интерес к профессии. Из

данной работы видно как многому человек обязан своей профессии не только с точки зрения материальных благ, но и с точки зрения становления его как части общества и как личности.

Сегодняшнем мире в нашей стране для развитие молодого поколения делается огромное мероприятие по выбору профессии. В школах проводятся разные кружки, 5 инициативы в котором ученики активно участвуют и проявляют свои таланты. Роль профессии в жизни человека легко оценить как одну из важнейших. Профессия каждого человека деформирует его душу и тело по своему образу и подобию. От характера профессии человека в значительной мере зависит характер его идеологии, его духовного багажа, его этики, его симпатий и антипатий, вкусов и привычек, и всего мировоззрения. Мало того профессия может стать главным наполнением жизни человека. Столько людей вокруг нас посвящают всю свою жизнь профессии, двигая прогресс или помогая людям. Поистине, каждый человек штампуются и шлифуется своей профессией, при этом оставаясь неповторимой единицей человеческого общества.

Использованные литературы

1. Клипко М. Выбор профессии в жизни человека. // изд. Ростов на Дону 2008г
2. Жилкин В.Ф. Ручной труд в начальной школе // М.: 2017г
3. Мартин Ф. Технологии которые изменяют мир // М.:2012г

BOSHLANG‘ICH TA’LIMDA SAVOD O‘RGATISH DAVRIDA O‘QUVCHILARNI O‘QISHGA O‘RGATISH METODLARI

**Qilicheva Nigina Xayrillayevna,
O‘rinova Sabohat Achilovna,**

Navoiy viloyati Xatirchi tumani 4-umumta’lim maktab
Boshlang‘ich ta’lim fani o‘qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqolada boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining savodxonligini oshirishda ularni o‘qishga o‘rgatish va savod o‘rgatish davrida nutq o‘stirishning ahamiyati, shu bilan birga bolalarni o‘qishga o‘rgatishning analiz-sintez metodlari va ularning ahamiyatiga alohida to‘xtalgan.

Kalit so‘zlar: savodxonlik, savod o‘rgatish, o‘qish, metodlar, og‘zaki nutq, analitik mashqlar, sintetik mashqlar.

Bugungi shiddat bilan rivojlanayotgan bir davrda boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga savod o‘rgatish ularning o‘qish va yozish savodxonligini oshirish dolzarb masalalardan biridir. Chunki maktabgacha ta’limda bolaning kundalik og‘zaki nutqi rivojlantirilsa, boshlang‘ich ta’limda o‘quvchining ta’limiy nutqini rivojlantirish ko‘zda tutiladi, bunda bola hayotining keyingi bosqichlarida yozma nutq bilan bog‘liq masalalar biroz bartaraf etilgan bo‘ladi. Shu o‘rinda boshlang‘ich ta’limda K.Qosimova [3], Q.Abdullayeva, K.Nazarov, Sh.Yo‘ldosheva, M.G‘ulomova, T.G‘afforova, X.G‘ulomova [2] va boshqalarning o‘quvchilarga savod o‘rgatish hamda nutq o‘stirish metodikasi haqidagi qarashlarini alohida ta’kidlab o‘tish lozim.

O‘qish inson hayotida muhim ahamiyatga ega. O‘qish faoliyati boshlang‘ich sinflarda barcha fanlarda amalga oshiriladi, lekin o‘qishga o‘rgatish o‘qish darslarining asosiy vazifasidir. Kichik yoshdagi o‘quvchini o‘qishga o‘rgatishda ularning umumiy rivojlanishini, psixologiyasini hisobga olish zarur. O‘quv materialining hajmini oshirib yuborish, tinmay bir maromdagi o‘qishni tashkil etish bolani o‘qish mashg‘ulotidan bezdiradi. O‘quvchilarni qiziqarli topshiriqlar, didaktik o‘yinlar asosida o‘qitish o‘qishga o‘yin tusini beradi. Bola o‘ynab charchamaganidek, o‘qib charchaganini ham sezmaydi. Yaxshi o‘qishlik darajasi malakasini egallash maktabda o‘qitiladigan barcha predmetlardan muvaffaqiyatli o‘qishning muhim sharti hisoblanadi.

So‘zlarni tovush tomonidan analiz va sintez qilish usullari hozirgi kunda takomillashtirilib borilmoqda. Savod o‘rgatishda asosan, quyidagi metodlar amalda qo‘llanilmoqda[1]:

I. Analiz mashqlari.

1. *Nutq (gap)dan so‘zni ajratish; so‘zni aniq talaffuz qilish;* bo‘g‘inlarga bo‘lish va bo‘g‘inlarni aniq talaffuz qilish, so‘zdan, bo‘g‘indan tovushni kuchli talaffuz qilib o‘qish, muayyan tovushni ajratgan holda so‘zni bo‘g‘inlab o‘qish (aaaa-na, noon, iin, ssa-na, kiyyik, iish).

2. *Darsda o‘rganiladigan yangi tovushni ajratish.* Bunday tovushni birinchi marta ajratishning bir necha usuli bor:

- so‘zdan tovushni cho‘zib talaffuz qilish bilan ajratish: aaa-na, looo-la, booo-la;
- undosh tovushni yopiq bo‘g‘indan ajratish: Usss-mon, O-limmm, A-minnn.
- sirg‘aluvchi undoshni ochiq bo‘g‘indan ajratish: ssa-na, tu-yya, zzi-rak;
- bo‘g‘in hosil qilgan bir unlini ajratish: o-na, u-num, o‘-tin, e-tik, i-pak;
- o‘rganiladigan tovushni so‘z boshida kelgan so‘zlardan ajratish (so‘zni o‘qituvchi aytadi, birinchi tovushni esa o‘quvchi aytadi): pop, tok, olma;
- rasm nomini ifodalovchi so‘zni aytish: o‘qituvchi nokning rasmini ko‘rsatib, noo deydi, o‘quvchilar K tovushini qo‘shib aytadilar: nok.

Bu jarayonda Omonashvili ishlab chiqqan usuldan ham foydalanish mumkin. Bunda tovush emas, harf asos qilib olinadi. O‘quvchilar o‘rganilgan harflar ichidan notanishini topadilar, so‘ng uning o‘qilishi va fonetik belgilari ustida ishlanadi:

Darsda yangi tovush birinchi marta ajratib, talaffuz qilingandan so‘ng, odatda, shu tovush so‘z boshida, o‘rtasida, oxirida kelgan va aniq talaffuz qilinadigan so‘zlar tanlanib, o‘quvchilarga talaffuz qildiriladi. Misol: L tovushi: laylak, olma, fil. O tovushi: olma, pop, Odob. D tovushi: don, Odil (so‘z oxirida jarangsizlashadigan ozod, obod kabi so‘zlarni tanlash tavsiya qilinmaydi).

3. *So‘zdagi tovushlarni sanash va ularning nomini tartibi bilan aytish, sonini aniqlash, bo‘g‘inlarni sanash:* Olma — ol-ma; o-l-m-a — to‘rtta tovush, to‘rtta harf, ikki unli tovush, ikki

undosh tovush, ikki bo‘g‘in.... Bu usuldan o‘quv yilining ikkinchi yarmida va keyingi sinflarda ham fonetik tahlil sifatida foydalaniladi.

4. Jarangli va jarangsiz undoshli so‘zlarni amaliy taqqoslash: dil-til, Zira-sira kabi.

Savod o‘rgatishda analiz va sintez bir-biridan ajratilmaydi, chunki analiz o‘qish jarayonini egallash uchun zamin yaratadi, sintez esa ko‘proq o‘qish malakasini shakllantiradi. **II. Sintez mashqlari.**

1. *Tovush tomonidan analiz qilingan so‘zni yoki bo‘g‘inni talaffuz qilish va uni kesma harfdan tuzish (yozish);* shu so‘z yoki bo‘g‘inni o‘qish.

2. *O‘rganilgan undosh yoki unli bilan (na, ni, no; la, lo, li; ay, uy, oy,...) bo‘g‘in jadvalini tuzish; bo‘g‘in jadvalini kitobdan yoki matndan o‘qish;* kesma harflardan bo‘g‘in jadvalini tuzish.

3. *Bola-lola-tola, boy-soy-loy, baxt-taxt, ona-ota, mosh-bosh kabi bir undosh harf bilan farqlanadigan yoki ona-ana, ukki-ikki, osh-ish kabi bir unli harf bilan farqlanadigan so‘zlarni o‘qish (bunday so‘zlarni o‘quvchilarning o‘zlari topib o‘qishlari mumkin).*

4. *So‘zning boshiga yoki oxiriga bir harf qo‘shib, yangi so‘z hosil qilib o‘qish:* ola-lola, osh-bosh, oy-toy, boy, soy, by; o‘roq-so‘roq; ol-xol, sol; sava-savat; son-oston; ayiq-qayiq; oltioltin.

5. *So‘z o‘rtasiga harf qo‘shib, yangi so‘z hosil qilib o‘qish:* ko‘mak-ko‘lmak, zirakziyrak, tana-tashna, sila-siyla kabi.

6. *Bo‘g‘inlarni almashtirib yangi so‘z hosil qilish va o‘qish:* Gulnor-Norgul, asil-sila kabi.

7. *Tovushlarning o‘rnini almashtirib yangi so‘zni hosil qilish va o‘qish:* somon-osmon, tilak-kalit, qo‘y- yo‘q.

8. *Tovushni yoki bo‘g‘inni tushirib qoldirib, yangi so‘z hosil qilish va o‘qish:* anor-nor, gulnor-gul, yelkan-yelka, bog‘la-bola.

9. *Bo‘g‘in qo‘shib yangi so‘z hosil qilish va o‘qish:* bog‘-bog‘bon, gul-gulzor, paxtapaxtakor.

Umuman olganda, sintetik ishlarning bu usullari tovush ustida ishlashni harf ustida ishlash bilan birga qo‘shib olib borishni talab qiladi. Bu ish usullari qiziqarli bo‘lib, darsda yarim o‘yin holatini vujudga keltirishga imkon yaratadi. Boshlang‘ich ta‘limdan o‘quvchilarning og‘zaki va yozma nutqini o‘stirish uning savodxonlik darajasini oshirib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar :

1. Qosimova K., Matchonov S., G‘ulomova X. va boshqalar. Ona tili o‘qitish metodikasi. – T.: «Noshir», 2009. – 352.

2. G‘afforova T., G‘ulomova X. O‘qish darslari. 1-sinf (O‘qituvchilar uchun metodik qo‘llanma). – T.: «Tafakkur», 2011.

3. G‘afforova T., Shodmonov E., Eshturdiyeva G. O‘qish kitobi: 1-sinf uchun darslik. – T.: «Sharq», 2019. – 128 b.

BINAR DARS YOKI FANLARARO INTEGRATSIYA BIOLOGIYA VA FIZIKA MISOLIDA

**Rahmatova Nozigul Komilovna,
Rajabova Mavluda Narzullayevna**

Buxoro viloyati Jondor tuman
40-son umumta'lim maktabi o'qituvchisi
Tel: +998 93 478 29 94

Annotasiya: Biologiya darslarida fizika materiallardan foydalanish atrofida voqelikni faol his qilishga ko'maklashadi. O'quvchilar jonli va jonsiz tabiatda biologiya va fizikaga oid xilma-xil qonunlarning amal qilishini bilib oladilar. Bu bilan ularning fanga qiziqishlari yanada ortadi.

Kalitso'zlar: Arximed kuchi, Mexanika, Molekulyar, kinetik nazariya, diffuziya, Aerodinamika, kondensatsiya, kondensator.

Binar dars bu asosiy dars mavzusini unga yaqin bo'lgan yondosh fan mavzusi bilan bog'lab o'qitishdir. Quyida biologiyaning ayrim mavzularini yoritishda fizik tushunchalardan foydalanish va ular bilan bog'lashga doir turli misollar keltirilgan.

Masalan, baliqlar va suv muhitida yashashga moslashgan organizmlarning tuzilishi, tirik organizmlarga muhitning ko'rsatadigan ta'sirini o'rganishda “Arximed kuchi” to'g'risidagi bilimlaridan foydalanish mumkin.

O'quvchilarga qiyidagi savollar beriladi.

1. Nima uchun baliqlarning skeleti boshqa quruqlikda yashovchi hayvonlarning skeletiga nisbatan bo'sh, egiluvchan bo'ladi?

2. Nima uchun suv o'tlarining tallomi qattiq bo'lmaydi?

3. Nima uchun kit va delfinlar sayoz joyda halok bo'ladi?

Suvda yashaydigan tirik organizmlarning zichligi suv zichligidan juda oz farq qiladi. Shuning uchun ularning og'irligi Arximed kuchi bilan to'la muvozanatlashadi. Shu sababli suv hayvonlari quruqlikda yashovchi hayvonlarnikidek o'g'ir skeletga ega emas.

Baliqlardagi suzgich pufagi ular hayotida katta ahamiyatga ega. Bu baliqlarda qisqarish xossasiga ega bo'lgan yagona organdir. Ko'krak va qorin muskullari yordamida pufak siqilib o'z hajmini va o'rtacha zichligini o'zgartiradi. Natijada, u baliqning suv ostiga tushish chuqurligini boshqaradi.

Suvo'tlarning tallomi egiluvchan bo'lsa-da, o'zining vertikal holatini saqlaydi. Buning sababi shuki, tallom uchlari oxirida havo qalqovuchi (suvga botmay qalqib turuvchi) vazifasini bajaruvchi yirik aerenxima hujayralarining mavjudligidir.

Turli hayvonlar oyoq tuyoqlarining (ot, sigir, bug'u) tuzilishi, ularning qumda, botqoqlikda va qorda harakatlanish xususiyatlarini fizikaning “Bosim va uning birliklari. Tabiatda va texnikada bosim” mavzusi bilan bog'lash mumkin.

Inson va hayvonlar organizmidagi erkin harakatlanadigan hamma suyaklar tayanch (richag) hisoblanadi. Masalan, odamda qo'l va oyoqlar, pastki jag', bosh suyagi, barmoq suyaklari; mushuklarda esa harakatlanuvchi tirnoqlar tayanch hisoblanadi. O'simliklarda ham tayanch elementlari uchraydi. Tirik organizmlar skeletining tayanch (richag) mexanizmlari kuchdan yutqizilganda tezlikdan yutishga asoslangan. Masalan, tuyaqushning va kiyikning uzun oyoqlari ularni tez chopishiga imkon beradi. Ko'rsichqonning qisqa panjalari esa kichik tezliklarda katta kuch hosil qilishga asoslangan. O'simliklar dunyosida tayanch elementlari kam uchraydi. Bu esa o'simliklarda harakatlanishning kamligi bilan tushuntiriladi. Masalan, tayanch ildizlar, barg bndlari, daraxt tanasi va o'q ildizi tayanch bo'ladi. Bu kabi mavzularni o'tishda fizika kursida “Oddiy mexanizmlar” “Mexanika” bo'limlari mavzularidan juda ko'p misollar keltirish mumkin.

O'simlik va hayvonot dunyosida diffuziyaning ahamiyati juda katta. O'simliklar barglari orqali nafas olibgina qolmasdan, qisman oziqlanadi ham. Shuning uchun ularda yuza diffuziyasi kuzaatiladi. Hozirgi vaqtda mevali daraxtlarning (ildizi orqali oziqlanishdan tashqari) barglariga suv purkash yo'li bilan oziqlantirish usuli qo'llanilmoqda. Diffuziyali jarayonlar tabiiy suv havzasi va akvariumlarni kislorod bilan ta'minlashda ham katta rol o'ynaydi. Kislorod to'xtab qolgan suvning erkin sirtidan diffuziya tufayli uning juda chuqur qatlamlariga ham yetib boradi. Dengiz va okeanlarning suvo'tlari yo'q, yorug'lik umuman yetib bormaydigan eng chuqur joylarida ham tirik

organizmlar uchrashining sababi ham shunda. Suv sathining yopilib qolishi unga kislorod o'tishini to'xtatib qo'yadi, natijada suv hayvonlarini nobud bo'lishiga sabab bo'lishi mumkin. Shuning uchun og'zi tor shisha idishlardan akvarium sifatida foydalanib bo'lmaydi. O'pka va to'qimalarda gazlar almashinuvi jarayoni ham diffuziyaga asoslangan. Bu kabi mavzularda “Molekulyar – kinetik nazariya. Diffuziya. Broun harakati”, “Aerodinamika” mavzulariga murojaat qilish mumkin.

Ko'z va yorug'lik bilan bog'liq bo'limlarni o'qitishda ham fizikaning “Optika” bo'limiga oid tushunchalardan foydalanish mumkin. Yorug'lik jonli tabiat uchun juda zarur bo'lib, u energiya manbai bo'lib xizmat qiladi. Yashil o'simliklar suv va unda erigan mineral tuzlar hamda karbonat angidrid gazidan yorug'lik energiyasi yordamida fotosintezlash qobiliyatiga ega. Ular assimilyasiya jarayonida yorug'lik energiyasini kimyoviy energiyaga aylantiradi. Boshqa barcha organizmlarning hayoti bevosita yoki bilvosita yashil o'simliklarga bog'liq. Yashil o'simliklar yorug'lik spektrining yashil qismini qaytarib qolgan qismini yutadi. Shuning uchun daraxtlarning bargi yashil bo'lib ko'rinadi. Jismlarning ranggi undan qaytgan nurlarning to'liq uzunliklari bilan aniqlanadi. Oq nur bilan yoritilganda o'simliklar quyosh spektrining yashil qismini, gullar esa qizil qismini aks ettiradi.

Tirik organizmlarning alohida to'qima va hujayralarning biopotensiallari qo'shilib natijaviy potensialni hosil qiladi. Bu potensialni elektrodlardan kuchaytirgichga uzatib, so'ngra harakatlanuvchi lentaga qayd qilish mumkin. Organ va to'qimalarning funksional holatini bunday aniqlash fiziologik tekshirish va kasalliklarga tashxis qo'yishda muhim rol o'ynaydi. Yurak (EKG), bosh miya, periferik nerv tolalari potensiallarini qayd qilish ancha keng tarqalgan. Elektr toki davolash maqsadlarida ham qo'llaniladi. Elektr toki yordamida organizmga dori moddalar kiritiladi. Bu modda zaryadlangan eritmada hosil qilinadi. Bu usul elektroforez deyiladi. O'quvchilarga elektr tokining halokatli ta'sirini ham aytib o'tish kerak. Tok ta'sir etganda organizmning tirik to'qimalarini qo'zg'atadi va zararlaydi. Taxminan 30 V dan yuqori kuchlanishli tok zararli ta'sir etadi.

Bunday bog'liqliklarni birgina fizika misolida emas, balki boshqa bir qancha fanlar misolida ham ko'rishimiz mumkin. Bu esa, biologiyaning boshqa fanlar bilan aloqasi naqadar chuqur ekanligidan darak beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Biologiya. Sitologiya va genetika asoslar A.Zikiryayev , A.To'xtayev , I.Azimov, N.Sonin
2. УМУМИЙ БИОЛОГИЯ Ю . И . Полянский , А. Д . Браун, Н. М . Верзилин.
3. Физика Абдукаххор Гадоевич Ганиев Абдурашид Каримович Авлиёкулов

ДАРС БЕРИШ ТУРЛАРИ ВА ЖАРАЁНИНИ ФАОЛ ТАШКИЛ ЭТИШ

Исмаилова Нафиса Тажибоевна,
Хоразм вилояти Янгибозор тумани 1 сон мактаб
1 тоифа она тили ўқитувчиси
Рахимбаева Юлдуз Базарбай қизи
музыка фани 2 тоифа ўқитувчиси
Юлдашева Хуррият Бахтиёровна
география фани 2 тоифа ўқитувчиси

Аннотация: Ушбу мақолада дарс бериш жараёни ва ўқитиш методикалари баён этилган.
Калит сўзлар: Шахс, педагогика лаборатория.

Дарс – таълимнинг асосий шакли экан, у илмий, тизимли, тушунарли, онгли ва фаол бўлиши, билимлар мустақкам ўзлаштирилиши, ўқувчिताбанининг шахсий хусусиятлари эътиборга олинган ҳолда ташкил этилиши дарс олдида қатор дидактик талабларни кўяди. Жумладан: Хар бир дарс аник мақсадни кўзлаган ҳолда пухта режалаштирилмоғи лозим. Бу жараёнда ўқитувчи дарснинг таълими ва тарбиявий мақсадини белгилайди. Дарс босқичларини, яъни қандай бошлаш, қандай тамомлаш кургазмали материаллардан фойдаланиш қабиларни олдиндан хал қилиб олади. Хар бир дарс аник ғоявий, мафкуравий изланишга эга бўлиши лозим. Ўқитувчи эса улардан тарбиявий мақсадда фойдаланмоғи лозим.

Хар бир дарс мактабнинг, ижтимоий муҳитнинг имкониятини ҳисобга олган ҳолда амалиёт билан боғланмоғи, кўрсатмали воситалар билан жиҳозланмоғи лозим. Хар бир дарс характериға мос усул, услуб ва воситалардан самарали фойдаланилган ҳолда ташкил этилиши лозим. Дарс учун ажратилган соат ва дақиқаларни тежаш ва унумли фойдаланиш даркор. Дарс жараёнида ўқитувчи ва ўқувчи ўзаро фаол муносабатда бўлиши лозим, ўқувчи талаба пассив тингловчига айланмалиги лозим. Машғулотлар бутун синф билан ва хар бир бир ўқувчи билан, уларнинг шахсий хусусиятлари эътиборга олинган ҳолда олиб борилиши керак.

Дарснинг мазмуни ва характериға қараб халқимизнинг бой маънавий меросидан, маънавий қадриятларидан самарали фойдаланиш.

Ўтилатган мавзунинг мазмуниға боғлиқ ҳолда мустақил юртимиздаги узгаришлардан ўқувчи талабларни хабардор қилиш. Таълим назарияси ва амалиётида дарс турлари ва уларнинг тузилишиға ҳам алоҳида муаммо сифатида қаралади ва урганилади. Дарс билим, қўникма ва малакалар билан ўқувчиларни қуроллантиришда асосий роль уйнайди. Шу сабабли ўқув машғулотларига ажратилган вақтнинг асосий қисми дарс ўтиш учун сарфланади. Ўқитиш жараёнида кўргазмалилик методидан фойдаланишнинг муҳимлиги ўрганилаётган нарс ва ҳодисаларни ҳиссий идрок этишға, уларни қузатиб мушоҳада қилишға талабани ундаш, мантиқий ва назарий элементларнинг бирлигиға ишонч ҳосил қилиш ниҳоят, назарий билимларни амалиётда қўллаш олишға ўргата билишдадир. Таълимда кўргазмалилик методи намоиш этиш, иллюстрация ва экскурсия тариқасида олиб борилиши мумкин. Таълимда намоиш этиш методидан фойдаланиш асосан материалларнинг характериға-мазмуни, шакли ҳам ҳажмиға боғлиқдир. Намоишнинг ўзи ҳам турлича бўлиши мумкин: а) аслича кўрсатилиши мумкин бўлган буюм ва нарсалар, ўсимликлар ва уларнинг таркиби, коллекциялар, асбоб ва машиналар, моделлар ва ҳоказо. Экскурсия методи Экскурсия методи синф шароитида дарс жараёнида қўлланиладиган ўқитиш методидан тубдан фарқ қилади. Бу метод билан ўрганилаётган нарс ва ҳодисаларни табиий шароитда (завод, фабрика, табиатни қузатишға) ёки махсус муассасаларға (музей, кўргазма ва ҳоказоларға) ташкилий равишда борилади.

Экскурсия вақтида қузатиш, зарур материалларини ёзиб олиш, расмға тушириш, ўлчаш, ҳисоблаш ишларини олиб бориш мумкин. График жадвал, карталар қизиш ҳам тегишли қўникма ва малакаларни ҳосил қилишға ва уларни мустақкамлашға ёрдам беради. Лаборатория ишлари методи. Лаборатория ишлари, практиқумлар ўқитишнинг техник воситалари ва ўқув қуроллари типидиға бошқа асбоб-ускуналар билан машғулотлар тарзида ўтқизилади. Лаборатория методининг бошқа ўқитиш методларидан фарқи, шундаки, бу

метод билан иш қўрилганда ҳар қайси талаба ниманидир мустақил, шахсан тажриба қилиб кўради. Мустақил ишлар методи кейинги даврда талабаларнинг мустақил ишларини ташкил этишга катта эътибор берилмоқда. Чунки бу метод талабада ижодкорликни, мустақилликни ривожлантиради. Ўқув дастурларида мустақил таълим учун соатлар ажратилмоқда. Талабаларни мустақил ишларини ташкил этишда маълум фаннинг хусусиятидан келиб чиқиб мустақил ишнинг мазмуни, шакли ва вазифалари танлаб олинади. Топширишган мустақил ишни бажариш учун педагог керакли адабиётлар ва йўл йўриқларни кўрсатиши, қисқача тушунтириш бериши лозим. Талаба бажариши керак бўлган мустақил иш кўп вақт эгалламаслиги ва шу билан бир қаторда талабага ривожлантирувчи сифатида таъсир кўрсатиши керак. Репродуктив методлар айниқса ўқув материалининг мазмуни асосан ахборот характерида бўлса, мураккаб ва бутунлай янги билимлар ўрганилиши лозим бўлган ҳолатда самарали натижа беради. Тафаккурнинг репродуктивлик характери педагог ёки бошқа манба орқали хабар қилинадиган ўқув ахборотларини активроқ қилишини ва эслаб қолинишини назарда тутди.

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Авлиёқулов Н. “Замонавий ўқитиш технологиялари” Тошкент. 2001 й.
2. Азизхўжаева Н.Н. “Педагогик технологиялар ва педагогик маҳорат” Тошкент. 2003 й.
3. Исмаилова З.К. Педагогика. Дарслик. – Т.: Молия-иқтисод, 2008

O'QUVCHILARNI TARBIYALASHDA OILA, MAHALLA VA MAKTAB HAMKORLIGI

**Isometova Shoista Abduqodirovna,
Mirzoyakubova Rano Yulchiyevna**

Toshkent viloyati, Chirchiq shahar 25-maktab o'qituvchilari
+998(97) 274 15 94, +998(97) 598 29 22

Anotatsiya O'zbekistonda ro'y berayotgan o'zgarishlar “Oila, mahalla, maktab hamkorligi” yo'nalishidagi bola tarbiyasida oila, ota-ona, mahalla, maktabning asosiy vazifalarini mazmunan yangilab, hayotga tatbiq etishni taqozo qiladi.

Azal –azaldan har qaysi ota-ona bolasining sog'lom va barkamol, aql-zakovali, baxtli bo'lishini istaydi. Shunday farzandni voyaga yetkazish, uning hayotda munosib o'rin egallashiga erishish, shu borada ularga ko'maklashish – ota-onaning eng ulug', eng muqaddas orzusi desak, ayni haqiqatni aytgan bo'lamiz.

Bu maqolamizda biz bola tarbiyasida, avvalo, maktab emas, balki ota-ona mas'ulligini aytib o'tmoqchimiz. Chunki tarbiya o'chog'i oila hisoblanadi. Tartib-intizomning eng zo'r maktabi – oila.

Kalit so'zlar: Ta'lim-tarbiya, oila, mahalla va maktab hamkorligi, axloq, etika, o'zaro hurmat, sog'lom muhit, mehr-oqibat, do'stona munosabat, ota-onaning o'rni.

Millat taraqqiyoti va jamiyat farovonligi maktab ta'limi va unda kamol topayotgan o'quvchilarning ong-u tafakkuri va bilim darajasi bilan uzviydir. Maktablarda ta'lim sifatini oshirish o'qituvchidan ilg'or pedagogik metodlar va zamonaviy bilimlardan xabardorlikni talab etadi. Biroq faqat pedagogik mahorat bilangina kifoyalanib bo'lmaydi. O'quvchining o'tilgan darslarni o'zlashtirishi va maktabda joriy etilgan odob-axloq me'yorlariga amal qilishida oiladagi muhit va ota-onaning ham muhim o'rni bor.

Ogohlik davr talabi bo'lgan, yot g'oya va mafkuralar tahdid solib turgan bugungi zamonda maktab, ota-ona va mahalla hamkorligidagi ma'naviy targ'ibot tadbirlarining aniq rejasini ishlab chiqish va uni ta'lim jarayoniga tatbiq etish joriy yilda ham tegishli qonun hujjatlari asosida belgilab berildi. Ota-onalarning maktab bilan hamkorligi ta'limning zaruriy omillaridan biri hisoblanadi. Bugungi kunda o'z farzandi taqdiriga befarq bo'lmagan ko'plab ota-onalar bu masalaning mohiyatini chuqur anglagan holda maktablarda tashkil etilgan ota-onalar kengashi tadbirlarida faol ishtirok etmoqdalar. Taassufki, oramizda farzandini moliyaviy jihatdangina ta'minlab, uning ma'naviy dunyoqarashi bilan qiziqmaydigan ota-onalar ham yo'q emas. Bunday odamlar farzandining darslarni o'zlashtirishi, maktabda ta'lim sifatining qay darajada ekanligi, bolasi kim bilan do'stlashayotgani va uning qiziqishlariga loqaydlarcha munosabatda bo'ladi. Ayrim ota-onalar esa farzandining maktab ichki tartiblariga bo'ysunishini bolaga nisbatan qattiqqo'llik va qo'pollik deb qabul qilishadi. Afsuski, maktabda bo'lib o'tadigan ota-onalar majlisida hech qachon ishtirok etmaydigan ota-onalar ham topiladi. Aslida farzandlar kamolotiga bag'ishlanadigan ota-onalar majlisi o'qituvchi va ota-ona hamkorligidagi eng muhim jarayondir.

O'quvchilarni tarbiyalashda oila, mahalla, maktab hamkorligi jarayonida oilaning vazifalari:

—oilada sog'lom muhitni yaratish, milliy ruh va turmush tarzini hisobga olish, farzandlar uchun ota-ona har tomonlama o'rnak bo'lishi, farzandlarning ota-ona- siga, Vatanga muhabbat tuyg'usini shakllantirish, o'zaro g'amxo'r bo'lishni ta'minlash;

—oilada huquqiy tarbiyani yaxshilash, oila a'zolarining o'z huquq va burchlarini anglab yetishlarini va ularga rioya qilishlarini ta'minlash;

—bozor munosabatlarga mos bo'lgan kasb-hunar o'rgatish, iqtisodiy tushunchalarni farzandlar ongiga singdirish;

—bolalarning ma'naviy barkamol va jismonan sog'lom bo'lishlari uchun iqtisodiy va ijtimoiy muhitni yaratish;

—bolalarni mustaqil fikrlashga o'rgatish, istiqloq g'oyalari va milliy mafkuraga sadoqat ruhida tarbiyalash;

—farzandlarida mavjud bo'lgan iste'dod kurtaklarini rivojlantirish uchun zarur sharoitlarni yaratish;

—o'z farzandlarining maktab, mahalla, davlat va jamiyat oldidagi burchlarini to'la ado etishlari

uchun oilada mas’uliyatli bo‘lish;

- ota-onalar o‘zlarining pedagogik va psixologik bilim saviyalarini doimo oshirib borishi;
- bolalarda tejamkorlik va ishbilarmonlikning ma’naviy axloqiy tomonlarini shakllantirish;
- sanitariya-gigiyenik, ekologik ko‘nikmalarni singdirish, diniy aqidaparastlik, ichkilikbozlik, giyohvandlikka qarshi tarbiyani amalga oshirish;
- oila, maktab va mahalla oldida o‘z farzandlarining barcha xatti-harakatlari uchun javobgardir;
- sog‘ligida va aqlida nuqsonlari bo‘lgan farzandlariga hayot talablariga mos ravishda bilim va kasb - kor o‘rgatishdan iborat.

Ota-onaning farzand oldidagi burchi, o‘zbekona ta’bir bilan aytganda, farzandga yaxshi nom qo‘yish, yaxshi muallim qo‘liga topshirib savodini chiqarish, ilmiy, kasb-hunarli qilish, oilali va uyli-joyli qilishdan iboratdir.

O‘quvchilarni tarbiyalashda oila, mahalla, maktab hamkorligi jarayonida mahallaning vazifalari:

“Bir bolaga yetti mahalla ota-ona” degan naqldan kelib chiqib, kelajak avlodni tarbiyalash va unga ta’lim berish jarayonini amalga oshirish borasida kichik Vatan bo‘lmish mahallaning oldida quyidagi vazifalar turadi:

—mahalla faollari tomonidan tarbiya muassasalari bilan birgalikda ta’lim-tarbiya jarayonida amalga oshirilishi kerak bo‘lgan masalalarni muhokama qilish- da qatnashishi va oqilona yechimlarini topishda faollik ko‘rsatilishi;

—mahalla o‘z hududidagi ijtimoiy va iqtisodiy yordamga muhtoj oilalarni aniqlab, ularni qo‘llab-quvvatlab va farzandlarining bilim hamda tarbiya olishlariga bosh-qosh bo‘lishi;

—ma’nan nosog‘lom oilalarni mahalla yig‘inlarida muhokama qilish, ularga nisbatan jamoatchilik choralarini ko‘rish;

—mahalla hududidagi o‘quv-tarbiya muassasalariga iqtisodiy va ijtimoiy yordam ko‘rsatilishini qo‘llab- quvvatlash;

—ota-onalar orqali bolalarni tashabbuskorlik, mehnatsevarlik, milliy g‘urur, vatanparvarlik, milliy odob, baynalmilallik kabi xislatlarini singdirishni har tomonlama rag‘batlashtirish;

—yoshlar diniy mazhablar va sektalar, aqidaparastlikning mohiyatini to‘g‘ri anglab yetishiga ota-onalar orqali ta’sir ko‘rsatish, ulug‘ ajdoddarimizning tarbiyaviy o‘gitlarini singdirib borishga jamoatchilikni safarbar qilish;

—mahalla hududidagi ishlab chiqarish korxonalari va tashkilotlarining imkoniyatlarini o‘quv-tarbiya muassasalari moddiy negizini mustahkamlashga jalb qilish;

—mahalla hududida o‘quv-tarbiya muassasalari bilan birgalikda turli ko‘rik-tanlovlar, sport musobaqalari, anjumanlar, bayram va bellashuvlar tashkil qilish;

—turli yo‘nalishda iqtidorli bo‘lgan o‘quvchi bolalarni maktablar tavsiyasiga ko‘ra ijtimoiy va iqtisodiy jihatdan qo‘llab-quvvatlash;

—farzandlariga ta’lim va tarbiya berishda ijobiy natijalarga erishayotgan, namunali oilalar hayot tajribasini ommalashtirib, mahalla hududida “Oila sa- bokdari” mashg‘ulotlarini tashkil qilish;

—mahalla hududidagi ishlab chiqarish korxonalari tomonidan mahallada istiqomat qilayotgan va moddiy qiynalgan yoshlar uchun ish joylari kvotasining ajrailishiga erishish;

—har bir yosh fuqaroda O‘zbekistonga, uning tabiatiga muhabbat, tarixiga qiziqish, mahalla obodonchiligi, ahilligi uchun javobgarlik ruhini shakllantirish.

O‘quvchilarni tarbiyalashda oila, mahalla, maktab hamkorligi jarayonida maktabning vazifalari:

Bolalarga ta’lim-tarbiya berishda maktab va pedagoglarning asosiy vazifalari O‘zbekiston Respubli- kasining Oliy Majlis tomonidan qabul qilingan “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunining, “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” va respublika rahbariyatining dasturiy fikrlari mazmunidan kelib chiqqan bo‘lishi kerak, ya’ni:

—maktabda bolaga biron-bir kasb-korni egallashi uchun mustahkam poydevor yaratish;

—o‘quvchi-yoshlarning sport turlari bilan shug‘ullanishlariga yordam berish, ularning bo‘sh vaqtlarini tashkil qilish;

—o‘quvchilarning imkoniyatlari va qiziqishlari tahlilidan, iqtisodiy va ijtimoiy muhitdan kelib chiqib, ularni turli soha bo‘yicha kasb asoslariga yo‘naltirish va ta’limda tabaqalashtirilgan yondashuvni joriy etish;

—tarbiyasi “og‘ir”, qarovsiz qolgan bolalarning ota-onalari bilan ishlash, oilalarga pedagogik yordam berish;

—bola tarbiyasi yaxshi yo‘lga qo‘yilgan oilalarni tegishli idoralar hamkorligida o‘rganib,

tajribalari-ni ommalashtirish;

—o‘qishni va ishlashni xohlamaydigan, bezorilik yo‘liga kirib ketgan o‘smirlarni hisobga olib, ularga tegishli tashkilotlar bilan birgalikda zarur choralar ko‘rib, ota-onalar yig‘inlarida muhokama qilish;

—turar joyda va mahallada olib borilayotgan barcha tarbiyaviy, ma’naviy, ma’rifiy, madaniy-ommaviy va sport tadbirlari markazi — maktab bo‘lishiga erishish;

—o‘quvchi-yoshlar, ota-onalar, jamoatchilik bilan huquqiy tarbiyani amalga oshirish, tarbiya jarayonining barcha ishtirokchilari orasida milliy mafkurani targ‘ib qilish.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. “Tarbiya” jurnali. 2015-yil
2. Islom Karimov. Amalga oshirayotgan islohotlarimizni yanada chuqurlashtirish va fuqorolik jamiyat qurish –yorug‘ kelajagimizning asosiy omilidir. Toshkent –“O‘zbekiston” – 2013
3. Islom Karimov. Ona yurtimiz baxtu iqboli va buyuk kelajagi yo‘lida xizmat qilish – eng oliy saodatdir .Toshkent- “O‘zbekiston “ -2015
4. Xalq ta’limi. O‘zbekiston Respublikasi Xalq ta’limi vazirligi, T.N. Qori Niyoziy nomidagi O‘zPFITI Ilmiy metodik jurnal. 2-son 2009-yil

**ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДАГИ МАКТАБЛАР УЧУН
ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН ТАРИХИ ФАНИ БУЙИЧА ДАРСЛИКЛАР: МУАММОЛАР
ВА КАМЧИЛИКЛАР.**

Арзиева Наргиза.

47 сонли умумий ўрта таълим мактаби, Нукус шаҳри.

Ф.И.О. Арзиева Наргиза Исметуллаевна.

Эл. Почта:йук

Тел.: 907012187

Аннотация: Ушбу илмий ишда муаллиф мактаблар учун Қорақалпоғистон тарихи дарсликларининг ютуқлари билан бирга муаммолари ва камчиликларини кўрсатиб, ўларнинг ёзилиши буйича ўз фикрларини билдирган. Замонавий фан ютуқларининг таълимда намоён бўлишини ва фан билан таълим ўртасида боғлиқлик йук эканлигини этироф этади.

Калит сўзлар: Мактаб дарсликлари, ютуқлар, муаммолар, Қорақалпоғистон тарихи

Собиқ Иттифоқ даврида мактаб дарсликлари ёритилган бўлса ҳам мактабларда Қорақалпоғистон тарихи ўқитилмади. Мустақилликка эришганимиздан кейин Қорақалпоғистон тарихи дарсликлари ҳолисона ёзилди ва мактабларда ўқитила бошлади. Кейинги йилларда мустақил юртимизда амалга оширилаётган ислохотлар натижаси таълим соҳасида ҳам ўз натижасини бермоқда. Қорақалпоғистон тарихи фанини ўқитиш кундаликли муаммолар қаторида кўтарилди ва уни ечиш йуллари ўрганилмоқда. Ўқувчиларга Қорақалпоғистон тарихини ўқитиш учун янги тарих дарсликлари нашрдан чиқарилди. Давлатимизда лотин графикасига ўтилгандан бошлаб тўрт маротаба дарсликлар қайта нашрдан чикди. Ундаги мавзулар ва ўларнинг кўлами кенгайтирилди. Бошқа фанлар сингари Қорақалпоғистон тарихини ўқитиш учун ҳам ҳар бир синфга алоҳида методик қўлланмалар ичлаб чиқилди.

Лекин, Қорақалпоғистон тарихи дарсликларининг ютуқларини этироф этган ҳолда муаммо ва камчиликларни ҳам айтиб ўтиш жоиз. Ўларни куйида кўрсатиб ўтаман.

1) Қорақалпоғистон тарихи дарсликлардаги келтирилган мавзулар хронологик тартибда жойлаштирилмаган.

2) Улардаги келтирилган фактларнинг кўплиги ва ўларнинг гипотезалардан иборатлиги мактаб ёшидаги болаларнинг онгига мос эмас.

3) Мактаб дарсликларидаги расмлар ҳалигача оқ-қора рангда бўлиб шу пайтгача биронта дарслик рангли расмлар билан чиқарилмади. Масалан, 5-синф учун ёзилган «Ватан тарихидан гурринглар» дарслигида давлат рамзлари бўлган Ўзбекистон Республикаси ва Қорақалпоғистон Республикаси герб, байроқлари оқ-қора рангда берилганлиги сабабли, уларни ўқувчиларга тасвирлаб бериш оғизаки турда етказишга ёки ўқитувчининг ўзи қушимча расмлар топиб кўргазма материалларидан фойдаланишга мажбур. Чунки, давлат рамзларни рангларсиз тасвирлаш мумкин эмас.

4) Қорақалпоғистон тарихи дарсликлари ёзилиши мактаб ёшидаги болалар учун тушуниш даражаси қийин ва бу ватанимиз тарихини ўқувчиларга етказиб беришда муаммолар туғдиради.

5) Айрим маълумотларнинг кейинги мавзуларда такрорлана бериши ўқувчини зериктиради.

Бу муаммоларнинг ҳаммаси эмас. Албатта бир илмий ишда камчиликларни бутунлай кўрсатиб ўтиш мумкин эмас. Дарсликлар замон талабига жавоб берадиган даражада яратилмас экан Қорақалпоғистон тарихи дарсликлари ўқитиш муаммолигича қола беради. Дарсликлар ёзилар экан энг аввало, келашагимиз бўлган болалар ёшига мос бўлиш керак. Ҳозирда тарих илмининг ривожланиши мактаб дарсликларида ўзининг тасвирланишини топмаган ва бу борада натижалар қониқарли эмас. Дарсликларни ҳозирги замон ёшларининг талабларига мос равишда қайта ёзиш лозим. Ўқувчиларга тарихий билим бериш асосларини яратиш замоний методлардан фойдаланган ҳолда ёзиш давр талаби.

Дарсликка фандаги сўнгги янгиликлар, илмий тадқиқотлардаги янги ютуқлар, илғор халқаро тажриба ва таррақиёт тенденциялари киритиб борилиши зарур. Яъни, дарсликнинг мазмуни жамият таррақиётининг ҳозирги талабларига жавоб бериши, фаннинг ва уни

ўқитишнинг сўнгги илғор ютуқларига асосланиши зарур.

Кейинги йилларда фан ва техниканинг ривожланиши инсоният онгининг ривошланишига албатта катта тасир қилди. Бу ўқитувчилар учун мактабларда дарсларни замонавий методларда ўтиш имконини оширади ва фаннинг ютуқларидан фойдаланиб замонавий методик қўлланмалар ҳам яратишимиз зарур бўлади.

Фойдаланилган адабиётлар:

1) Бўстонов А.С. Дарсликларга қуйиладиган замонавий талаблар. Замонавий таълим. Тошкент 2018. 38 бет.

2) Өлеўов. Ө, Өтебаев. Т. Қарақалпақстанда педагогика илимининг қәлиплесиўи ҳәм раўажланыўи. Ташкент 2007. 3-5 бетлар.

BOSHLANG'ICH SINIF ONA TILI DARSLARIDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH

Raximova Manzura Bazarbayevna

Xorazm viloyati Gurlan tumani

24-maktabning boshlang'ich sinf o'qituvchisi

O'quv qayda bo'lsa, ulug'lik bo'lar bilim qayda bo'lsa, buyuklik bo'lar.

Yusuf Xos Xojib

Boshlang'ich ta'lim jarayoni bolaning mantiqiy tafakkur qila olish salohiyati, aqliy rivojlanishi, dunyoqarashi, kommunikativ savodxonligi va o'z o'zini anglash salohiyatini shakllantirishga, jismonan sog'lom bo'lishga moddiy borliq go'zalliklarini his eta olishga, go'zallik va nafasatdan zavqlana olish, milliy urf-odatlarini o'zida singdirish va ardoqlash, ularga rioya qilishga o'rgatadi.

Bu o'rinda ona tili darslarining ham o'rni katta. Bu darslarda ta'lim jarayonida qo'llanilayotgan interfaol metodlardan foydalanish yaxshi samara beradi.

Interfaol metod-ta'lim jarayonida o'quvchilar hamda o'qituvchi o'rtasidagi faollikni oshirish orqali o'quvchilarning bilimlarni o'zlashtirishini faollashtirish, shaxsiy sifatlarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Interfaol metodlarni qo'llash dars samaradorligini oshirishga yordam beradi. Interfaol ta'limning asosiy mezonlari: norasmiy bahs-munozaralar o'tkazish, o'quv materialini erkin bayon etish va ifodalash imkoniyati, o'quvchilar tashabbus ko'rsatishlariga imkoniyatlar yaratilishi, kichik guruh, katta guruh, sinf jamoasi bo'lib ishlash uchun topshiriqlar berish, yozma ishlar bajarish va boshqa metodlardan iborat bo'lib, ular ta'lim -tarbiyaviy ishlar samaradorligini oshirishda o'ziga xos ahamiyatga ega.

Hozirda ta'lim metodlarini takomillashtirish sohasidagi asosiy yo'nalishlardan biri interfaol ta'lim va tarbiya usullarini joriy qilishdan iborat. Barcha fan o'qituvchilari dars mashg'ulotlari jarayonida interfaol usullardan borgan sari kengroq foydalanmoqdalar.

Boshlang'ich sinf ona tili darslarida foydalanish mumkin bo'lgan interfaol metodlar xususida to'xtalamiz.

“Kim ko'p so'z tuzadi?” o'yini. Kartochkalarga bosma harflar tarqoqlikda yozib qo'yiladi. O'quvchilar shu harflar ishtirok etgan so'z tuzadilar. Bu o'yin kompyuter dasturiga ham kiritilishi mumkin.

1. Berilgan harflar ishtirokida otlar tuzib yozing.
2. Berilgan harflar ishtirokida sifatlar tuzib yozing.
3. Berilgan harflar ishtirokida fe'llar tuzib yozing.
4. Berilgan harflar ishtirokida turli turkumga oid so'zlar tuzib yozing.

Namunalar:

1. TXNOABLKIU

2. TYUQLGOIRM

Tuzilgan so'zlar: 1. Non, nok, ota, ona, bola, kaklik, kakku, tulki, ukki, tok, bobo, aka, uka, xon.

2. Ot, qizil, il, yugurmoq, ur, oq, yugur, urmoq va hokazo. Bu o'yin bajarilgach, grammatik mavzu bilan bog'liq topshiriqlar beriladi. Masalan, tuzgan so'zlaringizga so'roq bering. Ularni ma'nosiga ko'ra turlarga ajrating.

3-4- sinfda “So'z turkumlari” bo'limi o'rganilayotganda quyidagi kabi savollardan foydalanish mumkin:

1. So'zlar nima uchun turkumlarga bo'linadi?
2. Ot qanday qo'shimchalar bilan qo'llanadi?
3. Egalik qo'shimchalari va ularning vazifasi nima?

So'z turkumlarini o'rganishda “Beshinchisi (oltinchisi, yettinchisi) ortiqcha” metodidan ham foydalanish mumkin. Buni “Ortiqchasini ajrat” degan topshiriq bilan berishimiz mumkin. O'quvchilarga bir turkumdagi so'zlar ichiga boshqa turkumga doir so'zlar arlashtirib berildi. O'quvchilar ular ichidan boshqa turkumdagi so'zlarni ajratib olishadi va nima uchun ajratib olish sababini izohlab berishadi. Bu usulni kartochkalar yordamida bajaramiz.

Berilgan topshiriqlardan namunalar:

Otlar ichidan ortiqchasini ajrat.

Daraxt, suv, osmon, ko'k, mard, kamalak, yomg'ir, tiniq.

Sifatlar ichidan ortiqchasini ajrat.

Baland, keng, choynak, piyola, tor, katta, past, cho'mich, kapkir, kichik.

Fe'llar ichidan ortiqchasini ajrat.

Yuvindi, tebrandi, yugurdi, dutor, rubob, chrchadi, yangradi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Azizxo'jayeva N. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. – Toshkent: O'zbekiston yozuvchilar uyushmasi Adabiyot jamg'armasi nashriyoti, 2006.

2. ziyonet.uz

TYPES OF MONOLOGICAL SPEECH AND THEIR FEATURES

Makhkamova Sh.T.,

acting associate professor of the department
«Uzbek and Russian languages»
Tashkent Institute of Finance

Abstract: The article analyzes the functional-semantic types of speech and features of teaching speech communication in Russian to students of a non-linguistic university, examines its levels aimed at the formation and development of monologue speech skills.

Key words: Monologue speech, coherent speech, reasoning, narration, description, development of communication skills.

ВИДЫ МОНОЛОГИЧЕСКОЙ РЕЧИ И ИХ ОСОБЕННОСТИ

Ш.Т. Махкамова, и.о.доцента

кафедры узбекского и русского языков
Ташкентского финансового института

Аннотация: В статье анализируются функционально-смысловые типы речи и особенности обучения речевому общению на русском языке студентов неязыкового вуза, рассматриваются его уровни, направленные на формирование и развитие навыков монологической речи.

Ключевые слова: Монологическая речь, связная речь, рассуждение, повествование, описание, развитие навыков общения.

Монологическая речь — повествование, это рассказ, высказывание о любом событии в его временной последовательности. Специфичность повествования заключается именно в последовательности действий.

Отмечая произвольный характер монологической, А.В.Запорожец вместе с тем указывает на развёрнутость логическую последовательность изложения мыслей, обусловленную отсутствием связей говорящего со слушателями.

Потребность поделиться своими мыслями, рассказать о виденном, пересказать текст — требует от учащихся определённых речевых умений в построении высказывания. Говоря о необходимости развития речевых умений, А.В.Запорожец тем самым выделяет требования, предъявляемые к связной речи, и первое место грамматически правильному построению предложений и связной между ними.

В учебном пособии Т.А.Ладыженской дано три значения наименования «связная речь»: 1) связная речь — процесс, деятельность говорящего, пишущего; 2) продукт, результат этой деятельности, высказывания; 3) название раздела работы по развитию речи. Здесь же автор рассматривает связную речь с точки зрения присущих ей характеристик: функции, формы, виды, функционально — смысловые, функционально-стилистические и композиционные формы речи (6).

Монологическая речь по своему составу неоднородна, поскольку — мышления человеку свойственно отражать различные объективно существующие связи между явлениями действительности, между объектами, событиями, отдельными что в свою очередь, находит выражение в различных функционально-смысловых типах речи: повествовании, описании, размышлении).

Повествование — это динамический функционально-смысловой выражающий сообщение о развивающихся во временной последовательности действиях или состояниях и имеющих языковые аспекты (4).

Повествование может быть построено по схеме традиционного членения, т.е. в нём есть своя завязка, вводящая в суть дела и предопределяющая движение сюжета, развёртывание действия и развязка, явную или скрытую эмоциональную оценку события рассказчика.

Описание — это констатирующая речь, как правило, дающая картину, представление о

характере, составе, структуре, свойствах, качествах объекта путём перечисления как существенных, несущественных его признаков в данный момент (4). Описание может быть статистическим и динамическим.

Первый вид описания даёт объект в статике, указанные признаки объекта могут обозначать его временные или постоянные свойства, качества и состояния. Второй вид описания встречается реже, т.к. какой-либо объект в научной речи обычно предстаёт в развитии, динамике.

Описание весьма разнообразно и по содержанию, оно может быть образным. В описании изображаются отдельные предметы, явления, картины природы, указываются их признаки. Рассказчик, стремясь сообщить слушателям необходимое количество информации, даёт не только подробное описание объекта, но характеристику, воссоздавая определённую картину.

Центром описания являются существительные с предметным значением, которые рождают в сознании слушателей конкретный образ, причём информативно оно может быть весьма насыщенным, поскольку существительные с предметным значением вызывают целый ряд ассоциаций.

В описании, как правило, употребляются формы настоящего, прошедшего и будущего времени. Описание более или однородно по своей синтаксической структуре. Оно обычно представляет собой перечисление опорных слов или обозначающих признаки описываемого объекта, в прямом переносном значении, что обуславливает перечисленную интонацию, в результате чего создаётся целостный образ объекта.

Рассуждение (размышление) - это тип, в котором исследуются предметы или явления, раскрываются их внутренние признаки, доказываются определённые положения (4). Оно характеризуется особыми логическими отношениями между входящими в его состав суждениями, образующие умозаключения или их цепь на какую-либо тему, изложенных в логически последовательной форме. Этот тип речи имеет специфическую языковую структуру, зависящую от логической основы рассуждения и от смысла высказывания, и характеризуется причинно-следственными отношениями.

Рассуждением называется и ряд суждений, относящихся к какому-либо вопросу, идущих одно за другим таким образом, что из предшествующих суждений необходимо вытекают или следуют другие, а в результате получается ответ на поставленный вопрос (5).

Можно выделить собственно рассуждение - цепь умозаключений на какую-либо тему, изложенных в логически последовательной форме. Его цель - выведение нового знания. Доказательство - цель - обоснование истинности или ложности высказанных положений. В рассуждении доказывается какое-либо утверждение, используются суждения, приводятся примеры, сопоставляются предметы и явления, делаются выводы. Это наиболее трудная форма связного текста.

Вышеизложенное показывает, что повествование, описание, рассуждение (размышление) имеют конструктивно-стилистические и смысловые различия, обуславливающие употребление этих типов в речи.

При разработке методики формирования навыков русской монологической речи у студентов национальных групп учитывались отмеченные различия, а также мысль, высказанная В.В.Виноградовым о «книжной» природе устной монологической речи литературно-образованных людей: «... чем глаже монолог, чем закруглнее и ровнее в нём движение фраз, чем меньше в нём отражения непосредственной борьбы между «произносительной» и предметно-логической сферами речи, тем больше в нём элементов книжной продуманности, тем больше форм литературно-письменной речи...» (2).

Литература

1. Головлева, Е. Л. Основы межкультурной коммуникации. — Ростов н/Д: Феникс, 2008.
2. Виноградов В.В. Проблемы русской стилистики. - М.: Высшая школа. 1981.- С.41.
3. Запорожец А.В. Современная наука о детях. - М., 1995. Культура русской речи/ Под ред. Л.К.Граудиной, Е.Н.Ширяева. - М., 1998.- С.114, 120. Кондаков Н.И. Логический словарь. - М., 1971.
4. Ладыженская Т.А. Связная речь// Методика развития речи на уроках русского языка. - М.: Просвещение, 1980.- С.187.

ЎЗБЕКИСТОНДА ИЛМИЙ ТАДКИКОТЛАР: ДАВРИЙ АНЖУМАНЛАР: 10-ҚИСМ

Масъул мухаррир: Файзиев Шохруд Фармонович
Мусахҳиҳ: Файзиев Фаррух Фармонович
Саҳифаловчи: Шахрам Файзиев

Эълон қилиш муддати: 30.06.2022

Контакт редакций научных журналов. tadqiqot.uz
ООО Tadqiqot, город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000